

BIDRAG
TIL
SØARTILLERIETS HISTORIE

AF
P. ANDERSEN
OVERKANONER

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF
MARINEMINISTERIET

KØBENHAVN 1909

J. COHENS BUGHTRYKKERER
(GEORG A. BACH)

FORORD

I nærværende Arbejde findes ingen Beskrivelse af Søartilleriets Materiel; thi dette er jo i Tidens Løb ofte blevet gjort til Genstand for indgaaende Forklaring i Lærebøger o. l. Derfor vil Materiellet kun af og til blive omtalt i det følgende.

Det har derimod været min Hensigt at give en Fremstilling af Personnellets Kaar, dets Arbejde og Levevis i gamle Dage; ligesom jeg endvidere har søgt Oplysninger om de Bygninger, Lokaler m. m., der har været benyttede af Søartilleriet.

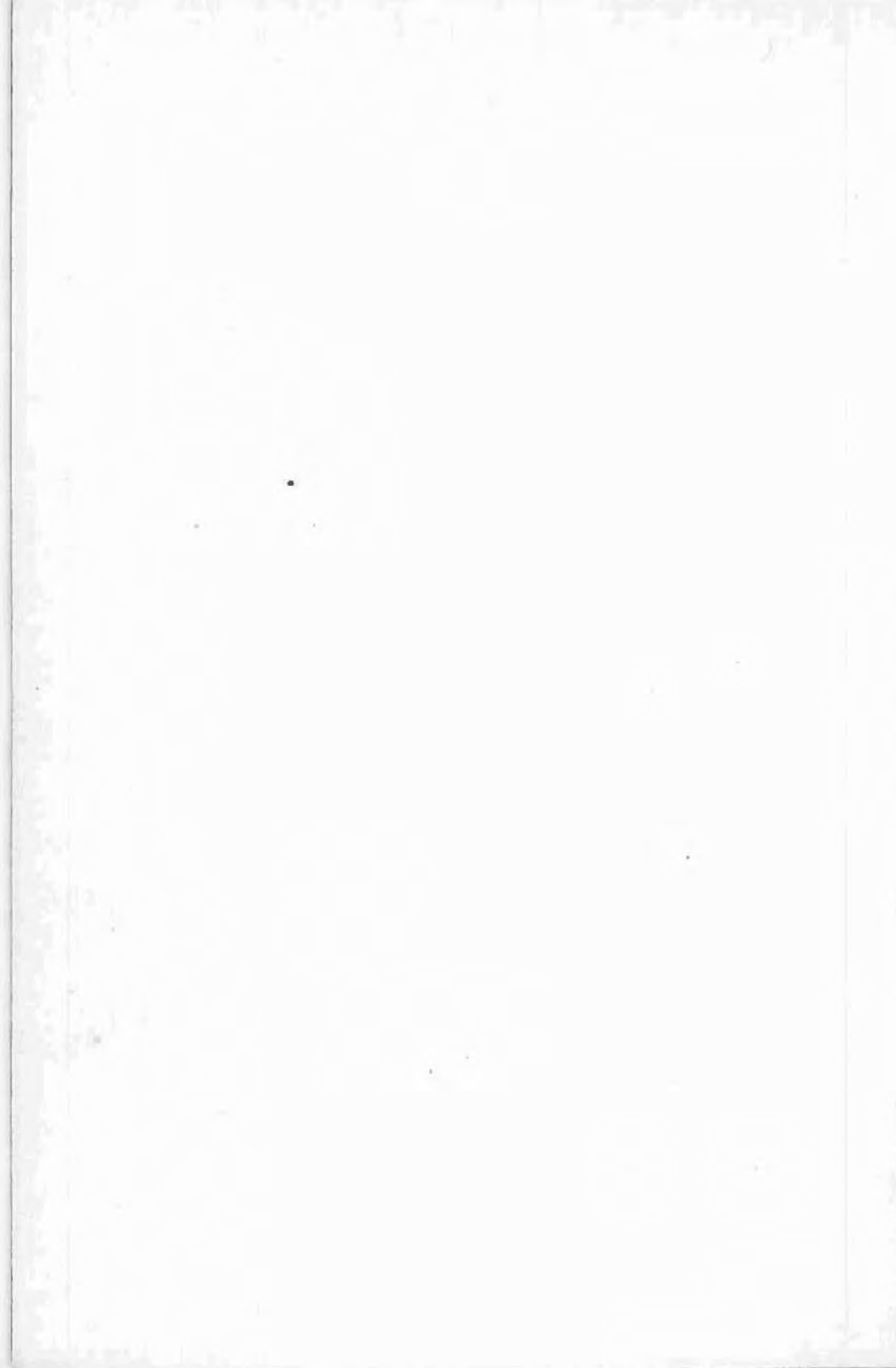
Det er mit Haab, at disse Optegnelser tør paaregne nogen Interesse derved, at de give et lille kulturhistorisk Bidrag til svundne Tiders Karakteristik.

Oversigtslister og en Fortegnelse over de benyttede Kilder findes bag i Bogen.

København, 1908.

Ærbødigst

P. Andersen.

FØRSTE AFSNIT

Søartilleriets Barndom hviler til Dels i Mørke; thi selv om man ved, at Peder Skram kan regnes for den første danske Admiral, der har ført en med Kanoner armeret Flaade; saa findes der dog kun meget mangelfulde Oplysninger om hine Tiders Artilleri.

De første Kanoner havde flere forskellige Benævnelser; de kaldtes „Stykkerne“ eller „Tøjet“ og opbevaredes omkring i Landets Fæstninger. En Bygning, der anvendtes som Magasin for Tøjet, fik da naturligt Navnet Tøjhus.

Rigets Hovedarsenal fandtes i København, og det ældste Tøjhus, man kender, var en Bygning, som blev indrettet til Artillerimagasin i Aarene 1536 til 1540, efter at den tidligere havde været anvendt som Smedie for Københavns Slot. Den laa paa Kronens Grund Syd for Nicolaj Kirke, hvor senere Admiralgaarden og Skipperboderne blev byggede. I Aaret 1557 omtales denne Bygning som „det gamle Tøjhus“ i Modsætning til et nyt, som Kong Christian den Tredie fra 1550 til 1560 lod opføre paa den Grund, hvor det kongelige Biblioteks gamle Bygning ligger. Det beskrives som et 80 Alen langt Bindingsværks Hus, der var 3 Etagér højt og som havde i alt 8 store Porte, 6 paa Siderne og 1 i hver Gavl. Det tjente tillige som Proviantmagasin, idet der paa øverste Loft blev opbevaret Korn.

Saa vel dette Tøjhus som det tidligere anlagte Bremerholm blev stillet under Befaling af Rigshofmesteren eller Statholderen, der saaledes kan siges at have været Artilleriets Chef i hine Tider.

Tøjhuset, der var fælles for Flaade og Hær, førte ogsaa Navn af „Arkeliets for Københavns Slot“, idet Ordet Arkeli betegnede saavel et Forraad af Vaaben og Artillerigods, som Stedet, hvor det opbevaredes. Den Mand, der forestod og førte Regnskab med det paagældende Arkeli, fik da Navn af Tøjmaster eller Arkelimester; men denne Stilling var selvfølgelig af højst forskellig Betydning efter Arkeliets Størrelse. Arkeli- eller Tøjmasteren paa Køben-

havns Tøjhus havde saaledes Befaling over de særegne Arkelimestere, der blev udkommanderede med Orlogsskibene og som i Land henhørte under Tøjhuset, hvortil de maatte indsende deres Regnskaber.

Efterhaanden vandt Ordet Tøjmester Hævd som Benævnelse paa den Mand, der forestod et Tøjhus i Land, medens Arkelimester blev Betegnelsen for en lavere Grad af Befalingsmænd.

De Mænd, der betjente Kanonerne, skaffedes til Veje ved Hvervning og maatte forpligte sig til at tjene baade til Søs og paa Landets Fæstninger. De kaldtes Bøsseskytter og regnedes for noget mere end menige, hvilket fremgaar af Kong Christian den Tredies paa Tysk udfærdigede „Ordenantz for Admirall og Aarlauf-fuisskiibe“ fra 1536; hvori bestemtes, at Admiralen, Skipperne, Kvartermestrene og Bøsseskytterne skulde samles hver Mandag paa Skibene, holde Ret og dømme dem, der havde forset sig. Bøsseskytterne skulde ligesom Præsten og Højbaadsmanden have dobbelt Part af alt Bytte.

Paa Frederik den Andens og Christian den Fjerdes Tid dannede disse Bøsseskytter et særligt „Laug“. De havde Haandlangere, de saakaldte „Suenne“ til at udføre det grove Arbejde ved Kanonerne; de bar en i høj Grad spraglet Klædning, der blev leveret dem fra Tøjhuset, og deres Lønning var den Gang 18 Daler aarlig samt Kost fra Proviantgaarden.

Fra Bøsseskytte kunde en Mand forfremmes til Fyrværker og Arkelimester; og Artilleriets øverste Befalingsmænd i hine Tider var sikkert for største Delen rekruterede fra Bøsseskytternes Rækker. Ikke alle Bøsseskytter lykkedes det dog at opnaa Forfremmelse; mange blev gamle og graa i Stillingen; saaledes fortælles om 6 Bøsseskytter, der havde været fra 15 til 42 Aar i Tjenesten, i hvilken de er blevne „opslidte og skamferede“. De fik saa Underhold i Slagelse Hospital og forvoldte derved Kronen Udgift, hvilket maaske var Anledningen til, at der i 1616 udkom en kongelig Ordre, som bestemte, at de hvervede Bøsseskytter herefter kun skulde tjene i 5 Aar og derpaa „forløffues hiem til sit igien, oc siiden der at bruge deris Nering, det bedste de kand.“

Bøsseskytternes Bestilling har ikke været særlig ærefuld, hvad der 1628 fremgaar af en kongelig Ordre om „at den Fange, som nu nogen Tid lang haver været paa Baahuus Slot anholden, ved Navn Peder Særøe, maae af sit Fengsil løsgifves, dog med den Condition, at hand skal forpligte sig til udi sin Livstid at blive udi Vores Tjeneste for en Bøsseskytte, enten paa Baahuus eller hvor Vi ham ville bruge.“

Disse Artillerister kunde samtidig have flere Erhverv; saaledes fortælles om Bøsseskytten Morten Holst, at han tillige var Øltapper og Bøddel.

Naar Søartilleristerne ikke var udkommanderede, blev de anvendte til Arbejde paa Tøjhuset og til Vagt paa Skibene. Aar 1587 gav Kong Frederik den Anden en Forordning, i hvilken bestemtes, at 4 Bøsseskytter hver Nat skulde ligge om Bord i de oplagte Skibe, være Hovedsmanden lydig og tage Vare paa Kanonerne. Der var strenge Regler for Skibenes Bevogtning, og Bøsseskytterne havde Ordre til at skyde paa ethvert Fartøj, som efter at være advaret, alligevel vilde „omkring Flaaden.“

Den første Tøjmester, der overhovedet kendes, er Wulff Ulenborst, som vist blev ansat omtrent Aar 1534 og gjorde Tjeneste til 1540; da han blev afløst af Heinrich von Husum. Denne blev 1550 erstattet af Herman Jeger, der 1555 blev ansat paa Livstid og fik Befaling over alle Bøsseskytter ved Københavns Arkeli, altsaa ogsaa over Flaadens Artillerister. Herman Jeger nævnes sidste Gang 1567, hvorefter Rudolph von Deventer blev Tøjmester; hans Bestalling blev dog først udfærdiget 1569. Om ham vides, at han 1563 var menig Artillerist og senere Fyrværker. Han døde 1586 og blev 1587 efterfulgt af Frantz von Zelle, der ligeledes havde tjent sig op fra Bøsseskytte og var Fyrværker 1577.

Disse Tøjmestere har sikkert været Tyskere, men efter Zelles Død 1593 blev den danske Skibsarkelimester Frands Davidsen konstitueret i Embedet. Han maatte dog allerede 1594 vige Pladsen til Fordel for Mathias Kirkmand, som gjorde Tjeneste til 1602.

Den næste Tøjmester blev Hans Kost, hvis Tjenestetid falder i en for Artilleriet betydningsfuld Periode; idet Kong Christian den Fjerde den 13. Oktober 1598 havde ladet paabegynde Bygningen af det Tøjhus, der i nogenlunde uforandret Skikkelse staar den Dag i Dag, dog med Undtagelse af den sydlige Længe, over hvis Hvælvinger den ny Bygning til det kongelige Bibliotek er opført.

Opførelsen af Tøjhuset var et stort Foretagende, navnlig da der i Forbindelse hermed blev bygget den saakaldte Proviantgaard.

Christian den Tredies før omtalte Tøjhus kom til at indgaa som et Led i det ny Bygningskompleks, idet det dannede den nordre Del heraf, medens det ny „lange Tøjhus“ blev den vestlige og Proviantgaarden den østlige Længe i Komplekset. Der fortælles, at Stenene til disse ny Bygninger blev taget fra de nedrevne katolske Kirker i Roskilde, men dette har dog næppe fundet Sted i nogen stor Udstrækning. Mellem de tre Længer udgravedes et Bassin, der eksisterede lige til 1868; og hvor Galejer og andre mindre Fartøjer

kunde blive udrustede baade med Vaaben og Proviant; medens de omliggende høje Huse skjulte dem for uvedkommendes Øjne. Grunden var ikke god at arbejde i; thi den bestod af Dagrenovation, som i Aarrækker var bleven henlagt ved Stranden bag Slottet; men omsider overvandt Vanskelighederne, og i Aaret 1604 blev Tøjhuset taget i Brug.

Omtrent samtidig blev der begyndt paa Opførelsen af den sydligste Længe, som skulde lukke for Tøjhushavnen ud mod Strømmen. Af Hensyn til Havneindløbet maatte der her bygges to Huse i Flugt med hinanden, og med Ydermurene ud for de sydlige Gayle af lange Tøjhus og Proviantgaarden. Denne Længe var ligesom det egentlige Tøjhus forsynet med Hvælvinger og anvendtes dels som Magasin for Kanoner og dels som Opbevaringssted for Galejer. Den blev færdig omtrent 1607; og hermed maa Christian den Fjerdes Tøjhus vel betragtes som fuldført.

Det blev væsentligst et Søarsenal, hvis Hovedopgave var at forsyne Flaaden med Skyts; thi Artilleriet til Landforsvaret opbevarede i de respektive Fæstninger, og Feltartilleriet var jo den Gang i sin første Barndom og uden særlig praktisk Betydning.

Tøjhusets Karakter som et Arsenal for Flaaden fremgaar ogsaa af en kongelig Forordning, hvori bestemmes, at ingen maa tages i Tjeneste som Bøsseskytte ved Tøjhuset, uden at han er i Stand til at kunne taale Søen.

Kong Christian den Fjerde omfattede sit ny Tøjhus med den varmeste Interesse og tog sig ofte af de mindste Enkeltheder. Han udfærdigede egenhændig en Instruks for, hvorledes Bøsseskytter og Fyrværkere skulde ekserceres; han var nærværende, naar Artilleristerne toges i Ed til Kanonen; og ofte deltog han personlig i Skarpskydning paa „Sø Batteriet“, som laa ved Enden af Tøjhuset, hvor nu Christiansgade er. Maalet for Skydningen var da i Regelen en „Tyskøltønde“, der blev kastet ud i Strømmen, undertiden var det et gammelt Vrag ved Amagersiden. Kongen skød baade med „den Rosenkartov“, med „Kongerne“, „Trianglerne“, de „langkoppige“ og de „engelske Slinger“; og det fortælles, at han ofte traf Øltønden i en Afstand af 900 Skridt, hvad der maa regnes for et smukt Skud med Datidens Skyts.

Krudtet til denne Skydning blev fabrikeret paa Krudtmøllen i Københavns Len og opbevarede dels paa Tøjhuset og dels i Taarnene paa Byens gamle Befæstning, Jermers Taarn og Hanetaarnet, men efter 1603 navnlig i Vandkunstens Taarn, der laa hvor Vandkunsten mødes med Løngangsstræde. Det gik ret højtideligt til, naar Krudt skulde udtages af Taarnet, hvortil Kongen selv havde

Nøglen, idet da baade Statholderen og „Øverste Arkelimester“ var til Stede.

Tøjmester Hans Kost døde i September 1617, og hans Embede blev ikke besat før 1618, da Christoffer Schwencke den ældre blev udnævnt. Paa dette Tidspunkt var der ved Tøjhuset tillige ansat to Underarkelimestere (Undertøjmestere), nemlig Peder Falk og Henrik Butzmann, men i enkelte Dokumenter nævnes de undertiden som „Tøjmestere“ endog som „Øverste Arkelimester“; alt et Bevis for, hvor ubestemt Benævnelsen paa Artilleriets Personel var i hine Tider.

Artilleriet betragtedes den Gang ikke som et militært Vaaben, men snarere som et Slags Haandværk, med hvilket det var Adelsmænd uværdigt at beskæftige sig; thi den eneste Maade, hvorpaa en Adelsmand i de Dage kunde tænke sig at gøre Krigstjeneste, var jo som Rytter i Panser og Plade. Artilleriets Befalingsmænd rekrutteredes derfor fra de brede Lag af Befolkningen eller fra Udlandet; de var ikke adelige og hørte altsaa til „den ufrelse Stand“.

Den ovenfor omtalte Tøjmester Schwencke var Søn af en Raadmand i Frankfurt og begyndte sin Tjeneste som Bøsseskytte. I Aaret 1612 blev han Fyrværker, 1618 Tøjmester og endelig 1626 Felttøjmester, i hvilken Egenskab han deltog i Slaget ved Lutter am Barenberg, hvor han blev haardt saaret. Han skildres som „en forfaren Duellant“.

Mellem Kongen og Tøjmestrene, disse uadelige og forholdsvis underordnede Embedsmænd, maatte der et Mellemlid, og dette var som før nævnt, Rigshofmesteren eller Statholderen. Men efter at Breide Ranzov var død den 10. Januar 1618, stod Embedet som Statholder ledigt til 1627; og 1618 blev derfor Adelsmanden Adolf Frederik Grabow ansat som „Kaptajn over Tøjhuset“, og med denne Titel synes Begyndelsen at være gjort til at give Artilleriet et mere militært Præg.

Samme Grabows Skæbne har vist været meget omskiftelig. Han glider 1624 ud af Artilleriets Historie, idet han udnævntes til Berghauptmand i Norge, hvor der senere blev anlagt Sag mod ham for mislig Embedsførelse.

Hans Efterfølger hed Thomas Nold og er egentlig den første, der med Sikkerhed kan betegnes som overordnet Befalingsmand ved Tøjhuset. Han var en kurlandsk Adelsmand og begyndte sin Løbebane i Danmark 1602 med at hente Krudt til Kongens Bøsser, blev senere Edelknaabe og Hofjunker; hvorefter han uddannede sig i fremmede Lande. Han deltog i Kalmarkrigen og blev 1624

Oberstløjtnant i Artilleriet. Han havde dog ogsaa tjent til Søs, idet han i 1610 var Chef for Skibet Stjernen paa et Togt i Østersøen.

Som Chef for Tøjhuset stod han i militær Henseende umiddelbart under Kongen, medens Rentemestrene var hans overordnede i alt, hvad der angik Regnskabet. Tøjmesteren var ham underlagt; og han havde at holde „streng Justits og Regiment over Bøsseskytter og hvis Folk og Arbejdere ham undergivet vorder.“ Han skulde sørge for, at der som Bøsseskytter kun blev antaget brugbare Folk, og udkommanderede de bedste af disse som Arkelimestere med Flaadens Skibe.

Posten som Chef for Artilleriet blev dog ikke tillagt større Betydning, end at den stod ledig fra 1634 til 1646, i hvilken Periode Tøjmesteren sorterede direkte under Kongen og Rentemestrene.

Da „det ikke kunde forventes“, at Tøjmesteren var særlig regnskabskyndig, var der som Regel ansat en „Skriver“, som førte Regnskabet. Fra 1618 til 1626 var Gotfred Mikkelsen Tøjhusskriver og havde som saadan 60 Daler i aarlig Løn, samt 10 Daler til Husleje og 60 Daler til „Fetallie“.

I denne Periode falder Jens Munks sørgelig bekendte Togt til de arktiske Farvande, og Søartilleriet var ogsaa repræsenteret her, idet Christopher Opslo var Arkelimester i Skibet Eenhjørningen. Han delte Skæbne med de fleste af sine Skibskammerater, idet han efter store Lidelser døde den 5. April 1620.

Om Bord i Flaadens Skibe herskede stor Sparsommelighed med Forbrug af Ammunition. I Krigs Artiklerne af 1625 bestemtes, at der til Skydning og Afblæsning ej maatte forbruges mere end Reglementet tillader, men om det kan være, da mindre. Skibschefen skulde optegne Dato og Anledningen til ethvert Skud, holde Bog med Arkelimesteren, og ved sin Hjemkomst levere Bogen til det kongelige Arsenal; for at det her kunde erfares, om der havde været ført tilbørligt Tilsyn med Forbrug af Ammunition. Regnskabet blev fra Arsenalet indsendt til det kongelige Rentekammer; og forinden dette var sket, maatte Chefen ikke fratræde Tjeneste ved Skibe. Var noget Skud gjort til Unytte, skulde han selv betale det.

I samme Artikler bestemmes, at den, der stjæler nogen Slags Ammunition og bringer det i Land, skal hænges.

Ikke alene Krigs Artiklerne, men ogsaa Arsenalets Artikler skulde tjene til Rettesnor for Flaadens Mandskab; og det blev fastslaaet, at Bøsseskytter om Bord skulde gøre samme Arbejde som Matroserne, hvad der altsaa synes ikke at have fundet Sted tidligere. I det hele taget anvistes der nu Artilleriets Personel den Stilling, det har indtaget indtil vor Tid; saaledes stillede ved Byt-

tets Deling Overarkelimesteren lige med Højbaadsmanden, idet hver fik 6 Dele, medens en Bøsseskytte ligesom de ældste og mest befarne Matroser skulde have 2 Mands Part.

I Aaret 1627 var der 433 Bøsseskytter til Tjeneste, men til Flaadens og Fæstningernes Bemanding udkrævedes 863, idet der regnedes en Bøsseskytte til hvert Stykke Skyts samt en vis Styrke til Vagt.

Den tjenestepligtige Tid for de hvervede Bøsseskytter blev i denne Periode nedsat fra 5 Aar til 3 Aar; de, der tjente længere fik Ret til forskellige Goder og kaldtes „Gammel Tiennere“.

I 1644 bestod Flaaden af 40 Orlogsskibe og 5 Galejer med i alt 409 „Stykker“, til hvis Betjening der udkrævedes 574 Arkelimestere og Bøsseskytter.

Tidsaanden var raa, og de Elementer, der udgjorde Søartilleriets Personel i hine Tider, udmærkede sig hverken ved Dyd eller gode Sæder. Drab og Voldshandlinger var ikke sjældne, og Tyverier hørte næsten til Dagens Orden. Grusomme Straffe anvendtes; og Mestermænd eller Profossen havde altid fuldt op at bestille. Det var hans Pligt at „holde Orden og Politi“; at anholde og arrestere de skyldige uden højere Ordre samt at optræde som Anklager ved Retten. Som Tegn paa sin Værdighed bar han en Stav paa c. 1½ Alens Længde, den kaldtes „Regimentet“ og var af Sølv eller af malet Træ og prydet med et Vaabenskjold. Naar han vilde arrestere en Mand, rakte han ham Staven, som den skyldige maatte berøre til Tegn paa, at han bøjede sig for Loven; og der var Livsstraf for ikke at ville „modtage Regimentet“.

Som Tøjhusets Chef fungerede Thomas Nold til han døde 1634, men der blev, som før nævnt, først 1646 udfærdiget Bestalling for hans Eftermand, den brandenburgske Adelsmand Christian Diderich von Zernikow.

Tøjmesteren Christoffer Schwencke den ældre afgik vistnok i Aaret 1644; og Christoffer Schwencke den yngre blev i hans Sted ansat den 30. September samme Aar.

I dennes Tjenestetid forefaldt en i Tøjhusets Historie sørgelig Begivenhed, idet der den 12. Februar 1647 om Eftermiddagen ved Fyldning af Granater udbrød en heftig Ild, der i kort Tid ødelagde øverste Etage, Loftene og Taget, hvorved en stor Mængde Affutager, Harnisker og Vaaben gik tabt. Der fandtes paa Tøjhuset et større Krudtforraad samt en Del fyldte Bomber og Fyrværkerisager; men ved ihærdigt Arbejde og paa Grund af, at underste Etages Hvælvinger modstod Ilden, lykkedes det ud paa Natten at begrænse Branden uden at større Eksplosioner havde fundet Sted.

Men Skaden var stor nok endda; hele Rustkammer Beholdningen og et stort Antal erobrede Faner blev ødelagte.

Den gamle Kong Christian tog sig Ulykken meget nær; han var selv til Stede, og det fortælles, at det var vanskeligt at afholde ham fra at lægge Haand paa „Obriste Felttøjmaster“ Zernikow. Denne blev et Par Dage senere fængslet og stillet for en Krigsret, der dog frikendte ham, hvorefter han blev genindsat i sit Embede. Han nævnes som Chef for Tøjhuset endnu den 5. Oktober 1647, men opgav kort efter sin Stilling og gik i svensk Tjeneste. Han efterlod sin Hustru i Danmark, hvor hun 1654 døde af Pest, men allerede før den Tid havde Zernikow i Stockholm indgaaet et nyt Ægteskab.

Otte Aar varede det, inden der blev raadet Bod paa den Skade, Tøjhuset havde lidt ved Branden, og først i 1655 var Reparationen til Ende. Bygningen mellem Tøjhuset og Indløbet til Tøjhushavnen var ogsaa brændt, men blev ikke opført igen.

Efter Zernikows Bortrejse blev Posten som Artilleriets øverste Chef besat med Christian Friis, der udnævntes i August 1648.

Tøjmasteren, Christoffer Schwencke den yngre, døde den 24. Februar 1653, hvorefter Peter Kalthoff blev udnævnt til Tøjmaster den 1. Januar 1654.

Denne Mand, der kom til Danmark i 1648, var oprindelig Bøssesemager og havde forfærdiget et særdeles godt Gevær, hvorved Opmærksomheden blev henledet paa ham, saaledes at han fik Ansættelse ved Tøjhuset. Han blev beskyldt for at have udvist Forsømmelighed under de Svenskes Storm paa Københavns Volde 1659, idet hans Folk ikke var paa deres Poster, og han ikke havde sørget for tilstrækkelig Ammunition. Han blev afsat fra sin Stilling den 11. Marts 1659, og fik den 22. Marts Ordre til at „aflevere Tøjhuset“ til Berstrand de la Costa. Han stod dog i stor Yndest hos Kong Frederik den Tredie og blev igen indsat i sit Embede, ja, fik endog i Oktober 1659 Udnævnelse som Overtøjmaster. Hans Bestilling har dog sikkert været den samme som før, og Titelen er vel given ham, fordi det nu endelig blev fastslaaet, at hans to nærmeste underordnede, der hidtil i Flæng var kaldte Underarkelimestere og Undertøjmaster, fremtidig kun maatte betegnes med den sidstnævnte Charge.

Skønt alle Lønninger blev reducerede efter Krigen, beholdt Kalthoff dog sit „Gehalt“, og fik i Aaret 1664 af Kongen Raavaddam Mølle, som han indrettede til Krudtmølle. Han døde 1672, hvorefter hans Enke solgte Møllen til Staten.

I Aaret 1649 var der i Tjeneste 322 Arkelimestere og Bøsse-

skytter, til hvis Lønning og Kost der blev anvendt 6285 Daler, men 1650 var Antallet af Artillerister steget til 366, og det kostede 4000 Daler at „vedligeholde Arkeliet“; skønt der ingen „Orlog“ havde været.

Til Oplysning om Antallet af Artillerister paa de udrustede Skibe, kan anføres, at Orlogsskibet Frederik, som 1649 blev købt i Holland og førte 86 Kanoner, talte 84 Bøsseskytter og Konstabler af en Besætning paa 434 Mand.

Under Kong Christian den Fjerde havde Søartilleriet gjort sin Pligt overfor Fjenden baade paa Kolbergerhede og andre Steder; og den gamle Konge efterlod sin Søn et vel øvet Personel.

Men de Vilkaar, Mandskabet levede under, var i høj Grad sørgelige; Lønnen var ringe og blev endda ikke betalt, saa Folkene ligefrem led Nød. I 1654 rottede et Par Hundrede af „Tøjhusfolket“ sig sammen og forlangte „under stort Postyr“ deres tilgodehavende Lønning, som de dog ikke fik, hvorimod flere af dem blev haardt straffede.

De usle sanitære Forhold om Bord og den slette Kost gav ofte Anledning til haarde Sygdomme. Da Pesten i 1654 hærgede København, hvortil den var bragt af en Pige i et hollandsk Skib, optraadte den særlig ondartet blandt Marinens Mandskab; og mange Søartillerister faldt som dens Ofre, blandt disse Undertøjmester Vilads Christensen.

Medens Staten ikke var saa samvittighedsfuld med at betale sin Gæld til Mandskabet; sørgede den omhyggelig for at inddrive, hvad den havde faaet tilgode hos Folkene, saaledes blev der nævnte Aar afkortet forskellige Artillerifolk i alt 168 Daler, der var betalt for Ligkister til deres afdøde Slægtninge.

I 1654 begyndte man at bestræbe sig for at indføre større Orden med Hensyn til Skytsets Installation om Bord. Tidligere blev Kanonerne anbragte i Flæng i de forskellige Skibe; men nu blev det bestemt, at „hvert Skibsstykke udi sin Lade (Rapert) skal sættes for sig selv i Tøjhuuset, Kobberstykkerne inde udi Huuset og Jernstykkerne paa Pladsen, alt paa rede Hænder, og af Malerne tegnes paa hver Lade, hvad Skib den tilhører.“

Under den for Danmark saa ulykkelige Krig med Sverige 1657, 1658—1660 var Søartilleriets Personel i stadig Virksomhed baade i Kampene til Søs og under Københavns Belejring, hvor mange Søartillerister havde Post paa Voldene og slog fra sig efter bedste Evne Natten mellem den 10. og 11. Februar 1659. Arkelimesteren fra det før omtalte Skib Frederik fandt hin Nat sin Død paa Hølmers Bastion.

Artilleriets Chef, Christian Friis til Vaare og Lyngbygaard døde den 16. December 1657; og faa Dage efter, nemlig den 20. December, blev Bertrand de la Costa udnævnt til Oberstløjtnant i Artilleriet og har vistnok fungeret som dettes Chef fra samme Dato. Han blev Oberst den 5. Juni 1658, men afgik fra sin Sidling i Artilleriet den 9. April 1660. Allerede før hans Afgang, nemlig den 26. Januar samme Aar, aflagde Marqvard Rodsteen Artilleristernes Ed og blev ansat som Chef for Tøjhuset. Hans Løn angives til 600 Daler aarlig.

Efter Enevældens Indførelse og Landets Formindskelse skulde der spares; og Antallet af Søartillerister blev betydeligt reduceret. Kongelig Renteskriver Jens Lassen, der under Belejringen i høj Grad havde udmærket sig ved Mod og Offervillighed, blev udnævnt til Kommissarius for Holmen, men navnlig for Tøjhuset. Han skulde underskrive alle Ordre vedrørende dette, selv udbetale Lønnen til dets Betjente og een Gang ugentlig tage Tøjhusofficererne paa Raad om Manglerne ved Artilleriet og den bedste Maade at afhjælpe dem paa.

Efter et i 1662 gjort Overslag behøvedes der til „Artillerifolkets Underhold al den Stund at de er hjemme“ 15840 Daler aarlig, og der var dette Aar 233 af disse Artillerifolk, til hvem der i Oktober Maaned blev uddelt Kjole, Bukser og Kabuds mod Afkortning i deres Lønning.

Antallet af Artillerister var dog i denne Periode meget varierende. Under truende politiske Forhold søgte man at hverve det nødvendige Antal Folk, men dette var ikke let, da Tjenesten til Orlogs ikke var særlig eftertragtet. Man maatte derfor love dem højere Løn end de dueligere Artillerister, der var i Aarssold, og dette vakte selvfølgelig Misfornøjelse hos disse. Som Regel havde de dog ingen Grund til Vrede; thi hverken de selv eller de hvervede Maanedstjenere fik den Løn, man havde lovet dem.

I Slutningen af 1666 havde Søartilleriets Personel endnu ingen Lønning faaet udbetalt for Aaret; men en entrepenant Mand havde — maaske mod en lille Ducør — faaet at vide, at Gagen snart vilde blive betalt, og afkøbte da Folkene deres Fordringer for et langt ringere Beløb end de var værd, hvorved han paaførte Artilleristerne betydelige Tab.

Da det i Aaret 1675 trak op til den skaanske Krig, lovedes der de Underarkelimestere, som frivillig meldte sig til Tjeneste, 8 Daler om Maaneden, medens en Bøsseskytte fik Løfte om 6 Daler og 40 Skilling.

Samme Aar var Lønningen for:

Tøjmasteren	500 Daler	aarlig
Undertøjmasteren	300	" "
Skriveren	200	" "
Overfyrværkeren	94 Daler	64 Skilling aarlig
Rustmasteren	66	" 64 " "

Disse Mænd hørte til Tøjhuset og gjorde ikke Søjteneste; men til Flaadens Bemanding behøvedes følgende Antal Artillerister:

69 Arkelimestere,	36 à 36 Daler	aarlig, og
	33 à 10	" maanedlig,
29 Underarkelimestere,	13 à 30 Daler	aarlig, og
	16 à 8	" maanedlig,
73 Konstabler,	62 à 30 Daler	aarlig, og
	11 à 7	" maanedlig,
322 Bøsseskytter,	dels med 21 Daler	hver i Aarsløn og dels lønnede med 6 Rd. 40 Skilling om Maaneden.

Arkelimestere, Underarkelimestere og Konstabler var Befalingsmænd, Bøsseskytterne menige om Bord i Orlogsskibene.

Trods den slette Behandling og de mere end kummerlige Vilkaar, Søartilleriets Mænd levede under, gjorde de under alvorlige Forhold altid deres bedste for at hævde Fædrelandets og Flagets Ære. Baade ved Gulland, under Møen og i Køgebugt staaer Søartilleriets Navn skrevet med Flammeskrift; thi det var væsentligst ved Kanonernes Hjælp, at Niels Juel vandt sine Sejre.

Til Minde om Slaget i Køgebugt blev der præget Medailler og uddelt Belønninger; men at der ikke hos alle var Glæde og Tilfredshed fremgaar af, at en Mængde Tøjhusfolk og Matroser forsamlede sig i December 1677 og gjorde „Tumult og Gevalt“ i Byen, fordi de ingen Prisepenge havde faaet; Penge fik de dog ikke, hvorimod tre af Hovedmændene lille Juleaften blev hængte i Galgen paa Bremerholm.

Efter Krigens Afslutning blev de mange Maanedstjenere afskedigede, og der blev taget Bestemmelse om, hvor mange Personer, der skulde beholdes til Tjeneste ved Artilleriet; hvis Styrke i 1679 blev fastsat til:

1 Tøjmaster	med 400 Daler	aarlig
1 Tøjvarter*)	" 200	" "

*) Navnets Endelse er dannet af det tyske Ord „warten“, at pleje og passe. Tøjvarteren er altsaa en Mand, der skal drage Omsorg for Tøjet. Navnet har holdt sig lige op til vore Dage som Benævnelse paa Tøjhusløjtnanten ved Arsenalet.

30 Arkelimestere	med 50 Daler aarlig og Kost
30 Underarkelimestere	" 30 " " "
500 Bøsseskytter	" 21 " " "

saaledes at der til Søartilleriet henregnedes 562 Mand.

Med Undtagelse af Tøjmasteren og Tøjvarteren kunde dette Personel ligesom hidtil anvendes saavel paa Flaaden som paa Landets Fæstninger; men Tanken om en Sondring af Marinens og Hærens Artillerister var allerede tidligere fremkommen, og det følgende Aar blev den iværksat ved, at der oprettedes tre „Søtøjhuskompagnier“

Ved hvert Kompagni blev ansat:

10 Overarkelimestere,
10 Underarkelimestere,
20 Konstabler og

100 Bøsseskytter, som skulde tages mellem de bedste og mest erfarne Folk.

Overarkelimestrene fik halvanden Ration Kost, og til hver Mand blev leveret en Klædes Kjole og en Lærreds Klædning, der blev fornyet hvert andet Aar.

Disse Artillerister skulde kun bruges til Tjeneste paa Flaadens Skibe, men naar der ingen Udrustninger var, arbejdede de ved Tøjhuset eller anvendtes til Vagt, og de stod i Land under Chefen for „det danske Artilleri“.*)

Saaledes var nu Flaadens og Hærens Personel blevet adskilt, og det samme havde nogle Aar tidligere fundet Sted for Materiellets Vedkommende; idet der i 1671 blev foretaget en regnskabsmæssig Deling af Tøjhusets Beholdninger mellem de to Etater. Adskillelsen var dog ikke fuldstændig; og flere Etablissementer vedblev endnu i mange Aar at være fælles, som f. Eks. Stykkestøberiet (Gjethuset) i København, Krudtmøllerne paa Raavaddam og i København, Krudttaarnene og endelig selve Tøjhuset.

Der er vistnok heller ikke blevet holdt strengt paa den regnskabsmæssige Deling; thi for begge Etaters Vedkommende førtes Regnskabet af een „Tøjhusskriver“. Først i Aaret 1719 blev der ansat en særlig Regnskabsfører for Søartilleriets Materiel.

Den øverste Administration af Artilleriet var efter Enevældens Indførelse overgaaet fra Røgshofmesteren til særlige Autoriteter. Admiralitetskollegiet og fra 1683 tillige et Generalkommissariat

*) Rigets Landartilleri blev i Aarene 1679 til 1685 formet i tre selvstændige Afdelinger; det danske, det norske og det holstenske Artilleri. I Aaret 1764 blev disse tre Delinger slaaede sammen til et fælles „Kongeligt Artillerikorps“.

var de højeste Myndigheder; men ofte ser man, at Kollegiets „Deputerede“ overvejer Spørgsmaal om Landartilleriet, medens „Oberkrigssecretarien“ undertiden modtog Kongens Befalinger angaaende Søartilleriet. En fuldstændig Adskillelse mellem de to Etaters Artilleri fandt — som senere skal omtales — først Sted i 1739; og i Tidsrummet fra 1600 til 1739 stod Chefen for „det danske Artilleri“ i Spidsen for saavel Flaadens som Hærens Artilleri. Under ham sorterede saa Tøjmasteren og det fornødne Tøjhuspersonale.

Som før nævnt var Marquard Rodsteen i 1660 bleven Chef for Artilleriet. Han var født den 31. Oktober 1625 og gjorde fra 1657 til 1660 Tjeneste til Søs. Da den skaanske Krig brød ud, vaagne hans gamle Lyst til Orlogstjenesten; og han blev udnævnt til Admiral den 13. Juni 1675, men gjorde dog Tjeneste ved Artilleriet til den 11. Marts 1676. Hans Virksomhed som Admiral skal ikke omtales her; dog bør nævnes, at han under Niels Juel deltog i Slaget i Køgebugt. Han døde 1681 som Amtmand over Skanderborg Amt.

Hans Eftermand var ogsaa en Adelsmand, nemlig Laurids Nielsen Munk, der allerede i 1655 blev lønnet som „Fyrværker ved Skibsfolket“. Han synes dog snart at være udtraadt af Artilleriet og førte derefter i flere Aar et omflakkende Liv; men i 1673 blev han Kaptajn og i 1677 Oberstløjtnant ved Tøjhuset. Ved den før nævnte Omordning fra 1679 til 1685 fik han Ledelsen af „det danske Artilleri“ og tillige af Søartilleriet. Han døde den 2. Marts 1702.

I Aaret 1614 var Christian den Tredies gamle Tøjhus blevet nedbrudt, og Pladsen henlaa som en ubenyttet Tomt, dog har der muligvis været en let, tømmerbygget Løngang paa Stolper mellem de nordlige Gavle af „lange Tøjhus“ og Proviantgaarden. Men fra 1665 til 1670 opførtes her den Bygning, der dels tjente som Artillerimagasin og dels benyttedes af det kongelige Bibliotek, indtil dette i Aaret 1906 flyttedes bort.

Allerede før Københavns Belejring havde man været betænkelig ved de store Krudtforraad, der opbevarede indenfor Voldene, og Ængstelsen steg, da en „Krudtbrænders“ Hus, der laa, hvor nu Rigsgade er, i Aaret 1658 sprang i Luften, hvorved en ikke ringe Del af Nyboder blev ødelagt. Dette medførte, at Vandkunstens Krudttaarn blev nedbrudt i Aaret 1669, og Stenene skulde da anvendes til de ny Krudttaarne „udi Kalveboderne“; men paa Grund af Finansernes slette Tilstand varede det til 1675, før disse Magasiner blev byggede. De blev dog ikke opførte som særlige Bygninger, men murede i de hule Bastioner af Christianshavns i 1668

ombyggede Fæstningsfronter mod Kalvebodstrand og Amagerfælle. Omtrent paa samme Tid flyttedes Krudtet bort fra Jermers Taarn Hanetaarnet og Nørreports gamle Taarn; men i Kastellet fandtes stadig eet, og ved Østervold paa „Grønland“ to Krudttaarne, hvilket omtrent hundrede Aar senere skulde blive skæbnesvangert for en Del af Nyboder og dens Beboere.

De før nævnte ny Krudtmagasiner i Kalvebods, Enhjørningens og Panterens Bastioner var fælles for begge Etater, men blev dog overvejende benyttet af Landartilleriet.

Da Nyholm omtrent paa denne Tid blev anlagt, førtes Christianshavns Befæstning fra Løvens Bastion Nordøst og Nord paa til Christiani Qvinti Bastion paa Refshalens opfyldte Grunde. I de ny Bastioner, der fremkom her, opførtes efterhaanden Krudttaarne, saaledes 1688 et i Vilhelms Bastion; 1690 et andet i Carls Bastion. Begge disse Krudttaarne var i Begyndelsen ogsaa fælles for Flaaden og Hæren, men 1719 blev de bestemte til udelukkende Brug for Søartilleriet. De anvendes endnu og kaldes Magasiner Nr. 3 og 4' inden Volds; sidstnævnte er dog siden 1895 overladt Landartilleriet, efter at det mange Gange tidligere har været benyttet af Hæren og atter tilbagegivet Flaaden.

Et andet Krudttaarn, der i gamle Dage afvekslende benyttedes af de to Etater, var det saakaldte „Børnehustaarn bag Kirken paa Christianshavn.“ Børnehuset blev jo oprettet 1662, og nævnte Krudttaarn er vistnok bygget 1675. Kirken, som det laa bag, var den Trækirke, som Kong Christian den Fjerde lod opføre i 1640 til foreløbig Brug for Christianshavns Beboere, og som benyttedes indtil Vor Frelzers Kirke i 1696 blev indviet.

Endvidere var Sø- og Landartilleriet fælles om „Gehwælf-taarnet“) bag Store Mølle paa Christianshavn.“

I Ulriks Bastion blev i Aarene 1683—1684 anlagt en Krudtmølle, der i 1689 sprang i Luften, men blev genopført; og hvor der fabrikeredes Krudt til begge Etater. Den var dog ikke i vedholdende Brug og fik, som senere skal omtales, en anden Anvendelse.

Efter Tøjhusets Brand 1647 havde man været ængstelig for en Gentagelse, og det blev da paatænkt, at Fyldning af Granater og andre farlige Arbejder ikke mere maatte foregaa paa Tøjhuset, men at der skulde opføres en særlig Bygning til dette Brug. Paa Grund af den ulykkelige Krig og Københavns Belejring blev Planen imidlertid ikke udført før i Aaret 1676, da der blev bygget nogle lave Huse til Laboratoriearbejder paa den store Plads, der nu optages.

*) „Gehwälf“ betyder, at Taarnet havde Hvælvinger.

af Burmeister og Wains Værksteder paa Christianshavn. Tid efter anden opførtes flere Huse; og Landartilleriet fik her sit Laboratorium i over halvandet Hundrede Aar. Det skulde vist være fælles for Flaaden og Hæren, men endnu langt hen i Tiden udførte Søartilleriet dog, som senere skal omtales, Laboratoriearbejder i Nærheden af „lange Tøjhus“. Samkvem mellem Laboratoriet og Tøjhuset fandt altid Sted ad Søvejen, tværs over Havnen.

Allerede den 6. August 1679 sprang dette Laboratorium i Luften „formedelst Guds Vejr og Tordenslag“; og det blev igen ødelagt ved Ildsvaade den 16. Juni 1683; men atter opført „noget nærmere ved Stranden“.

Paa Pladsen ved Laboratoriet blev i Aaret 1681 bygget en Del Huse til Brug for Søartilleriets Personel, som boede her lige indtil Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Disse „Laboratorio Vaaninger“ var omtrent Mage til dem, der noget tidligere var opførte i Kastellet og endnu findes der. I et Par af disse Huse blev senere indrettet Skolelokaler for Søartilleristernes Børn, for at spare disse den lange Vej til Nyboders Skoler. Denne „Laboratorio Skole“ stod under Tilsyn af Tøjmasteren.

Under den skaanske Krig havde Flaaden følt Savnet af et Støttepunkt i Østersøen, og der blev derfor i 1684 anlagt en Befæstning paa Ærtholmene, som fik Navn af Christiansø. Der blev udfærdiget et „Bemandingsreglement“, som fastsatte Artilleristyrken til 1. Artilleriløjtnant, 1 Stykjunker, 6 Konstabler og 30 Bøsseskytter.

For at beskytte Nyholm (Nye Werck) mod Isgang blev der i 1680 grundsæt nogle gamle Orlogsskibe paa Holmens nordøstlige Side; og herved dannedes Fundamentet for Batteriet Neptunus, det senere Christianus Sextus, hvor saa mange af Søartilleriets Mænd har været i Virksomhed siden hine Dage.

Flaadens oplagte Skibe blev flyttede fra „Krabbelykke“ (fra Nyhavn og Syd efter), hvor de hidtil havde ligget, til „Hocken“, der omtrent svarer til det nuværende Flaadens Leje. Der blev bygget Batterier, og i 1685 blev Vagtholdet, der hidtil havde været om Bord i Skibene, delvis flyttet i Land.

Ifølge en Befaling fra dette Aar skulde der daglig til Vagt være følgende Antal Artillerister:

Paa det store Batteri Neptunus, hvor Hovedvagten er: 2 Overarkelimestere, 1 Underarkelimester og 10 Bøsseskytter.

Paa Batteriet ved Toldboden: 1 Overarkelimester, 1 Underarkelimester og 10 Bøsseskytter.

Paa Prammen Noah: 1 Overarkelimester, 1 Underarkelimester og 10 Bøsseskytter.

Paa Fregatten Svermeren: 1 Underarkelimester og 2 Bøsseskytter.

I Aaret 1687 bestod Flaadens Artilleri af 2175 Kanoner fordelte paa 54 Skibe; men trods de tidligere givne Regler var Armeringen endnu meget uensartet, store og smaa Kalibre var anbragte mellem hverandre paa samme Batteri; paa et Togt kunde et Skib være armeret med Bronceskyts, paa det næste med Jærnkanoer.

For Personellefs Vedkommende begyndte Organisationen dog at antage fastere Former; der blev givet Regler for Officerernes indbyrdes Anciennitet; ligesom der ogsaa blev truffet Bestemmelser for Underofficerernes og de meniges Stilling. Stadig lød der dog høje Klager over Lønningens uregelmæssige Betaling, og i 1688 blev disse Klager saa stærke, at Regeringen bevilgede 20000 Daler for at betale „det nødvendigste“ af Mandskabets Tilgodehavende. Samme Aar blev der betalt 26000 Daler for 200 Centner Kanonkrudt.

Det „nødvendigste“ har dog næppe tilfredsstillet „Skibs- og Tøjhusfolket“; thi i Aaret 1693 havde de igen Løn til gode for 9 Kvartaler; og Marinens Mandskab med deres Kvinder og Børn drog i Hobetal omkring i Københavns Gader, tiggende om Brød og udstødende Trusler.

Den 21. August 1694 blev der givet Ordre til, at der til de „aftakkede og bortdøde Aarstjeneres Enker og Børn skulde udbetales i det højeste Løn for 3 Kvartaler, hvorefter Klagerne ganske skulde afvises.“ Men trods dette ses dog, at i 1701 havde 70 af disse Enker igen sammenrottet sig og forlangte udbetalt deres afdøde Mænds Løn for de resterende 6 Kvartaler. Endnu i 1706 havde „Tøjhusfolket“ 20 Maaneders Løn til gode.

Efter Peter Kalthoffs Død 1672 har Johan Jacobsen Wilster sandsynligvis fungeret som Tøjmester. Han nævnes nemlig den 2. November 1672 som Felttøjmester og blev den 15. Januar 1678 virkelig Tøjmester ved Tøjhuset med Rang som Major. Han var født i Holsten 1623, blev Stykjunker i 1659 og Overfyrværker den 8. Januar 1660. At han efter sin Udnævnelse til Tøjmester har været i Helsingborg fremgaar af, at der af denne Bys Øvrighed blev ført Klage over, at han i 1679 paa Gaden havde overfaldet en af Byens Borgere og „trakteret ham ilde med Skældsord og Hug.“ Han førte Tilsyn med saavel Flaadens som Hærens Artillerimateriel og døde den 24. Juli 1693.

Da Oberst Laurids Nielsen Munk afgik i 1702 blev Embedet

som Chef for det danske Artilleri og for Søartilleriet besat med Martin Maul, hvis Udnævnelse dog først er dateret den 20. Januar 1703. Han var født i Oldenburg den 18. Januar 1656, kom i dansk Tjeneste 1672 og deltog som Fyrværker i Krigen i Skaane 1675—1676. I Aaret 1680 blev han ansat ved Tøjhuset, hvor han var Oberstløjtnant Aar 1700 og senere blev Oberst. Han konstruerede en Del af de Kanoner, som den Gang anvendtes i Artilleriet, og han blev anset for at være en dygtig Officer. I 1727 fik han Afsked paa Grund af Svagelighed og døde en Uge senere, nemlig den 7. Juli 1727.

Efter Wilsters Død bestyrede Undertøjmester Schweder Christensen Embedet som Tøjmester, til han den 11. Juni 1701 fik Udnævnelse som saadan. Han var født i Aalborg og blev i Marts 1676 antaget som Konstabelhaandlanger ved „Fyrværkeriet“ i København. Under Krigen med Sverige blev han i 1676 taget til Fange, men snart efter frigivet. Han forfremmedes i 1678 til Fyrværker, blev 1684 Stykjunker, 1689 Løjtnant og 1691 Undertøjmester. Han døde som Oberst den 7. Maj 1735.

Chefen for „det danske Artilleri“ og Tøjmesteren, der begge var Landofficerer, havde endnu Kommando over Søartilleristerne i Land; men naar Folkene var til Tjeneste paa Holmene eller i de oplagte Skibe, stod de dog ogsaa under Holmens Chef, og dette dobbelte Kommandoforhold medførte mange Ulemper.

I Aaret 1701 bestod Søartilleriet af:

30 Overarkelimestere,	der hver fik 48 Daler aarlig og Kost,
30 Underarkelimestere,	„ „ „ 26 „ „ „ „
50 Konstabler,	„ „ „ 18 „ „ „ „
320 Bøsseskytter,	„ „ „ 16 „ „ „ „
30 Artillerilærlinge,	„ „ „ 8 „ „ „ „

samt af den uundgaaelige Profos, der ligesom de ældste Underofficerer lønnedes med 48 Daler om Aaret; medens hans Svend maatte nøjes med 24 Daler i Aarsløn.

Paa Grund af de truende politiske Forhold begyndte Aaret 1700 med stor Travlhed paa Tøjhuset og paa Holmene. Flaaden skulde udrustes, og der blev til Maanedstjeneste hvervet 277 Artilleriunderofficerer og Konstabler. Den danske Flaade blev formeret i 5 Eskadrer og bestod af i alt 29 Linieskibe samt 20 Fregatter og mindre Fartøjer. Denne store Sømagt kom dog, som bekendt, ikke til at spille nogen Rolle dette Aar; thi efter at det var lykkedes de svenske, engelske og hollandske Eskadrer at forene sig, talte de 61 Linieskibe og var saaledes den danske Flaade i høj Grad overlegen.

Denne maatte søge ind under Københavns Kanoner og led en Del Skade, da den forenede fjendtlige Flaade bombarderede Byen. Freden til Travendal den 18. August endte den korte Krig, alt sattes igen paa Fredsfod, og alle Maanedstjenerne blev afskedigede.

Der blev atter dette Aar givet omstændelige Instruktioner for Vagtholdet paa Holmene og i Skibene, hvoraf fremgaar, at der alene paa Batteriet Neptunus var 90 Mand paa Vagt ad Gangen, derimellem mange Søartillerister.

„For at opmuntre duelige Personer til at lade sig antage som Konstabler, og ej være bunden til de, der viste sig uduelige, og for, naar flere lærte Artilleritjenesten, at faa et desto større Antal Artillerister i Landet,“ bestemtes det, at Konstablerne fremtidig kun maatte antages paa 6 Aar og skulde være af Kongens Undersaatter; hvilket ikke tidligere havde været Tilfældet, idet mange Udlændinge havde tjent som Konstabler.

Kun faa Aar fik Danmark Lov til at glæde sig ved Freden; thi allerede 1709 udbrød den blodige Elleveaarskrig; og det er en Selvfølge, at Søartilleriet under denne var i uafbrudt Virksomhed.

Man kunde i denne Krig træffe Artilleriets Mænd paa ethvert Sted, hvor der øvedes en Bedrift, enten det saa var i Kampens Larm og Hede, eller det var ved trælsomt og farefuldt Slid i mørke, stormfulde Vinternætters bitre Kulde. Under den utrættelige Tordenskjold var Søartilleristerne i Arbejde saavel Dag som Nat; og de indskrev sammen med Anførerne deres Navne baade ved Marstrand, Dynekilen og Gøteborg.

En af Tordenskjolds virksomme Hjælpere var hans 6 Aar ældre Landsmand, den norske Arkelimester Adrian Reyerssen, der næsten altid var om Bord i samme Skib som den unge Helt, hvem han fulgte baade i Sejre og Nederlag; men ikke i Døden; idet han overlevede sin Chef i 35 Aar. Han var „ferm udi Action; men kunde hverken læse eller skrive.“

Raa og simple var disse Mænd vel efter Nutidens Maalestok, men tillige haardføre, udholdende og nøjsomme. Kun faa Lyspunkter var der i deres Liv, desto mere Fattigdom og Nød; haardt Arbejde og slet Behandling. Lønnen blev ikke betalt; Familien hjemme led bitter Sult eller bortreves af den grusomme Pest; og de selv fristede ikke stort bedre Kaar om Bord; thi Kosten var ussel, og Sygdommen gjorde ogsaa paa Flaaden sin rige Høst. Desuagtet var de modige og virksomme, og mange Træk af Opofrelse og Hjælpsomhed er bevarede ved Fortælling fra Slægt til Slægt. Der blev gjort lyst i deres Rækker paa mange Maader; de døde af Pest, druknede eller faldt for Fjendens Vaaben, og ikke faa af dem fulgte

i Køgebugt Iver Hvitfeldt paa hans Fart „mod Himmelen i stolte Luers Favn.“

At de styrende i Marinen havde Øje for den Nød, der herskede hos Mandskabet og gerne vilde have den afhjulpen, fremgaar af en Indberetning d. 5. Juli 1718 fra Admiralitetet til Kongen.

„... Folkenes Familier stripper Gaderne omkring Troppeviis, raabende paa Penge og Brød til at stille deres og deres usle Børns hunger og tørst og beder ikke om deres, men om det de skal opholde deres Børns Liv med. Det er indtil dette Aar endda holt saaledes, at de dog af og til har faaet noget, men som Betalingen bliver jo slettere ved det Cammeret ikke fournerer Penge, saa har nøden nu saaledes taget overhaand blandt dem, at mand omsider maa frygte for een eller anden desparat accidentser. Kommer de paa Gaden og betler eller kand finde nogen paa Torvene, der vil give dem af medynk een Gulerod eller noget grønt saa er de strax antastet af Staaer Fogderne og bringes i Børnehuset, som gjør deres Desparation ikkun større.“

Den 2. August skrev General Commissariatet ligeledes, at „Sømagten gandske vil gaae tilgrunde dersom der ey bliver tilstaaet Penge, som overalt mangler saavel til Mandskabets Betaling som til Fornødenheders Anskaffelse. Kiellingernes Opløb om Forstrækning er icke til at beskrive, og de suplicerer aldeles om Forlov til at stjæle eller tigge.“

Den usle Pengeløn blev alligevel ikke betalt, og selv paa Mandskabets Kost søgte man at spare. Broerne over Københavns Kanaler var den Gang i en elendig Tilstand, navnlig Holmens Bro, Knippelsbro og Børnehus Broen. Sidstnævnte, ogsaa kaldet „Rødebroe paa Christianshavn“, var 1724 saa forfalden, at „ingen uden Fare kan passere den, Bjelkerne knække af Ælde og Forraadnelse og nedfalde Stykke efter Stykke.“

Vedligeholdelsen af Broerne paahvilede Havnevæsenet, men dette havde ingen Penge, og Magistraten foreslog da, at man, for at indvinde det nødvendige Beløb til Reparationen, skulde tilbageholde en Del af de Maltpenge, der tilkom Matroser og Tøjhusfolk.

I denne Periode var Oberstløjtnant Schweder Christensen stadig Tøjmaster; J. N. Kiøbenhafn var bleven Undertøjmaster og M. Thy Tøjvarter.

I 1710 bestod Søartilleriets Personel af 42 Overarkelimestere, 51 Underarkelimestere, 73 Konstabler og 320 Bøsseskytter samt 30 Lærlinge. Desuden blev der under Krigen antaget i Maanedstjeneste 52 Overarkelimestere, 95 Underarkelimestere, 70 Konstabler og 1277 Bøsseskytter.

I Krigen havde Søartilleriet selvfølgelig et meget stort, men ogsaa højt uensartet Materiel i Virksomhed. I 1714 blev der givet Bestemmelser, som tilsigtede større Ensartethed. Admiralskibe skulde herefter armeres med Metalskyts, de andre Skibe med Jærkanoner.

I øvrigt gav Materiellet Anledning til flere Klager. Saaledes skrev Admiral Raben i sin Rapport om Slaget under Rügen den 8. Maj 1715.

„Allernaadigste Konge, dersom med Eders Kongl. Mayest Artillerie og Raperter icke her effer havis bedre opsigt end Skeed er, da seer Jeg Eders Mayst wil tage en ubodelig Skade. Thi her er de Skibe, som trende Canoner er Sprungne foruden mange Raperter i støcker gaaet. Saa at vi haver været nød til at hale støcker fra een Side af Skibet til en anden at besætte Pladsen for de istøcker sprungne.“

Baade i 1711 og i 1715 blev der i Køgebugt arbejdet paa at optage Linieskibet Dannebrog's Kanoner og andet Gods. Arbejdet ledeles af den daværende Tøjvarter Thye, der senere blev Søartilleriets første Tøjmester efter dets Adskillelse fra Landartilleriet. Der skal være opfisket Gods til en Værdi af over 30000 Daler, men i 1715 blev et rigt ladet Transportskib taget af Svenskerne og indbragt til Stralsund. Skibets Fører, Overarkelimester Niels Nielsen, døde kort efter paa Grund af slet Behandling.

I Aaret 1713 blev der paa Refshalens nordligste Pynt grundsat 3 gamle Orlogsskibe, af hvilke det ene hed Trekrøner. Skibet Delmenhorst og en Flydedok, der skulde fyldes med Sand, blev sat paa Grund sydligere; og herved tilvejebragtes to Batterier til Redens Forsvar. Efterhaanden som Skibene raadnede, blev der grundsat andre, saa at der tilsidst stod i alt 16 Skibe og en Flydedok paa Grund. Søartilleriet fik her et større Arbejde med at udtage og ombytte Kanonerne i disse Skibe.

I Aaret 1721 blev Pensionsforholdene tagne under Overvejelse, og det bestemtes, at Enkerne efter de i Krigen faldne eller døde Mænd skulde nyde en Understøttelse af 48 Skilling om Ugen til dem selv og et lige saa stort Beløb til hvert af deres uforsørgede Børn. Endvidere fastsattes det, at alle herefter skulde have deres Lønning udbetalt hver Maaned. Kompagnicheferne fik Tilladelse til at ansætte Underofficererne, men skulde være ansvarlig for, at det var duelige Folk.

For at spare Dagløn i de korte Vinterdage, indførtes i 1722 den saakaldte „Frimaaned“ fra 14. December til 14. Januar, i hvilken

Tid der kun blev udført det nødvendigste Arbejde; men det store Vagthold lagde dog Beslag paa de fleste af Søartilleriets Mænd.

Fra dette Aar skriver sig ogsaa et Munderingsreglement, i hvilket bestemtes, at Officerernes Uniform skulde være af rødt Klæde med rødt Underfor. Overarkelimestrene skulde ligesom Officererne selv anskaffe deres Mundering, der var graa med rødt For og violette Opslag. Til Uniformering af de øvrige Underofficerer og af de „Gemene“ fik Kompagnicheferne 9 Daler pr. Mand hvert tredie Aar. Uniformen bestod af en graa Trøje, graa Knæbenklæder samt som Hovedbedækning en „Kabuds“ med Metalskilt. Om Bord bar de menige Klæder af Sejldug. Underofficererne maatte selv betale, hvad deres Mundering kostede mere end Mandskabets.

Efter den langvarige Krig var der fuldt op at bestille paa Tøjhuset og paa Holmene, og Mandskabet maatte arbejde haardt, endog i dets Fritid. Dette fremkaldte Indvendinger; og der blev da udstedt en offentlig Bekendtgørelse om, at enhver skulde møde til Arbejde, naar det befaledes, selv om det var i Fritiden. Nægtede Folkene at møde, skulde de trues med Slaveri i Bremerholms Jærn; sammenrottede hele Kompagnier sig, skulde hver tiende Mand efter Lodkastning sættes i Slaveriet; og hvis der endnu var nogen, der gjorde Indvendinger, skulde vedkommende stilles for en Standret, dødsdømmes og straks hænges. Denne Bestemmelse var ogsaa gældende for Tøjhuskompagnierne.

Man kunde i hine Dage ikke tænke sig Smaaforseelser straffede paa anden Maade end med Prygl. Officererne pryglede Underofficererne, og disse slog atter løs paa de menige ved enhver Lejlighed. I Aaret 1730 blev der dog givet Ordre til, at ingen vagthavende Officer maatte, hverken med Kaarde eller Stok, slaa nogen Underofficer eller Gemeen, men skulde „lade dette udføre af Profossen, som var ved Vagten“.

Efter Martin Mauls Afgang blev Oberst Chr. Mushardt Chef for „det danske Artilleri“ og for Søjhuskompagnierne. Han var født i Bremen og blev i 1698 Fyrværker i København, i 1707 udnævntes han til Stykløjtnant og var 1711 med ved Wismars Belejring. I Aaret 1717 blev han sendt til Norge, hvor han ordnede det norske Artilleri. Han døde som Generalmajor den 30. Marts 1732.

I 1731 var den aarlige Lønning for Tøjmester Christensen 500 Daler, for Undertøjmester Kiøbenhafn 300 Daler og for Tøjhus-skriver J. Lundgaard 250 Daler. For Tøjvarter Thye findes ingen Løn anført, men muligvis er han betalt af Landetaten.

Efter Generalmajor Mushardts Død blev Oberst C. G. von Reitzenstein Artilleriets og Søjhuskompagniernes Chef. Han var

født i Sachsen og blev i 1709 Artillerikaptajn i Norge, hvor han kommanderede Artilleriet paa Frederikssten under Carl den Tolvtes Angreb paa denne Fæstning. Han blev i 1728 forsat til Danmark og forfremmedes til Oberstløjtnant.

I 1722 var der ved hvert af Søjhuskompagnierne blevet ansat en Kaptajn som Chef og 2 Løjtnanter. I 1732 var Kaptajnerne C. E. Rosenberg, P. von Holten og J. Brugmann Kompagnichefer. De lønnedes hver med 250 Dl. 90 Skill. aarlig, medens Løjtnanterne fik 159 Dl. 66 Skilling.

Hvert Tøjhuskompagni bestod endvidere af:

	Løn	Kost	Mundering	Kvarter	I alt
	Rdl.	Rdl. Sk.	Rdl.	penge Rdl.	Rdl. Sk.
8 Overarkelimestere	50	32.48	0	4	86.48
8 Underarkelimestere	36	21.64	3	4	64.64
16 Konstabler	24	21.64	3	4	52.64
97 Bøsseskytter	16	21.64	3	4	44.64
4 Tømmermænd	42	21.64	3	4	70.64
1 Bøssesmager	42	21.64	3	4	70.64
5 Drengene	8	21.64	3	0	32.64
1 Profos	24	32.48	3	4	63.48
1 Profos Svend	16	21.64	3	4	44.64
1 Skolemester	36	21.64	3	4	64.64

Kun Lønnen blev betalt i Penge, medens Kost, Mundering og Kvarter tildeltes in natura. Profossen var lønnet som Konstabel, men det synes, som om hans anstrengende Arbejde har nødvendiggjort, at han fik mere Mad for at holde sig ved Kræfter, idet han ligesom de ældste Underofficerer, fik halvanden Ration Kost.

For at kunne holde Kompagniet med det bestemte Antal Folk, havde hver Kaptajn 200 Daler aarlig til Haandpenge for hvervede.

Tømmermændene ved Tøjhuskompagnierne skulde forfærdige Raperterne, men rimeligvis har de ikke herved haft nok at bestille; thi faa Aar senere blev hvert Kompagni formindsket med 2 Tømmermænd og 10 Bøsseskytter, men forøget med 2 Overarkelimestere, 2 Underarkelimestere, 2 Konstabler og 5 Drengene.

Ovennævnte Kompagnichefer og Løjtnanter henhørte til Landartilleriet, og der var saaledes endnu det mærkelige Forhold, at Søartilleristerne kommanderedes af Landofficerer. Herved fremkom der ofte Uoverensstemmelse mellem de to Etater, og hvad der navnlig bidrog til at skabe Splittelse var den Omstændighed, at de saa at sige bestod af hver sin Nationalitet. Hærens Sprog, Sæder og Skikke var tyske, de allerfleste af Hærens Officerer var Tyskere og

søgte ved enhver Lejlighed, hvor de havde med Marinens Personel at gøre, at paavirke dette i tysk Retning. Men Flaadens Officerer, Underofficerer og Mandskab var næsten udelukkende Danske og Normænd, de havde Rod i Folket og holdt med Seighed fast ved det danske Sprog og deres nationale Ejendommeligheder. I Søartilleriets Kopibøger kan man se, at endnu i Slutningen af det attende Aarhundrede skrev Landartilleriets Officerer paa Tysk til Tøjmasteren, der svarede paa Dansk. I Elleveaarskrigen havde det bestaaende Fællesskab mellem Flaadens og Hærens Artilleri ofte vist sig uheldigt; og i Marinen var der stærk Stemning for en fuldstændig Adskillelse.

ANDET AFSNIT

I Aaret 1735 kom den dygtige og energiske Grev Danneskjold Samsø i Spidsen for Marinen, og han fik snart Øjet op for det uheldige i, at Søartilleriet endnu paa mange Maader havde Fællesskab med Hæren. Han arbejdede for at stille Søartilleriet uafhængigt af Landartilleriet; og Begyndelsen blev gjort ved en kgl. Resolution af den 3. Januar 1738, i hvilken bestemtes, at Søjhuskompagnierne fremtidig skulde kommanderes af Søofficerer. Denne Forandring skulde dog først finde Sted efterhaanden som der indtraf Vakance, og det varede til 1752 inden den sidste Landofficer afgik fra Kompagnierne.

I sine Bestræbelser for at adskille de to Etaters Artilleri mødte Grev Danneskjold Samsø heftig Modstand af Oberst von Reitzenstein, men trods denne gennemførtes Adskillelsen dog ved kongelige Ordre af 30. Januar og 16. Februar 1739. Chefen for „det danske Artilleri“ fratraadte Kommandoen over Søjhuskompagnierne, som blev indordnede i Flaadens tre Divisioner, eet Kompagni ved hver Division. Den overordnede Administration af Søartilleriet overgik til Holmens Chef, medens den direkte Ledelse kom til at paahvile en ny udnævnt „Søjmester“, for hvem der blev udfærdiget følgende Instruks:

1) Han alene skal have Opsyn med Søe-Tøjhuset og Søe-Artilleriet.

2) Med Holmens Chef maae han overlægge, hvilket Arbejde er nødvendigt og af ham rekvirere saa mange Tøjhusfolk som behøves.

3) Alt skal sættes i fuldkommen Stand ved Flaadens Artilleri og holdes i Orden, og Tøjmesteren skal indgive fuldstændige Fortegnelser over dets Tilstand til Intendanten over Marinen.

4) Indtil videre skal han alene examinere Artilleriunderofficererne.

5) Han fører Opsyn med Skolen paa Tøylhuset og sørger for, at Artilleristerne bliver tilbørligt underviste og exercerede.

6) Han skal foreslaae det han anser nødvendigt til Tjenestens Befordring efter at have overlagt det med Holmens Chef.

Da Adskillelsen mellem Flaadens og Hærens Artilleri fandt Sted, var Schoutbynacht U. F. von Suhm Holmens Chef. Han var født d. 4. Juli 1686 og havde, før han blev Sekondløjtnant, været 3 Aar i engelsk Tjeneste. Han deltog i Krigen med Sverige og var en Ven af Tordenskjold. Suhm var en dygtig Mand og kom i Begyndelsen godt ud af det med Grev Danneskjold Samsøe, men senere kom det til Uoverensstemmelse mellem dem; og Suhm anklagede i 1743 Danneskjold for at have udvist Forsømmelighed ved Anlæget af den ny Dok. Da Klagen fandtes ugrundet, blev Suhm afskediget, men ansattes igen i 1746 som Holmens Chef og virkede saa i denne Stilling indtil 1756. Han var bleven Admiral 1742 og døde den 26. August 1758.

Den første Officer, der som „Søtøjmaster“ kom til at virke under de ny Forhold, var dog en Landofficer, nemlig Oberstløjtnant M. Thye, som ved en egenhændig kongelig Skrivelse af 30. Januar 1739 fik Ordre til at „antage sig Opsigten af Søtøylhuset“. Thye havde i 1735 afløst Oberst Schweder Christensen, efter at denne havde været Tøjmaster i 34 Aar.

Som Undertøjmaster ved Søartilleriet blev ansat M. N. Hall, der gør Adskillelsen mellem de to Etaters Artilleri havde været en af de to Undertøjmaster ved Tøjhuset.

Oberstløjtnant Thyess Virksomhed som Søtøjmaster blev ikke af saa lang Varighed; thi han døde allerede den 4. Februar 1743.

Hans Eftermand blev Undertøjmaster Hall, der ikke var Landofficer, men havde tjent sig op fra Arkelimester i Flaaden. Dette fremgaar af, at da Holmens Chef i 1749 ønskede, at Arbejdet med at optage Orlogsskibet Dannebrog's Kanoner blev genoptaget, svarede Tøjmasteren, at „han ikke selv kender Mærkerne paa det Sted, Dannebrog ligger sunken, eftersom han i de Dage altid var til Orlogs paa andre Steder.“

Ole Thønesen, der ligeledes var udgaaet fra Underofficersstanden, blev Undertøjmaster i Stedet for Hall.

I denne Periode naaede Underofficererne i Regelen op i den højeste Stilling, naar de var mellem 30 og 40 Aar gamle. Undertiden var der dog en betydelig Aldersforskel; saaledes f. Eks. paa de tre Underofficerer, der i 1743 forfremmedes til Overarkelimestere, og som da var henholdsvis 40, 28 og 60 Aar. Enkelte var meget unge, som f. Eks. Jakob Birch, der 1740 blev Overarkeli-

mester i en Alder af 25 Aar og som tjente i denne Stilling, til han døde i 1785. En anden Underofficer naaede op i den højeste Stilling 8 Aar efter han var bleven Bøsseskytte. Forfremmelsen var ofte afhængig af deres teoretiske Dygtighed; navnlig da det i 1743 blev bestemt, at ingen kunde forfremmes til øverste Grad, uden at han havde bestaaet den befalede Eksamen, og af Kommissionen var befunden duelig: „thi det vil være fornødent, at de, som avancere til Ober-Archeliemester, er af de capableste, som findes udi gandske Compagnie Corps; og de, som bestaae denne Examen bæst, skulle da altid gaae frem for de andre, hvis ikke nogen liderlig eller forsømmelig Opførsel dem i Avancement til Hinder kunde være.“

Der blev ogsaa draget Omsorg for, at Underofficererne fik Lejlighed til at erhverve den fornødne praktiske Uddannelse. Dette skete f. Eks. i 1744 ved, at en Del Arkelimestere og Konstabler fik Ordre til at tage Tjeneste paa den engelske og hollandske Flaade; og de blev instruerede om at sætte sig godt ind i alt, hvad der vedrørte Artilleriet i de fremmede Skibe . . . „dog holder hand Instruxen hemmelig og bruger ald Vindskibelighed og Forsigtighed, at faae den Kundskab, saa at hand ikke derved bliver greben og sætter sig i Ulempe.“

Holmens Chef udnævnte Underofficererne efter Indstilling af Kompagnicheferne, men Indstillingen skulde godkendes af Tøjmesteren. Søartilleristerne sorterede under deres respektive Divisionschefer, men fra 1747 fik Holmens Chef Myndighed til at beordre Artilleristerne til Udkommando og til den forskellige Tjeneste i Land uden først at indhente Divisionschefens Tilladelse.

Efter at den regnskabsmæssige Deling af Materiellet havde fundet Sted i 1671, vedblev de to Etaters Artilleri dog at være fælles om Tøjhuset; men i Aaret 1742 paabegyndtes Opførelsen af Søetatens Arsenal, som blev færdigt 1746 og havde nærlig samme Udseende som nu; kun var der i underste Etage Porte, hvor der nu findes Vinduer, og paa begge Gavle var der anbragt Altaner. Arsenallet omfattede „nordre og søndre Hus“, men Fløjbygningerne mod Øst og den Mur, der forbandt disse, blev ikke opført før en Del Aar efter; hvad senere vil blive omtalt.

Da Arsenallet var blevet færdigt, begyndte man at overflytte Materiellet hertil fra gamle Tøjhus, men det varede til 1768, før dette var fuldstændigt tømt for Søartilleriets Gods.

Kanonerne blev dog ikke henlagte ved det ny Arsenal, men paa den saakaldte „Motsmanns Plads“, som i Aaret 1695 var fremkommen ved Opfyldning og senere bleven omsat med et Bolværk. Den

tilhørte Ingeniørkaptajn Motsmann, som paa Grund af Gæld maatte afstaa den til Kvæsthuset, af hvilket Søetaten købte Øen for 2000 Daler i Aaret 1723.

I 1743 fik Motsmanns Plads Navneforandring ved et kongeligt Reskript:

„Velædle og Velbyrdige Herrer.

Som hands Kongelige Mayestæt ved et under Gaars Dato er-gangen Reskript haver befalet, at den forhen saakaldte Motsmans Plads, saavel som den Øe, hvor Arsenalet er bygget, samt de Øer, som herefter der blive anlagte, skal kaldes Christiansholmene. Saa bliver denne hands Kgl. Mayst. allernaadigste Villie de høyt ærede Herrer til Deres Efterretning herved tilkiendegivet og forbliver de høyt ærede Herrers.

ienstvillige tienner

F. Danneskiold Samsøe.

Søe Etatens Cancelli d. 16. Martii 1743.

Til den anordnede Artillerie Commission.“

Navnet Christiansholm vandt dog aldrig rigtig Hævd for Arsenaløens Vedkommende; idet man ved Christiansholm altid forstod den tidligere Motsmans Plads. Her fik Søartilleriet i over hundrede Aar en stor Del af sin Virksomhed; og der var livlig Færdsel over Broen, der mod Øst forbandt Christiansholm med Arsenaløen lige for Indgangen til „Kuglegaarden“.

Medens Grev Danneskjold Samsøe var Søetatens Chef, udfoldedes der en stor Byggevirksomhed. Blandt andet blev Nyholms Hovedvagt opført i 1744; og i de mange Aar, der siden hin Tid er forløbne, har der altid, saavel Dag som Nat, været een eller flere af Søartilleriets Underofficerer til Stede i denne Bygning, der i det ydre endnu ganske er, som da den blev opført; medens det indre er undergaaet mange Forandringer.

Paa Hovedvagten havde en Officer Kommandoen; ligeledes var der Officersvagter paa Bommen og paa Christiansholm; medens en Underofficer var Vagtkommandør paa Flydevagten (Hønsebroen).

Paa Gammelholms Hovedvagt og ved „Frossenborg“ var der ogsaa Officersvagt; men „Doquens“ Vagt var betroet til en Arkelmester.

Omkring Aar 1736 begyndte man at forstærke Befæstningen paa Nyholm; og disse Arbejder blev tilendebragte i Aaret 1744. Hovedbatteriets gamle Navn „Neptunus“ blev ifølge Ordre af 28. Oktober 1744 forandret til „Christianus Sextus“. Batteriet havde

ikke den Gang, som nu, nogen høj Vold, men bestod af et Egetræs Bolværk, der var dannet som en Skibsside med Kanonporte. Kanonerne var affuterede i Skibsraperter med Broge og Taljer.

I Aaret 1748 er Søartilleriets Personel blevet noget forøget; hvert af de tre Artillerikompagnier bestod nu af

- 10 Overarkelimestere,
- 10 Underarkelimestere,
- 18 Konstabler,
- 87 Bøsseskytter og
- 10 Drenge.

Tømmermænd fandtes ikke mere ved Kompagnierne, og Bøssesmageren og Skolemesteren var fælles for alle 3 Kompagnier.

Der hørte ligeledes nu kun 1 Profos til hele Artilleristyrken, hvoraf man maaske kunde slutte, at Lovovertrædelser var blevet sjældnere; men dette har dog næppe været Tilfældet; thi Tyverier paa de kongelige Holme og paa Tøjhuset fandt Sted næsten hver Dag eller rettere Nat.

Paa gamle Tøjhus henlaa en Del Metalkanoner, „nær ved Vagten“; og en Morgen gjorde man den ubehagelige Opdagelse, at „Druer og Dolphiner paa 16 Stykker ere afslagne og bortstjaalne af Tyve“.

Konstablen, der boede i Vagthuset ved Krudttaarnene paa Kvintusvejen, forlangte i 1748 Hjælp af to Bøsseskytter, da han „ey alene kand vigilere de Tyve“, der overfaldt ham og afbrækkede og stjal Træværket om Krudttaarnene.

Den, der blev overbevist om Indbrudstyveri, skulde kagstryges, brændmærkes i Ryggen og arbejde i Jærn paa Kongens Naade.

I denne Periode blev der afholdt en Mængde artilleristiske Prøver og Forsøg; og et af disse skal, skønt det foretoges af Landartilleriet, omtales her, thi det vakte saa stor Opmærksomhed, baade i Søartilleriet og hos den civile Befolkning, at det ikke bør forbigaaes.

En sachsisk Adelsmand, Christian Ludvig von Steuben, født i 1688, var i 1740 bleven ansat som Kaptajn i den holstenske Fortifikationsetat og Lærer for Landkaderkompagniet i København. Han var i Besiddelse af stort mekanisk Snilde og konstruerede en Bagladekanon, der kunde skyde omtrent en Snes Skud i eet Minut, og som tillige ved et System af Modvægte kunde hæves og sænkes.

Efter mange Vanskeligheder lykkedes det ham at interessere Mænd af Indflydelse for Sagen, og han fik dem til at overvære en Prøveskydning, hvor de dog kun saa Resultatet, thi selve Kanonen stod skjult. Nu blev der reklameret for ham med saa stort Held,

at Kongen gav Ordre til at afholde en ny Prøve, ved hvilken han selv vilde komme til Stede. Skydningen fandt Sted den 6. August 1750 og beskrives i „Kiøbenhavns Danske Posttidende“ af 10. August 1750 saaledes:

„I gaar, efter Høymesse, skeede udi alle Kirker her i Staden, efter Kongl. Allernaadigste Befaling, solenne Taksiigelse til GUD, og Te Deum Laudamus blev siungen, fordi den Allerhøyeste havde i Torsdags, den 6te hujus, naadeligen udfriet Monarchen af en overhængende, uformodentlig Livsfare, hvorom her følgende tilforladelige Relation skal meddeles, for at tilintetgiøre de der om udbredte mange og urigtige Beretninger.

Monarchen havde allernaadigst behaget at lade den oftomtalte Hr. Capitain von Steuben tilkiendegive, at Hans Mayst. vilde efter hans allerunderdanigste Ansøgning, see Prøve paa hans tilforn ommeldte kunstige Opfindelse udi Artilleriet, til hvilken Ende bemeldte Hr. Capitain havde ude paa Amager ladet en Redoute opslaae af Brædder, 12 Skridt lang og bred samt 8 Fod høy, hvorudi han befandt sig med hans Folk samt behøvende Canon; og paa nogen Distance derfra vare 3 Skiver opstillede, som udi 3 Minutter efter hinanden skulde skydes efter. Om Eftermiddagen behagede det Hans Mayestæt at begive sig derud, havende hos sig i Vognen Hans Høygrævel: Excellence Hr. Geheime Raad og Ober-Hof Marechal Græve af Moltke samt adskillige Høye Ministrer og andre Herrer i deres Vogne fulgte efter; og da Hans Mayestæt under Trompeters Lyd af hos sig havende Garde nærmede sig Stedet, gik Capitainen ud og aflagde sin allerunderdanigste Taksiigelse, at Monarchen vilde allernaadigst værdige hans Invention at see paa, „hvorpaa Hs. Mayst. gav det Allernaadigste Svar: „Vi have den naadige Tillid til Eder, at I skal lykkeligen giøre Eders Prøve“, og derpaa befoel at begynde dermed, hvilket ogsaa af Capitainen og hans hos sig havende Folk, som vare en Premierlieutenant, 5 Land Cadetter og 2 Soldater blev allerunderdanigst efterlevet. I det første Minut gik det saavidt lykkeligt, at der skeede 18 Skud, som træffede alle sammen i Skiven og var formodentlig sked flere, saasom han ved hans Exercitis ellers á l'ordinaire altid havde gjort 24 til 27 Skud; men man mærkede kiendeligen, at der var allehaande Forhindringer forefaldne. Da dette var forbi, skikkede Monarchen sin General Adjutant, Hr. Græve af Laurvigen til Capitainen og lod ham befale, at komme til Hs. Mayestæt, hvor Allerhøystsamme spurgte ham om eet og andet, og derpaa, geleydet af Deres Excelenser, Hr. General Lerche og Hr. Geheime Raad og Ober Hof Marechal Græve af Moltke, gik ind i Redouten og tog Canonen udi

allerhøieste Øiesyn samt befandt alting meget vel. Derpaa befoel Hans Mayestæt, at der skulde gøres nogle Gesvind Skud, hvilket ogsaa skeede med utroelig Hurtighed, hvorover Hans Mayestæt beviste sin Allernaadigste Fornøjelse og befoel, at fyre ydermere, hvilket blev efterlevet, men da der var skeed omtrent 14 til 15 Skud til en anden Skibe, uden at noget Skud var gaaet feyl, kom Alting paa eengang uformodentlig i Brand paa følgende Maade: Cadetterne havde, af altfor stor Glæde over at kunne vise deres Færdighed udi Monarchens Allerhøieste Paasyn, taget, tvertimod deres ellers brugelige Skik, Kapperne af samtlige Cartoucher paa eengang, hvorved udi den Skynding een del vare gaaede i Stykker og Krudtet spildt, hvilket da strax fængede, og satte ey allene den næst ved staaende Casse med Cartoucher, men ogsaa tvende andre, der stode i en Krog, udi Ild og Lue. Dette foraarsagede en usigelig Consternation iblandt den Mængde Tilskuere, der havde begivet sig derud, saasom de meente, at Monarchen var kommen til nogen slags Skade; men GUD bevarede naadelig Hans Mayestæts Allerhøieste og Hellige Person samt hos sig havende Høye Herrer, at ingen af dem fik den ringeste Skade, men kom lykkelig ud af Redouten. Her saae man hos alle Tilstedeværende den allerunderdanigste, ømmeste Kierlighed, som troe Undersaatter nogen Tid kan bære til deres Souverain; Frygt, Forskrekkelse og Nidkierhed for at redde deres Dyrebareste Monarch af overhængende Fare, forenede sig hos Alle, saa at de trængte sig ind til Redouten og kunde ikke stilles tilfreds førend de saae Hans Mayestæt staa uskad. Det forunderligste var, at da Frygt og Consternation stod malet i alles Ansigter; saaes Monarchen allene uforfærdet; med Sit sædvanlige milde og Mayestætiske Aasyn, og med sin Naade-fulde Tale satte Mod igien i de Tilstedeværende. Hans Mayestæt deklarerede offentlig, at Capitainen var uden Skyld, lod ham forsikkre om Sin Allerhøieste Kongl. Naade, beskienkede ham med 100 Ducater og hver af Cadetterne med 50. Disse sidste, hvis Forseelse havde forvoldet den Ulykke, havde imidlertid lidt mest derved; saasom 4 af dem og een af Soldaterne vare ved Luen saa ilde tilredte; at een opgav sin Aand Dagen derefter, og en anden døde igaar, men om de øvrige er der endnu Forhaabning. For Resten kand man forsikkre; at Canonen ikke er sprungen, men er endnu udi god Stand. Monarchen har ogsaa declareret, at Hans Mayestæt vilde snart see endnu engang dette Skydeverk, saavelsom den forundringsværdige Canonens Opløftelse, som Capitainen iligemaade alt for nogen Tid siden har viist Prøve paa; og ved hvis Brug Embrasurerne eller

Skydehullerne paa Brystværnet kand afskaffes, og Fæstninger gjøres 100 Gange stærkere end de ellers ere."

Glæden over Kongens Frelse gav sig ogsaa Udtryk paa Vers i „Nye Statstidende“ for August Maaned:

Gid aldrig Bertel Schwartz i Verden havde levet
 Gid hans sorte Kunst os ubekiendt var blevet!
 Gid ey vi havde seet Kanoner eller Krud!
 Gid ey vi havde vidst af de gesvinde Skud!
 Hvis vores Friederich vi derved havde mistet
 Og i vor Lykke en saa stor U Lykke fristed,
 At see det Øye lukt, som vores Øye var,
 At se ham legges Liig, som ey sin lige har,
 Ney, ney vi skiøtte ey om saadant Mesterstykke,
 Som i et Øyeblik kand dræbe ald vor Lykke,
 Som saare kand i eet Minut det ganske Land,
 Som gjøre kand de Hul, der ikke stoppes kand,
 Forunderlige Dag! Du aldrig os af Minde
 Bør gaae saalænge Folk i Danmark er at finde,
 Augusti Sjette Dag vi aldrig glemme maae
 Den baade bør som sort og rødt optegnet staae.
 Den Dag blev sort for os, da vi det Budskab hørte,
 Kong Christian er død, det vore Hierter rørte.
 Dog blev den rød igien, da vi at høre fik
 De trøstefulde Ord „Vivat Kong Friederich!“
 Den samme Dag i Aar os havde nær berøvet
 Vor store Friederich og os paa ny bedrøvet.
 Men GUD skee Lov, som os vor Konge gav igien.
 Vi derfor aldrig kand fuldtakke Himmelen
 Vi med Forundring maae GUDS Miskundhed betænke,
 Som os nu anden Gang vor Konge vilde skiænke
 Det aldrig glemmes bør, at vi to Gange fik
 Af GUD paa samme Dag den samme Friederich.
 Lev fromme Konge vel! GUDS Engle Dig bevare!
 Kom aldrig meere i saa yderlig en Fare
 Vi til Admindelse af de gesvinde Skud
 Vil sende Suk i Suk for Dig til Himlens GUD.

Uheldet blev ikke lagt Kaptajn von Steuben til Last; Forsøgsskydningen blev gentagen; men det synes dog ikke, som om hans Kanon har faaet nogen Anvendelse i det danske Artilleri.

Søartilleriet havde nu Gods baade i Arsenalet og paa det gamle Tøjhus; men sidstnævnte Sted var der ikke sjældent Friktion mel-

lem de to Etater. Søjtmesteren klagede til Holmens Chef over Landartilleriets Undertøjmester, Kaptajn Sundorff, der ikke vil lade Tøjhusporten aabne, saa Afløsning af Vagtsfolkene kan finde Sted „eyheller naar de, der ere paa Vagt skal hente Parolen samt noget at brænde og spise, saa de ey kender Ordet og maae baade sulte og fryse, naar Isen mellem Proviantgaarden og Søs Tøjhuusvagten ey er saa sterk, at den kand bære.“

Kanonerne blev støbte paa Gjethuset, og der klagedes ogsaa over, at „Gjetmesteren“, Kaptajn Holtzmann, „prefererer“ Landetaten, hvis Kanoner han altid skaffer færdige i god Tid, medens han ved det af Søartilleriet bestilte Skyts „ey gjør det allerringeste.“

Man maa indrømme, at Gjetmesteren ikke har overanstrengt sig, naar man hører, at Søjtmesteren i 1756 anmoder om, at der maa blive afholdt Besigtelse paa 6 Stkr. Metalkanoner, som Kaptajn Holtzmann „nu endelig efter 16 Aars Forløb er bleven færdig med“.

Søartilleriet optraadte maaske heller ikke særlig imødekomende overfor Hæren. Ved Landetatens Krudtmølle paa Christianshavn var ansat 3 af Flaadens Bøsseskytter og 3 af Hærens. Trods Krudtinspektør Rottwitzs Anmodning tog Søjtmesteren sine Folk bort fra Krudtmøllen, „da Søs Etaten ikke behøver nogen Tienneste af Land Etatens Folk, men ved vores egne gierne kand forrette, hvad der er at bestille uden Sieur Rottwitzs og andres Nær-værelse.“

Søjthusskriveren klagede gentagne Gange over, at han efter det ny Arsenal's Opførelse havde faaet sit Arbejde betydeligt forøget, da hans Regnskabsgods nu var spredt paa saa mange Steder.

For at fremkomme med Forslag til en bedre Ordning af Søjthusets Regnskabsvæsen og Søartilleriets Forhold i det hele; blev der saa den 23. Aug. 1751 nedsat en Kommission bestaaende af Tøjmester Hall, Undertøjmester Thønesen, Tøjhusskriver Wettermann og 4 Overarkelimestere samt af Personel uden for Søartilleriet Kaptajnerne B. Grodtschilling og Zimmer samt Premierløjtnant Thye.

Kommissionens Arbejde havde blandt andet til Følge, at der i Begyndelsen af Aaret 1752 blev oprettet 4 ny Officiantposter*) ved Søartilleriet; nemlig 1 Tøjvarter og 3 Fyrværkere. I disse Stillinger blev ansat Overarkelimestrene Michel Jensen, Jens Spanger, True Berrentzen og Peder Børresen.

Tøjvarter Jensens aarlige Lønning blev fastsat til 250 Daler, medens hver af Fyrværkerne blev lønnet med 150 Daler aarlig.

*) Resolution herom er af 21. August 1751.

Paa det ny Arsenal blev der bygget 45 Kamre; og hvert af disse var bestemt til at rumme Godset for et af Flaadens Skibe. Den Overarkelmester, der „stod for“ vedkommende Skib, skulde paase, at Godset ved Modtagelsen var i brugbar Stand, derefter oplægge det i Skibets Kammer og bære Ansvar for det.

Tøjvarteren skulde besørge Godset repareret, og tillige havde han Regnskab med alt Reservegodt, saavel paa Arsenalet som paa det gamle Tøjhus, samt med Materiellet paa Batteriet Christianus Sextus og i Vagterne paa de kongelige Holme. Med Assistance af Fyrværkerne skulde han tillige sørge for Ammunitionens og andet Laboratoriegoods' Komplettering.

Tøjhusskriveren blev fri for at føre Tilsyn med Godset, men den skriftlige Del af Regnskabsførelsen kom dog som hidtil, til at hvile paa ham; og han skulde „hæfte“ Tøjvarteren og Overarkelmestrene for det Gods, de „annammede“.

Det var ikke let at bringe Gods ud af Skibskamrene i Arsenalet; mange Personer skulde være nærværende herved; thi „naar Godset er blevet eftersat og indlagt i ethvert Cammer; overleveres een Nøgle til Tøymester Hall, een til Under Tøymesteren, een til Tøjvarteren, og henger enhver Archeliemester een Laas for sit Cammer; saaledes som hand siunes og finder fornøden. Til Tøjhuuset selv, for at kunne oplukke overalt, undtagen Camrene, maae, nest mig (Holmens Chef), ingen anden have Nøgle end Tøymester og Tøjvarter.“

I 1752 var al Plads paa det ny Arsenal optagen — Fløjbygningerne var endnu ikke opførte, — og Søartilleriet havde da paa gamle Tøjhus „til Brug alene underste Loft, og nogle Raperter henstaaende allerunderst ved Jorden“. Ved Tøjhuset ejede Marinen endnu den gamle 2 Etagers Bygning, i hvilken der underneden fandtes Vagtstue og Salpetermagasin, medens „øverste Stokwerk“ blev anvendt til Kontor for Tøymesteren og Lokale for Artilleriskolen. I et lille Rum ved Siden af Vagtstuen var om Vinteren indrettet en „Droning Vagt“, der stod under Søtøjmesterens Tilsyn og skulde holdes stærkt opvarmet, for at Folk, der var faldne gennem Isen i Havnen, eventuelt kunde blive genoplivede her. Uden for denne Bygning „ved Vandet“, stod Søartilleriets store Kran, og her i Nærheden var opstillet „et lidet Exerceerbatteri for Tøjhusfolket.“ Endelig havde Tøjvarteren og Tøjhusskriveren deres Kontorer „oppe paa Gaarden mellem Landetatens Contoirer og under fælles Tag“.

Den før omtalte Kommission fremkom ogsaa med Forslag om en forbedret Undervisning for Søartilleriets Personel. Efter For-

slaget skulde „alle ved de trende Søe Artillerie Compagnier staaende virkelige Drengene herefter, som hidtil lære deres Christendom udi den paa Laboratorio (Overgaden neden Vandet) oprettede Skole, og naar de haver været der til Confirmationen lærer de paa Søe Tøjhuusets Informations Skole at skrive og reigne, saavel den slette, som Cubic og Quadrat Reining, samt Begyndelsen af Artilleriet; derefter kommanderes de til Skibs ligesom de tegner til udi Væxten, for der saaledes at blive exercerede i Artilleriets Brug, at de idetmindste kand være søevante før de avancere til Bøsseskytter“.

Paa Tøjhuskolen skulde endvidere altid 10 Bøsseskytter „informeret udi Theorien“, medens Resten var til Søs eller paa Arbejde.

For at holde den praktiske Øvelse vedlige skulde enhver Søartillerist, fra Overarkelimesteren til Drengen, exercere med Kanoner mindst een Uge om Aaret „naar deres Tjeneste tillod det“.

Skolen blev oprettet efter Forslaget, og som Lærere blev ansatte en Overarkelimester og en Underarkelimester, der herfor fik en aarlig Ducør af henholdsvis 24 og 10 Daler. Til Undervisningsmateriel blev tilstaaet 40 Daler aarlig. Tøjmesteren var Chef for Skolen og Fyrværkerne skulde „den daglig inspicere“.

Den tidligere givne Bestemmelse om, at ingen maatte forfremmes uden at have bestaaet en Eksamen, blev indskærpet; og det bestemtes, at „kun de dueligste og skikkeligste burde forfremmes, saaledes at man var sikker paa, altid at have habile subjecta i øverste Classe.“

Kommissionen udførte ogsaa alle Besigtelser; og navnlig havde den travlt med at opklare Grunden til, at saa mange Kanoner sprængtes under Skydningen; som f. Eks. i 1752 paa Sixtus, hvor der ved Skarpskydning i Løbet af en Time „kreperede“ 2 Kanoner og flere Mennesker som Følge heraf led samme Skæbne. Kommissionen fik i 1753 den Opgave at undersøge, hvormange Kanoner, der var sprængte ved Søkampene i Aarhundredets Begyndelse, og det viste sig at være et meget betydeligt Antal. I Slaget ved Rügen 1715 mistedes ikke faa Folk ved, at 6 Kanoner sprængtes under Skydningen.

I 1753 blev der udfærdiget en ny Instruks for Tøjmesteren, hvori bestemtes, at han

„under Holmens Chef haver Opsium med Tøjhuuset, Land Batterier p. p. og Alt, hvis som derunder sorterer; og derfor flittigen tilsee, at alting holdes i god, complet Stand.

Naar Equiperung er besørget hand og tilseer at alting efter

Ordre fra Tøyhuuset og Krudttaarnene vorder udleveret, til hvilken Ende ham Holmens Chefs Nøgler til Camre og Stuer betros.

Han skal bivaane enhver Besigtelse og lade sig Godsets Conservation være angelegen.

Naar der exerceres med Canoner til Undervisning for Bøsseskytter, skal han være tilstede; alting ordinere og viise dem at drille med Canonen, at de kunne blive dygtige til at være Commandeurer og Vice Commandeurer ved een Canon.“

Omtrent samtidig fik Tøjvarteren sin Instruks, der var meget omstændelig, hvad man faar et Begreb om ved at læse Begyndelsen af en af dens Paragrafer.

„Naar Equiperings skeer, skal han aabne med sin Nøgle det Rum, hvori det Archelie Gods ligger for det Skib, som skal equipere . . .“

Efter at Fællesskabet mellem Sø- og Landartilleriet var ophævet, fremkom Ønsket om, at Marinen havde sine egne Krudttaarne, saa at de to Etaters Krudt kunde magasineres hver for sig. Som før nævnt, havde Søartilleriet til udelukkende Brug fra 1719 de 2 Krudttaarne i Vilhelms og Carls Bastioner; og i Aarene 1745—1746 blev der bygget 2 andre Magasiner til Marinens Krudt, nemlig et i Frederiks- og et i Charlotte Amalies Bastion. Det er de nuværende Magasiner Nr. 1 og 2; der blev tagne i Brug 1747.

Nu fik man bedre Plads; og Marinens Krudt blev derfor i 1750 flyttet bort fra det tidligere fælles Magasin i Enhjørningens Bastion, i 1755 fra Krudttaarnet i Panterens Bastion og fra „Gehwælfthaarnet“ bag Store Mølle; hvilke Magasiner helt overgik til Hæren.

Krudttaarnet bag Vor Frelsers Kirke var i Aaret 1736 blevet tømt efter Ordre fra Kong Christian den Sjette, som under et Besøg i Kirken havde bemærket, at denne laa i en faretruende Nærhed af et Krudttaarn. Dette stod derefter ledigt til 1744; da Marinen atter tog det i Brug til „Brandergods“, d. v. s. yderst brandfarlige Sager til Anvendelse i Branderskiibe. Da der i 1753 blev givet Ordre til at Taarnet skulde „gandske nedbræckes“, maatte man „dybt i Jorden nedgrave“ Brandergodset af Mangel paa et farefrit Magasin for dette Gods. Krudttaarnet blev dog ikke nedbrudt i 1753, men efter at det en kort Tid havde tjent som Opbevaringssted for fyldte Brandkugler, blev det i 1757 helt overladt til Hæren. Det havde altid været et daarligt Magasin; fordi det laa paa „en saa nederlig Plads; at det gierne var af Vand dybt omgivet“.

I Aaret 1752 udkom et nyt Munderingsreglement, ved hvilket

bestemtes, at de for Underofficerer og menige hidtil reglementerede graa Klæder skulde afløses af blaa Uniformer med brandgule Opslag. „Kabudsen“ med Skiltet blev erstattet af en Læderkasket.

Som tidligere omtalt blev de 3 Søjhuskompagnier i 1739 indordnede i Divisionerne; idet dog hvert Kompagni forblev samlet. I Aaret 1754 blev dette forandret saaledes, at Artilleristerne fordeltes til alle de 10 Kompagnier, der fandtes i hver af de 3 Divisioner. Ved hvert Kompagni blev ansat:

- 1 Overarkelimester,
- 1 Underarkelimester,
- 2 Konstabler,
- 9 Bøsseskytter og
- 1 Artilleridreng.

Lønningerne var som anført Side 26, kun havde Bøsseskytterne 3 Mark mere om Aaret.

Antallet af søfarende Artillerister var saaledes 30 Overarkelimestere, 30 Underarkelimestere, 60 Konstabler, 270 Bøsseskytter og 30 Dreng.

Det ikke søfarende Personel var ikke ansat ved Divisionerne; men regnedes som staaende ved Tøjhuset og bestod af:

1 Tøjmaster	}	Officianter uden		
1 Undertøjmaster		militær Charge.		
1 Tøjvarter	}	Officianter.		
3 Fyrværkere				
1 Bøssesmager	med	150	Daler	aarlig.
3 Bøssesmede	„	70	„	„
1 Skoleholder	„	86	„	32 Sk. aarlig.
1 Profos	„	63	„	48 „
1 Profossvend	„	44	„	64 „

Til Skolen for Mandskabets Børn fik Skoleholderen 75 Daler 32 Sk. om Aaret.

Den 6. Marts 1755 døde Søjmaster M. N. Hall; og en Kommission blev beordret til „straxen at begive sig til den af Salig Tøjmaster iboede Vaaning ved Snurre Broe paa Christianshavn“ og der af hans Dødsbo udtage alt, hvad der tilhørte Søartilleriet.

Embedet som Tøjmaster stod derefter ledigt i næsten 4 Aar; i hvilken Tid Undertøjmaster Ole Thønesen fungerede; indtil han den 1. Februar 1759 blev udnævnt til Tøjmaster. Grunden til, at Posten i saa lang Tid var ubesat, kendes ikke; maaske har man allerede den Gang været betænkt paa at ansætte en Officer af Søetaten som Søjmaster; thi O. Thønesen var jo, ligesom M. Nielsen

Hall, udgaaet fra Underofficerernes Klasse. Siden Adskillelsen mellem Sø- og Landartilleriet er disse to Mænd de eneste, der fra Underofficer er naaet op i Stillingen som Tøjmaster, medens derimod Posten som Undertøjmaster endnu i mange Aar efter denne Tid blev besat med tidligere Underofficerer.

Allerede i 1756 blev der igen foretaget Forandring ved Personellets Inddeling; idet Divisionernes Antal blev forøget til 4; hvorved der fremkom et betydeligt Avancement i Underofficersklassen. Ved hvert Kompagni blev dog Artilleristernes Antal formindsket med 1 Konstabel og 1 Bøsseskytte, og Profossen med sin Svend afgik fra Tøjhusets Personel.

Tøjvarterens Lønning blev forøget til 320 Dl. aarlig, ligesom Bøssemageren og Tøjhusskriveren fik en ringe Lønforbedring.

Samme Tøjhusskriver har aabenbart været en Mand, der forstod at holde paa Pengene; hvilket fremgaar af følgende Klage fra den fungerende Tøjmaster:

„Højædle og Velbyrdige Hr. Commandeur Herbst, Holmens og Søe Arsenalets Chef:

Da Tøjhusskriver Wettermann, som aarligen oppebær Søe Artillerieskolens allernaadigst tillagte 40 Rdl, er meget seendragtig udi at give Pengene fra sig igien, naar noget til Informationens Fremme nødvendigvis skal købes; hvorved Hs. Majestæts høye Tieneste hos Ungdommen opholdes; saa beder jeg allerydmygst, at Deres Velbaarenhed til sligt Opholds Forebyggelse høygunstigst vilde foranstalte disse fyrgetyve Rixdaler, saa snart samme i Zahlkammeret er blevet annammet, maatte henlægges udi een Sparbøsse med tvende differente Laase, som kunde staae i bemeldte Tøjhusskriver Wettermanns Contoir; da hand til samme Sparbøsse kunde have den ene Nøgle, og jeg den anden.

Søetatens Tøjhuus den 9. Januarii 1758.

Forblivende med største Respect ydmygste tienner

O. Thønesen.“

Tøjhusskriver Wettermann døde i 1760 og blev efterfulgt i Embedet af J. Knudsen, der afgik 1765, da T. Winge blev ansat.

Da Admiral Suhm i 1756 fratraadte Posten som Holmens Chef, blev denne Post overtaget af Kommandørkaptajn M. J. Herbst, der var født den 3. Juni 1699. Herbst var en dygtig Officer, der havde udført et stort Arbejde i forskellige af de Kommissioner, som i Grev Danneskjolds Periode var nedsatte. Tillige forstod han at gøre sig i høj Grad afholdt af sine underordnede; hvilket i hine Tider ikke var meget almindeligt; og det vakte derfor Beklagelse hos alle, da han den 22. Oktober 1762 afgik ved Døden.

Hans Eftermand som Holmens Chef blev Kommandørkaptajn C. von Schindel, der som ung havde været flere Aar i engelsk Tjeneste. Denne Officers Virksomhed ved Holmene blev ikke af lang Varighed, idet han allerede i 1766 blev beordret til anden Tjeneste. Det kan her nævnes, at han i 1789 var Chef for en dansk Eskadre, der skulde beskytte den russiske Flaade mod Svenskerne. Paa dette Togt slog Lynet ned i Flagskibet og traf Viceadmiral von Schindel uden dog at dræbe ham. Han døde den 20. Novbr. 1794.

En Institution, hvis Bøger yder et godt Bidrag til Belysning af Underofficerernes Kaar i hine Tider, er „Søartilleriets Ligkasse“, der fik sin Fundats kongelig konfirmeret den 14. August 1755, og som endnu eksisterer.

Tanken om Ligkassens Stiftelse var fremkommen hos de ældre Underofficerer, der som Børn havde oplevet den frygtelige Pest i 1711, og den Gang været Vidne til den rædselsfulde Behandling, deres afdøde Slægtninge havde været Genstand for. De kunde aldrig glemme „Lighæerne“, de drukne og hylende Bremerholms Slaver, der som vilde Dyr trængte ind i Husene og ved Haaret slæbte de hel- eller halvnøgne Lig gennem Skarnet ud til den ventende „Ligvogn“, som var en ussel Karre, paa hvilken der allerede laa en Dyrge Lig med Hovederne dinglende ned fra Vognens Sider. Som et pinefuldt Minde stod det for dem, at deres Forældre eller Søkende som andre Aadsler var blevne slængte i Kalkkulerne uden for Østerport. Der voksede op hos dem en Frygt for, at de selv skulde blive underkastede en lignende Behandling; eller at de i alt Fald ikke skulde blive stedet til Jorden med den Højtidelighed, der ellers hørte til Tidsalderen; og som de saa gerne ønskede. Ved at oprette en Ligkasse havde de dog sikret sig en Sum til deres Jordefærd.

Kassen var kun bestemt for Underofficerer, altsaa for Over- og Underarkelimestere samt Konstabler; Bøsseskytterne var menige og kunde ikke blive Medlemmer; men „naar en Interessentere maatte nyde den Lykke ved Kongelig Naade at avangere til Ober Officers Charge eller anden fordelagtig Betjening“ kunde han vedblive at være Medlem.

Tøjmesteren var Direktør for Kassen; han opbevarede dens Penge, der „skulde være i dansk Courant Mynt og nedlagt udi een Jernbunden Casse med Nii differente Dirke-frie Laase; trende faste Laase indvendig og sex Taske Laase udvendig.“ Ligkassens Bestyrelse bestod af 9 Medlemmer, der var altsaa en Nøgle til hvert Medlem, og Pengekassen kunde ikke aabnes, før hele Bestyrelsen var samlet. Den militære Anciennitet bestemte, hvorledes Nøglerne

skulde fordeles; de, der var højest i Charge, „stod for“ de indvendige Laase.

Naar der skulde afholdes Møde stillede Tøjmasteren et Værelse i sin Bolig til Raadighed; og herfor fik han af Ligkassen 10 Daler aarlig.

Det var en tvungen Sag for Underofficererne at være Medlemmer af denne Ligkasse, saa snart en Bøsseskytte blev Konstabel, skulde han indtræde i den.

Der var Regler for, hvorledes Medlemmernes Begravelse skulde foregaa; thi „Underarcheliemestre og Constabler skulde være pligtige til at bære til Jorden, i deres Mondur med sorte Underklæder, rent Lintøj og Flor om Armen, alle Liig af Søartilleriets Underofficerer, mod, at 12 Ober-Archeliemestre følger med Liiget, enten det er af deres egen eller af de to andre Classer; hvilket altsammen skal skee uden Betaling, og maa ingen, som i saa Maade vorder ombedet eller Commanderet udeblive medmindre han af Hans Maj. høye Tieneste forhindres eller af Sygdom overfaldes; thi i vidrige Fald kand hand mulcteres, ligesom og den, der møder drukken ved Sørge-Huuset. Herved er at erindre, at Ober-Archeliemestre og deres Hustruer bortbæres baade af Underarcheliemestre og Constabler i eet Selskab; men ellers bortbære Underarcheliemestre sine og Constabler sine Liig uden nogen Fortrydelse.“

Medlemmerne fik ogsaa Hjælp til deres Hustrus Begravelse; men da enkelte havde været gift 3 à 4 Gange, blev der Misfornøjelse hos dem, hvis første Hustru stadig levede; de syntes ikke om, at enkelte Medlemmer saaledes flottede sig for Kassens Penge.

Fortrydelse blev der ogsaa paa anden Maade, thi Overarkeliemestrene følte sig for ophøjede til at følge de yngre Underofficerer og deres Hustruer til Graven. Kun faa Aar efter at Ligkassen var stiftet, blev det bestemt, „at formedelst de Fortrædeligheder, som indfinde sig ved sliig Liig Bortbæring maa enhver Vedkommende besørge selv sit (!) Liig bestædiget til Jorden, enten ved den Liig Vogn for een Rixdaler, som nu kand faaes ved Holmens Kirke, eller og ved et af Byens Liig Laug; Studenterne eller andre.“

Man skulde for Resten tro, at der ikke var nogen særlig Grund for Overarkelimestrene til at være stolte overfor de yngre Underofficerer, da disse som oftest var deres Sønner, Svigersønner eller stod i Familieforbindelse med dem paa anden Maade. Saaledes havde Lars Svendsen ikke færre end 4 Sønner og 2 Svigersønner, der alle var Overarkelimestere samtidig med ham. Døtre af disse 6 Mænd blev senere gifte med Officerer og Underofficerer i Søartilleriet; og som det var med denne Familie, var det med flere

andre; saaledes at næsten alle Søartilleriets Mænd paa en eller anden Maade var i Slægt med hverandre.

Som der er Søofficerer, hvis Navne har Klang i Marinen gennem mange Slægtled; saaledes findes der ogsaa — eller fandtes indtil for faa Aar siden — Underofficerer med Navne, der var kendt i Marinen for Aarhundreder siden, som f. Eks.: Bjørn, Grim, Gross, Lillie, Lous, Lynge, Rose, Strøm o. a.

Det synes at have været urolige Folk, der i hine Dage tjente i Marinen; saaledes at Myndighederne maatte træffe særlige Forholdsregler overfor dem. Allerede i 1747 blev det forbudt Søetatens Mandskab at spadserere i Frederiksberg Have; i 1750 blev der givet Ordre til, at hverken Folkene eller deres Familier maatte lade sig finde paa Stadens Volde, „da Pøbelen beskadigede Fæstningsværkerne“; og endelig fik i 1757 Marinens Underklasser Paabud om, at de paa Søn- og Helligdage ikke maatte gaa uden for Byens Porte for Aftensang; da de foranledigede Uordener ved Portene og paa Broerne. Der hengik mange Aar, før disse for Marinens Mænd saa nedværdigende Bestemmelser blev ophævede.

Ved Staværn i Norge blev der i Aarene 1750 til 1757 anlagt et Galejværft, der blev befæstet og fik Navnet Frederiksværn. Af Artilleripersonel skulde her ansættes en Tøjmaster, 1 Underarkelimester, 2 Konstabler og 4 Bøsseskytter. En Overarkelimester blev i 1757 udnævnt til Tøjmaster i Frederiksværn med en aarlig Lønning af 200 Rdl.; Underarkelimesteren blev lønnet med 60 Rdl. 64 Sk.

Avancementet var i denne Periode ikke daarligt; Underofficerne var sjældent over 35 Aar, naar de blev Overarkelimester; men mange naaede ganske vist ikke saa højt. Hvad der meget bidrog til at skabe gode Forfremmelsesforhold var, at mange af Søartilleriets Underofficerer den Gang døde i en temmelig ung Alder, særlig om Bord i de udrustede Skibe, og da navnlig paa Togter til Vestindien; hvis Klima helt op til vore Dage har krævet mange Ofre. Flere Hundrede af Søartilleriets Mænd har i Tidens Løb fundet deres Grav der ude i Tropernes hede Jord; men i 1759 var det særlig slemt; idet Briggen Møen, som det Aar var Vagiskib ved de dansk-vestindiske Øer; mistede næsten hele sin Besætning.

Da Undertøjmaster Thønesen i 1759 blev udnævnt til Tøjmaster; forfremmedes Fyrværker J. Spanger til Undertøjmaster og Overarkelimester Poul Jensen til Fyrværker. Sidstnævnte havde en Søn, der i en Alder af kun 26 Aar blev Overarkelimester, efter kun 4 Aars Tjeneste som Underofficer; men maaske har Faderens

Stilling ikke været uden Betydning for denne hurtige Forfremmelse.

Naar en Plads var ledig, blev der af Kompagnichefen gjort Indstilling til Tøjmasteren om de Underofficerer, der ansaas for skikkede til Forfremmelse. Tøjmasteren lod da disse fremstille til Eksamination, og „insinuerede“ derpaa Indstillingen til Holmens Chef, som saa forfremmede den bedste.

Forholdene om Bord var i sanitær Henseende vedblivende slette; og Personellets Boliger i Land lod ogsaa meget tilbage at ønske. Medens Haandværkerne, Matroserne og deres Underofficerer havde Hus i Nyboder, boede Søartilleristerne, som før nævnt, i „Vaaningerne“ ved det for Hær og Flaade fælles Laboratorium i Overgaden neden Vandet. Det var Huse med to Etager; og Værelserne var meget smaa. Hver Familie havde en Stue og et lille Kammer; men omkring Husene var en stor aaben Plads, der blev benyttet til Tørreplads saavel for Konernes Vasketøj som for Mændenes Fiskegarn; idet de fleste Søartillerister havde slaaet sig sammen i Hold, der anvendte deres Fritid til Fiskeri i Havnen og omliggende Farvand. Hustruer og Døtre forhandlede saa Fangsten, enten ved at raabe paa Københavns Gader eller ved at gaa fra Dør til Dør; men de skulde da være forsynede med en skriftlig Tilladelse fra Mandens Kompagnichef og med et Skilt fra Politiet.

Søartilleriets Officerer boede ogsaa „paa Laboratorio“; og om deres Familieforhold i 1762 faar man Oplysning ved følgende Skrivelse fra Tøjmasteren til Holmens Chef:

„Efter Deres Velbaarenheds høye mundtlige Ordre insinueres herved i Underdanighed Liste paa de herved Tøjhuuset værende Artilleri Officerer, deres Familie og Tienneste Folk, som efter de Kongelige allernaadigste Skatteforordninger 4. § er 12 Aar og derover og kand svare Skatten, nemlig:

- 1) Hr. Undertøjmester Jans Spanger og Kærester.
Een Tienneste Pige navnlig Rebekka Collins.
- 2) Hr. Tøyyagter Michel Jensen.
En Daatter Søn Johannes Rasmus i sit 13de Aar.
En Datter Daatter Anna Cecillia i sit 17de Aar.
Een Tienneste Pige navnlig Sidsel i sit 20de Aar.
- 3) Hr. Fyhrværker Peder Børresen og Kærester.
Een Tienneste Pige navnlig
- 4) Hr. Fyhrværker True Berrentzen og Kærester.
- 5) Hr. Fyhrværker Poul Jensen og Een Daatter navnlig Kirsten Poulsdaatter i sit 20de Aar.

Een Daatter navnlig Else Poulsdaatter i 17de Aar. Een Tien-
 neste Pige navnlig Karen Jens Daatter i 18de Aar.

Endelig:

6) Mig som Tøjmaster.

Een Daatter navnlig Kirsten Marie Thønes Daatter i 31te Aar.

Een Tienneste Pige navnlig Gundel Sophia i 29de Aar.

Flere Hayes ikke hjemme og ey heller findes hos Søe Artillerie
 Officererne Børn under 12 Aar.

Søe Etatens Tøylhuus den 19de October 1762.

Forblivende Højædle og Velbaarne Hr. Schoutbynachts
 underdanige Tienner

O. Thønesen."

Som man ser af ovennævnte Skrivelse var det den Gang Skik
 at anvende en Mængde Høfligheds Formularer i skriftlige Udfær-
 digelser. Ikke alene mellem militære Personer hørte dette sig til,
 men ogsaa blandt civile. Skønt det ikke direkte vedkommer Søar-
 tilleriets Historie, kan det maaske have Interesse at se en Prøve
 paa, hvorledes en Haandværksmester i hine Dage meddelte sine
 Kunder, at han havde fuldført et Arbejde. Brevet er fra Murer-
 mester Søren Hendriksen og lyder saaledes:

„Deres Excellence Høy og Velbaarne Hr. Admiral.

Tagene ofver det større Sø- og Feldttøylhuus er efter det sidste
 naadig accorderede Overslag saa vel af Blyetecker som af Murer
 Arbeide fuldkommen i Stand sat, hvorefter jeg underdanigst og yd-
 mygst er udbedendes Deres Excellence naadigst vilde beordre, at
 Besigtelse derover maatte foretages, hvorefter jeg for mit gjorde Ar-
 beide kunde nyde min tilgodehavende Betaling. I Forventning af
 en Naadig Assistance lever jeg udi dybeste Submission.

Deres Excellences underdanigste Tienner

S. Hendriksen."

Ogsaa i Skrivelser til Undermænd anvendtes en Mængde Titu-
 laturer, selv om Sagen angik rene Ubetydeligheder. Da Tøjmaster-
 ren f. Eks. i 1760 indberettede, at „Locumet“ ved Artilleriskolen
 behøvede Reparation, afsendte Holmens Chef følgende Skrivelse:

„Velædle og Velbyrdige Hr. Capitain og Equipage Mester
 Kaas; samt Ædle og Velbyrdige Hr. Capitain Lieutenant og Vice
 Equipage Mester Ellebracht; eller Velædle Hr. Lieutenant Kaas
 ville behage at tage til sig fornøden agtende Mestre, for udi Vel-
 ædle Hr. Tøyvarter Michel Jensens Overværelse at besigte ind-
 bemeldte Locum og sammes Befindende derefter skriftlig indberette.

M. Herbst."

HøflighedsFormularerne var dog maaske ikke noget reglementeret, men vist for en stor Del afhængig af vedkommende overordnede. Tøjmasteren fik f. Eks. et Par Aar senere en Skrivelse, der ikke var holdt i nogen særlig høflig Form.

Der skulde „anlægges et lidet Batterie paa 3 Canoner paa Glaciet mellem Amagerport og Kikkurven, hvilket Batterie skal være til Exercits for Søartilleriet“ . . . Om denne Sag skrev Holmens Chef da videre til Tøjmasteren :

. . . „Og vil hand jo før jo hellere foranstalte, at der med bemeldte Arbeide gøres Begyndelse. Skulde hand formedelst Svaghed ey selv derved kunne være tilstæde, lader hand Arbejdet paa sine Vegne besørge ved Undertøjmester Spanger.

Sø Etatens Equipage Contoir d. 13. May 1763.

Schindel.“

Det ofte anvendte Ord „hand“ har vistnok saaret Tøjmasteren ; thi i Kopibogen, hvor Afskriften findes, er der alle Steder sat en tyk, demonstrativ Streg under Ordet „hand“.

Naa, Kommandørkaptajn Schindel var maaske ellers en meget høflig Mand, men har under Udfærdigelsen af ovennævnte Skrivelse været i bitter Stemning mod Tøjmasteren paa Grund af en Begivenhed, der kort forinden var forefalden ved Søartilleriet, og som hos Byens Befolkning havde fremkaldt en skarp Kritik af Holmens Chef.

Den 24. Marts 1763 skulde der udtages en Del Krudt af Krudttaarnet i Charlotte Amalies Bastion ; og dette Arbejde blev af den tilsynshavende Overarkelimester ledet med saa stor Skødesløshed, at en Matros ved endt Arbejde blev lukket inde i Taarnet ; hvor han fandtes som Lig, da man den 11. April atter skulde arbejde samme Sted. Stakkelen havde lidt en pinefuld Hungersdød, og Sagen vakte stærk Harme i København ; man bebrejdede Holmens Chef, at Kontrollen med det faste Mandskab var saa ringe, at Matrosen slet ikke var bleven savnet.

Det har heller næppe været taget strengt med den almindelige, daglige Mønstring i hine Tider. Tøjmasteren indberettede f. Eks. i 1764 til Holmens Chef, at 2 Underarkelimestere, der gjorde Vagt paa Gammelholm ; ikke havde været til Tjeneste i de sidste 12 Dage ; hvilket han først nu havde faaet at vide. De havde ingen Tilladelse til at være fri, og „da det ikke lader til, at de ville vende tilbage for det første, eftersom de med deres Baad sejler til Sletten og henter Tørv til Folk i Byen“ ; mente Tøjmasteren det heldigst at melde det.

Desertion fandt ofte Sted, og naar den opdagedes, var Deserteren som Regel langt borte. Der var altid i Vagtskibet et Fartøj klart til „at effiersætte saadanne bortgaaede Deserteurs af Guarnisonen“. Signalet til Vagtskibet var et Kanonskud fra „Christiani Qvinti Bolværk“ eller fra Batteriet Sixtus.

Den 11. Juli 1764 døde Tøjmaster Thønesen, og det blev nu bestemt, at Embedet fremtidig skulde besættes med en Søofficer; hvorefter Kaptajn B. Grodtschilling den 25. August blev udnævnt til Søjtmester. Han var ingen ukendt Mand ved Søartilleriet; idet han alt i flere Aar havde været Medlem af Artillerikommissionen. Der blev tilstaaet ham 200 Rdl. aarlig foruden hans Løn som Kaptajn.

Den ny Tøjmaster fik straks meget at bestille; thi der skulde træffes Forberedelser til, at Søartilleriet kunde flytte helt bort fra gamle Tøjhus, saaledes at det sidste Fællesskab med Hæren kunde ophøre. Der blev i dette Øjemed nedsat en Kommission, som skulde undersøge „hvad Søetaten endnu har fælles med Hæren paa gamle Tøyhuus, og om de Ting, som der forvares, kan berges paa Holmen enten altid eller idetmindste saalænge til anden Indretning med Bygninger kand foranstaltes.“

„Om der kand ske Separation med Laboratorium, og om der kand gives Anslag til et Separat Laboratorium for Søe-Etaten og med hvad Bekostning.“

„Om der er nogen Ting eller Sted, hvor Land- og Søetaten er i Fællesskab, og hvordan Separation kand finde Sted.“ . . .

Endvidere skulde Kommissionen tage Spørgsmaalet om ny Krudttaarne under Overvejelse og fremkomme med Forslag om den heldigste Beliggenhed for Krudtmagasiner.

Kommissionen kom til det Resultat, at Søartilleriet manglede Plads til en Del af det Gods, der endnu var paa gamle Tøjhus; medmindre man som Opbevaringssted for Reservegodset kunde erholde den gamle Krudtmølle paa Christianshavn.

Denne Krudtmølle, der laa i Ulriks Bastion, hvor Hæren nu har sit Laboratorium, tilhørte Landetaten, men der blev ogsaa arbejdet for Søartilleriet, som her fik sit Salpeter lutret og „drøyet“ (tørret). Efter en Del Forhandlinger mellem de to Etater blev Krudtmøllen helt overladt til Marinen.

Der fandtes „flere smaa Vaaningshuse ud til Veyen“, og i et af disse blev der indrettet en Vagt. I Husene boede Krudtinspektør Rottwitt samt 2 Bøsseskytter og en „Krudtsvend“ med deres Familier. De 3 sidstnævnte Funktionærer blev opsagte til Fraflytning, men de beklagede sig højlydt herover, „da vi arme og fattige Men-

nesker nu ey kand bekomme Huus i Byen under 10 Rixdaler om Aaret.“ De blev da indstillede til „en liden Doucør for at hindre deres Lamentation“; og hver af dem fik saa en Understøttelse af 17 Rdl. Krudtinspektør Rottwitt skulde foreløbig blive boende; men maatte „ey have flere Værelser end fornøden“.

Alle de andre Rum skulde gøres ryddelige for dertil at kunne overflytte Søartilleriets Reservegods fra gamle Tøjhus.

Det var dog næppe ganske efter Tøjmasterens Ønske, at disse Bygninger blev bestemte til Magasin for Gods; langt hellere havde han vistnok set, at der allerede nu var blevet indrettet et Laboratorium her; thi flere Gange klagede han over, at Søartilleriet i høj Grad savnede et saadant.

Laboratoriearbejder var hidtil udførte dels paa gamle Tøjhus og dels paa Laboratoriet i Overgade neden Vandet; men intet af Stederne var Søartilleriet vist særlig velset. Paa Tøjhuset blev det helt forbudt at foretage den Slags farlige Arbejder, efter at der den 4. Juni 1765 ved Drivning af Brandrør til Søartilleriet opkom en Ild, der dog ikke anrettede videre Skade.

Tilvirkningen af Brandrør foregik derefter i nogle Uger paa Loftet over Artilleriskolen, men denne laa jo ogsaa paa Tøjhusets Grund; og det varede heller ikke længe, før der kom Forbud mod at arbejde med brandfarlige Stoffer i denne Bygning.

Det var Tøjmasterens Pligt at skaffe Brandrørene færdige, og han saa nu ingen anden Udvej end at lade Arbejdet udføre hjemme i sin Bolig. Han ansøgte om, at der maatte blive opført et Skur til Laboratoriearbejder, og i Efteraaret 1765 blev der da bygget et lille Træskur i „Kurtinen mellem Krudtmøllen og Oliemøllen paa Christianshavn“. Krudtmøllen laa — som før nævnt — i Ulriks Bastion, medens Oliemøllen med sin „Hauge“ var beliggende i Sophie Hedvigs Bastion.

Om Levering af Krudt til Marinen var der i Aaret 1750 sluttet Kontrakt med Donse Krudtværk, som ejedes af Enkedronning Sophie Magdalene. Søartilleriet syntes dog at have stillet for strenge Fordringer til Krudtets Godhed; thi fra Donse Krudtværk skrives i 1755, at Værket kun vilde svare til Krudtets kontraktmæssige Styrke ved den første Prøve, men ikke, efter at det i længere Tid havde været magasineret. Da Søartilleriet fastholdt sine Fordringer, havde det til Følge, at Enkedronning Sophie Magdalene egenhændig skrev til „Admiralitetets og General Commissariats Collegiet“ den 31. Decbr. 1755 og udtalte, at det var ubilligt, naar Søetaten krævede en strengere Kontrakt om Krudtets Godhed end den, der var oprettet mellem Landetaten og Hans Majestæts Krudtværk „Raa-

vaddamswerk i Dyrehaugen“. Enkedronningen mente, at Marinen ikke havde Grund til at „beopagte Krudtmester Roosen mere end andre Krudtmestre“; og Hds. Maj. vil paa de Vilkaar ikke tilstaa Søetaten nogen ny Kontrakt „saasom Vi i deslige Tilfælde ey vil exponere Vores Interesse.“

I Aaret 1758 forpagtede Roosen Donse Krudtværk, og i 1765 blev han Ejer deraf. Søartilleriet sluttede da Kontrakt med ham om Tilvirkning af Krudt saaledes, at Roosen selv skulde skaffe den fornødne Arbejdskraft; medens Salpeter og Svovl blev leveret ham fra Søjhuset. Han skulde herfor have 400 Rdl. i aarlig Løn samt 3 Rdl. for hver Tønde Krudt.

I Aaret 1765 blev der tilstaaet Søartilleriet 16000 Rdl. til Indkøb af Krudt, 5000 Rdl. til Kanoner og 200 Rdl. „til Artillerividenskabens Forbedring og Væxt“.

Som tidligere omtalt afgik Kommandør C. von Schindel fra Posten som Holmens Chef i 1766. Hans Efterfølger blev Kommandørkaptajn F. Reiersen, der dog allerede den 23. Marts 1768 blev afløst af Kommandørkaptajn W. Kaas. I 1770 fandt det uheldige Togt til Algier Sted; og Kaas blev beskyldt for at have udvist Forsømmelighed ved Udrustningen af Bombarderfartøjerne; hvorfor Struensee lod ham afsætte. Kommandørkaptajn Reiersen blev atter Holmens Chef; men denne dygtige og retsindige Mand kom til at virke i en uheldig Periode; Utilfredshed og Intriger herskede i Marinen; der var Dyrtid i Landet; og Struensee greb forstyrrende ind i Administrationen, Mandskabets Lønninger blev ikke betalt; og det kom i Juni 1771 til Optøjer paa Holmene; Kommandørkaptajn Reiersen blev udset til Syndebuk herfor og afsattes den 20. Juni. Medens han var suspenderet forefaldt den bekendte Episode, at en stor Del af Marinens Mandskab den 10. September 1771 drog ud til Hørsholm Slot og forlangte deres Løn udbetalt. Blandt denne Hob har der sikkert ogsaa været mange Søartillerister.

Kommandør A. N. de Fontenay blev den 28. November 1771 Holmens Chef ad interim og forblev i Embedet til 27. Maj 1772, da Reiersen for tredje Gang blev ansat og vedblev at virke til han den 25. Marts 1776 blev afskediget i Naade. Hans Efterfølger blev atter Kommandør W. Kaas, der beklædte Embedet til sin Død den 15. April 1778.

Den før omtalte Kommission, der skulde udtale sig om Adskillelsen fra Landartilleriet og om Bygning af Krudttaarne, arbejdede imidlertid videre og fremsatte forskellige Forslag. Angaaende Fællesskabet om Laboratoriet udtaler Kommissionen, at „der haves intet andet paa Laboratorio end 759 Bomber, som kunne tages derfra.“

Disse Bomber blev da flyttede til Arsenalet, og fra 1765 var Laboratoriet i Overgaden udelukkende til Brug for Landartilleriet.

Med Hensyn til den heldigste Plads for Bygning af Krudttaarne erklærede Kommissionen, „at der inden Kiøbenhavns og Christianshavns Volde ingen bequemere Sted findes, end hvor Krudttaarnene nu staa, undtagen hvor afgangen Admiral Rabes Hauge og Oliemølle er, som nu skal sættes til Auction.“ Skal Krudtmagasinerne bygges uden for Fæstningen foreslaar Kommissionen, at de „anlægges i Kalleboe, tvende paa Amagersiden og tvende paa Sællandssiden.“ Af de to paa Amager skulde det ene ligge paa „Plante-høyen“ og det andet 500—600 Alen udenfor, som „er tvert overfor Pesthuset“. Paa „Sællandssiden var det heldigste Sted 600 Alen uden for Pesthuset for det ene og 600 Alen igen derfra for det andet.“ Efter Kongens Ordre maatte Kommissionen udmaale disse Steders Afstand fra Byen; thi „Krudtaarnene skulle bygges, hvor man kand være uden Frygt for den store Ulykke, som deraf kunde flyde for Kongelig Majestæts Skibe, som for Holmene og Byens Bygninger, ja endog strekke sig til Slottet selv; dersom; hvad GUD naadelig forbyde, det værende Krudt blev antændt.“

Efter at Opmaalingen havde givet et betryggende Resultat, blev der givet Ordre til at paabegynde Bygningen af to Krudttaarne paa Amager, hvor Kommissionen havde anvist Plads til dem. Tegningerne blev udarbejdede ved Søartilleriet; og alle disponible Konstabler og Bøsseskytter maatte deltage i Arbejdet ved Magasinernes Opførelse, dels ved at grave og dels ved at slæbe Sten og Tømmer derud. Da den paafølgende Vinter var meget streng, blev en Mængde Søartillerister syge som Følge af dette for dem haarde og uvante Arbejde i det barske Vejr.

Der var ogsaa andre Ubehageligheder forbundet med Arbejdet; hvad der fremgaar af følgende Skrivelse fra Tøjmasteren til Holmens Chef:

„Højædle og Velbyrdige o. s. v.

Paa Plante høyen, som nu er indtagen under den Plads, hvor Søe-Etatens nye Krudttaarne med Tilbehør skal bygges paa Amager, findes i Sommer en Delinquentinde henrettet og hendes Hoved endnu staaendes paa en Pæl; hvilket ved denne Plads giver en Slags Vederstyggelighed; og det saa meget meere, som man erindrer, at samme Sted haver i Pestens Tid været et Begravelses Sted eller Kirkegaard, hvor nogle hundrede Mennesker, ærlige og brave Folk, ere blevne begravede. Thi indstilles til Deres høje Velbyrdigheds Forgodtbefindende og Foranstaltning, om ikke samme Pæl tillige

med Delinqventindens Legeme derfra kunde borttages og til et andet Sted forflyttes.

Søe Etatens Tøylhuus den 24. Septbr. 1765.

ydmgye tiener

B. Grodtschilling.“

Konstabler og Bøsseskytter havde været meget misfornøjede med at arbejde paa Plantehejen; og skønt de fik 4 Skilling om Dagen i Ducør, var der mange, der højlydt udtalte deres Misfornøjelse. En af de mest uforsigtige var Konstabel Christian Glahn, der „formedelst begangen Malediktion allernaadigst blev dømt til Arbejde i Rasp Huuset i 4 Aar.“

Det var værre end Arbejdet ved Krudttaarnene.

Da Grev Danneskjold Samsøe i 1766 atter havde overtaget Ledelsen af Marinen, mente han, at disse Magasiner laa for langt borte fra Flaadens Leje, saa at en hurtig Udrustning af Skibene derved vilde vanskeliggøres. Der blev derfor i September 1766 givet Ordre til at indstille Bygningsarbejderne ved de to Krudttaarne paa Amager.

Hvem Konstabel Glahn havde forbandet og bagtalt vides ikke; men Tøjmasteren var maaske uden Skyld i, at Mandskabet maatte arbejde ved Krudttaarnene; thi han havde ikke Myndighed til at bestemme Personellets Tjeneste. Dette kunde kun Holmens Chef, der af den Grund næsten dagligt blev besværet med skriftlige Forslag om rene Ubetydeligheder, som f. Eks. Ombytning af en Jollerøer paa Tøjmasterens Fartøj o. l.

Det var ikke ganske let at være Jolleroer for Tøjmasteren; der var mange Vanskeligheder at overvinde, naar han ad Søvejen skulde fra sit Hjem paa „Laboratorio“ til Arsenalet. Dette erfarer man af en Skrivelse, der giver en Skildring af Tilstanden i Christianshavns Kanaler paa hin Tid. Tøjmasteren skriver herom i 1764.

„Da jeg snart daglig er underkastet Omstændigheder ved min Giennemfart til Søes fra Laboratorium til Søe Tøylhuuset dels i Canalen ved Sieur Aplebyes Skibsbygger Wærf, hvor tilforn haver været fri Passage, men nu næsten daglig findes nogen Hindring enten ved Bomme, Floder eller Skibe, som ligge i Fahr Vandet dels og, at man nu ikke mere kand komme igiennem ved von Ostens Plads, som skulde være den rætte Canal, formedelst samme findes saa grundt, at ingen Jolle kand flyde der igiennem, hvilket ligeledes er med Canalen paa Christianshafn forbi Opfostringshuset, hvorved man bliver opholdt i hans Mayestæts høye Tienneste og desuden ikke kand befrie sit Fartøyl for Anstød og Skade saa beder jeg o. s. v.“

Samtidig med Opførelsen af Krudtmagasinerne havde Søartilleriet travlt med at forberede Flytningen fra gamle Tøjhus. Artilleriskolen skulde flyttes til Gammelholm, hvor der over den der værende Skole fandtes „tvende Camre“. Det ene af disse skulde bruges til Skole og det andet til Tøjmasterens Kontor og Tegnestue. For Tøjvarteren og Tøjhusskriveren blev der ligeledes paa Gammelholm indrettet Kontor „hvor der forhen var Modelkammer uden for Sejloftet“. Som senere skal omtales, blev det dog ikke nogen lang Tid, at Søartilleriet fik Skole og Kontorer paa Gammelholm.

Efter at Marinens Gods allerede i 1765 var flyttet bort fra „de underste Gehwælfte“ paa gamle Tøjhus fandt den endelige Fraflytning Sted i 1768 og var tilendebragt den 15. Juni, paa hvilken Dag de hidtil af Søartilleriet benyttede Rum blev overleverede til Landetaten.

Som før nævnt skulde Reservegodset oplægges i den tidligere Krudtmølle i Ulriks Bastion; men da det viste sig, at det langfra kunde rummes her, maatte man i Aaret 1770 begynde den tidligere paatænkte Opførelse af to Bygninger ved Arsenalet; og dette Arbejde blev taget i Entreprise af Tømrermester Wohlmeister.*)

Der skulde bygges en Fløj til nordre og en til søndre Arsenal, og begge Fløje skulde forbindes ved en Ringmur, hvorved Kuglegaarden blev til en lukket Plads. Endvidere skulde der paa Christiansholm opføres en to Etagers Bygning til Søartilleriets Kontorer, Skole og Bøssesmagerværksted.

Tegningerne blev udarbejdede ved Søartilleriet, og alle Materialer leveredes Entreprenøren fra de kongelige Holme. For Arbejdets Udførelse fik Mester Wohlmeister 3300 Rdl., hvoraf dog fragik $1\frac{1}{3}$ Procent for stemplet Papir og til „Cassen“?

I 1770 blev den ene Fløj færdig, i 1771 den anden og endelig afsluttedes Arbejdet i 1772 med Opførelsen af Ringmuren og Bygningen paa Christiansholm.

I „Gardes Efterretninger om den danske og norske Sømagt“, 3die Bind, Pag. 281, er anført, at under 31. August 1752 befaledes det, „at et Laboratorium skulde anlægges paa Amager paa samme Sted, hvor det er nu.“ (I Ulriks Bastion). Dette maa sikkert forstaas saaledes, at der den nævnte Dag efter Artillerikommisionens

*) I Gardes „Efterretninger om den danske og norske Sømagt“, Bind 3, Pag. 243 er anført, at efter Ordre af 25. August 1746 er Arsenalets Fløjbygninger (Sidebygninger) og Løngangene opbyggede.

Ordren er maaske given i 1746; men Opførelsen af Bygningerne blev ikke paabegyndt før i Aaret 1770.

Forflag blev givet Ordre til at bruge et Par gamle Huse i Ulriks Bastion til Laboratoriearbejder; nogen særlig Bygning blev ikke opført; thi Fællesskabet med Hæren om Laboratoriet paa Christianshavn fandt Sted endnu den Gang.

At der blev arbejdet med Sprængstoffer i en Bygning i Ulriks Bastion fremgaar af, at der den 27. August 1771 ved en Landartilleri Sergents Uforsigtighed skete en Eksplosion, hvorved flere Huse afbrændte, og nogle Mennesker blev dræbte eller saarede. Blandt de sidste var Overarkelimester Jørgensen, der senere blev Undertøjmester. Han fik 50 Rdl. for „udstanden Pine og den Gæld, han derved er kommen i.“

Da Bygningerne tillige var overfyldte af Godset fra gamle Tøjhus, eftersom Arsenalets Fløjbygninger endnu ikke var helt færdige, var den materielle Skade meget betydelig.

Saa blev det besluttet at opføre et formaalstjenligt Laboratorium i Ulriks Bastion; men indtil dette kunde blive færdigt; maatte man hjælpe sig som man bedst kunde. En Jagt blev henlagt i „Graven bag Nyfiolm“; den blev kaldet Laboratorieskibet og forsynet med de nødvendige Redskaber.

Endelig blev i 1772 det Gods, der ikke var ødelagt ved Eksplosionen, flyttet til de ny Bygninger ved Arsenalet, og Husene i Ulriks Bastion ombyggede og indrettede udelukkende til et Laboratorium for Søartilleriet.

Samme Aar flyttedes Artilleriskolen og Tøjmesterens Kontor fra Gammelholm til den ny Bygning paa Christiansholm.

Tøjmesteren, Kommandørkaptajn Grodtschilling havde ledet det betydelige Arbejde med Udarbejdelsen af Tegningerne til de ny Bygninger, men opnaaede ikke at se dem færdige i sin Embedstid; idet han afgik den 7. Juni 1769, da han var 72 Aar gammel. Som Anerkendelse af hans lange og gode Tjeneste bestemte Kongen, at han skulde beholde sit Kompagni i Divisionen, sin fulde Lønning og de 200 Rdl. aarlig, som han havde haft i Tillæg som Tøjmester samt sin Tjenestebolig.

Til Tøjmester blev den 7. Juni 1769 udnævnt Kaptajn Hans Morten Bille.

Den 30. August samme Aar afgik den gamle Tøjvarter M. Jensen, der paa Grund af sin lange og gode Tjeneste blev „entlediget med sit fulde Gehalt i Efterløn“; dog skulde han vedblive at „salarere den Fuldmægtig, der er ved Embedet“.

Fyrværker True Berrentzen blev udnævnt til Tøjvarter og fik herfor et Lønningstillæg af 100 Rdl. aarlig. Han kunde nemlig ikke

faa den for Stillingen reglementerede Lønning, før denne ved M. Jensens Død blev ledig.

Som Fyrværker blev ansat Kvartermænd Niels O. Hald i Rapertmagerværkstedet, hvilket han vedblev at forestaa; idet han som Fyrværker tillige indtraadte som Medlem af Artillerikommissionen.

Det kan sikkert have Interesse at anføre, hvad der paa den Tid forlangtes af en Bøsseskytte (menig), for at han kunde blive fremmet til Konstabel (den laveste Underofficersgrad).

Bestemmelsen er dateret den 23. November 1768 og udfærdiget af Tøjmester Grodtschilling som en af hans sidste Ordre.

En Bøsseskytte skal ved sin Examen vide i Theorien:

- 1) at extrahere Rods Qvadrat og Cubic.
- 2) at opdrage eller inddele Skalaer.
- 3) at optrække en Mathstabel alene paa de Vægte, der behøves til daglig Brug.
- 4) at vide, hvorledes en Canon afdeles a'l'ordinaire saavel Metal som Jern og paa samme at kunne gjøre en Grundtegnning.
- 5) Til en Canon at proportionere Raperten og behøvende Laderedskab.
- 6) at kunne beregne Spillerummet for Kugler.
- 7) at vide, hvorledes en Canon lades, hvad Krud dertil behøves, samt hvorledes en Canon fortøyes tvers og langskibs.
- 8) Endelig skal han være flink i Tovværksarbejde.

For at kunne forfremmes til de højere Underofficersgrader i Søartilleriet stilles større Fordringer.

Til Artilleriskolen var tilstaaet 40 Rdl. aarlig; men af disse Penge skulde tillige Udgifterne ved Tøjmesterens Kontorhold bestrides. Som Følge heraf maatte Skolens Elever ofte selv købe de nødvendige Skolesager.

Kort efter at Kaptajn Bille var bleven Tøjmester, besværede han sig i følgende Skrivelse over Skolens slette pekuniære Forhold.

... „Vel haver det hidindtil været saaledes, at Alt hvad som herved det mig allernaadigst anbetroede Contoir behøves af stort Papir til Teigninger, saavel som Skriv Materialier og i andre Maader Hans Mayestæts høye Tiennestes Befordring er bleven betalt af de Artillerie Skolen til Instrumenter og Skriv Materialier for det unge Mandskab allernaadigst bevilgede 40 Rdl. aarlig.

Men som bemeldte Udgifter nu i nogle Aar, ved mange og store Teigningers Forfærdigelse paa Raparter, Canoner, Planer, Bygninger saaledes haver tiltaget, at man et Aar efter andet er kommet mere i Giæld ved at tage paa Credit hos Urtekræmmere og andre,

hvad man haver behøvet til Artillerie Skolens og Contoires høje Fornødenhed, hvorved de ommeldte 40 Rdl mestendels haver været optaget før de nogensinde er bleven assigneret.

Denne Debet er nu kommet saa vidt, at til følgende Reigninger som nu skal betales, nemlig:

a) til Urtekræmmer Brask.....	38	Rdl.	2	Mark.	
b) „ Bogbinder Block.....	3	„	1	„	4 Sk
c) „ Hans Holm for Ritzetøjets (Tegne- bestiks) Reparation.....	4	„	0	„	8 „
Summa ...	45	Rdl.	3	Mark	12 Sk.

haver man ikke mere end fornævnte 40 Rdl., som nu med det første ventes at blive assigneret for Aaret 1769, hvorved igien hele Aaret behøves at tage alle Ting paa Credit ... o. s. v.“

Den før omtalte „Laboratorieskole paa Christianshavn“ stod ogsaa under Tøjmasterens Tilsyn. Skolen var nærmest bestemt for „Tøjhusfolkenes“ ukonfirmerede Børn og Søartilleriets Dreng; som der lærte Christendom, Regning og Skrivning.

Tøjmaster Bille var dog ingenlunde tilfreds med Undervisningen paa Skolen og gav i 1770 sin Misfornøjelse Luft i en Skrivelse til Holmens Chef ... „Jeg haver konfereret med Provst Hee og derefter besluttet, at Bøsseskytte af 1. Divis. 3. Comp. Nr. 5, Johannes Beckmann, som tilforn haver været studiosus theologiæ og privilegeret Skoleholder her i Byen; men af Fattigdom for at ernære sig og sin Familie maatte træde i Hans Mayestæts Tjeneste her ved Artilleriet, hvorfra hands Tid er ude den 12. Februar 1771, og paa hvis Habilitet og Skikkelighed ikke er noget at udsætte, kunde ansættes som Medhjælp hos Skoleholder Schouboe, der er over 70 Aar gammel og i mange Aar har haft det Kors, at hans Kone er fra Forstanden, som ventelig til hendes Død vil kontinuere; og han maa selv passe hende, gjøre reent og lave Mad, da hans lidet Levebrød ey tillader ham at holde nogen Tienneste Pige, hvorfor det intet Under er, at Skolen bliver forsømt, og Børnene snarere lærer U Dyder end hvad de skal af Reigning og Skrivning.

Men samme kand dog ikke aldeles undskylde bemeldte Schouboes Grovheder, som han i lang Tid haver viist dels mod adskillige af Skolebørnenes Forældre, som hos ham haver gjort Erindring om deres Børns slette Behandling, dels stadig haver overfuset bemeldte Bøsseskytte Beckmann, der var givet ham til Hjælp, med Grovheder og jaget ham flere Gange af Skolen med Trudslar, fordi Beckmann viiste sig dygtigt til at lære Børnene, hvad de skulde, saa

Beckmann ikke mere tør indfinde sig paa Skolen, saa længe denne gamle, urimelige Mand, der skal regiere" . . .

Som Følge af denne Skrivelse blev Skoleholder Schouboe i 1772 „beafskediget med een Rdl. i ugentlig Almisse af Bremerholms Kirkepenge“. Bøsseskytte, stud. theol. Bechmann blev saa udnævnt til Skoleholder ved Laboratorieskolen.

Der var i hin Tid flere Skoleholdere end de „privilegerede“, hvilket fremgaar af, at Tøjmesteren i 1770 klagede over, at „en Underarkelmester i over eet Aar ikke har gjort Tjeneste, da han foregiver Svaghed, men sikkert kun er stærkt henfalden til Drik og holder Skole for Børn hjemme.“

Ikke alene den gamle Skoleholder Schouboe, men ogsaa flere af Søartilleriets Underofficerer blev i Begyndelsen af Kaptajn Billes Embedstid indstillede til Afsked. Men gennem alle Skrivelser om dette gaar der som en Understrøm af Medlidenhed og Menneskekærlighed; stadig gentager Tøjmesteren, at disse gamle og fattige Mennesker vel er uskikkede til Kongens Tjeneste, men dog bør understøttes saaledes, at de ikke lide Nød.

Et Uddrag af en af disse Skrivelser skal anføres her; da det giver et godt Billede af Datidens Forhold. Skrivelsen er fra Septbr. 1770.

. . . „Da Hans Majestæts Tjeneste udfordrer at have nogenledes komplette og habile Artillerie Underofficerer ved Tøyuuset til Tienesten i Land, og dog de ældgamle haver fortient at blive staaende i deres Post for indtil deres Død at være Soulageret, da dette giver de andre en stor Opmuntring, saa vover jeg at indstille 3 Artillerie Underofficerer til at beafskediges, og de to at nyde Pension til Deres Død navnlig:

- 1) Overarcheliemester Emanuel Nielsen, nogle og fyrrer Aar gammel, der haver været stokblind i 12 Aar og ingen Forhaabning er mere for ham at faae sit Syn igien.
- 2) Underarcheliemester Hans Adamsen, der er 34 Aar gammel og haver Skade paa sin Forstand, hvorfor han i nogen Tid haver været hensat i Pesthuuset; og efter Beretning bliver hand ikke mere duelig til Hans Majestæts Tjeneste; og om hand end kom til sin Forstand igien skal hands Opførsel formedelst hans Malicieuske Væsen ikke være takkelig, som er Aarsagen til, at han tvende Gange haver været degraderet.
- 3) Underarcheliemester Rasmus Sørensen, der i 1762 blev permitteret i Couchardies Farten, med et af Asiatisk Compagnies Skibe; hvilket Skib blev taget af de Marattiske Sø Røvere, men af Portugiserne igien erobret, saa at Folkene kom i Fri-

hed; hvorpaa bemeldte Underarcheliemester foer paa egen Haand i Ostindien og nu ey mere lader høre fra sig . . o. s. v."

Ikke faa Underofficerer blev i hine Dage borte under deres Fart med Koffardiskibe; og herved tjente Ligkassen Penge, da der saa ingen Begravelsespenge blev udbetalt for dem til deres Slægtninge. Desuden skulde man for at faa „Kassepenge“ være død en „anstændig“ Død, og ikke som Overarkelimester Poul Jensens Hustru have hængt sig; thi som Selvmorderske maatte hun ikke komme i kristen Jord; men blev kravet ned i en Krog af Kirkegaarden; og Manden fik ingen Hjælp til hendes Begravelse.

Man skulde ogsaa leve anstændigt, hvilket en Underarkelimesters Hustru ikke gjorde; idet hun fra sin Nabokone havde stjaalet „en hvid Koppers Contusse? og et Messing Strygejern“, der alt blev vurderet til 4 Mark og 8 Skilling. For denne Forbrydelse var „Qvinden bleven kattet paa Holmen“; og da hun kort efter døde, maaske som Følge at „Katningen“; fik hendes Mand ingen Penge fra Søartilleriets Ligkasse. At han i mange Aar havde betalt sit Kontingent, blev der intet Hensyn taget til.

Enkelte søgte derfor paa Forhaand at sikre sig Begravelsespenge for deres Hustru; saaledes udgav i 1763 en Underarkelimester C. Frank falskelig sin bortrejste Kone for død og fik af Ligkassen udbetalt 30 Rdl. Da det senere viste sig, at hun levede i bedste Velgaaende, blev Manden degraderet til Bøsseskytte i 3 Aar.

Blev der saaledes fra Kassens Side nøje vaaget over, at ingen uværdig kom til at nyde godt af dens Midler; saa var man paa andre Omraader ret flot. I 1772 blev det f. Eks. paatænkt at anskaffe et „Liig Klæde“, der skulde koste mellem 400 og 500 Daler; men da Kassens Formue kun var 888 Daler 5 Mark og 14 Skilling, blev Tanken dog efter lang Forhandling og megen Modstand opgivet „især da Tidens Beskaffenhed spaaer Uroeligheder og muelig Orlog, hvorved Andet for Enhver vil blive at tage Vare end at besørge slig Liig Klædes Anskaffelse og dets Opvarntning.“

Det hørte til Tidsaanden, at enhver søgte at faa sine Slægtninge jordfæstede med saa stor Pomp som muligt. Om Begravelser i Stilhed var der aldrig Tale. Tonen blev angivet af de højeste Samfundskredse, og de mindre velstillede efterlignede dem saa godt, de kunde.

Da Kong Frederik den Femte var død i Januar 1766 foregik Bisættelsen med meget stor Pragt. Søetatens Mandskab stod opstillet til Parade med „Halvpiquer“ paa Skuldrene, og i Kanalen ved Slot-

ter laa Hukkerterne Saltholm og Femern for at salutere „ved det kongelige Liigs Udførsel.“

Ikke slet saa fint, men dog med beordret militær Honnør blev Fyrværker Børresens Hustru begravet samme Aar. „Tvende Fyrværkere vare Marechaller; tolv Ober-Archeliemestere bare Liiget og 4 Under-Archeliemestere stode Vagt ved Kirken og Huuset.“

Folk, der hele Livet igennem havde haft det usselt og fattigt og mange Gange lidt ligefrem Nød, kneb og sparede for „at komme ordentlig i Jorden“, thi „det synes jeg dog nok, jeg er værd,“ sagde de om sig selv. Efter Begravelsen samledes Følget saa i „Sørgehuuset“ for at mindes den afdøde, og baade i Nyboder og i „Laboratorio Vaaningerne“ kunde man Dagen efter en Jordefærd kende Sørgehuset paa, at Vinduesskodderne manglede. Paa dem havde man nemlig baaret Sørgekaren hjem.

I Aaret 1767 talte Søartilleriet foruden Officianterne 40 Overarkelimestere, 40 Underarkelimestere, 40 Konstabler, 320 Bøsseskytter og 40 Dreng. Det var undertiden vanskeligt at beskæftige disse mange Mennesker; og de blev ofte anvendte til Arbejder, der var Artilleriet ganske uvedkommende. Bøsseskytterne maatte saaledes udføre Bygningsarbejde og Brølægning paa Holmene, Forhaling og Lænsumpning af Skibene o. l. En Del af dem var til Arbejde i Bøssesmagerværkstedet og i „Skurekammeret“, hvor de rengjorde Haandvaaben.

Bøssesmagerværkstedet var i et lille grundmuret 5 Fags Hus paa Gammelholm. Efter Adskillelsen mellem Flaadens og Hærens Artilleri i 1739 og indtil 1752 fandtes ingen faguddannet Leder af dette Værksted; men en Overarkelimester førte Regnskabet og havde Tilsyn med de faa, som Regel privat antagne, Bøssesmagere. I Aaret 1752 blev Søren Olsen West ansat som Bøssesmagermester og gjorde Tjeneste til 1768. Bøssesmagerværkstedet blev ved Resolution af 7. Marts 1769 ophævet som selvstændigt Værksted, og Bøssesmagerne indgik under Gammelholms Klejnsmedie, hvis Mestersvend, Jørgen Mathiesen, skulde føre Regnskab og Tilsyn med Arbejdet.

En af Søartilleriets Officianter, Fyrværker Poul Jensen, blev i 1769 ansat som Artilleriløjtnant paa Christiansø, og omtrent samtidig blev det bestemt, at Artilleriet paa denne Ø fremtidig skulde henhøre under Søetaten, medens det tidligere havde været under Tilsyn af en paa Bornholm ansat Kaptajn af Landartilleriet.

I Poul Jensens Sted blev Overarkelimester C. N. Krag udnævnt til Fyrværker.

I 1769 blev der fastsat en ny Uniform for Søofficererne og for Søartilleriets Officerer. Den skulde være med „en simple Indfat-

ning som Flagmændenes hidtil haver været, dog uden Balletter, men med en dobbelt Indfatning om Opslag og Lommer samt 3 Knapper paa hvert Opslag.“ Der skulde anvendes „Guld Galuner“ til Indfatning, smalle til Kjole og Vest, brede til Hatten. Endelig blev der reglementeret Knæbaand af Guld.

Dette var sikkert en dyr Uniform, men Søofficererne synes i denne Periode at have været noget pragtlystne, navnlig naar de var udkommanderede. Dette havde til Følge, at der — vistnok paa Foranledning af Struensee — blev tildelt enhver af Marinens Officerer og Embedsmænd en Kopi af en kongelig Ordre, saalydende:

„Hans Majestæt haver under 6. hujus allernaadigst befalet, at der alvorlig skal ses paa, at Officerernes Depenser, naar de ere udsendte, blive mere indskrænket og at det i allerhøystbemeldte Hans Majestæts Navn skulle bekendtgøres samtlige Officerer, at Allerhøystsamme ikke sætter Tienestens og Nationens Ære udi latterlige og pralende Udgivter, men udi Officerernes gode Opførsel og militairiske Handlinger; og at de allerbedst vil erhverve dem mere Agtelse og Ære, naar de viiser dem virksomme i Søen end ved at ligge ledige udi Havnene, og der vil gøre dem bekendte ved at tilsette store Penge. Det er desuden Hans Majestæts allernaadigste Villie, at ingen maae godtgøres nogen extraordinaire Udgivt, som ikke stemmer overens med de givne Regulativs.

Det Kgl. Admiralitets og Commissariats Collegio
den 11. Juni 1771.

Haxthausen. Hansen. Fisker. Willebrandt.“

Da det i 1770 blev bestemt at udsende en Eskadre mod Algier; skulde der i denne indordnes to saakaldte Bombarder Hukkerter. Disse var gamle Koffardiskibe, der blev armerede med to Morterer hver og fik Navnene „Packan“ og „Staabrav“. Den ny udnævnte Fyrværker Krag blev udkommanderet med Staabrav, medens Overarkelimester G. H. Mørch blev karakteriseret Fyrværker og ansat paa Packan. Begge Morterer i en Hukkert stod under Kommando af Fyrværkeren; til hver Morter hørte en Overarkelimester, medens 12 Mand gik fra den forreste til den agterste Morter og omvendt, idet der kun kunde „wurfes“ med een ad Gangen.

I Begyndelsen af Maj 1770 afsejlede Eskadren fra København og ankom i Juli til Algier. Angrebet paa denne By mislykkedes som bekendt; og en af Hovedgrundene hertil søgte man i Bombarder Hukkerternes slette Tilstand.

Eskadrechefen, Schouthbynacht Kaas, lod sine Skibschefer indsende en skriftlig Udtalelse om det efter deres Mening var formaals-

tjenligt at gentage Angrebet; men alle var enige i, at Kanonskydning vilde være af ringe Virkning mod Fæstningsværkerne; og at Bombarderskibene var ubrugelige.

Orlogsskibet Slesvigs Chef skrev: „at Bombarderingerne ikke bør kaste mere, da den hazard for at kunne kaste een eller 2de Bomber er for stor for Bombarderingen selv som for den hele Escadre, og jeg holder for, at det var en besynderlig Guds Direction, at det ved sidste Kastning er gaaet uden Ulykke.“

En anden Skibschef udtalte „at Kast med disse Morterer vilde være høyst farlig formedelst Ilden, som ved Dækkets Aabning slaar ned i Kassen, hvor Bomberne ligge.“

Disse gamle Koffardiskibe har sikkert været altfor svage til at kunne udholde den voldsomme Paavirkning, som Kast med en 100 pundig Morter medførte. Skibssiderne og Dækket aabnede sig i Naadderne paa mange Steder, Fartøjerne blev lække; og det har sikkert ikke været med stor Tryghed, at Besætningerne i de to Bombarderskibe i August tiltraadte Hjemreisen. Efter en farefuld og haard Tur, hvor de fleste af Folkene blev syge, ankom Skibene til København den 21. Maj 1771.

En Undersøgelseskommision blev nedsat og kom til det Resultat, at Bombarder Hukkerterne var slet forlømrede og mangelfuldt udrustede; men der blev dog ikke gjort Ansvar gældende mod andre end Holmens Chef, som midlertidig maatte fratræde sin Stilling.

Med Kraft blev der nu taget fat paa at bygge 8 gode Bombarderskibe, der skulde afsendes til Eskadren i Middelhavet. Til at betjene Mortererne i disse Galiother blev der den 27. Maj 1771 oprettet et „Bombarderkorps“, der bestod af 2 Kompagnier frivillige saavel fra Sø- som fra Landartilleriet, og som stod under Befaling af Oberstløjtnant d'Aubert.

Af Søartilleriets Personel blev ved dette Korps ansat Fyrværkerne C. N. Krag og G. H. Mørch som Premierløjtnanter og Overarkelimestrene R. Kylling, N. Johansen og J. S. Møllerup som Sekondløjtnanter. Tøjmasteren fraraadede dem at lade sig udnævne til Officerer „da dette naar Korpset atter opløstes, vilde geraade dem til Ruin“; men de vilde ikke „give Gehør til hans Forestilling“. Endvidere blev 4 Overarkelimestere, 6 Underarkelimestere og en Del Konstabler oversatte til Bombarderkorpset; Overarkelimestrene gjorde Tjeneste som Fyrværkere.

Galiotherne kom dog ikke til at afsejle; thi imidlertid var Struensee bleven styrtet; og der blev søgt Fred med Algier. Freden blev sluttet den 16. Maj 1772; og Bombarderkorpset opløstes derpaa den 8. Juli samme Aar.

Bombarderløjtnanterne fik dog Lov til at beholde deres Officerstitel, den blev kun forandret til Artilleriløjtnant; hvilket ogsaa var sket for Fyrværkernes Vedkommende, idet disse, ligesom Søartilleriets øvrige Personel havde faaet Navnet paa deres Charge forandret.

Den 24. November 1771 bestemtes det nemlig ved kongelig Resolution, at de gamle Benævnelser paa Søartilleriets Befalingsmænd og menige skulde forandres saaledes, at

Ober Archeliemester skulde kaldes Ober Canoneer.

Under Archeliemester " " Canoneer.

Constabel " " Under Canoneer og

Bøsseskytte " " Constabel.

Benævnelsen „Fyrværker“ blev den 11. Januar 1772 forandret til „Artillerilieutenant“.

De fra Bombarderkorpset tilbagevendte Løjtnanter var nu overkomplette ved Søartilleriet; men kort efter blev G. H. Mørch og J. S. Møllerup ansatte i Frederiksværn; og N. Johansen rejste til Jylland og forblev der ved Indrulleringen. Den fjerde, nemlig R. Kylling, blev beordret til Tjeneste ved Laboratoriet, da Forretningerne der var voksede saaledes, at Tøjvarteren ikke kunde overkomme Arbejdet; som derfor fremtidig blev ledet af Kylling „med den allerstørste Vigilance“.

Freden med Algier skulde besejles med „extraordinaire Presenter“ til Deien. Gaverne bestod af Kanoner med tilhørende Ammunition, som skulde leveres af Søartilleriet; og det synes, som om man har villet benytte denne Lejlighed til at skille sig af med en Del gammelt Skyts. Forsøget faldt imidlertid uheldigt ud, hvad der fremgaar af en Skrivelse fra „Commercie Collegio“ til Admiralitetet:

.... „Strax efter, at de fra Holmen ifølge Høy Kongelig allernaadigst Resolution af 17. Juli 1773 til extraordinaire Presenter for Algier leverte Jern Canoners Ankomst sammesteds „meldte Consulen os, at samme meget hinderlig havde forvoldet hannem Bebrejdelser af Deyen, der havde ladet hannem til sig kalde befalende, at disse Canoners Udlosning skulde standses, og de i Land bragte atter igien indskibes. Consulen formaaede dog endelig ved mange Forestillinger og ved Gaver til Arsenalets Betjentere at disse Canoner idetmindste til nærmere Undersøgelse maatte oplægges i Arsenalen, men ved Udlosningen hændte det nye Uheld, at Druen af en Canon brød itu, og Skaaret viste, at dette allerede var gammelt.

En mindre vigtig Feyl paa et svensk Stykke har afvigte Aar givet Deyen Anledning til at forkaste en hel Leverance for den sven-

ske Consul; saa at der umuelig kand være Haab for Agent Suenson at samtlige Canoner kand blive antagne.

Efter Consulens seneste indkomne Beretning haver hand dog med megen Møje og adskillige Presenter erholdt 13 Stk. Canoner antagne; hvorimod 10 Stk. 18 π , 13 Stk. 12 π og 4 Stk. 8 π ere blevne udsatte, i hvis Sted andre 27 Stykker igien skal leveres" . . .

Denne Sag skaffede Tøjmaster Bille mange Ubehageligheder baade af Kollegiet og af Holmens Chef og gav Anledning til, at de Kanoner, der fremtidig skulde leveres som Tribut til Røverstaterne i Middelhavet, blev undersøgte af Artillerikommissionen, hvis Medlemmer med Navns Underskrift maatte indestaa for Skytsets Godhed.

For at prøve de Mørsere, der i denne Periode støbtes paa Frederiksværk, var udnævnt en Kommission, i hvilke blandt andre Oberst Bielefeldt og Oberstløjtnant d'Aubert samt Søjtmester Bille havde Sæde. Samarbejdet var dog langt fra godt; Hærens Officerer talte og skrev Tysk, medens Kaptajn Bille betjente sig af det danske Sprog. Allerede dette var nok til at fremkalde Uoverensstemmelser, og hertil kom, at Landofficererne syntes at ignorere Søjtmesteren, hvis Tegninger de fandt „uefterrettelig gjorde“. Da Kaptajn Bille erindrede om, at han lige saa godt som Landofficererne var Medlem af Kommissionen og bad dem tale Dansk, da han var en dansk Mand, anklagede de ham for Insubordination og afsendte „en Express“ med Klagen til København. Admiralitetet tog dog Parti for Søjtmesteren, der „fik Frihed til at proponere og paa Kongens Regning tage de Mørsere, han fandt gode til Søartilleriet.“

Heller ikke mellem Søartilleriets eget Personel synes der paa den Tid at have hersket synderlig god Forstaaelse. I det mindste skrev Tøjmasteren i 1771, da Tøjhusskriveren havde klaget over ham til Holmens Chef:

„Klagen er uoverensstemmende med min Tænkemaade og den Omgang (Omsorg) hvormed jeg i mit Embede har viist at foreene de mange før min Tiid stridende Gemytter til fælles Nidkierhed.“

Det lykkedes dog ikke Tøjmasteren at berolige Tøjhusskriver Wings stridige Gemyt. stadig kom det til Rivninger mellem dem; og Holmens Chef synes at have taget Parti for Skriveren.

Da saaledes Tøjmasteren befalede Skibenes Regnskabsførere, at de skulde melde til ham, men ikke som hidtil til Tøjhusskriveren, angaaende den Beholdning af Krudt, de skulde have; klagede Winge atter herover; og Holmens Chef skrev da til Tøjmasteren: „Hand vil behage at befale enhver Regnskabsfører at melde til Tøjhusskriveren om den Vægt af Krudt o. s. v.“

At Kaptajn Bille følte sig saaret over denne Skrivelser Form,

kan man nok tænke; og han besværede sig da ogsaa herover til Admiralitetet, idet han skrev: „at endskiøndt jeg mundtlig og skriftlig haver meddelt, at jeg er kommen efter fleere Unøygatigheder i Tøjhuusskriverens Regnskab; og at jeg ikke længere kand udholde den Entration, hvormed jeg bliver beegnet af Tøjhuusskriveren; men haver begjæret „at han maa blive tilholdt at viise mig den mig tilkommende Agtelse og Beskedenhed; saa er jeg desuagtet til min største Mortification bleven nødsaget til at exeqvere en Ordre, som mig igaar af Holmens Chef er tilstillet, at give Tøjhuusskriveren al den Satisfaction, han har kunnet ønske sig; hvorved jeg har udsat mig for den billigste Foragt af saavel Ober- som Under Officerer o. s. v.“

Om Klagen førte til noget, vides ikke, i alt Fald blev Tøjhuusskriveren ikke afskediget, men gjorde Tjeneste endnu i mange Aar. Hans Kontor var i 1768 blevet flyttet fra gamle Tøjhus til Gammelholm og skulde i 1772 indrettes i den ny Bygning paa Christiansholm; men efter Anmodning fik han Lov til at lade Kontoret forblive paa Gammelholm.

Regnskabsførerne var aldrig glade, naar de skulde gennemgaa deres Forbrugsregnskab med Tøjhuusskriver Winge; thi det var næsten umuligt at faa Forbruget af Krudt til at stemme med Reglementet. Krudtet blev medgivet i Tønder af en vis Vægt; Karduserne, der var af Papir, fyldtes om Bord ved Hjælp af daarligt kontrollerede Maal; og naar Skibet kom hjem fra Togt, skulde Vægten af det tiloversblevne Krudt passe i Forhold til det Antal Skud, der var skudt; der maatte hverken være Overskud eller Mangel. Hvad der manglede skulde Regnskabsførerne selv betale; men ofte blev der set igennem Fingre med denne Bestemmelse, som f. Eks. i 1770, da Overarkelimester N. Hansen ved sit Regnskab var bleven 110 Rdl. 55½ Skill. skyldig. Manden maatte have sultet ihjel, hvis han skulde have erstattet dette Beløb; men da Sagen gik til Kongen, blev Gælden ham eftergivet; men han skulde „udi alle Ober-Archeliemestres Nærværelse reprimanderes.“

Værre gik det Overkanoner P. Claudi, der i 1773 var Regnskabsfører i Orlogsskibet Stormarn. Han manglede ved Afleveringen 193⅔ $\mathscr{A}$ Krudt og unddrog sig Straffen ved at flygte til Sverige. Hans Ven, Overkanoner Chr. Lillie, der hjalp ham paa Flugt, blev herfor degraderet til Konstabel og maatte tjene i 20 Aar, før han igen opnaaede sin tidligere Grad. Da Claudi senere var uforsigtig nok til at vende tilbage fra Sverige, blev han greben og hensat som Slave i Stokhuset i et Aar. Efter sin Løsladelse rejste han til Trankebar og blev ansat som Konstabel paa Fortet Dansborg, hvor han døde.

Straffene var haarde i de Tider, endda de sjældent idømtes saa strenge, som Reglementet tillod. Tamp og Kat hørte næsten til Dagens Orden; men der var sikkert ogsaa urolige Elementer mellem Mandskabet, endog mellem de ganske unge.

Tøjmaster Bille beklagede sig saaledes over en Artilleridreng, der „bestandig løber bort fra Laboratorieskolen, hvor han skulde oplæres, og 3 Gange er bleven afvist fra Konfirmation formedels Drukkenes og Ryggesløshed, saa hand endnu ey er konfirmeret, skøndt hand er en Snes Aar gammel og høj og kraftig af Væxt. Hand er baade bleven pidsket og kattet; men hand er ey til at styre og frygter hverken Gud eller Mennesker.“

For at sælge eller pantsætte deres Mundering, gøre Gæld, sætte Absenter (Udeblivelse fra Tjeneste) og andre mindre Forseelser blev Marinens Mandskab ofte idømt den saakaldte „Skubkarrestraf“. Denne bestod i, at Delinkventen blev lænket til en Trillebør og saaledes i et vist Antal Uger eller Maaneder maatte hjælpe til ved Jordarbejder paa Nyholm eller ved „Muddermøllerne“ i Havnen. Der var altid 4 Underkanoner ansatte som Opsynsmænd ved „Skubkarregasterne“, og denne Bestilling var ret ubehagelig; idet der ofte mellem Gasterne fandtes flere af deres egne Korpskammerater. Fangernes Kost var Vand og Brød, kun om Søndagen blev der givet et Maaltid varmt Mad. Denne Straffe-maade blev ophævet den 30. November 1792.

Der var i denne Periode en Mængde Søartillerister, der ved Retten blev tiltalte for forskellige Forseelser. Selv Tøjmaster Bille undgik ikke at blive anklaget og truet med Straf. I 1777 fandt nemlig en Kommission, der var nedsat for at prøve Søetatens Krudt, at dette var „forsømmeligt conserveret og slet behandlet“; hvorfor Tøjmasteren blev suspenderet og tiltalt ved kombineret Ret. Han maatte aflevere Nøglerne til Krudtmagasinerne og Arsenalbygningerne, men efter en Del Forhør blev han fuldstændig frikendt, hvilket Admiralitets Kollegiet „erfaredede med den allerstørste Fornøjelse og Velbehag.“

Det synes, som om man i 1776 har frygtet for et fjendtligt Overfald paa København; skønt Landet den Gang ikke var i Krig.

Den 20. Januar Kl. 3½ Emd. afsendes der nemlig fra Holmens Chef følgende Skrivelse:

„Hr. Capitain og Tøjmaster Bille ville behage at lade ordinere til imorgen tidlig, at Canonerne paa Batteriet Christianus Sextus samt paa Bommen vorder skarpladte med Skraae samt at Vagterne paa Nyeholm vorder forsynede med dobbelt Haand Gevær samt fornøden Skarp. Til enhver Canon giøres færdig 6 Skud.

Holmens Commando Contoir d. 20. Januar 1776.

At Formaalet med denne Ladning ikke har været Øvelse, fremgaar af forskellige Bemærkninger i Bøgerne.

Der blev ogsaa sat Kraft paa at støbe Kanoner; men det var smaat med Penge; og man omstøbte derfor ældre Skyts, selv om dette havde historisk Værdi. I 1776 bifaldt Kongen, at nedennævnte Kanoner sendtes til Omstøbning hos „General Major Classen paa Friederichswærk“:

„1 Stk 24 $\mathcal{W}$'s af Carolus den Ellevte,

1 Stk. 24 $\mathcal{W}$'s med Keyserlig Waaben og paatrykt Wismar, begge erobrede.

2 Stk 12 $\mathcal{W}$'s af Carolus den Ellevte med Paaskrift at være foræret til Hertugen af Holsteen, Christiano Alberto; hvilke 4 Canoner hidtil ere conserverede for deres Antiquitet; men ellers af uegale Proportioner.“

Ved samme Lejlighed blev omstøbt en Del Metalkanoner fra Christian d. 4des og Frederik d. 3dies Tid. Den ene af disse Kanoner „bar Mærke af trende Skud ved Tappen og er derfor revnet, den anden har bekommet flere Skud af Kugler.“

Søartilleriets Personel havde tidligere været fordelt ved alle Kompagnierne i Divisionerne, men ved kongelig Resolution af 21. Maj 1774 blev det bestemt:

„At de ved hver Division værende Artillerister skulle udgaa af Compagnierne og formeres udi eet Compagnie (ved hver Division) under Navn Artillerister; hvilket skal bestaae af Underofficerer og Gemene i Alt 200 Mand, hvilket Compagni skal kommanderes af Divisions Cheffen.

At der af disse (4) Artillerie Compagnier maa ey skee Afgang til Matros uden Tøymesterens Forevidende og Minde.

At samtlige Artillerister skulle deltage sammen med Matroserne i alt Holmens Arbejde.

Et Artillerie Compagnie skal bestaae af

9 Ober Canonerer, hvoraf 1 forretter Sergents Tjeneste,

9 Canonerer,

12 Underkanonerer,

75 Constabler,

75 Under Constabler,

10 Artillerie Dreng (Lærlinge),

10 Rug Dreng.*)

200 Mand.“

*) kaldtes saaledes, fordi deres Forældre fik en Ration Rug m. m. til Drengen, mod at de havde forpligtet sig til at lade ham indtræde i den faste Tjeneste, naar han var konfirmeret.

Det overordnede Personel bestod som hidtil af 1 Tøjmaster, 1 Undertøjmaster, 1 Tøjvarter, 3 faste og 1 karakteriseret Artilleriløjtnant.

Da der var 4 Divisioner skulde Antallet af Søartillerister altsaa være i alt 807 Mand.

Tøjmasteren fik sit Tillæg forhøjet til 300 Rdl., Undertøjmesterens Løn blev forbedret til 450 Rdl., Tøjvarteren fik 420 Rdl. aarlig, men skulde heraf betale 50 Rdl. til den Artilleriløjtnant, der forestod Laboratoriet og førte Regnskabet i Konzept. Tøjhuskriverens Lønning var 508 Rdl., og hver af Artilleriløjtnanterne fik som hidtil 150 Rdl. om Aaret. Underofficerernes og de meniges Lønning var som anført for de tilsvarende Grader Side 26; Underkonstablerne havde i alt 48 Rdl., Drengene 8 Rdl. 12 Skill. om Aaret.

Forfremmelsesforholdene var i denne Periode ret gode; thi mange Underofficerer overgik til private Stillinger, endog til saadanne, der i vore Dage vilde være aldeles uopnaaelige for en Underofficer. Saaledes blev f. Eks. Kanoner Jacob Kruse i 1778 Lodsoldermand i Helsingør, og Overkanoner Ulrik Meyer blev ansat som Underbyfoged i Laurvig.

Det var dog kun „duelige Subjecter“, der blev forfremmede; mange naaede aldrig op over en Konstabels beskedne Stilling. Naar man nu til Dags taler om en Konstabel, tænker man sig en ung og rask Mand, men i hine Tider var mange af dem ikke saa rørige. Tøjmaster Bille skrev f. Eks. i Aaret 1783: „At lette den krogede Alderdoms Byrde er vist Pligt for Enhver, hvorføre jeg vil tale et Ord til Bedste for vore gamle og affældige Konstabler, der arbeide paa Skurekamret, at de maae fritages for den besværlige Morgenmønstring . . .“

En sørgelig Begivenhed fandt Sted den 31. Marts 1779; idet Hærens Krudtmagasin i Rosenkrands' Bastion ved Østervold sprang i Luften. Ved Eksplosionen ødelagdes en Del af Nyboder; 7 Mennesker dræbtes og 47 saaredes. Skaden paa Bygningerne blev anslaaet til 40800 Rdl. og Tabet af Privatejendom til 3358 Rdl.

Ulykken gav Anledning til, at der samme Dag blev nedsat en Kommission, efter hvis Forslag det ved kgl. Resolution af 4. Marts 1780 blev bestemt, at der i Fredstid ikke maatte opbevares Krudt indenfor Københavns Volde; og at der af Ingeniørkorpset skulde bygges ny Krudtmagasiner baade til Sø- og Landartilleriet. Marinen skulde have 5 Magasiner i Redanerne paa den dækkede Vej, samt 4 paa Amager; 2 Syd for og 2 Nord for Dragør. Endvidere skulde der „til Commerciens Brug“ bygges et Magasin i Kvinti Bastion og et paa den nylig anlagte Sø Lynette.

Magasinerne i dækkede Vej skulde bygges saa let, at de ved „en Ulykke, den GUD i Naade afvende fra hvert Sted Krud behandles og er oplagt, ey kand gjøre saa megen Skade ved at springe i Luften.“

Der blev med Kraft taget fat paa Arbejdet, og allerede i 1779 — altsaa før den kongelige Resolution forelaa — blev de to sydligste Magasiner i dækkede Vej færdige, og de øvrige fuldendtes fra 1780 til 1783. Krudttaarnene paa Lynetten og i Kvinti Bastion stod under Søartilleriets Tilsyn, men anvendtes kun til Krudt fra Handelskibe og andet „privat Krudt“. Senere fik Hæren Raadighed over disse to Taarne; og det i Kvinti Bastion anvendes nu af Søminekorpset.

Angaaende Bevogtningen af Krudtmagasinerne i dækkede Vej foreslog Tøjmesteren:

„At 8 Constabler, som saa lang Tid haver tjent, at deres Paalidelighed er udmærket, udsøges som stadige Vægttere til der at gjøre Vagt, bevæbnet hver med en Huggert og en Morgenstjerne; hvoraf i hvert Etmaal 2 skulde skiftes ved ethvert Magasin, saaledes at af dem ikkun een skulde være paa Post, imidlertid den anden der lagde sig til Roe, til hvilken Ende ved ethvert Magasin foruden et Skilderhus forsynet med en god Skilderkiøle med Foer udi, maatte være en Indretning af en Køye med Klæder til en enkelt Mand, med Skraatag over forsynet med en Præsenning og med 4 Knobhiul (Hjul) for at transportere den til den Side der er Læ . . .“

Dette Forslag vedtoges, og der blev i Rapertmageryærkstedet forfærdiget 5 af disse besynderlige Vogne. Skildervagten ved Krudtmagasinerne har sikkert ofte stillet sin Morgenstjerne til Side og moret sig med at trille Vognen med den sovende Kammerat omkring i den dækkede Vej.

Paa Laboratoriet i Ulriks Bastion havde en Overkanoner Vagt og førte desuden Tilsyn med Krudtmagasinerne paa Kvintusvejen og i Enveloppen. I en Galge uden for Laboratoriet hang en stor Skibsklokke; og lignende Klokker var anbragte ved hvert Magasin. Paa ubestemte Tider af Natten ringede Overkanoneren med Klokken ved Laboratoriet; og der skulde da i en bestemt Orden svares med Klokken ved ethvert Magasin. Lød en Klokke ikke, skulde Overkanoneren straks bevæbne sig og med et Par Mand af Laboratorie Vagten skynde sig til det paagældende Sted; „da det ey er vist, at Skildervagten sover, men maaske er overfalden af Skarnsfolk.“ Dette hændte nemlig ikke saa sjældent; der var mange „ubændige Mennesker“ i København i hine Dage; Overfald og navnlig Tyverier fandt Sted i stort Omfang. Fra de kongelige

Holme blev der stjaalet hver eneste Dag; det var umuligt for Regnskabsførerne at værgе deres Gods mod Tyve.

Overkanoneren ved Bommens Batteri klagede i 1782 over, „at der af Kuglerammerne er bortstjaalet 19 Stk. 18 $\varnothing$'s Kugler, man veed ey hvordan, da Skildvagten, der staaer paa Hovedet, (d. e. Brohovedet) ey kan holde Øye med Alt.“

Fra Sixtus blev „Blye Platlodderne“, der dækkede over Kanonernes Fænghuller, bortstjaalne Gang paa Gang; saa man tilsidst maatte lade lave nogle af Træ.

Ved et af Krudtmagasinerne blev selve Alarmklokken stjaalet en Vinternat; thi det var navnlig om Vinteren, naar Kanaler og Grave var tilfrosne, at Tyverier fandt Sted.

Der var ogsaa mange „Skarnsfolk“, der havde Lokalkendskab paa Holmene; thi Slaverne fra Stokket blev ofte anvendte til Arbejde der. I 1784 maatte en Del Underofficerer og menige patrulliere med skarpladte Geværer, da man frygtede Oprør af Slaverne baade paa Nyholm og Gammelholm.

Efter at Viceadmiral Kaas var død i April 1778, blev Kommandør G. Walterstorff den 4. Maj Holmens Chef. Han fratraadte alle-rede i 1781 Embedet og blev efterfulgt af Kommandør F. C. Kaas, der var født den 1. December 1727. Denne Officer havde gjort mange Togter, bl. andre var han, som bekendt, Chef for den før omtalte uheldige Ekspedition til Algier i 1770. Da han kom hjem herfra, blev han efter eget Ønske stillet for en Krigsret, der dog helt frikendte ham. Han afgik fra Stillingen som Holmens Chef i 1792 og døde den 28. Marts 1804 efter at være naaet til de højeste Poster i Marinen.

Den 12. April 1779 blev Undertøjmester Spanger beskikket til Kaptajn ved Garnisonen paa Christiansø og afgik som Følge heraf fra sin Stilling i Søartilleriet. Til Undertøjmester blev udnævnt Kaptajnløjtnant Johan Henrik Lützow, der blev staaende i Nummer som Søofficer og fik et Tillæg af 150 Rdl. aarlig.

Tøjvarter Berrentzen fik 100 Rdl. i Ducør og blev den 3. Maj 1779 benaadet med Kaptajnløjtmants Karakter; saaledes havde alle Officierer ved Søartilleriet nu en militær Titel.

Artilleriløjtnant Børresen døde den 1ste November 1779, og R. Kylling blev i hans Sted fast Artilleriløjtnant.

C. N. Krag var Lærer i Artilleri for Søkadetterne, men da Krudttaarnet ved Østervold var sprunget i Luften, skulde det meste af Marinens Krudt sendes til Fredericia og Christianssand, indtil de ny Magasiner blev færdige; og Krag fik da Ledelsen af denne Transport. Som Lærer for Kadetterne blev i hans Sted ansat Over-

kanoner C. Jørgensen, der i den Anledning fik Artilleriløjtmants Karakter.

Da Krag kom tilbage fra Norge, blev han udnævnt til „Krudtkommissair“ og skulde i den Stilling føre Tilsyn med alt Marinens Krudt, dets Modtagelse, Prøve og Magasinering samt Vagtholdet ved Krudttaarnene paa Amager.

Fra Søartilleriet blev der sendt Underofficerer og Konstabler ud omkring i Landet, naar der et eller andet Sted skulde salutes.

Ved Fredensborg Slot var opstillet et Salutbatteri, bestaaende af 10 Stkr. 3 $\varnothing$'s Metalkanoner; og da der her den 11. Oktober 1783 skulde afgives en Salut i Anledning af „Arve Prinszens Geburtsdag“ blev Kanoner J. Bøchmann saaret og Konstabel J. Müller dræbt. Sidstnævnte havde i en Rem over Skulderen en Lammeskins Taske med 10 Ladninger à $1\frac{1}{2}$ $\varnothing$; og da han ved det tredje Skud satte an, gik der Ild i Ladningen, og Ansætteren slog hans højre Arm af, medens samtidig alt det Krudt, han har paa sig, blev antændt; hvorved han fik forfærdelige Brandsaar. I 10 Døgn led han de frygteligste Pinsler, indtil Døden endelig udfriede ham. Han hørte til en hjemsøgt Familie; thi af hans tre Brødre, der ogsaa tjente ved Søartilleriet, døde heller ingen en naturlig Død. Den ældste var allerede i 1770 død som Underarkelimester i Fregatten Christiansø i Middelhavet, „hans ilde Medfart om Bord var Aarsag til hans tidlige Død.“ Aaret efter kom den næstældste af Dage ved den før omtalte Eksplosion paa Laboratoriet, og den yngste fandt sin Død i 1782 med Fregatten Bornholm, da dette Skib i Atlanterhavet udholdt det haardeste Vejr, der vistnok nogen Sinde har mødt et dansk Krigsskib.

Det var et farefuldt og anstrengende Liv, Søartilleristerne førte, og Lønnen stod ikke i Forhold til Arbejdet. Fattigdom og Nød var omtrent Hvermands Lod; og selv om en Mand naaede op i Officers Stilling, var Lønningen ganske utilstrækkelig.

I 1782 anmodede Undertøjmester, Kaptajn Lützow, Bestyrelsen for Søartilleriets Ligkasse om et Laan af 500 Rdl.; og „formedelst hans saa gode og milde Behandling af os alle“, tilstod en Generalforsamling ham Laanet til 4 Procent. Afdraget skulde begynde i 1785, men Kaptajn Lützow maatte anmode om Henstand „skiøndt jeg haver forventet at kunne betale, grundet paa den Rimelighed, at jeg efter i 22 Aar at have været Officer havde ventet Compagnie, men dette Haab er nu feylet mig.“

I 1783 blev Tøjvarter, Kaptajnløjtnant Berrentzen afskediget, og Artilleriløjtnant R. Kylling blev den 14. Maj ansat som Tøjvarter; medens C. Jørgensen blev fast og Overkanoner Lund karakteriseret Artilleriløjtnant.

Den 13. Juni 1783 døde Rapertmagermester, Artilleriløjtnant N. O. Hald, der vistnok har været den eneste overordnede Rapertmager, som har staaet i Nummer ved Søartilleriet. Efter hans Død fik „Holmens Pælebukkermester“ Ledelsen af Rapertmagerværkstedet, og denne Ordning vedblev et bestaa, saalænge dette Værksted eksisterede. Disse Mestere hørte altsaa ikke til Søartilleriet og vil derfor ikke blive omtalt i det følgende. I gamle Dage blev Marinens Raperter forfærdigede i det saakaldte „blaa Skur“ paa Gammelholm; men i 1730 flyttedes Værkstedet til Christiansholm.

I nordre Arsenal var i 1783 blevet pyntet op med en Del Vaaben og Ornamentter. Paa den ene Endevæg var anbragt en Devise „Qualitas, Quantitas, Ordo“, og alle Støtter var forsynede med „Holmens og Tøjhusets Insignier“. Da denne Udsmykning vandt Bifald hos alle Officerer, foreslog Tøjmester Bille i 1787 at dekorere søndre Arsenal og begge Fløjbygninger paa lignende Maade. Skrivelsen, der indeholder Forslaget, er saa karakteristisk for Tidens Stil, at et Uddrag vistnok tør paaregne Interesse:

... „Til Ornamentter udi disse tre Arsenaler skulde jeg underdanigst forestille følgende:

Naar en Fremmed ankommer i Nordre Arsenal Fløj, som er ligefor Flydebroen fra Nyeholm, da kan jeg ikke troe andet, end at de Vaaben, han der vil faae at see, vil tildrage sig Mention og Anseelse, naar han strax ved første Entree forefinder tvende Støtter udmærkede med denne Devise „HUIUS . HÆG. — ARMA . PARATA.“

Thi, som disse Ord staae i Relation til hverandre, maa Øyet, naar det falder paa en saadan Inskription „Ham tilhører disse Vaaben, som her staae færdige“, ufejlbarlig ledes til det, som viiser sig ovenfor og imellem Støtterne, og her sees Hans Kongelige Majestæts Høye Navn i Chiffre med danske Flag og Vimpler og med en Krone over, der giver en Glands fra sig, som taber sig i den blaa Grund, og hvorfra henger et Baand, hvorpaa staaer tegnet den Hans Majestæt for enhver retscaffen indfødt Undersaat saa meget indtagende, af Ham selv udvalgte Regierings Devise: „GLORIA, EX . AMORE . PATRIÆ“; thi hvad skal kunde, nest et grundet Haab til den Allerhøieste, om Lykke og Seyer, vel give Underdaneren mere Styrke og Moed til at bruge de Vaaben, ham gives i Hænde, end dette, at han veed, at hans Konge elsker ham, og at han søger sin Ære i Fædrelandets Kiærlighed.“ ...

I søndre Arsenal stod Orlogsskibene Oldenburgs og Nordstjernens Raperter, hvilket gav Anledning til, at der paa Brisen, hvor de stod, skulde maler — NORDENS — med en Krone over. Under Kronen skulde anbringes en Spiral; thi:

„Det er ey alene det danske og norske Folk, som kand glæde sig ved den Lykke, at Konger fra denne høyberømmelige Stamme i saa mange Leed haver baaret dets Krone, og som det ønsker maae vedvare med tiltagende Gloria, indtil Kroner paa Jorden og Stierner paa Firmamentet ikke finder mere Sted; hvortil den anbragte Spiralgang under Kronen bliver til et Sindbillede; da den gaaer hen à l'infini og tillige bliver jo længere jo større i sin Kreds; men det er tillige fra dette høye Huus, igiennem de Holsteenske Linier, at de samtlige Høye Familier, som bærer de øvrige Kroner her i Norden, kand udregne deres Herkomst. Og paa den Grund kand ganske Norden siges at erkiende det særdeles ypperlige, der tilhører denne høye Stamme som noget egentligt; ligesom Nordstierne er den Stierne, der viiser sig høyt over den Nordre Horizont for alle dem, der opholde sig i Norden" . . .

Øverste Etage i søndre Arsenalfløj skulde males og „zires med Flinter under Loftet. Øverst i Salen for Enden af den brede Gang kand anbringes Kong Christian den Fjerdes forgyldte Brystbillede, og langs Siderne nedad i Gangen samtlige, dog uforgyldte Brystbilleder af Danmarks større Søe Helte paa Piedestaler, samt ved Indhegningen til Camrene Medaillons af de, der som Høyst Commanderende for Eskadrer haver distingveret sig ved udmærket Conduite og Bravoure til Bidrag af det danske Flags Ære, samt at deres Bedrifter kan tiene til følgeværdigt Exempel for Efterslægten; endvidere nogle ledige Piedestaler og Medaillons for dem, som i Fremtiden gjøre sig fortiente til at nyde Plads paa dette Sted.

Vel ere alle de Mænd hendøde, som til denne Ære for nærværende Tiid kand komme i Betragtning, men de vare vore Fædre, og deres Blod rinder i vore Aarer, og det er ikkun Fredens Varighed, som til Dato har betaget de Levende Leylighed til saaledes at udmærke sig som hiine. Imidlertid har Freden, i hvor stor en Velgierning fra den Allerhøyeste til Landes og Rigers Flor og Velstand den end bør at skattes for, dog dette i Følge med sig, naar den overstiger en Mands Alder, at den virkelige SelvKrigs Erfarenhed almindelig ikke kand have Sted, og dette kand let under en bestandig Freds milde Beduggelse gjøre en Diversion i den Nationale Character, naar Krigsgnisten ikke ved andre Midler oplives og vedligeholdes. Under en saadan Periode leve vi, efter at Landet har nydt Fred i næsten 70 Aar, og ingen graahærdet er til, som kand faae Blodet til at kaage i Sønne Sønnen ved at fortælle ham, hvad hans Moed har udrettet til Landets Ære. Imidlertid formaaer Erindringen af vore henfarne Forfædre rigelig at oprette denne Mangel, og hertil er det, jeg hensigter med Ornamenten for denne Sal.

Thi først og fremmest har ingen Marine i de seneste Seculer

den besynderlige Ære tilfælles med vores, at have stridt og seyret til Søes under sin Konges egen Anførsel, og at stridbare Mænd under ham har kunnet brystet sig af, at bære de samme ærefulde, skiøndt med Blod købte Mærker for Krigens Voldsomhed til Søes, som deres Konge; og den Fornøjelse at betragte Monumentet af saadan en Konge og det store Antal af Efterslægtens berømmelige Sø Helte, maae ufejlbarligen lægge Ild til det Moed, der varmer enhver Mands Bryst, der i sin Tiid skal fremstille sit Blod til at flyde for sin Konge. Og den Fremmede, som seer dette og spørger, hvem denne Konge var, kand faae til Svar Christian den Fjerde, og da vil alle kiende ham, — — — — —

— — — — — og hvilken Officer af Marinen vil ikke ved at beskue disse henfarne Helte ønske sig Leylighed til een Gang at fortiene sig et Sted imellem dem, ligesom den sande Ærekierlighed vil opblusse den Unges Bryst til, ved ægte Helte Tænkemaade og prise- lig Opførsel at bane sig Veyen fremad til denne Ære, hvortil de ledige Piedestaler og Plads til Medaillons anviser ham Stederne“ —

Denne Udsmykning af Arsenalet fandt dog ikke Sted; alvorligere Opgaver forelaa; thi truende Skyer trak op paa den politiske Himmel omkring i Europa. I 1780 kom England i Krig med Holland; og i Frankrig gærede og sydede det under Overfladen som et Varsel om den store Revolution, der snart skulde komme. Mellem Sverige og Rusland udbrød der Krig i 1788; og Danmark var ved Forbundsftaler bundet til at tage Parti for Rusland.

En stor Eskadre udrustedes og forenede sig med den russiske Flaade, af hvilken en Del Skibe havde været ved København og fra det danske Søartilleri faaet deres mangelfulde Armering kompletteret. Der blev udlaant til dem i alt 68 Kanoner af forskellig Kaliber med Raperter og alt øvrigt Tilbehør. Laanet skulde i Foraaret 1789 tilbagebetales in natura.

Med det danske Flagskib „Norske Løve“ var udkommanderet en Artilleriløjtnant og ligeledes en med Orlogsskibet „Justitia“, i hvilket Skib der skulde afholdes Prøveskydning med de ny indførte 36 π 's Kanoner. Disse var forinden prøvede i Land; og det kan her bemærkes, at der ved kgl. Resolution af 26. Juni 1783 er tilstaaet Søartilleriet Forsøgs Skydeplads paa Amager Fællid.

Midt under disse urolige Forhold døde Tøjmasteren, Kommandørkaptajn Bille, i September 1788, og Undertøjmester, Kaptajn J. H. Lützow, blev den 26. Juni 1789 beskikket til Tøjmester, medens Artilleriløjtnant C. Jørgensen blev Undertøjmester og Overkanoner T. C. Diderichsen Artilleriløjtnant. Noget tidligere havde der ogsaa fundet en Forfremmelse Sted fra Underofficer til Officer,

idet Overkanoner N. C. Lassen i 1787 blev udnævnt til Artilleriløjtnant og Tøjmaster ad interim i Frederiksværn.

Den 23. Oktober 1789 fik Tøjmasteren Rang med Flaadens Kaptajner og Undertøjmasteren med Kaptajnløjtnant, hvis de ikke allerede var i denne eller i en højere Charge. Samtidig blev Tøjvarteren ligestillet med Premierløjtnant og Artilleriløjtnanterne med Sekondløjtnanter.

Søartilleristerne fandt ikke alene Anvendelse om Bord i de udrustede Skibe, men blev i hine Dage ogsaa brugte til megen forskellig Tjeneste i Land. Saaledes blev der i 1789 givet Ordre til, at to paalidelige Kanonerer og to Konstabler skiftevis skulde gøre Vagt i Vor Frelzers Kirketaarn for at holde Udkig efter svære Sejlere i Køgebugt. „Kan han see, at det er Orlogsmænd, hidser han det blaa Flag med hvidt Kryds, og er det svenske Skibe, hidser han det blaae Flag; er det derimod russiske Orlogsskibe, hidses det hvide Flag, dog maae han nøie iagttage ikke at gøre Signal uden han er vis paa sin Sag, for ikke at foraarsage i Byen nogen utidig Allarm.“

Under Gudstjenesten i Holmens Kirke var der altid som Vagt en Kanoner, der skulde sørge for, at berusede Folk ikke trængte ind og at der ingen „Larmen“ fandt Sted i Kirken. Endvidere skulde han „præsentere for Admiraler og have Opsyn med Drengene fra Laxegadens Skole.“

Den Kanoner, der gjorde Tjeneste i Gammelholms Vagt, skulde „dels anføre nogle faa Mand til at skifte Lyd (stifte Fred) paa Vertshuuse og bringe Ophavsmanden til Vagten, dels paasee, at Arrestanterne ikke bekomme Sterk Drik, hvilket giver Leylighed til Forfald.“

Ogsaa Tøjmasteren maatte den Gang tage sig af Sager, der nu til Dags ligger langt uden for denne Officers Omraade. Saaledes anmodede Kaptajn Lützow i 1790 om, at der maatte blive „opmudret i Canalen gennem Christianshavn paa den ene Side ved Capt. Linds Arvinger, paa den anden Side ved Agent Aplebyes Plads, da der er Banker, som forbyde Giennemfart forbi Land Etatens Laboratorium og Søe Tøjhusfolkets Boliger, Tugt-, Rasp- og Forbedringshuuset samt Søe Qvæst Huuset rundt om baade til Christiansholm ved det ene Udløb og til den gamle kongelige Gryn-Mølle ved det andet Udløb af bemeldte Canal, da der er saa grundet, især for den lukte Ende, at der er ganske tørt paa begge Sider saa at ikke en Gang en Sprøjtepram kan flyde, hvoraf jeg formener det højlig fornøden, at een laa mellem Søe Qvæst Huuset og Tugt Huuset, hvor saa talrig en Flok af ubændige Mennesker sig

opholde, det vilde unægtelig være til Tjenestens Befordring, baade for Land og Søs Artilleriet, om nogle af de Sprøite Pramme, der ligge i Slots og Proviant Graven, kunde udi en Hast i fornøden Tilfælde lægge ind i Christianshavns Grav. Fornævnte kongelige Bygninger og Stiftelser saavel som hele Christianshavns Bye staaer neppe til at redde, om (hvad Gud forbyde) ulykkelig Ildsvaade skulde opkomme især ved lavt Vande, da Brand Pomperne ikke kan drage Vandet op, og Vandet paa Christianshavn næsten overalt er borte.“

Undervisningen for Søartilleriets Lærlinge synes at have staaet meget lavt; thi Tøjmasteren klagede i 1789 over, „at de Artilleridrenge, der have giennemgaaet den saakaldte Laboratorie Skole intet have lært; men uagtet de ere saa voxne, at de kunne gøres til Karl og alt længe haver været konfirmerede, dog neppe kunne skrive et Bogstav og aldeles ikke regne.“

Kaptajn Lützow foreslog derfor, at der oprettedes en hel ny Skole under Navn af Søs Artillerie Lærlinge Skolen“. Denne skulde kun være for de faste Artilleridrenge og have Lokale paa Christiansholm i Tøjhus Inventarie Kontoret. Der skulde være Plads til 40 Drenge i 2 Hold, 20 ad Gangen. De flittige skulde have Præmie, men de dovne og ryggesløse burde til Skræk og velfortjent Straf ganske forflyttes fra Artilleriet og overføres til — Matroskompagnierne, hvor det altsaa den Gang maa have været mindre hæderligt at tjene.

Til Lærere ved den ny Skole foreslog Tøjmasteren „med kildrende Glæde“ 3 af de dygtigste Underofficerer i Stedet for Skoleholderen.

Nedlæggelsen af Laboratorieskolen kunde ikke volde stor Vanskelighed; thi den talte i 1790 kun 6 Artillerilærlinge foruden nogle Smaabørn, der blev underviste i samme Hus, hvor Tøjmasteren boede, altsaa i Overgaden neden Vandet.

Det varede dog nogen Tid, før Undervisningen kom ind i et bedre Spor; thi først i 1792 blev der oprettet en Artilleriskole paa Christiansholm. 20 Underkanonerer og 40 Konstabler skulde gennemgaa Skolen, og hvis den kunde rumme flere; maatte Artilleridrengene fra Laboratorieskolen ogsaa „der informeres“. I Januar 1793 blev sidstnævnte Skole helt ophævet, og al Undervisning for Søartilleriets Personel fandt derefter Sted i Skolen paa Christiansholm, til hvilken der blev tilstaaet 114 Rdl. aarlig.

Af Laboratorieskolens mindre Børn blev Drengene forflyttede til Divisionsskolerne i Nyboder, medens Pigebørnene fik Plads i Kvæsthuskolen, der laa „udenfor Qvæsthuuset i Dronningens Bredgade.“

En bedre Undervisning kunde maaske ogsaa være nødvendig; thi Underofficerernes Duelighed synes i denne Periode ikke at have været særlig fremragende. Saaledes klagede Chefen for Orlogsskibet „Cronprinds Frederik“, Kommandørkaptajn Tønder, i 1789 over, at de med Skibet udkommanderede Artillerister var „usle og mangelfulde“; „selv den som Regnskabsfører ansatte Overkanoner er en elendig Drukkenbolt uden nogen Duelighed og Drift.“

Til denne Anklage svarede Tøjmasteren, at Skibets Artillerister „var ham bekendte som duelige og drivtunge Folk, men ikke usle, medmindre Behandlingen ombord dem haver dertil forvandet.“

Tøjmasteren benyttede i øvrigt denne Lejlighed til at besvære sig over, at Fordelingen af Søartilleriets Personel til den forskellige Tjeneste ikke var lagt udelukkende i hans Haand; men foretoges dels af Holmens Chef, dels af Divisions Cheferne, „der commandere ey alene den gemene Mand, men ogsaa UnderCanonerne foruden til Vagt, snart til Opmudring og snart til Tømmerslæb eller anden deslige for Artillerister upassende Tjeneste, hvorfor jeg underdanigst foreslæaer, at Under Canonerer herefter alene maae bruges ved Artillerie Arbejde og Vagt, da de ere Stammen, hvoraf gode Canonerer og Ober Canonerer skal fremkomme.“

Dette Forslag blev bifaldet af Kollegiet.

Tøjmaster Lützow synes at have arbejdet stærkt for at forbedre Personellet økonomiske og sociale Stilling, navnlig for de ældste Underofficerers Vedkommende. Gang efter Gang foreslog han, at der burde ansættes flere Artilleriløjtnanter, hvortil de dygtigste Overkanonerer skulde udnævnes; men Kollegiet vilde den Gang ikke gaa ind paa at ansætte flere Officerer.

Tøjmasteren foreslog ogsaa, at ikke alene Konstabler, men ogsaa Matroser skulde uddannes som Kanonkommandører om Bord „og herfor gives Character og et lidet Tillæg; thi skulde ikke Danmarks og Norges Riigers Vaaben blive skræksomme, naar enhver til Orlogs farende Matros tillige kunde være Commandeur for een Canon.“

I Aaret 1793 bestod Søartilleriets Personel af:

Tøjmaster, Kaptajn Lützow, hvis Lønning var 1000 Rdl. samt frit Hus og 4 Jolleroere.

Undertøjmaster Jørgensen, der lønnedes med 450 Rdl. og havde 2 Jolleroere.

Tøjvarter Kylling, der havde 444 Rdl. 84 Sk. om Aaret samt 2 Jolleroere.

Artilleriløjtnanterne Krag, Lund og Diderichsen. De to sidstnævnte Lønninger var for hver 188 Rdl. 84 Sk. aarlig, medens

Krag som „Krudt Commissair“ blev lønnet med 284 Rdl. 12 Sk. om Aaret. Tøjskriver F. Winge 500 Rdl. aarlig, 1. Fuldmægtig 150 Rdl. aarlig.

Der var nu 2 Artillerikompagnier ved hver Division, og Artilleriets Personel bestod foruden ovennævnte af:

2 Sergenter	à 67 Rdl. 28 Sk. samt 3 Rdl. 0 Sk. til Mundering							
36 Overkanonerer . . .	62	33	0	75	54	43	—	
36 Kanonerer*) . . .	45	50	3	75	54	43	—	
36 Underkanonerer . .	30	65	3	75	54	43	—	
300 Konstabler	22	25	2	54	54	43	—	
300 Underkonstabler .	15	80	2	54	54	43	—	
24 Lærlinge	11	84	2	43	—	—	—	
24 Kompagnidrenge . .	11	84	2	—	—	—	—	
36 Rugdrenge	0	0	—	—	—	—	—	
2 Løbere	23	72	—	—	—	—	—	

Overkanonererne fik $1\frac{1}{2}$ Portion Kost, medens de øvrige maatte lade sig nøje med 1 Ration hver.

Det blev tilladt, at der ved hvert Kompagni havde 13 Frimænd.

Frimandsinstitutionen var bleven indført i 1719 og bestod i, at en Mand fik Tilladelse til at fare til Koffardis; hvorved han baade fik Uddannelse som Sømand og kunde fortjene mere end i Marinen. Kompagnichefen havde ogsaa Fordel heraf, idet der tilfaldt ham en vis Del af Frimandens Løn. Denne Ordning blev afskaffet i 1822.

I Begyndelsen af Aaret 1793 blev der udfærdiget et nyt Munderingsreglement, som bestemte, at i Stedet for Knæbenklæder skulde der til alle anskaffes lange, vide Benklæder. Underofficererne skulde bære Kjole og Hat, Konstabler og Lærlinge kort Trøje og Læderkasket med Skilt. Uniformens blaa Farve blev bibeholdt.

At Overkanonererne ingen Munderingspenge fik, synes ikke at have virket hæmmende paa deres Lyst til at have en dyr Uniform; thi samme Aar ansøgte de om at maatte bære en Epaulet, hvilket blev dem tilladt. De indsendte selv Model til en saadan Epaulet, der kostede 2 Rdl. 48 Sk., og denne blev approberet af Kronprins Frederik.

Skrivelsen, med hvilken Overkanonererne indsendte Modellen, viser, at de nærede meget høje Tanker om deres eget Værd; og et Uddrag af denne Skrivelse kan maaske have Interesse.

*) Antallet blev kort efter forøget til 44.

„Underdanigst o. s. v.

I Anledning af den os bekendtgjorde Communication fra det Høy Kgl. Collegie at det Naadigst er tilladt Ober Canonerer at bære Epaulet, hvorfors vi med underdanig Taknemmelighed skøner paa det Høye Collegios Naadigste Gunst for os. Men! — da vi smigrer os endvidere af det Høye Collegios Naade, at vi i Betragtning af det Fag vi i Hensyn til Videnskabet betræder, hvorfors vi og ifølge Krigs Articul's Brevet ansees for hæderligere Mænd fremfor alle Underofficerer, som og ved Vacance eller anden Leylighed har den Udsigt at avancere til Officier, maatte destingveres for andre i Hans Majestæts Tjeneste staaende Underofficerer, da vores Uniform i det heele er destingveret.

Model til en saadan Epaulet, som vi samtlige Ober Canonerer ønske at bære, give vi os hermed den underdanige Frihed at fremstille haabende underdanigst, at samme maatte finde Høye Approbation i Hensyn til Ære for Corpset, hvor vi baade her og paa Reyser for andre Nationer skal viise os. o. s. v.“

Flere af Overkanonerne har dog sikkert gjort en uheldig Figur i den fine Uniform; thi nogle af dem var saa affældige, at de næppe kunde gaa. Holmens Chef forlangte i 1793, at en Overkanoner, der havde været syg i flere Aar, skulde afskediges, men Tøjmasteren svarede, at „hertil savner jeg Competence, da Artilleristernes Antagelse eller Afskaffelse endnu ikke er lagt i min Haand, hvorfor jeg underdanigst henstiller til Holmens Chef selv at lade Manden pensionere; skjønt man ikke hidtil er gaaet strengt frem mod Mænd, Vorherre har straffet med Svaghed, eftersom der i Artilleriet findes en Ober Canoner, der i den sidste Snes Aar har været stokblind og dog ikke er sat paa Pension.“

Naar en Overkanoner i denne Periode blev pensioneret, fik han 4 Rdl. maanedlig, en Kanoner eller Underkanoner 3 Rdl.

Kronprins Frederik tog sig personlig af Underofficerernes Tjenestefordeling og gav i 1793 mundtlig Ordre til Holmens Chef om, at ingen Underofficer fremtidig maatte være til stadig Tjeneste andre Steder end paa Artilleriskolen og Sixtus, de øvrige skulde veksle med hverandre til Vagt, Tøjhusarbejde og lignende.

I denne Periode forefaldt mange Selvmord blandt Søartilleriets Underofficerer. Et af dem, der vakte mest Opsigt, fandt Sted om Bord i Kongejagten „Søe Ormen“ i 1793, medens den under Kommando af Kaptajn Ellebrecht overførte „Arve Printz Friederich med Gemahl“ fra Korsør til Nyborg. Da Jagten var kommen ud i Bæltet, skød Skibets Regnskabsfører, Underkanoner Frederiksen, sig en Pistolkugle gennem Hjertet. Paa Prinsens Befaling blev der anstillet Undersøgelse om Grunden til dette Selvmord, og Chefen er-

klærede da, at Underkanoneren var en meget skikkelig Mand. Hans Regnskab var i Orden, men han var altid sorrigfuld, da Armod vistnok nedtrykkede ham.

Da Kirkeværgen i Nyborg ikke vilde tillade, at han fik en Grav paa Kirkegaarden, blev han i et Fartøj ført ud i Storebælt og sænket i Søen. Ligfærden har næppe været særlig pragtfuld; thi Regnskabet udviser, at det hele kostede 8 Mark. Der medgik nemlig 9 Bræder à 9 Mark Tylden og 60 Søm à 2 Mark 4 Skill. pr. Hundrede.

En finere Begravelse fik Artilleriløjtnant Diderichsen og Tøjvarter Kylling, der begge døde i Aaret 1793. Der var baade „Marchaller og Ober Officierer“ i Følget samt „Skaberakker“ paa Hestene, der trak Ligvognen.

I Stedet for Kylling blev Artilleriløjtnant Lund Tøjvarter og Overkanonererne J. N. Havn og S. H. Lykke blev udnævnte til Artilleriløjtnanter.

Efter Viceadmiral F. C. Kaas blev Kommandørkaptajn O. A. Kierulff Overekvipagemester (Holmens Chef) den 9. Marts 1792. Han var født den 20. Marts 1743 og havde som yngre gjort mange Togter. Det blev hans sørgelige Pligt som Holmens Chef at udlevere Flaaden til Englænderne i 1807; og han tog sig dette saa nær, at han lukkede sig inde i flere Dage og overlod til Kaptajn Rosenvinge at forhandle med Fjenden. Trods Englændernes Trusler vilde han ikke forklare dem den Mekanisme, der tjente til at fylde Dokken med Vand, saa at Orlogsskibet Ditmarsken, der henstod her til Reparation, kunde flyde ud. Englænderne ødelagde saa Skibet. Under hele den ulykkelige Krig virkede Kierulff som Holmens Chef, fra hvilken Stilling han først afgik den 6. Maj 1814 som Viceadmiral.

Den 20. Marts 1794 døde Tøjmester, Kaptajn J. H. Lützow, der havde ført „et mildt og faderligt Regimente“ ved Søartilleriet, maaske noget for mildt; thi der var adskillige daarlige Personer blandt Søartilleristerne.

Kaptajn, Generaladjutant G. A. Koefoed blev den 21. Marts 1794 ansat som Tøjmester, og en af hans allerførste Bestræbelser gik ud paa, at „søge Artilleriet rensat for uduelige og til dette Corps uværdige Subjecter, der dels for Drukkenskab og Liderlighed og dels formedelst Enfoldighed ere uskikkede til Tjeneste.“ I Skrivelser indstilles nogle Underofficerer og en stor Del Konstabler til Afsked, og den ender med følgende, for Søartilleristerne lidet smigrende Udtalelse: „Drikfældighedens Last, der gjør Mennesket lig et Dyr, har desværre altfor meget indsneget sig hos Søartilleristerne, og det hos Folk, som fra Gemene til Ober Canoner altid

behøve Overlæg og Kaalsindighed ved deres Arbeyde, og derfor skal jeg anvende alle Veye, der staae i min Magt, til at faae om muelig denne afskyelige Last udryddet af Corpset."

Havde Personellet saaledes sine Svagheder, var det samme Tilfældet med Materiellet. At en Kanon sprængtes under Skydning, var ret almindeligt; og ikke faa af Søartilleriets Mænd mistede Liv eller Førlighed paa Grund af Skytsets slette Tilstand. I 1795 sprængtes en 18 π 's Kanon om Bord i Orlogsskibet Nordstiernen, hvorved Underkanoner R. Bang blev dræbt og mange saaredes, blandt disse Premierløjtnant C. L. Bille, der mistede sit ene Ben.

Kaptajn Koefoeds Virksomhed som Tøjmaster blev allerede i Maj 1795 afbrudt ved en Udkommando til Vestindien som Chef for Fregatten Freya. Togtet varede til 1797; og i den Tid var Under-tøjmaster Jørgensen konstitueret i Embedet.

Aaret 1795 er sørgelig bekendt i Københavns Historie ved den store Ildsvaade, der opstod i Spaanehaven paa Gammelholm og ødelagde en stor Del af Byen. Søartilleristernes Boliger paa Christianshavn led dog ingen Skade og maatte efter Branden afgive Husly for talrige brandlidte Familier. Der var daarlig Plads i Forvejen i disse smaa Huse; og det var ikke med Glæde, at Beboerne modtog denne Indkvartering.

Endnu i 1797 var der mange husvilde efter Branden, og Orlogsskibet „Nørske Løve“ laa ved „Citadelspynten“ og tjente som Logisskib for fattige Familier. En Overkanoner var ansat som Opsynsmand om Bord og klagede over dette brydsomme Hverv, da han daarligt kunde holde Skik og Orden mellem disse urolige Mennesker.

Efter Branden i 1795, der opstod som Følge af, at en Tjæregryde væltede, medens der fyredes under den, blev der givet strenge Ordre om Forsigtighed med Ild og Lys paa de kongelige Værfter. Der blev bl. a. etableret en Slags Brandvagt, som bestod i, at 2 Kanonerer og 2 Underkanonerer hver Morgen ved Klokkelyd skulde møde paa Nyholms Hovedvagt for derfra „at geleyde det tændte Lys, som Tømmermændene kan hente til deres Arbeyde nede i Skibene, og være ansvarlige for dets Misbrug! Naar de komme til det Sted, hvor de skal lyse for Arbeydet, maae de ey viige fra Lyset og udviise al Forsigtighed, naar det skal snydes."

I Aaret 1795 blev der oprettet en Musikskole, med hvilken Tøjmasteren havde Tilsyn, og hvis Formaal var at uddanne Musikere til Flaadens Skibe. For dog at gøre nogen Nytte om Bord, bestemtes det, at disse Musikere tillige skulde gøre Tjeneste som Barberer. Skolen blev ophævet 1816, da den ny Organisationsplan traadte i Kraft.

Det synes, som om Tilgangen til Søartilleriet har været ringe i denne Periode. Ulysten til den kongelige Tjeneste med dens strenge Disciplin og ringe Løn var stor; de unge Mænds Hu stod til Koffardilivet, der netop den Gang blomstrede som ingen Sinde før. Det danske Handelsflag vajede paa alle Have; og „Kinafarerne“ kom hjem fra de lange Rejser med Lommen fuld af Penge og fortalte Nyboders Dreng om det fri Koffardiliv og alt det vidunderlige, de havde oplevet i fjerne Lande.

Kun faa af Søartilleriets mange Konstabler kunde vente at blive Underofficerer, endnu færre havde Udsigt til „ved sær kongelig Naade at forfremmes til Ober Officier“; og det var derfor ikke underligt, at Søartilleriet havde mange ledige Nummere. De saakaldte „Rugdreng“ afgav vel en Stamme, men denne var kun lidet brugbar, da Børnene fra deres ottende Aar af Forældrene var indmeldt i den faste Stok uden Hensyn til, om de egnede sig for Tjenesten eller ikke. Efter Konfirmationen kom de flinkeste af dem som Regel til Haandværkerstokken; og Artilleriet maatte nøjes med de middelmaadige. Trods den herskende Fattigdom vilde mange Forældre dog ikke modtage Rug til deres Dreng, og derved binde dem til den faste Tjeneste, fra hvilken de vanskeligt kunde slippe bort igen, naar de blev voksne og muligvis havde den største Ulyst til Stillingen. Thi de Velgerninger i Form af Kost og Undervisning, som Staten havde ydet dem, da de var Børn og Lærlinge; maatte de afbetale med en Tvangstjeneste, der for Søartilleristernes Vedkommende kunde vare hele deres Liv. Heldigst stillede i den Henseende var de, der ikke naaede at blive Underofficer; de slap med at tjene 16 Aar som Karl. Blev de derimod forfremmede til Underofficer, var de bundne paa Livstid og kunde ikke forlange deres Afsked. Med Rette betegnede Tøjmaster Koefoed dette Forhold som smerteligt og tungt for de unge Mennesker; og det siger sig selv, at mange Søartillerister i hin Periode var inderlig kede af deres Livsstilling.

Den 14. December 1798 blev der udfærdiget en kongelig Befaling, sigtende til „Artillerie Chores Forbædring“. Herved bestemtes:

1) At Ober Canonerer, Canonerer, Artillerie Lærlinge og Artillerie Dreng udgaae fra de eksisterende Artillerie Compagnier og foreenes i et særligt Tøyuus Compagnie under Tøjmasterens Commando.

2) At derved tillige placeres Undertøjmasteren og de 4 værende Artillerilieutenanter.

3) At ved samme ansættes en Chirurgi, som qva ene Chi-

rurgi maae bære den nylig for den første Læge bestemte Mundering og lønnes noget bædre end Reserve Chirurgi ved Søetaten.

4) Til Chefen for Tøjhuus Compagniet til Skrivematerialier og til at holde Munderingskammer tilstaaes aarlig 40 Rdl., og i Tillæg til den Person ved Artilleriet, som Tøjmasteren udvælger til at forrette Sergeants- og Skriver-Tjeneste 50 Rdl.

5) At 4 Under Canoners Pladser ved indtræffende Vacance forbliver ucompleterede, hvorved bespares 292 Rdl. 72 Skill. aarlig o. s. v."

Ifølge denne Ordre blev der altsaa under Tøjmasterens Befaling oprettet et Tøjhuskompagni, bestaaende af 4 Artilleriløjtnanter, 36 Overkanonerer, 36 Kanonerer, 52 Lærlinge og 52 Dreng; medens 40 Underkanonerer, 300 Konstabler og 300 Underkonstabler forblev ved de 4 Divisioners 8 Artillerikompagnier.

Der skulde holdes strengt over, at der ikke ved Artilleriet blev ansat Personer, der var „hengivne til Drik eller andre Laster, ej heller nogen Karl, der ikke svarede til Hensigten“. Ved Forfremmelse skulde den duelige stedse gaa forud for den mindre duelige efter sine Karakterer fra Tugt og fra Artilleriskolen.

Undervisningen paa denne Skole blev forbedret, der blev indført Præmier for de flittige; og i 3 Uger om Aaret skulde der daglig ekserceres med Kanoner. Dette synes at have været et drøjt Stykke Arbejde, idet hver Elev fik et Tillæg af 8 Skilling om Dagen. Bekostningen ved Artilleriskolen steg som Følge af denne ny Ordning til 682 Rdl. aarlig.

I den Tid, Artilleriets Mandskab ikke blev informeret paa Skolen eller var til Søs, skulde det anvendes til Vagt eller til Arbejde, hvoraf det kunde lære noget; de maatte ikke ansættes til Poster udenfor deres Fag; „ey heller maae de bruges til Arbeyder, der for meget nedtrykke den anstændige Selvgættelse, man saa gjerne ønsker skulde være Artilleriet egent."

Kollegiet haabede, at „det ommeldte Agreement vil meget opmuntre adskillige gode og dygtige Folk til at indgaae ved Artillerie Compagnierne;" og ønskede, at saavel disse som Tøjhuskompagniet skulde være komplette den 1. Januar 1799.

I 1798 døde „Krudtkommissær" Krag, og denne Post blev nu inddragen; men Krag's Nummer som Artilleriløjtnant blev besat med Overkanoner J. Bøchmann.

Paa Christiansø var i 1796 Artilleriløjtnant Kirkebye overgaaet til Garnisonen; og Overkanoner J. Nielsen blev ansat i hans Sted.

Overalt, hvor der skulde holdes Orden, synes man at have

fundet Anvendelse for Søartilleriets Personel. I 1798 blev det f. Eks. bestemt, at 4 Kanonerer fremtidig skulde have Vagt i Holmens Kirke under Konfirmationen; og samme Aar blev 1 Overkanoner og 4 stærke Konstabler beordrede til Tjeneste i Blokskibet Wagrien, der fra August 1798 til November 1799 var udlagt ved Kastelspynten som Logisskib for „en Deel indianske Matroser, der vare hidkomne fra Nantes“. Det var Overkanonerens Pligt „at være tilstede ved ethvert Slagsmaal, saavel Dag som Nat“.

Overkanonerernes Uniform blev ofte forandret. I 1798 fik de Tilladelse til at have blaat Underfoer i Kjolen, blaa Krave og blaa Underklæder; de gamle Munderingsstykker med brandgule Opslag maatte dog bæres, til de var opslidte.

Tøjmasteren, Kommandørkaptajn Koefoed, blev den 1. Maj 1800 udnævnt til Chef for Eskadren i Middelhavet og forblev der til 1803. Han vedblev af Navn at være Tøjmaster; men Kaptajn F. C. Fisker blev konstitueret i Stillingen og kom til at virke i en saare indholdsrig Periode.

Kollegiets Haab om, at de i 1798 indførte Forbedringer vilde opmuntre dygtige Folk til at indtræde i Søartilleriet, gik ikke i Opfyldelse. Modvillien og Ulysten blev tværtimod større og større. Det blev derfor nødvendigt at foretage ny Lettelser; og den 8. August 1800 resolverede Kongen:

A 1) At Baandet for Underofficiererne ved Divisionerne og Sætøyuus Compagniet at tiene Livs Tid skal ophøre.

2) Derimod skal nu hver Underofficier være forbunden at tiene i 10 Aar og

3) avancere de til Ober Canoneer da altid 3 Aar i denne Post, og det uagtet de første 10 Aar vare udtjente; hvoraf følger, at den længste bundne Tieneste bliver 13 Aar og den korteste 10 Aar.

4) De, som haver staaet i Tienesten fra Dreng eller Artillerie Lærlinge, skal først aftiene den befalede Tid, de som Karl haver at tiene (16 Aar) og dernæst de 10 (13) Aar som Underofficier.

5) I Haandpenge gives Enhver ved Antagelsen 12 Rdl., og capituleres med nogen, som haver udtient, da 2 Rdl. for hvert Aar, han forbinder sig til at tiene som Underoff. — — — Underofficiererne skulle saavidt mueligt, forskaanes for al den Landtieneste, hvorved intet betydeligt Regnskab er, og som er udenfor deres egentlige Bestemmelse, som f. Exp. at være ved Bestyrelsen af Broelægger, Murmester eller Bødker Arbeydet.

Samtlige Underofficierers Gehalt skal forhøyes og være aarlig:

a) til Lands.

	Gage	Qvarter- penge	Kaast in natura, som anslaaes til	Klæder eller Klædes Penge	I alt
	Rdl. Skill.	Rdl. Skill.	Rdl. Skill.	Rdl. Skill.	Rdl. Skill.
Ober Canonerer ..	70.40	4. 0	52. 9	0	126.49
Canonerer	59.40	4. 0	34. 70	3. 75	101.89
Under Canonerer.	41.58	4. 0	34. 70	3. 75	84.11

b) til Søes.

Ober Canonerer og Arkeli Regnskabsfører ...	14 Rdl.	mdl.
og Kaast Penge ...	6 " 48 Sk.	"
Canoner, som er Regnskabsfører	1 Portion	12 "
" " ikke er "	Kaast og	9 "
Under Canoner	in natura	7 " "

Endvidere skal hver Underofficier, der fra 1. Januar 1801 er 45 Aar gammel, bestemme sig til, om han vil blive i Tienesten, til han for Alderdom maae kasseres. Bestemmer han sig herfor, skal Pensionen være for en Ober Canoner 6 Rdl. maanedlig; for de andre Underofficiersclasser 4 Rdl. 48 Sk.; men foretrækker han Friheden, skal han kun have den gamle Pension (4 Rdl. og 3 Rdl. maanedlig).

De Underofficierer, der ere over 55 Aar gamle, og de nye, der antages, maae kun faae den gamle Pension.

Endvidere har Collegiet det Haab, at Divisions Cheferne yderligere vil encouragere de Folk, som maatte have Duelighed til Underofficiersstanden, at indtræde i samme og gjøre opmærksom paa, at den i mange Henseender har vundet meget og vil Tid efter anden komme til at bestaae af ordentlige Folk og blive behageligere, og

Collegiet vil med megen Mishag ansee Enhver, der har Commando over Under Officierer og udfører samme saaledes, at Under Officiererne forurettes eller i Overværelse af Mandskabet reprimanderes eller ikke gives tilbørlig Agtelse."

Med disse nye Bestemmelser gik Søartilleriet ud af det attende Aarhundrede og ind i det nittende, der ikke alene for Artilleri og Skibbygningskunst, men ogsaa for alt andet i Verden skulde bringe saa vældige Fremskridt, at det sikkert maa betegnes som det mest betydningsfulde Aarhundrede i Verdenshistorien.

TREDIE AFSNIT

Med Undtagelse af nogle mindre Affærer mod „Barbareskerne“ ved Middelhavets Kyster havde den danske Sømagt ikke i mange Aar været anvendt mod ydre Fjender. Medens Europa i Slutningen af det attende Aarhundrede stod i Flamme; var det lykkedes vort Fædreland at bevare Freden; men der manglede ikke Varsler om, hvad der skulde komme. Grundsætningen „frit Skib gør fri Ladning“, vilde det mægtige England ikke godkende; men tiltog sig Ret til at visitere for Kontrebande i neutrale Staters Skibe, selv om disse var konvojerede af Orlogsmænd. Dette førte bl. a. til Fregatten *Freias* bekendte Kamp mod en engelsk Eskadre i Kanalen den 25. Juli 1800.

Det er ligeledes bekendt, hvorledes Danmark ved at tiltræde Forbundet til væbnet Forsvar af Neutraliteten blev den første af de forbundne Magter, Englænderne rettede deres Angreb imod.

Til at møde dette Angreb blev der i Kongedybet udlagt en Række gamle Blokskibe, fortojede ved Ankere for og agter. Det var Skibe, der ikke var stort mere værd end „at gaa i Spaanehaven“, som det den Gang hed om noget, der var kassabelt; deres Navne var der kun faa udenfor Marinen, der kendte, men hin Skærtorsdag blev de skrevne ind i Danmarks Historie med en Skrift, der aldrig kan slettes ud.

Ved Søartilleriet herskede i Marts 1801 stor Travlhed; og den „intermistiske“ Tøjmester Fisker fik mere at bestille, end nogen af hans Forgængere havde haft. De gamle Blokskibe, Kanonbaade og Flaadebatterier skulde armeres; alt Krudt blev flyttet fra Magasinerne i dækkede Vej og paa Amager til Krudttaarnene inden Volds, og Lofterne i disse Taarne blev belagt med Gødning som „Præcaution mod Beskydning“.

De frivillige, saavel Maanedsløjmanter som menige, der meldte sig til Tjeneste paa Defensionskibene, skulde i Hast indøves i Kanonernes Brug, før de blev stillede overfor Verdens bedste Søkri-

gere. I hvert Skib var ikke mange af Søartilleriets Underofficerer, og det turde maaske have sin Interesse her at anføre Navnet paa den ældste og Antallet af de øvrige Søartillerister i hvert enkelt af Skibene.

Defensionslinien Syd fra:

Blokskibet *Prøvestenen* (58 Kanoner): Overkanoner C. Mortensen, 1 Kanoner, 1 Underkanoner og 2 Konstabler.

Blokskibet *Wagrien* (52 Kanoner): Overkanoner C. Krag, 1 Kanoner, 1 Underkanoner og 2 Konstabler.

Kavalleripram *Rendsborg* (20 Kanoner): Kanoner C. Hundrup og 2 Konstabler.

Kavalleripram *Nyborg* (20 Kanoner): Overkanoner F. Møller og 2 Konstabler.

Blokskibet *Jylland* (54 Kanoner): Overkanoner N. Christiansen, 1 Kanoner, 1 Underkanoner og 2 Konstabler.

Stykpram *Sværdfisken* (18 Kanoner): Kanoner C. Sørensen og 2 Konstabler.

Fregatten *Kronborg* (22 Kanoner): Kanoner C. Petersen og 2 Underkanonerer.

Stykpram *Hayen* (18 Kanoner): ?

Fregatten *Elven* (10 Kanoner): Underkanoner J. Condorp.

Blokskibet *Dannebrog* (60 Kanoner): Overkanoner A. Schmidt, 1 Kanoner, 1 Underkanoner, 2 Konstabler og 2 Dreng.

Kavalleripram *Aggershuus* (20 Kanoner): Overkanoner P. Svendsen og 2 Konstabler.

Flaadebatteriet Nr. 1 (20 Kanoner) Kanoner H. Esbensen og 2 Konstabler.

Linieskibet *Sjælland* (74 Kanoner): Overkanoner A. Frederiksen, 1 Kanoner, 2 Underkanonerer, 3 Konstabler, 2 Dreng.

Blokskibet *Charlotte Amalia* (26 Kanoner): Overkanoner T. Hansen og 2 Konstabler.

Stykpram *Søhesten* (18 Kanoner): Kanoner A. Vilhelmsen og 2 Konstabler.

Linieskibet *Holsteen* (60 Kanoner): Overkanoner A. Høyer, 1 Kanoner, 1 Underkanoner, 2 Konstabler, 2 Dreng.

Blokskibet *Indfødsretten* (64 Kanoner): Overkanoner J. Petersen, 1 Kanoner, 1 Underkanoner, 2 Konstabler, 2 Dreng.

Fregatten *Hjælperen* (16 Kanoner): Overkanoner R. Fischer og 2 Underkanonerer.

11 Kanonbaade (à 2 Kanoner og 2 Houbitser) hver med 1 à 2 Konstabler.

Batteriet *Trekroner* (66 Kanoner) : Overkanoner J. Olsen, 1 Kanoner, 3 Underkanonerer og 2 Dreng.

Blokskibet *Mars* (64 Kanoner) : Overkanoner C. Brynielsen, 1 Kanoner, 1 Underkanoner, 2 Konstabler, 2 Dreng.

Blokskibet *Elefanten* (70 Kanoner) : Kanoner H. Christiansen, 1 Kanoner, 1 Underkanoner, 2 Konstabler, 2 Dreng.

Fregatten *Iris* (40 Kanoner) : Kanoner P. Kirkebye.

Briggen *Sarpen* (18 Kanoner) : Kanoner B. Reinwald.

Briggen *Nidelven* (18 Kanoner) : Underkanoner P. Gundel og 1 Konstabel.

Linieskibet *Danmark* (74 Kanoner) : Overkanoner M. Nielsen, 1 Kanoner, 2 Underkanonerer, 3 Konstabler, 2 Dreng.

Alle Konstablerne var udkommanderede som Underkanoners Mather, altsaa som Underofficerer.

Batteriet *Sixtus* var armeret med 44 Kanoner, og her skulde Tøjmasteren, 2 Artilleriløjtnanter, 4 Overkanonerer, 3 Kanonerer og 27 Konstabler møde ved det første Alarmsignal.

Undertøjmasteren, Tøjvarteren, 3 Overkanonerer og alle disponible Konstabler og Underkonstabler var beskæftigede i Arsenalen med at klargøre Defensionens Artilleri og Ammunition og med at bringe det ud til Skibene.

Den 25. Marts klagede Kommandør Olfert Fischer over, at de fleste Skibe i Defensionen manglede Viserer til deres Kanoner, og at Kronborg endnu intet Laderedskab havde faaet.

Dagen efter indløb følgende Skrivelse til Holmens Chef :

„Jeg iler med at underrette Deres Velbaarenhed om, at det intet stort Ophold gør, at Defensionsskibet Cronborg ikke har taget sine Raperter ombord, siden Charlotte Amalia bliver monteret. Jeg haver inspiceret dem begge og troer ved at tage lidet af eller skiære en Deel ud paa Slæderne vil en Deel kunne bruges paa Cronborg, som jeg dog ønsker Artilleristerne skal være enige om.

Olfert Fischer.“

Det fik smaat med Ekviperingen ; thi endnu den 28. Marts om Aftenen manglede der i Skibene 38 Raperter, saa Kanonerne laa paa Strøer om Bord.

Der blev ogsaa klaget over det ringe Antal Artillerister, der var i Skibene ; og den 24. Marts fik Tøjmasteren gennem Holmens Chef følgende Skrivelse fra Kronprinsen.

„Da Defensions Flaaden endnu trænger til øvede Artillerister, saa maae alle de, som endnu maatte være undværlige eller skikkede dertil, sendes til Commandeur Olfert Fischer.

Frederich

C. P.

Som Følge af denne Ordre blev der udkommanderet 1 Overkanoner, M. Bang, der kom om Bord i Dannebrog, samt 8 Underkanoner og Underkonstabler, der fordeltes i Skibene.

Da der Dagen efter forlangtes endnu flere Underofficerer for at indøve Mandskabet, blev 6 Overkanonerer, der var Regnskabsførere i de ikke udrustede Skibe, sendte ud til Defensionen, dog kun paa den Betingelse, at de skulde sættes i Land, naar det „kom til Action“.

Paa Indre Reden var opankret et Skib, der var lastet med Krudt til Brug under den forestaaende Kamp.

Paa Lynetten var Artilleriløjtnant Havn og en Del Underkonstabler beskæftigede med at fylde Karduser; og den 2. April om Morgenen fik han fra Tøjmesteren følgende Skrivelse:

„Naar en Cavallerie Pram heiser dansk Giøs fra Stortoppen, da sendes ham 200 Stk. 24 π 's Carduser fyldte.

Naar en Cavallerie Pram heiser dansk Giøs paa Fortoppen, da udsendes 200 Stk. 18 π 's Carduser til de Styk Pramme, som ligger Syden for Blokskibet Dannebrog.

Men heiser den nordligste Cavallerie Pram en dansk Giøs fra Fortoppen, da sendes 200 fyldte Carduser til den Styk Pram, som ligger Norden for Dannebrog og ligeledes til Flydebatteriet.

Til den Ende sendes et Flag, som heises saa snart Hr. Lieutenant har forstaaet Signalet, og en Travaille Chaloup til at udføre Krudtet. Det Mandskab, som er paa Lynetten, forbliver der indtil videre. Hr. Lieutenant og Mandskabet nyder Diætpenge.

Chr. 6. Batterie 1801 $\frac{2}{4}$.

*Fisker,
Tøjmester.*

Efter Dage og Nætters anstrengende Arbejde oprandt saa hin Skærtorsdag Morgen, da Nelsons stolte Eskadre Syd fra styrede op mod de halve Vrag, der dannede den danske Linie; men i hvilken der var Mænd, som vilde bide fra sig det bedste, de kunde.

Selve Kampen og dens Udfald er saa ofte beskrevet, at den ikke behøver at omtales nærmere; kun hvad der angaar Søartilleriet, skal her berøres.

Den 1. April, da man blev klar over, at Angrebet kunde ventes næste Dag, fik de 6 Overkanonerer, der var komne om Bord for at indøve Mandskabet, Ordre til at gaa i Land, men de 5 bad om at maatte blive i Skibene og fik Tilladelse hertil. Den sjette var syg og blev sendt ind paa Sixtus.

Den ældste og den yngste af dem, der mistede Livet i Slaget, hørte begge til Søartilleriet. Det var den 65 aarige Overkanoner P. Svendsen, der blev skudt om Bord i Aggershuus, og Artilleridreng J. Chr. Olsen, der druknede under Forsøget paa at svømme i Land fra Dannebroke, da dette Skib kom i Brand. Han var endnu ikke fyldt 12 Aar.

Dannebroke var det Skib, der havde det største Antal døde; mellem disse var begge Overkanonerne, A. Schmidt og M. Bang, samt Underkanoner Chr. Nobel. Overkanoner Schmidt fandt ligesom Drengen sin Død ved at svømme mod Land.

Paa Flaadebatteriet Nr. 1, der kommanderedes af Sekondløjtnant Willemoes, udmærkede Kanoner H. Esbensen sig i høj Grad ved den Iver og Uforfærdethed, hvormed han ledede Kanonbetjeningen; men i Slutningen af Kampen blev han haardt saaret og døde efter at være kommen i Land.

I Sværdfisken faldt Kanoner C. Sørensen, og om Bord i Indfødselsretten blev Underkanoner L. Larsen dræbt af en engelsk Kugle.

Flere Konstabler var mellem de faldne; og mange blev saarede. Disse sidste blev indlagte dels paa Søkvesthuset og dels paa gamle Kvæsthus; hvorfra Fnatpatienterne i samme Anledning blev flyttede bort.

Blokskibet Mars kom ikke til at deltage i Slaget i nogen nærværdig Grad, men Skibets gamle Overkanoner, C. Brynielsen, der var meget tjenstvirg og noget svagelig, fik midt under Kampen et Slagtilfælde og døde et Par Dage efter.

Der blev præget en Medaille for dem, der havde udmærket sig i Slaget. Paa Forsiden var indgraveret „Modet værger“; paa Bagsiden „Kongen hædrer, Fædrelandet skønner“. Officerernes Medaille var af Guld, Underofficerernes og de meniges af Sølv. Med Sølvmedaillen fulgte en aarlig Pengegave af 15 Rdl.

6 Overkanoner, 4 Kanoner, enkelte Underkanoner og Konstabler fik denne Medaille; men Pengene, der skulde følge med, maatte de ikke selv faa; de blev udbetalte til deres Kompagnichef, som blev gjort ansvarlig for, at Beløbet anvendtes paa en nyttig Maade.

Alle de, der ingen Medaille fik, maatte trøste sig med „en historisk Vise“, der berømmede deres Mod, og som de fik „ganske uden Betaling“.

Ja, der blev digtet, sunget og deklameret til Heltenes Pris; men Kampen havde i mange af de smaa Hjem baade i Nyboder og i „Laboratorie Vaaningerne“ skabt Ensomhed og bitter Sorg. En-

kelte søgte da Trøst og Lindring paa en uheldig Maade, som f. Eks. en Kanoner J. Larsen, om hvem det indberettes:

„at han, der nu er 63 Aar, næsten aldrig er ædru, men syg af stærk Drik, hvilket haver begyndt efter at han i Bataillen 1801 havde mistet sin eneste Søn, Constabel P. Larsen, der blev skudt paa en Cavallerie Pram. Han var selv med Indfødsretten og havde kort i Forveien mistet sin Kone, hvorover han, der før var munter og duelig, ganske faldt sammen.“

Kollegiet resolverede, at Manden skulde afskediges, men paa Grund af sin tidligere viste Duelighed „forsørges“ med en maa-nedlig Pension af 3 Rdl., der „paa sædvanlig Maade skulde udbe-
tales ham af Kiøbenhavns Fattigvæsens Direction“.

En anden Kanoner blev dømt til Straf paa Vand og Brød, men benaadet, da det oplystes, at hans Helbred og Forstand var øde-lagt paa Grund af svære Brandsaar, som han havde paadraget sig i Slaget, hvor han „med stort Mod vigilerede for at slukke Ilden, der nærmede sig Brandsagerne.“

Efter Slaget paa Reden blev der nedsat en Kommission for at undersøge og fremkomme med Indberetning om det Tab, Søartille-riet havde lidt ved Kampen. Efter mange Undersøgelser og Vur-deringer blev Tabet opgjort til 454,806 Rdl. 56½ Skilling.

Kampen i Kongedybet havde hos det danske og norske Folk vakt en stærk Nationalfølelse, og denne gav sig Udtryk paa mange Maader. Store Summer blev samlede ind til de faldnes Familier; og mange civile Borgere eksperimenterede med mere eller mindre mærkelige Opfindelser, sigtende til at faa den størst mulige Virk-ning af Skytset, hvis en ny Kamp skulde forefalde. I Juni 1801 indkom saaledes følgende Skrivelse:

„Med største Vemodighed erfarede jeg den Fare, som min Fødeby som og mine Landsmænd vare underkastede sidstleden 2den April; den eeneste Trøst for mig var denne, at mine brave Lands-mænd var saa overmaade kiekke, at de viiste vore Røvere tilbage med Foragt. Jeg ønskede kun at have havt den Lykke at tage Deel i mine brave Landsmænds Skiæbne. Det opvækkede hos mig den Tanke dog at virke noget. Derpaa resolverede jeg at forfærdige disse medfølgende 12 π 's Canon Kugler, som jeg herved tager mig den Dristighed underdanigst at forelægge det Høy Kgl. Admirali-tets Collegium til Høystsammes gunstige Bedømmelse. Efter mine Tanker kunde de blive meget anvendelige til Søe-Batailler, da de have den Egenskab, at de antændes ved Krudets Ild og flye bræn-dende, hvor de dog, om de træffe Takkelagien, sidde fast som en Borre og tænde det omkring værende i Brand. I Henseende til

hvormeget Krud de behøve, kan jeg ey nøyagtig bestemme, men formoder at med 3 à 4 $\mathcal{T}$ skal kunde skyde lige saa lang Distance som en Jernkugle af samme Caliber. At man ey kan skyde med disse efter en vist Centrum paa lang Afstand er en Følge af Letheden og Pikkerne burde vel og være større o. s. v.“

Bergen, den 6. Juni 1801.

underdanigst C. Lange,
Boghandler i Bergen.

Den brave Boghandlers Opfindelse blev ikke prøvet, og han fik aldrig noget Svar paa sin Skrivelse.

Omtrent paa denne Tid begyndte den tvungne Koppe Vaccination at gaa sin Sejrgang i Europa og blev ogsaa indført i Danmark. Medens Søartilleriets Underofficerer og menige ikke fandt noget anstødeligt i, at man ikke betroede dem at forvalte deres egne Penge, men lod dette ske ved Tøjmasteren eller andre Officerer, vakte det deres dybeste Harm, da de den 18. December 1801 blev beordrede til at lade sig vaccinere. Baade de selv, deres Hustru og Børn søgte paa mange forskellige Maader at knibe uden om denne Ordre; og Lægerne havde det største Besvær med at udføre deres Hverv. Dette kom til Kronprinsens Kundskab, og han fandt det derfor nødvendigt at „tilsige de Læger, og Chirurgus, som udmærke sig ved Vaccinationen Vort allerhøieste Velbehag og give dem Haab om fortrinlig Befordring i Fremtiden.“

Ved kongelig Resolution af 6. November 1801 blev det bestemt, at Sætatens Tøjmaster skulde være en videnskabelig og ved Udenlandsrejser uddannet Officer, og det blev erkendt nødvendigt, at der havdes 1 eller 2 Officerer som Aspiranter til denne Post.

I 1801 blev der tilstaaet Søartilleriets Underofficerer en lille Lønforbedring, men Fattigdom og Nød var alligevel daglig Gæst i deres Hjem. Naar en Enkemand skulde til Søs, kunde hans Børn blive optagne i Kvæsthuset, men Faderen maatte da betale for deres Underhold, og havde han mange Børn, medgik ofte hele hans Lønning til deres Forplejning.

Som før omtalt var Krudtet fra Magasinerne paa Amager og i den dækkede Vej blevet bragt til Krudttaarnene inden Volds før Slaget paa Reden. Efter Fredslutningen blev Krudtet atter lagt ud paa sin tidligere Plads og det sædvanlige Vagthold etableret. En Overkanoner, Birch, havde Tilsyn med alle Krudttaarne og med Vagtholdet paa Amager. Paa Grund af de lange Afstande, han daglig skulde tilbagelægge, blev der tilstaaet ham en Ridehest, og han har sikkert følt sig som en meget overordnet Person. Det var ham derfor højst ubehageligt, at han blev stillet under en Landofficer,

Major Møllerup, der i 1802 fik Overtilsyn med Marinens Krudttaarne og med de to Batterier paa Amager. Majoren havde ikke beklædt denne Stilling ret længe, før han klagede over, at det var ham umuligt at faa den ved Taarnene ansatte Overkanoner til at afgive nogen Melding vedrørende Magasinerne. Tøjmaster Fisker holdt dog med Overkanoneren, og der udviklede sig af denne Sag en længere Korrespondance, af hvilken det kan ses, at Tøjmasteren ikke var særlig glad ved sin Stilling. Den 25. November 1802 skrev han nemlig: „Hvo maa mere end jeg ønske sig fritaget for ubehagelig Pennestrid; jeg, der aldrig ønskede mig et Embede, der saameget har virket til mit Helbreds og Velfærds Forliis.“

Kaptajn Fisker blev snart efter fritagen for Stillingen som Tøjmaster ad interim, idet baade han og den virkelige Tøjmaster, Kommandørkaptajn Koefoed, der var paa Vej hjem fra Middelhavet, den 27. Maj 1803 blev afløst af Kaptajn C. Høyer, som vistnok er den første Søofficer, der specielt har studeret Artillerividenskab.

Den 26. Januar 1804 døde Undertøjmaster, Kaptajnløjtnant Jørgensen, og Artilleriløjtnant S. H. Lykke blev den 3. Februar udnævnt til Undertøjmaster med et „Gehalt“ af 331 Rdl. 36 Sk. aarlig. Der blev endvidere tillagt ham Kaptajnløjtmants Karakter, og han blev ansat som Førstelærer i Artilleri ved Søkadetkorpset samt som Regnskabsfører for Kadetternes „Oeconomie“.

Tøjvarter Lund fik samtidig Karakter af Kaptajnløjtnant; og der blev tilstaaet Søartilleriets Officerer et lille Lønningstillæg.

Den 17. September 1803 havde Overkanoner A. Høyer faaet Artilleriløjtmants Karakter, og han blev nu fast ansat i Stedet for Lykke.

Endelig blev der tilstaaet Søartilleriet endnu en fast Artilleriløjtnant, hvortil blev udnævnt Overkanoner P. Carlsen.

Naboskabet med Hæren ved „Laboratorie Vaaningerne“ paa Christianshavn havde ofte givet Anledning til Klage; og endelig blev det bestemt, at disse Huse fra Michaeli Flyttedag 1804 helt skulde overlades til Landetaten; og at der i Nyboder skulde skaffes Plads til Søartilleristerne.

De gamle Huse i Bjørnegade (nu en Del af Fredericiagade) og i Balsanggade blev samme Aar ombyggede, saaledes at der i Bjørnegade blev 6 Boliger for Officerer, 10 for Overkanonerer samt 20 „halve Huse“. Officersboligerne blev tildelte Undertøjmasteren, Tøjvarteren og de 4 Artilleriløjtnanter, der hidtil havde boet paa Christianshavn. De 20 halve Huse skulde gives til de ordentligste Folk, da de var meget bedre end de andre Boliger i Nyboder. Tøjmasteren eller Kompagnichefen fik overladt Husene

„til Leye for Folket“; og ham paahvilede det at indeholde Huslejen i Mandskabets Lønning. Han udstedte ligeledes det saakaldte Husbrev; thi der var nemlig den Gang ingen Kommandant i Nyboder; denne Post blev først oprettet den 22. September 1815.

Undertøjmester Lykke og Tøjvarter Lund maatte i Husleje betale 12 Rdl. 72 Skill. om Aaret; de 4 Artilleriløjtnanter Havn, Bøchmann, Høyer og Carlsen, der fik Bolig i Bjørnegade, led herfor et Lønningsafdrag af 9 Rdl. aarlig.

Da Søartilleristerne skulde fraflytte Husene paa Christianshavn, ansøgte de om at faa godtgjort de Penge, de havde anvendt til at forøge disse Boligers „Ziir og Bequemmelighed“. Dette kunde Kollegiet ikke bifalde, men udvirkede ved kgl. Resolution, at de alle fik „en rundelig“ Flytnings Hjælp fra 30 Rdl. til 5 Rdl.

Flytningen foregik lidt efter lidt, men omsider blev den tilendebragt; og Holmens Chef skrev da til Tøjmesteren:

„Jeg skulde ikke undlade herved at communicere Hr. Capitain og Tøjmester Høyer, at Søe-Etatens Laboratorie Plads med Huuse og Tilbehør samt Bulværk paa Christianshavn i Overgaden neden Vandet er overdraget Land Etaten til Eyendom, saa at Søe Etaten ikke mere har Deel derude og altsaa ei heller har mere med Vedligeholdelse af Plads, Huuse og Bulværk at bestille.

Holmens Equipage Contoir, den 26. Novbr. 1804.

A. Kierulff.

Da den saakaldte Laboratorieskole ophævedes i 1793, blev Børnene, som tidligere omtalt, anbragte enten i Skolerne i Nyboder eller i Kvæsthusskolen paa Christianshavn. Da sidstnævnte Skole ikke længe efter ogsaa blev nedlagt, erklærede Fattigvæsenet sig efter Kollegiets Anmodning villigt til at optage Børnene i Christianshavns Fattig- eller Pleje-Skole, der var etableret i Christianshavns Arbejdsanstalt. Børnenes Navne skulde da opgives til Fattigvæsenet, men hele denne Ordning satte en Del ondt Blod hos Folkene, der vel var fattige, men dog mente sig for gode til, at deres Børn skulde overgives til Opdragelse af Fattigvæsenet. Ved Flytningen til Nyboder blev denne Sag ordnet til Tilfredshed, idet alle Børnene blev anbragte i Nyboders Skoler.

Ligesom i den øvrige Del af København herskede der i Nyboder en høj Grad af Urenlighed i hine Tider. Søartilleristerne har næppe været mere renlige end Nyboders andre Beboere; og kort efter, at de var flyttede hertil fra Christianshavn, fandt Kollegiet sig foranlediget til at udtale følgende:

„ . . . Det er Tøjmesterens og Kompagnichefernes Pligt at paasee Orden og Renlighed i Huusene og hos Beboerne; da dette

er et virksomt Middel til at forebygge Sygdomme, og Mandskabets Sundhed har en saa betydelig Indflydelse paa dets Pligers Opfyldelse, at det maae være enhver retskaffen Chefs vigtige og behagelige Pligt at dette overholdes Det skal paasees, at Beboerne ikke kaste deres Urenlighed paa Gaden paa de Dage, at Bortførelse ikke skal ske; eyheller maae de om Vinteren kaste Vand paa Dyngerne!

Boligerne skulle daglig inspiceres af Kompagnie Sergeanterne, een Gang ugentlig af en Officier og Chirurgus, og paa ubestemte Tider, — men ey sjeldent — af Tøimesteren (Kompagnichefen) selv.

Det skal paasees, at Værelserne ikke bepakkes med for mange Mennesker, at vaadt Linned ikke hænges til Tørre her, at Kroehold ikke finder Sted hos nogen, og at Kaal, Urter, vaad Bark ikke oplægges i varme Stuer, samt at der luftes ud, naar Veyret tillader det“ . . .

Den mildeste Straf for at overtræde disse Bestemmelser var „at miste Huset“; og hvis Sergenterne undlod at indmelde Uordener, skulde de „føleligt straffes“.

Disse Sergenter var i fordums Dage meget betydelige Personer, hvem der var givet en overordnet Stilling, ikke alene overfor Mandskabet, men ogsaa i Forhold til de andre Underofficerer, med hvem de ikke maatte have for megen Omgang; da de „repræsenterede Chefen“. Sergenten var Chefens højre Haand; han havde stor Indflydelse paa saavel Underofficerers som meniges Forfremmelse og Udkommando; han opbevarede Munderingerne i sin egen Bolig og tildelte Mandskabet Tøjet, som det passede ham, men ikke altid, som det passede Folkene; han udbetalte Lønningen og gav ogsaa Forskud mod ublu Procenter; han førte et intimt Tilsyn med Personellets Boliger, med de syge og med Børnenes Skolegang, og der var i saa godt som alle Forhold lagt en betydelig Magt i denne Mands Haand. Det gjaldt da om at staa sig godt med en saa mægtig Person; og det mangler ikke paa Beretninger om, hvilke Ofre Nyboders Beboere, — navnlig de kvindelige, — har bragt for at opnaa en mild Behandling.

Et Indblik i den personlige Renlighed — eller rettere Urenlighed — faar man ved en: „Indberetning fra den kongelige Direction for Søs Etatsens Hospital*) i Nyboder den 11. Decbr. 1806.“

*) I Aaret 1806 nedlagdes Divisions-Sygestuerne i Nyboder og Sætatens Hospital toges i Brug. Det blev nedrevet i 1905.

... „Af de 24 Personer af begge Kiøn, som siden den 16. forrige Maaned dels formedelst smitsomme Sygdomme og dels formedelst Vanrøgt eller af andre Aarsager ere indlagte udi Hospitalet adskillige have været usselt klædte, eller saa befængte med Utøi, at en Deel af deres Klæder eller Tøj hverken lønnede Umagen eller Bekostningen at vadske eller rense, og altsaa i Medfør af den Directionen foreskrevne Orden er blevet, for ikke at opfylde Hospitalet med Ureenlighed eller farlig Smitte, bortkastet, og maae Directionen, naar de skal forlade Hospitalet, skaffe Tøj til saadant Mandskabs Skiul“

For Resten var Forholdene paa Søetatens Hospital ikke særlig hyggelige; Renligheden stod ogsaa her paa et efter Nutidens Begreber meget lavt Standpunkt. F. Eks. blev der fra forskellige Steder sendt gamle Dyner og Krølhaarsmadrasser til Hospitalet, hvor Rekonvalescenterne saa maatte rense Fjerene og oppille Krølhaarene. Udviste de Forsømmelighed ved dette Arbejde, blev de straffede.

Naar fattige Mennesker i Nyboder døde; gjaldt det om at skaffe sig af med deres jordiske Levninger uden altfor store Udgifter. En Ligkiste af Træ var temmelig dyr; man kunde faa en af Straa langt billigere. Disse Kister blev dog delvis forbudt i 1811; idet Kollegiet i Juni nævnte Aar gav følgende Ordre:

„De indtrufne Omstændigheder ved Liigs Bortførelse i Straae Kister haver foranlediget at de Herrer Kirkeværger have ønsket, at Træe Liig Kister paa de Tider af Aaret, hvor funtende? Stank mest er at befrygte, maae bruges; saa har Collegiet vedtaget som Regel, at fra 15. Mai til 14. October maae intet Liig, som ved de Herrer Holmens Ober Equipagemester og Divisions Chefernes Foranstaltning blive besørgede begravede, bortkjøres i andre end forsvarlige og tætte Træe Liigkister.“

Den Gang fandtes der endnu ikke Kapeller paa Kirkegaardene; og det har ikke været hyggeligt at have en saadan Straakiste med et Lig staaende i en lille Nyboders Lejlighed i en Uges Tid.

Efter at Søartilleristerne var flyttede til Nyboder, fik de, der arbejdede i Krudttaarnene og paa Laboratoriet en meget længere Vej til deres Arbejde end hidtil. Dette var besværligt for mange af de „ældgamle“; navnlig da de skulde møde Kl. 4—5 om Morgen. Flere besværede sig da herover; blandt disse Artilleriløjtnant Havn, der bestyrede Laboratoriet. Han blev da fritagen for Tjeneste og fik samtidig Kaptajnløjtnants Karakter, „da denne passer bedre for Oldingen, saa han med Fornøjelse kan see hen til de i maysom Tieneste henrundne Aar, og til de faa han endnu kan

have tilbage.“ At han var en gammel Mand fremgaar af, at han netop 40 Aar forinden var bleven Overkanoner.

Søartilleristerne maatte selv forarbejde Broge, Tallier og det øvrige Tovværk, der anvendtes ved Kanonerens Betjening. „Artilleritakkelloftet“ havde hidtil været i Reberbanens Bygning paa Gammelholm, men blev den 22. November 1804 flyttet til nordre Takkelladshus paa Nyholm og derfra i 1806 til øverste Loft i Arsenalets nordre Fløjbygning. En Overkanoner var Leder af dette Værksted.

I Slutningen af Aaret 1803 var „Bommens Batteri“ blevet demonteret, og de Kanoner, der stod paa Broen, flyttede bort.

I 1804 blev Nyholms Hovedvagt omgivet med et Træstakit, og inden for dette anbragtes — ligesom ved Hovedvagten paa Kongens Nytorv — 3 Stk. 6 π 's Metalkanoner. Disse blev sammen med alt andet tagne af Englænderne i 1807.

Det viste sig ofte uheldigt, at Tøjmesteren ikke var Chef for alle Søartillerister, men kun for de i Tøjhuskompagniet indordnede Overkanonerer, Kanonerer, Lærlinge og Dreng; medens Underkanonerer og Konstabler hørte under deres Divisions Kompagnichefer; hvis Tilladelse maatte indhentes, før Tøjmesteren kunde anvende de yngre Underofficerer og Konstablerne til et eller andet Arbejde. Da Søartilleriet i 1806 skulde udtage Kanonerne af en russisk Tredækker, der havde faaet Lov til at overvintre inden for Trekrøner; klagede Tøjmesteren over, at han ingen Fortegnelse havde over Konstablernes Navne eller over, hvormange Nummere, der var vakante. Der blev da givet Ordre til, at Kompagni Sergeantene skulde indsende Rapport til Tøjmestretren, naar Forandring i Antallet af Underofficerer og Konstabler fandt Sted.

Den svundne Tid havde været en Storheds Periode for Søartilleriet i Sammenligning med den, der snart skulde komme. Den Dag var nær, da Flaaden med alt dens Skyts faldt i Fjendens Vold, og det blev smaat og ringe saavel for Søartilleriet som for hele vort Fædreland.

De europæiske Forhold, som førte til den for Danmark saa sørgelige Katastrofe i 1807, er velkendte og skal ikke her nærmere omtales. Da København blev indesluttet og Bombardementet begyndte, lykkedes det Marinen at holde Englændernes mindre Skibe saa langt borte, at Beskydning af Byen fra Søsiden blev forhindret.

Stridens Æble, de stolte Linieskibe og Fregatter, laa aftaklede og desarmerede i Lejet uden at kunne tage Del i Kampen, som derfor maattet føres fra Kanonbaade, Pramme og andre Smaafar-

tøjer. Artilleriløjtnant A. Høyer var „Chef“ for en Spilpram, der var armeret med en 100 $\mathcal{E}$'s Mortér, og med denne lykkedes det ham den 31. August at sprænge et engelsk Bombarderskib i Luften; og fra en lignende Pram blev en engelsk Brig skudt i Sænk samme Dag.

Dog ogsaa de Danske led følelige Tab i denne Kamp; thi Kanonjollen Stubbekøbing blev ramt af en engelsk Granat og sprang i Luften; hvorved 31 Mand dræbtes. Brudstykker af Jollen faldt ned i Nærheden; og et af disse ramte Regnskabsføreren i Kanonjollen Kjerteminde, Konstabel C. Skov, der blev kvæstet saaledes, at han for Resten af sit Liv blev helt døv og led af Blodspytning. Han blev dog Kanoner kort Tid efter og levede endnu i 1867 som en meget gammel Mand.

De Artillerister, som ikke havde Tjeneste paa Batterierne eller Kanonflotillen, var delte i 2 Hold, som skiftevis, 8 Timer ad Gangen, havde Vagt ved alle Søartilleriets Bygninger. En Del af Artilleriets Mandskab var ogsaa til Tjeneste ved Byens Brandkorps; og ikke faa udmærkede sig i disse tunge Dage ved Mod og Opoffelse.

Alle Anstrengelser var dog forgæves; Begivenhederne gik deres sørgelige Gang, og den 7. September afsluttedes den Kapitulation, der slog Danmarks Søværn saa dybe Saar, at de endnu i vore Dage kan smerte.

Fra Holmens Chef udgik den 8. September 1807 følgende Ordre:

„Artillerie Underofficererne, der hidtil havde været Regnskabsførere paa Skibene og Høj Baadsmændene samt øvrige Underofficerer, der have været Material Regnskabsførere beordres til at møde paa Toldboden den 9. September om Morgenens Kl. 4½ og der melde sig til Capitain og constitueret Ekvipagemester Rosenvinge, som foranstalter dem overførte til Nyeholm, hvor de have punctligst at efterkomme, hvad der befales, og hos Vedkommende at modtage hvad dem anvises til Skibenes Ekvipering.“

Det var en urolig Skare Mænd, der hin Morgen samledes paa Toldboden; en dyb, rasende Harmefyldte alle; og der lød høje Raab om Forræderi. De mest fantastiske Forslag til at ødelægge Skibene blev fremsatte; men den fra Barndommen tilvante Lydighed sejrede tilsidst, og den sørgelige Ekvipering paabegyndtes.

Fra den 5. September til den 2. Oktober 1807 findes et tomt Rum i Søartilleriets Kopibøger; ingen Skrivelser blev afsendte eller modtagne; det var, som om alle følte sig ramte af et lammende Slag.

Englænderne var Herrer paa Holmene og arbejdede med Kraft paa at udruste Flaaden.

Fjenden havde besat Batteriet Sixtus, hvor der fandtes en Kasemat og et Vaabenhus. Kasematen var dog ikke, som nu, anlagt i Volden, men bestod af et Hus, der var bygget bag denne. I Bygningen var magasineret en Del fyldte Bomber; og en Dag eksploderede disse, hvorved baade Kasemat og Vaabenhus nedbrændte. Englænderne mente, at de Danske havde fremkaldt denne Eksplosion, hvis Aarsag dog aldrig blev opklaret.

Efterhaanden som Ekviperingen skred fremad, blev der saa sørgeligt tomt i de ellers saa vel forsynede Magasiner; og for at Skade som sædvanlig kunde følges af Spot, skrev raa Englændere paa Væggene i de tomme Rum haanende Sætninger om de Danske.

Kanoner og Raperter med Tilbehør, Krudt, Skarp og Reserve-gods slæbtes ud af Arsenalet og Magasinerne; hvor Undertøjmester Lykke, Tøjvarter Lund og Tøjhus skriver Lassen maatte gøre Rede for alt og udlevere det til Fjenden. Sørgeligere Virksomhed har sikkert aldrig nogen af Søartilleriets Mænd haft. Intet blev forsmaaet; selv Søartilleriets Ligkasses Pengekasse med „de ni differente Laase“ blev gjort til Bytte, skønt den ikke tilhørte Staten. Kassen var netop den Gang ret velhavende; thi Aaret før havde Kongen skænket den 282 Rdl. 32 Skill., som den tidligere Direktør, Tøjmester, Kaptajn Lützow var bleven den skyldig ved sin Død. Englænderne medtog dog hverken Penge eller Bøger.

Skib efter Skib blev færdigt og forhalet uden for Bommen; og endelig den 21. Oktober lattede Danmarks stolte Flaade og stod under engelsk Flag Nord paa i Sundet, medens Tusinder Par Øjne, røde af Graad eller lynende af Harme stirrede efter den fra Kirke-taarne og Tage, indtil de høje Rejsninger forsvandt i det fjerne.

Ikke faa af Søartilleriets Mænd var blevne saarede under Bombardementet eller i Kampene om København; og Tøjmester Høyers Helbred havde faaet et saadant Knæk, at han, endnu medens Fjenden var paa Værftet, maatte tage Ophold paa Landet. Han blev efter dette aldrig helt rask igen og døde, som senere skal omtales, et Par Aar efter.

Det første man gjorde, da Fjenden var borte, bestod i en Undersøgelse af, hvad han havde ladet tilbage. Denne Optælling voldte ikke meget Arbejde; thi det var kun lidet, der var levnet. Alt Skarp og alle Raperter var borte, men en Del Kanoner — væsentligst gamle — havde han dog ikke faaet med.

I December 1807 opgjordes Antallet af dette Skyts til

75 Morterer, hvoraf	33 anbragte paa nye Fartøjer og Skanser.
164 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner; 94	" " " " " "
409 " 24 $\mathcal{W}$'s " 356	" " " " " "
496 " 18 $\mathcal{W}$'s " 210	" " " " " "

eller udlaaante til Kapere.

Af de 24 $\mathcal{W}$'s Kanoner var 19 Stk. over 120 Aar gamle og „derfor upaalidelige“. De fleste af de andre Kanoner var ogsaa forældet Skyts, der var kasseret og havde været benyttet som Ballast, men som nu kom i Brug igen eller blev anvendt til at støbe Kugler af.

Nu gjaldt det om at ruste sig til Kamp mod den overmægtige Fjende; Kanonbaade byggedes, Kapere udrustedes og Skanser blev anlagte paa mange Steder i Landet.

En Parolbefaling af 24. November 1807 bestemte følgende angaaende Batterierne omkring København:

1) Det uden for Østerport ved Svanemøllen værende Batterie med 4 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner skal kaldes Svanemøllebatteriet.

2) Det paa Krudttaarns Veien uden for Qvinti Lunette i Aaret 1801 anlagte Batterie skal kaldes som hidtil Dambatteriet.

3) Det ligeledes i Aaret 1801 anlagte Batterie mellem Dambatteriet og Castrup skal som hidtil kaldes Strickers Batterie.

4) De tvende, som nu er opkastede paa Dammen ved Castrup Kalkbrænderie, skal kaldes Castrups Batterie og have hver 5 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

5) De forhen opførte, men nu igjen istandsatte Batterier af Barbette, som ligger i Søndén fra Castrup, skal kaldes Strandbatteriet.

6) Det derpaa imod Søndén følgende Batterie og af Barbette, som ligger ved det første (Krudttaarn?) Nord for Dragøe skal kaldes Krudttaarns Batterie og have 4 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner. Det Norden for Dragøe anlagte nye Batterie skal kaldes Dragøe Nordre Batterie og have 6 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

7) Det nye anlagte Batterie Søndén for Dragøe skal kaldes Dragøes Syndre Batterie og have 6 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

I December Maaned blev der givet Ordre til at anlægge endnu et Batteri mellem Dragør Batteri og Krudttaarns Batterie. Det skulde armeres med 4 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner og kaldes Drogdén Batteri.

Kanonerne til de nye Batterier blev som Regel leverede af Søartilleriet, medens Landetaten sørgede for Affutagerne.

I December 1807 blev det bestemt, at den „Hohlenbergske Flydemaskine eller saakaldet Klippe“ skulde „forsynkes“ i et af Løbene ved Københavns Red; og Tøjmesteren fik Ordre til at udlevere til den som Ballast alle de „Jern Brokker“, som havdes tilovers.

Den 17. December gav Kronprinsen Ordre til, at nedennævnte Batterier skulde anlægges eller armeres.

Ved *Helsingør*. Ørebatteriet med 10 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner og
3 „ 20 „ „

Smedehage og By Batteriet med 4 Stk. 12 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

Ved *Iseffjords Indløb*. Hagebatteriet med 6 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

„ *Kalundborg*. Lerchenborg Batteri og Gidseløens Batteri, hver med 6 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

Korsør Fæstning. Paa Søe Batteriet 8 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner,

2 „ 100 „ Morterer.

Paa Lille Øen..... 4 „ 18 „ Kanoner,

4 „ 100 „ Morterer,

6 „ 12 „ Kanoner.

Paa Kysten Nord for Korsør anlagdes en Skanse med 6 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner og 2 Stk. 100 $\mathcal{W}$'s Morterer. Ligeledes opkastedes Sydvest for Korsør en Skanse med 3 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

Ved *Kallehave*. Kallehave Batteri med 4 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

„ *Masnedø* sydlige Del. Et Batteri „ 4 „ 12 „ „

Paa Grunden ved Masnedø placeredes et Flaadebatteri med 3 Stk. 24 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

Falster. Hestehoved Kystbatteri med 6 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

Dyrefodens „ 6 „ 36 „ „

Ved Færgestederne Guldborg, Sundby, Falster og Lolland et Batteri paa hvert Sted med 3 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s K.

Lolland. Ved Taars Færge et Batteri med 3 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

Langeland. Ved Spodsbjerg Færgested et Batteri med 4 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

Fyen. *Nyborg* Fæstnings Søbatteri med 8 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

Paa Prins Christians Bastion og paa Kurtinen mellem denne og Prins Carls Bastion placeredes 10 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner.

Paa Slipshavns Skanse 8 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner og 2 Stk. 100 $\mathcal{W}$'s Morterer.

Den gamle svenske Skanse ved Nyborg skulde istandsættes og armeres med 8 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner og 4 Stk. 100 $\mathcal{W}$'s Morterer.

Holchenhavns Skanse med 8 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner og 2 Stk. 100 $\mathcal{W}$'s Morterer.

Ved *København* blev der atter anbragt Kanoner paa Broen ved Bommens Vagt.

Til Armeringen af disse Landbatterier maatte Søartilleriet afgive i alt 48 Stk. 36 $\mathcal{W}$'s Kanoner og 73 Stk. 18 $\mathcal{W}$'s Kanoner samt 16 Stk. 100 $\mathcal{W}$'s Morterer alt uden Affutager, der blev forfærdigede af Landartilleriet.

Der blev i Parolen givet Ordre til straks at paabegynde Transporten af det til Langeland, Nyborg og omliggende Skanser bestemte Skyts. Kanonerne læssedes paa Blokvogne, der ad Landevejen blev kørt til Korsør og derfra overført til Fyen og Langeland. Dette Arbejde skulde udføres af Landartilleriet, medens Søartilleriet fik til Opgave at armere Skanserne i Københavns Nærhed samt alle de Kanonbaade, Kapere og andre Fartøjer, der blev udrustede rundt om i Havnene. Transporten af Skytset til disse Skibe maatte for største Delen foregaa over Land, da fjendtlige Orlogsmænd krydsede i Farvandene.

I Januar 1808 fik en Kanoner og 5 Konstabler Ordre til pr. Vogn at føre nogle Kanoner til Nykøbing paa Falster, og det blev en meget besværlig Transport. Landevejene var opblødte, saa Blokvognens Hjul ofte sank i lige til Navet, Egerne brækkede; de elendige, magre Heste styrtede Gang efter Gang; og først efter et yderst anstrengende Arbejde naaedes Bestemmelsesstedet. Liggende Ture forefaldt ret ofte i Begyndelsen af Krigen.

Alle Fartøjer, som paa nogen Maade kunde anvendes, blev armerede; man forsmaaede end ikke 12 gamle Mudderpramme; de blev hver forsynede med en 100 $\mathcal{W}$'s Morter og drog saa ud til Kamp mod Verdens stærkeste Sømagt. Det var baade til at le og græde over.

Skytset, der var om Bord i Fartøjerne, var ikke af bedste Sort, det var enten støbt i Hast af daarligt, porøst Jern eller hørte en svunden Tid til. Mange Kanoner var fra 1689 eller endnu ældre, og det hændte ikke sjældent, at saadanne Kanoner sprængtes under Skydningen og dræbte eller saarede Besætningen.

Bemandingen til en Kanonbaad bestod af 1 Løjtnant som Chef, 1 Underkanoner som Regnskabsfører, 1 Kvartermester, 1 Konstabel samt 60 Matroser.

Til en Kanonjolle hørte 1 Løjtnant som Chef, 1 Konstabel som Regnskabsfører samt 20 Matroser.

Til en Morter Chalup var Besætningen:

1 Chef, 1 Kanoner som Regnskabsfører, 6 Konstabler og 32 Matroser til Aarerne.

Det kneb med at skaffe Artillerister til den store Mængde Fartøjer; navnlig var det vanskeligt at finde en Regnskabsfører til hver Baad. Konstablerne, der blev udkommanderede i denne Egen-skab, skrev daarligt og regnede endnu slettere; saa med Regnskabet var det ikke stort bevendt. Hertil kom, at mange af dem ikke havde været i Tjenesten fra Dreng, men blev hvervede under Kri-gen og var uvante med Orlogslivets strenge Disciplin; Omgangen med lovløse Kapergaster i Havnebyerne, hvor Fartøjerne havde Station, svækkede yderligere Mandstugten; og Drik, Slagsmaal og Insubordination hørte næsten til Dagens Orden. Mange af Kanon-flotillens Regnskabsførere havde ogsaa ondt ved at fatte, at Statens Gods ikke var deres personlige Ejendom; flere af dem blev straf-fede for Underslæb eller rene Tyverier, og mange Gange klagedes der over, at en eller anden Regnskabsfører var ganske uduelig og uærlig, hvorfor man udbad sig „et andet Subject“ i Stedet for ham.

Det var sikkert heller ikke let at hverve Folk til den anstren-gende Tjeneste paa Kanonbaadene; man maatte tage til Takke med dem, der meldte sig, og de var undertiden slemme.

En af „Trommesalens“ berygtede Slagsbrødre, Slagtersvend Oehrt, blev f. Eks. antagen som — Lærling ved Søartilleriet. Han har dog vel nok haft et kraftigt og sundt Legeme, i Modsætning til flere af de Søartillerister, der tjente paa Kanonbaadene, og som led af mange legemlige Svagheder.

I 1809 søgtes en Konstabel Iversen ombyttet, da han var „helt døv og beheftet med mange andre Usselheder“. Om en anden skrives der, at han ikke er egnet til det strenge Liv, da han er bryst-svag og i høj Grad pukkelrygget.

Flere faar det Skudsmaal, at „deres Liv ved Roflotillen har været en Kæde af Arrester, de svirer paa Værtshuse selv naar Fjenden er i Sigte og alle Mand er paa Brandvagt.“

Det er de mørke Sider ved Kanonbaadenes Søartillerister i denne Krig, men det maa heller ikke glemmes, at de slette Elemen-ter dog var i Mindretal; at Mod og Opofrelse paa mange Omraader blev udvist af de øvrige, der under allehaande Savn, Farer og An-strengelser maatte tage Kampen op mod Briternes vældige Sømagt.

Som om det ikke var nok med denne ene Fjende, fik Danmark den 29. Februar 1808 ogsaa Krig med Sverige.

Dagen efter Kong Christian den Syvendes Død, den 14. Marts 1808, blev alle de hjemmenværende Søartillerister tilligemed Mari-

nens øvrige Mandskab sammenkaldt for at høre følgende Parolfaling blive oplæst.

„Ifølge Hans Majestæt Kongens Befaling bekiendtgøres herved, at Høystsamme haver erklæret Krig til Kongen af Sverige. Ved at bekiendtgøre dette er jeg overtydet om, at Enhver, fra Generalen til Soldaten, vil med Iver og Glæde gribe denne Leilighed og gjøre den danske Stat og Folk Ære ved Tapperhed og uforsagt Mod.“

Glæden over denne Meddelelse har dog sikkert været yderst ringe.

I Begyndelsen af Aaret 1808 blev Organisationen af Flaadens Personel noget forandret. Hidtil havde der ved hver af de 4 Divisioner været 7 Matroskompagnier, men dette Antal blev nu formindsket til 6, og Mandskabet fra de 4 overkomplette Kompagnier blev fordelt ved Divisionerne, saaledes at de yngste og skikkeligste skulde ansættes som Underkonstabler ved Artillerikompagnierne, af hvilke der som hidtil var 2 i hver Division. Disse indeholdt kun Underkanonerer, Konstabler og Rugdrengene, medens det øvrige Personel, ligesom hidtil, var indordnet i Tøjhuskompagniet.

Antallet af Underofficerer og menige i Søartilleriet og deres Lønning var ifølge Reglement af 2. Februar 1808:

1	Sergent		aarlig	100 Rdl.	38	Sk.	og	1 Portion	Kost.
36	Overkanonerer	..	"	74	"	40	"	1 $\frac{1}{2}$	"
36	Kanonerer		"	69	"	65 $\frac{1}{2}$	"	1	"
40	Underkanonerer	.	"	51	"	83 $\frac{1}{2}$	"	1	"
300	Konstabler		"	31	"	15	"	1	"
196	Underkonstabler	.	"	24	"	69 $\frac{1}{2}$	"	1	"
104	"	som	Frimænd.						
52	Artillerilærlinge	..	aarlig	16	"	57 $\frac{1}{2}$	"	1	"
52	Artilleridrenge	...	"	10	"	58 $\frac{1}{2}$	"	1	"

Desuden Mundering og Hus i Nyboder.

Omtrent samtidig, nemlig den 4. Marts 1808, bestemte Kongen, „at Søartilleristerne, saavel Underofficerer som de Gemene herefter ikkun maae bruges til det Arbeide og den Tieneste, som deres egentlige Fag, Søartilleriet, Tøihuuset, Laboratoriet og Christiansholm udkræver, flittigen øves i Exercits og gjøre behøvende Vagter paa Bommen, Flydevagten, Christiansholm og ved Krudttaarnene; men være forskaaenede for Holmens øvrige Arbeider og som Følge heraf have Frihedsdage.“

Lysten til Tjenesten synes dog ikke at være bleven større ved de Forbedringer, som saaledes blev indførte; Tilgangen var ringe;

og Desertioner, saavel fra Flaaden som fra Hæren, var i denne Periode saa hyppige, at Kongen den 22. Marts 1808 resolverede, at enhver Desertør, som blev paagreben, skulde straffes med Galgen.

Samme Dag, som ovennævnte Resolution udkom, blev Linieskibet „Prins Christian Frederik“, som bekendt' ødelagt ved Sjællands Odde efter en hæderlig Kamp mod fjæddlig Overmagt. Kanoner Christian Willars blev for Mod og Iver fremhævet i Chefens Rapport; og Konstabel H. O. Lynge, der som syttenaarig blev saaret i Slaget paa Reden, udmærkede sig om Bord i Prinds Christian Frederik ved „den store Uforfærdethed, hvormed han, skjøndt qvæstet, vedblev sin Tieneste, til Skibet blev besat af Fjenden.“

Ikke faa Søartillerister saaredes i denne Kamp og faldt tilligemed de øvrige i engelsk Fangenskab, hvor de i flere Aar førte et gruopvækkende Liv i de berygtede engelske Fangeskibe.

Den 6. Februar 1808 skete der et større Uheld paa Laboratoriet, som jo endnu laa i Ulriks Bastion. Der gik Ild i en Del Krudt og Fyrværkerisager, og herved blev Artilleriløjtnant Carlsen, Overkanoner Lous, Underkanoner Frick og 10 Konstabler alvorligt forbrændte. For „udstanden Pine“ tilstod Kollegiet dem en Understøttelse, der varierede fra 60 Rdl. til 15 Rdl. En af Konstablerne, P. Ravn, kom dog ikke til at nyde godt heraf, idet han døde af Brandsaarene.

Den 15. August 1808 blev Tøjvarter, Kaptajnløjtnant Lund, Kaptajnløjtnant Havn og Artilleriløjtnant Bøchmann afskedigede paa Grund af Alder, men beholdt deres fulde Lønning i Pension; hvilket var for Lund 368 Rdl. 84 Sk., for Havn 268 Rdl. 84 Sk. og for Bøchmann 188 Rdl. 84 Sk.

Som Følge af denne Afgang skete der følgende Forfremmelser:

Artilleriløjtnant Carlsen blev udnævnt til Premierløjtnant og Tøjvarter med:

268 Rdl. 84 Sk.	i „Gehalt“.
69 „	til en Skriver.
7 „	„ Lys.
100 „	i Ducør.

I alt 444 Rdl. 84 Sk. om Aaret.

Artilleriløjtnant Høyer forfremmedes til Premierløjtnant og Overkanonererne Niels Bilgrav og Lars Hansen til Artilleriløjtnanter.

Vinteren 1808—1809 var meget streng, og Kollegiet tilstod da Søartilleriets Officerer og Overkanonerer en Sum af 20 Rdl. —

15 Rdl. hver til Brændsel. De lavere Underofficersgrader og de menige fik ingen Hjælp, og der var Kulde og Nød i mange smaa Hjem i Nyboder. Flaadens Admiraler gav da af deres egen Lomme 750 Rdl. til Brændselshjælp for Mandskabet; Tøjhuskompagniets Part af Gaven blev 30 Rdl., men en Favn Brænde kostede den Gang 14 Rdl., saa Summen forslog ikke meget.

Tøjmesteren, Kaptajn C. Høyer, havde i længere Tid været svagelig og døde den 11. August 1809. Der blev ikke udnævnt nogen ny Tøjmester; men Embedet blev bestyret af Undertøjmester, Kaptajnløjtnant Lykke.

Imidlertid gik Krigen sin Gang i de danske og norske Farvande, og flere af Søartilleriets ældste Underofficerer fik ret selvstændige Kommandoer, dels som Chefer for Flaadebatterier, og dels paa Skanserne i Københavns Nærhed. I Løbet af Krigen blev 6 Overkanonerer, R. Fischer, H. Christiansen, T. Hansen, J. C. Ibsen, J. Condrup Bille og P. Larsen udnævnte til Artilleri Maanedsløjtnanter; og Overkanoner J. Hjorth blev Artilleriløjtnant i 1810.

Krigen med Sverige endtes, som bekendt, ved Freden i Jönköping 10. Decbr. 1809, i hvilken Anledning der 2. Juledag var Takkegudstjeneste i Københavns Kirker og Salutskydning fra Voldene.

Men den mægtigste Fjende var endnu tilbage, Englænderne var Herrer paa Havet, og selv om det af og til lykkedes de danske Kanonbaade at udskære nogle Handelsskibe af en Konvoj eller endog at erobre nogle mindre engelske Krigsskibe, saa kunde Prisepengene for saadanne Erobringer dog ikke veje op mod al den Anstrengelse og alle de Lidelser, som Besætningerne i de aabne Kanonfartøjer maatte døje paa det urolige Hav i de barske Efteraars Dage og Nætter.

Efterhaanden som Krigen trak i Langdrag, faldt det mere og mere vanskeligt at hverve Folk, og de, der var tvungne til at blive i Tjenesten, forsøgte paa mange Maader at slippe fri. Trods Truslen om Dødsstraf var Desertion meget hyppig; og enkelte skyede endog ikke at begaa Forbrydelser for af den Grund at blive udstødte af Marinen.

I den Anledning blev der den 21. September 1811 givet Ordre til at følgende Skrivelse skulde bringes til Mandskabets Kundskab:

„Efter at Collegium havde fundet sig beføiet til for Hans Kongelige Majestæt allerunderdanigst at andrage, at man var vidende om, at enkelte maadelig tænkende og slet handlende Mennesker i den faste Tieneste ved Søe Etaten har begaaet Forbrydelser eller

gjentagne Forseelser for at komme ud af samme og ernære dem paa anden Maade, som maaske for Øyeblikket maatte være noget fordelagtigere for dem, bestemte Hans Majestæt:

At det enrouleringspligtige Mandskab ved Haandværksstokken, Divisionerne og Tøjhuskompagniet, som formedelst Tyverie eller andet slet Opførsel i deres tjenstdygtige Alder udsættes af Tienesten, skulde indskrives ved Enroulleringen og afleveres til Hvervingen for saa længe at tjene som Enroullerede, som de havde tilbage at tjene i den faste Tjeneste . . .“

Fra Cheferne paa Kanonbaadene indløb stadig Klager, dels over Fartøjernes upaalidelige Kanoner, der sprængtes eller revnede under Skydningen, og dels over de lige saa upaalidelige Regnskabsførere, der hverken kunde det ene eller det andet af „deres Metier“.

Disse Klager førte omsider til, at Artilleri Maanedsløjtnant Ibsen i 1812 blev sendt ud til alle de Havne, hvor Rofflotillen havde Station. Han fik „virkelig Artilleriløjtnants Karakter“, og han havde Ordre til at lade alle mistænkelige Kanoner prøve og til at lære Konstablerne Kanonbetjeningen.

Tillige skulde han af Cheferne skaffe sig Oplysning om, hvilke Regnskabsførere, der var uduelige og søge at bringe deres Regnskaber i Orden.

At man nærede en meget ringe Tillid til Regnskabsførernes Ærlighed fremgaar bedst af, at Løjtnant Ibsen havde Ordre til at paase, „— at de Steder, hvor Godset opbevaredes, var saaledes beskafne, at Regnskabsførerne ikke kunde komme til det, naar de selv vilde, men kun naar der var en Opsynsmand til Stede.“

Disse „Opsynsmænd“ var Overkanonerer, som fra Tøjhuskompagniet blev beordrede til Tjeneste ved de forskellige Afdelinger af Rofflotillen og som herfra skulde sende Meddelelse hjem om Søartilleristernes „Capacitet“. Vidnesbyrdene var ikke gode; mange af de yngre Underofficerer og Konstabler blev betegnede som „meget maadelige Subjecter i Kundskaber“.

Autoriteterne gjorde, hvad de kunde, for at skaffe Søartilleristerne Undervisning.

Naar Kanonbaadene paa Grund af Is eller af andre Aarsager var oplagte i nogen Tid, blev Underofficerer og Konstabler straks beordrede til Artilleriskolen, men Livet i Kanonbaadene havde tilintetgjort Lysten til at sidde paa Skolebænken, og Undervisningen bar kun ringe Frugt.

Skolen, der jo laa paa Christiansholm, havde ikke Plads til

mange Elever, og Kongen befalede derfor den 3. Oktober 1811, at Bygningen skulde gøres større.

Samtidig blev der givet Ordre til, at der skulde indrettes en Skole for Matroskompagnierne; og man valgte hertil den Bygning, hvor nu Søartilleriets Kontorer findes. Dokøen kaldtes den Gang Ankerøen, og det omtalte Hus benævnedes „Ankerstokhuset“.

Indtil vi mistede Flaaden, tjente Bygningen nemlig som Magasin for Ankerstokke, thi naar et Skib kom hjem fra Togt, blev dets Ankere „afstokkede“, og Stokkene, der var af Træ, lagdes ind i Huset for at beskyttes mod Vind og Vejr. Nu skulde Bygningen kaldes Ankerøskolen, men Matroserne, der ikke holdt af Skoletvang, sagde: „Nu skal vi allesammen være Slaver i Stokhuset“. Underofficerer af Søartilleriet skulde være Lærere ved Ankerøskolen, men hverken denne eller Skolen paa Christiansholm blev færdige før 1813, thi der var ingen Murere ledige, de var alle beskæftigede med at bygge Byens Huse op efter Bombardementet.

Trods Krigen og de strenge Tider glemte man dog ikke Ceremoniellen. Paa Kongens Fødselsdag maatte Mestere, Mestersvende, Underofficerer og menige af Haandværksstokken stille til Parade, bevæbnede med Hellebarder, som hver Gang rekvireredes fra Hærens Tøjhus.

Der blev ligeledes udfærdiget et omstændeligt Salutreglement, men for at spare paa Krudtet blev det bestemt, at den gamle Skik, at „afblæse“ Kanonerne, skulde ophøre.

Naar det var nødvendigt at skyde Varselskud for at faa et Koffardiskib til at brase bak, skulde Skipperen selv betale Skudenes Værdi. Et skarpt Skud med en 36 $\mathcal{W}$'s Kanon kostede 20 Rdl. 32 Sk., et løst 11 Rdl. 64 Sk.; med de mindre Kalibere var det ikke saa dyrt; det billigste var 80 Skilling for et løst Skud med en 1 $\mathcal{W}$'s Falkonet. Et skarpt Geværskud skulde betales med 16 Skill.

Ved kongelig Resolution af den 3. Oktober 1811 blev der fastsat en ny Organisation for Søartilleriets Personel, der her efter skulde bestaa af:

- 1 Tøjmester,
- 1 Undertøjmester,
- 1 Tøjvarter,
- 4 Artilleriløjtnanter,
- 4 Fyrværkere,
- 2 Sergenter,
- 30 Overkanonerer,
- 30 Kanonerer,

30 Underkanonerer,
 2 Løbere,
 70 helbefarne Konstabler,
 70 halvbefarne Konstabler,
 20 Hoboister,
 40 Artillerilærlinge,
 5 Musiklærlinge.

310 Personer i alt.

Som tidligere omtalt var Chargen Fyrværker i 1772 forandret til Artilleriløjtnant; nu blev den altsaa igen indført; men paa Grund af de uregelmæssige Tilstande, der herskede, blev Pladserne først besatte den 1. Januar 1814, da Artilleri Maanedsløjtnant T. Hansen samt Overkanonererne M. N. Poulsen, Hans Levin og P. L. Støel udnævntes til Fyrværkere.

Fra 1808 til 1813 havde Marinen, som bekendt, afgivet Besætning til nogle franske Linieskibe, der henlaa paa Scheldefloden. Fra 1808 til 1811 var 2 Skibe, 1812 og 1813 var 4 Skibe bemandede med Danske. De nødvendige Artilleriunderofficerer og Konstabler havde i Begyndelsen meldt sig frivilligt; men da det blev bekendt, under hvilke Forhold man levede der om Bord, ønskede ingen denne Tjeneste, og det blev vanskeligt at faa erstattet de mange, der paa Grund af Sygdom og Død afgik fra disse Skibe. Kosten var utilstrækkelig, Klimaet usundt og Arbejdet meget haardt. Ved Anlæg af Skanser og ved andet Arbejde i Land stod Folkene ofte Dage igennem i den barske Vintertid i Vand og Mudder til midt op paa Livet; Tøjet faldt af dem i Laser, og de fik ingen Løn til den fastsatte Tid. I Skibene fandtes hverken Kabys eller Kakkellovn; ja det var endog forbudt at have Lys tændt.

Allerede det første Aar ytrede de danske Besætninger højlydt deres Misfornøjelse, og da dette kom Kejser Napoleon for Øre, gav han Ordre til, at de Danske skulde afgaa til Brest og gøre Tjeneste der. Dette nægtede de dog alle, hvorfor de to Chefer, Kaptejnerne Rosenvinge og Holsten, blev arresterede og sendte til København under Bevogtning.

Under de efterfølgende Chefer blev Forholdet ikke bedre, og det følte af alle som en Befrielse, da denne Tjeneste ophørte i Aaret 1813. De danske og norske Underofficerer og menige fik sig nu en rask lille Fodtur; de, der ikke var syge, maatte nemlig gaa hjem til København.

Ved Tjenesten i de franske Skibe mistede ikke faa Søartillerister Livet, dels paa Grund af Sygdom og dels ved Ulykkestilfælde.

I Linieskibet Dantziks Krudtmagasin hændte f. Eks. den Ulykke den 11. November 1811, at en Tønde Krudt eksploderede, hvorved 2 Mand dræbtes og 3 blev haardt saarede.

I denne Periode var det ikke ualmindeligt, at Søartilleriets Underofficerer og menige blev idømte haarde Straffe, saasom Degradation, Kat eller Tamp. For at sætte gentagne Absenter (Udeblivelse fra Tjeneste) fik Synderen som Regel Forbedringshusarbejde i 3 Maaneder, eller han blev „slaaet i Jern som Stokhusslave“ et vist Antal Dage og maatte selv betale sin „Forflegning“.

Som Eksempel paa Straf for Tyveri, skal anføres følgende :

Tre Tømmermænd paa Nyholm blev i Sommeren 1809 enige om at ville stjæle Tjære fra et Skur, hvortil den ene havde en Nøgle. De tog en Baad i Flaadens Leje, lagde til ved Skuret og stjal 4 Tønder Tjære, som de, uden at blive stoppede af en i Nærheden posteret Skildvagt, rullede ned i Baaden og roede bort med. I Forvejen havde de aftalt med Vagtkommandøren paa Christiansholms Vagt, Overkanoner P. Christiansen, at han skulde lade dem slippe forbi Vagten. Da de kom til Christiansholm, stod Overkanoneren selv paa Broen og tog imod en Lap Papir, som de stak op til ham, og som skulde gælde for Passerseddel, for ikke at vække Mistanke hos Vagtmandskabet. Tyvene slap saaledes ud i Havnen og solgte Tjæren til en Skipper for 112 Rdl. Overkanoneren fik 3 Rdl. som sin Part. Tyveriet blev opdaget, og kombineret Ret dømte dem alle fire til Kagstrygning og Fæstningsslaveri paa Livstid. Hovedmanden skulde tillige brændemærkes i Panden og Overkanoneren degraderes. Kongen formildede Dommen saaledes, at Hovedmanden ikke blev brændemærket og kagstrøgen, men ellers fik livsvarigt Fæstningsarbejde. De andre tre slap hver med 6 Aars Forbedringshusarbejde; Overkanoneren blev selvfølgelig først degraderet.

Skønt strenge Straffe saaledes ofte blev eksekverede, var det dog længe siden, at nogen af Søartilleriets Mandskab var bleven henrettet; men den 5. Marts 1812 blev Konstabel Leonhardt Hallager halshugget paa Amager Fælle. Han havde flere Børn, af hvilke han elskede den 10 Aar gamle Johannes højest og foretrak ham for de andre. Hans Hustru bebrejdede ham ofte dette; og da hun den 29. Oktober 1811 igen lod ham høre ilde for hans store Forkærlighed for Johannes — „henfaldt han i Tanker og sendte derpaa en anden Søn, Andreas Vilhelm, der var Krøbling, efter for 6 Skilling Brændevin, som Leonhardt drak ud paa een Gang. Derefter tog han en Ragekniv i Dragkisten, gik ind i Kammeret, hvor Johannes sad paa Sengen, greb Drengen og overskar hans Hals med et eneste Snit.“

Barnet døde nogle Minutter efter; og Hallager meldte sig i Nyboders Vagt, hvor han „med blegt, forvildet Ansigt bad om at maatte blive arresteret, da han havde gjort en Ulykke paa den, han elskede højest her i Verden.“

Under Forhørene blev det oplyst, at Hallager flere Gange havde haft Hjernesygdom, og at han „laborerede“ af Brystsyge; men kombineret Ret tog intet Hensyn til hans Sygelighed. Dommen, der faldt den 10. Januar 1812, lød paa, at „Arrestanten bør bøde Liv for Liv, have sin Hovedlod og Jord, om han noget er eyende, til Kongen forbrudt, og betale de paa hans Arrest medgaaede Omkostninger.“

Dødsdommen blev stadfæstet af Kongen den 5. Februar 1812.

Natten mellem den 4. og 5. Marts havde 1 Kanoner og 8 Konstabler Vagt ved Skafottet, og da de om Morgenens før Henrettelsen var blevne afløste af en Deling Soldater og marcherede hjem, traf de et Barn, der hulkende og næsten afmægtig af Graad, var paa Vej til Retterstedet. Det var Delinkventens anden Søn, Krøblingen Andreas Vilhelm, der vilde ud at se sin Fader for sidste Gang. Kanoneren fik Drengen til at gaa med tilbage; men da Styrken passerede Vagten ved Amagerport, saa Soldaterne med Forbavselse, at de fleste af Søkrigerne græd.

Den sidste større Affære i den for Danmark ulykkelige Krig var, som bekendt, Kampen i Lyngør den 6. Juli 1812, da Fregatten Najaden blev ødelagt af det engelske Linieskib Dictator. Najadens Regnskabsfører, Kanoner Johannes Jensen, og flere Konstabler faldt i Kampen, medens de fleste af Skibets øvrige Artillerister blev saarede. Med Najaden var udkommanderet 1 Kanoner, 4 Underkanoner og 22 Konstabler.

Den lille Krig i de danske Farvande fortsattes. Det lykkedes vore Kanonbaade og Kapere af og til at gøre Priser af stor Værdi, men dette kunde ikke raade Bod paa den almindelige Finansnød. Pengevæsenet var i en haabløs Tilstand; Norge var udsat for Hungersnød, da Tilførselen af Korn blev hindret af engelske Orlogsmænd. Fattigdom og Elendighed truede alle, og i begge Riger var man inderlig ked af Krigen.

Underhandlingerne om Fred førte dog ikke til noget Resultat; tværtimod fik Danmark igen Krig med Sverige.

Den 25. Maj 1813 blev det hjemmeværende Mandskab af Søetaten forsamlet paa Gammelholm, og følgende kongelige Parolfaling blev oplæst:

„Vores ivrige Bestræbelser for at lindre de Besværligheder, som trykke Vore kiære og tro Undersaatter, haver været at slutte

Fred med England; men de er løbet frugtesløse af; thi den Gesandt, som Vi havde sendt til London med Fredsforslag, er ved engelsk Regiering bleven afvist uden at blive hørt. Kun alene blev ham tilkiendegivet, at det ufravigelige Vilkaar for Freds Underhandlingerne paa andet Sted end London og under svensk Deeltagelse er, at Kongeriget Norges Afstaaelse til Sverige maatte lægges til Grund; og da saadant strider mod Statens Sikkerhed og Rigernes Forenings Vedligeholdelse, saa nødes Vi til at fortsætte Krigen; og Vi forlade os tillidsfuld paa Vores tro Folks Hengivenhed og den retfærdige Sag, ligesom paa Vor Sø- og Land-Magts Mod og Standhaftighed til Rigernes Forsvar, og bygge trygt paa, at ethvert Individium opfylder nøye de Pligter, han skylder Os og Staten; samt besieles af den Iver, Mod og Uforsagthed, som hædrer den tappre Soldat og stedse udmærkede vore Forfædre."

Krigen med Sverige blev officielt erklæret den 3. September 1813; men Marinen kom ikke til at bestaa nogen større Kamp med Svenskerne.

Freden i Kiel 1814 endte, som bekendt, den langvarige og sørgelige Krig, der bragte vort Fædreland til Afgrundens Rand, og som ogsaa for Marinen havde været af skæbnesvanger Betydning. Man havde ingen store Skibe: Artillerimateriellet var i Forfald og Personellet forraaet ved det halve Sørøverliv, det gennem flere Aar havde ført. Enkelte havde tjent store Prisepenge, der dog som Regel blev satte over Styr med det samme; kun de færreste havde jagt noget til Side til Hjælp i den trange Tid, der snart skulde komme.

Priserne paa Levnedsmidler var stegne til en urimelig Højde; og Smalhans bankede paa Døren i de fleste Hjem. Ganske vist fik Marinens Mandskab Kosten, men hele Familien kunde dog ikke leve af den.

Rede Penge saas næsten aldrig mere; da Regeringen havde udstedt Papirspenge uden tilsvarende Sølvværdi; og med disse, hvis Kurs stadig sank, blev Lønningen betalt. Sult og Nød for Mandskabet var Følgen; Gang paa Gang søgte baade Underofficerer og menige om at faa Gagen udbetalt i Sølvværdi i Stedet for i Navneværdi, men der var ingen Penge. En enkelt Gang bestemte Kollegiet, „til nogenledes Soulagement“, at Lønnen til en Del af Søartilleriets Personel skulde udbetales i Sølvværdi; men det skete da paa den Maade, at de, der f. Eks. skulde have 30 Rdl., kun fik 12 Rdl.

Under saadanne Forhold var det af mindre Betydning, at Ga-

gen for de 4 Artilleriløjtnanter den 1. Januar 1814 blev forøget med 50 Rdl. aarlig til hver.

Det var strenge Tider, Savn og Elendighed var næsten Hvermands Gæst, Koner og Børn sultede; og mange Mænd greb da til den sørgelige Udvej at stjele. Baade paa de kongelige Holme og ude i Byen blev mange af Søetatens Mandskab grebne i Tyveri og haardt straffede.

Der var Tilbagegang paa alle Maader; mange Søartillerister blev afskedigede; og enkelte af disse søgte da Hjælp hos Fattigvæsenet; medens andre søgte at friste Livet ved at tigge paa Gaden og i Husene.

Den tidligere Bestemmelse om, at Søartilleristerne kun maatte anvendes til Arbejde, der vedrørte deres Fag, var ikke længer gældende; de blev sammen med Matroserne brugte til alt „Udsjou“ paa Holmene.

Af de 6 Overkanonerer, der under Krigen havde gjort Tjeneste som Artilleri Maanedsløjtnanter, var T. Hansen bleven Fyrværker, og Ibsen karakteriseret Artilleriløjtnant. H. Christiansen forblev i Norge, og J. Condруп Bille blev ansat paa Christiansø. P. Larsen og R. Fischer ansøgte om vedblivende at maatte bære Løjtnants Uniform, men fik Ordre til „straks at aflægge Officers Munderingen og atter gøre Tjeneste som Overkanoner.“

Fyrværker Hansen blev Artilleriløjtnant i 1814, men baade han og Fyrværker Levin døde i 1815. Da man allerede den Gang var betænkt paa at nedsætte Antallet af Officianter, blev der i deres Sted kun udnævnt een Fyrværker, nemlig A. M. Torgersen; og da denne døde i 1818, blev han ikke erstattet.

Efter at Viceadmiral Kierulff i Maj 1814 var afgaaet; blev Posten som Holmens Chef overtaget af Kontreadmiral J. C. Krieger, der var født den 7. Juli 1756 og gjorde sit første Orlogstogt, da han kun var 7 Aar gammel. Han blev Sekondløjtnant 1771 og var derefter i flere Aar i fransk Tjeneste, hvor han deltog i mange blodige Kampe mod Englænderne og blev saaret. Han havde i 1807 Kommandoen over den bevægelige Sødefension ved København og ordnede under den paafølgende Krig med stor Dygtighed Kanonbaads Tjenesten og Forsvaret af Sjællands Østkyst. I Stillingen som Holmens Chef viste han Utrættelighed og betydelige administrative Evner, ligesom han forstod at gøre sig afholdt af sine underordnede. Han døde den 9. Juli 1824.

Som før omtalt havde Undertøjmester Lykke bestyret Embedet som Tøjmester siden 1809, men den 7. August 1814 blev Kaptajn J. N. K. Hensler udnævnt til Søtøjmester.

Efter Krigen skulde man tænke paa igen at skabe et Søværn, der passede til Landets Forhold. Der maatte saa at sige begyndes paa bar Bund; brugbart Materiel var der ikke meget af, medens der var for stort et Personel. Stadig voldte Landets Fattigdom de største Vanskeligheder; og Klagerne fra Mandskabet over dets usle Kaar lød højere og højere.

Maaske for at stille Folkene lidt tilfreds og trøste dem i deres Nød befalede Kongen den 24. Juli 1815, at „alt Mandskab af Sø Etaten skal næstfølgende Torsdag møde paa Gammelholm paaklædt som til Kirkeparade for derfra at afgaae til Rosenborg Slot at see de kongelige Regalier.“

Aaret 1815 gik hen uden nævneværdige Forandringer for Søartilleriets Vedkommende; men med Aaret 1816 begyndte Reformerne.

Den 22. Januar blev det faste Mandskabs Styrke formindsket; og det blev inddelt i 2 Divisioner, hver med 6 Kompagnier. Der blev oprettet et „Artillerikorps“, som dannede det ene Kompagni i 1ste Division og omfattede alle Underofficerer og menige ved Søartilleriet.

Artillerikorpset skulde bestaa af:

1 Sergent	med	130 Rdl.	om Aaret.
1 Løber	”	74	” ” ”
2 Fyrværkere	”	184	” ” ”
16 Overkanonerer	”	130	” ” ”
20 Kanonerer	”	98	” ” ”
24 Underkanonerer	”	74	” ” ”
60 helbefarne Konstabler	”	56	” ” ”
60 halvbefarne ”	”	50	” ” ”
25 Lærlinge	”	32	” ” ”
1 Gymnastiklærer	”	98	” ” ”

I Lønningen er medregnet Kvarterpenge, der for Sergenten, Fyrværkerne og Overkanonererne var 16 Rdl., for de øvrige 8 Rdl. om Aaret.

Til Søartilleriets Personel hørte endvidere:

1 Tøjmaster, hvis Løn var 1400 Rdl. aarlig og 1 Ordonnans

1 Undertøjmaster, der lønnedes med 331 Rdl. 36 Sk., 2 Portioner Kost in natura, 13 Rdl. 52 Sk. i Maltpenge samt 40 Rdl. til 4 Favne Brænde. Desuden havde han et personligt Tillæg af 100 Rdl. aarlig og 2 Jolleroere.

1 Tøjvarter med en aarlig Lønning af 444 Rdl. 84 Sk., 2 Por-

tioner Landkost in natura, 13 Rdl. 52 Sk. i Maltpenge samt 30 Rdl. til 3 Favne Brænde.

2 Artilleriløjtnanter, hvis Løn var 288 Rdl. 84 Sk., $1\frac{1}{2}$ Portion Landkost in natura og 20 Rdl. til 2 Favne Brænde.

Musikskolen ophævedes, og Hoboisterne, der var reglementerede ved Planen af 1811, blev afskedigede.

2det Kompagni i 1. Division var det saakaldte Arsenalkompagni, som ogsaa paa en Maade hørte til Søartilleriet og talte:

1 Sergent,

1 Løber,

11 Arsenal Underofficerer,

134 Arsenal Arbejdsmænd samt uden for Artilleriet 102 Arbejdsmænd ved Holmen.

Dette Arsenalkompagni blev benyttet som Afløb for Søartilleriets slette Elementer. Naar nemlig en Mand var bleven straffet med Kat eller med den saakaldte „2 Dages Tampning“, var han uværdig til at tjene i Artillerikorpset og skulde da enten afskediges eller oversættes til Arsenalkompagniet som Arbejdsmand. „Tampningen“ blev fordelt paa 2 Dage, naar det idømte Antal Slag var saa stort, at Delikventen ikke kunde udholde Straffen i een Dag.

Tidens Løsen var nu Tarvelighed og Sparsommelighed, og dette skulde ogsaa gennemføres i Klædedragten. Den for Officerer i 1801 indførte „Stadsuniform“ var allerede bleven afskaffet under Krigen, og fra den 1. November 1812 maatte saavel Officerer som Overkanonerer aflægge Epauletterne. Som Distinktion for Officererne blev indført en smal Guldgalden i Vinkel over Ærmeopslagene, og der over een eller flere Rosetter efter Graden. Kaptajn-løjtnanter, Premier- og Sekondløjtnanter havde ingen Snor, men kun 4, 3 og 2 Rosetter. Overkanonererne fik som Distinktion et blindt Knaphul med Udsyning paa hver Side af den opstaaende Krave, hvis Farve allerede i 1805 igen var bleven forandret fra blaa til brandgul ligesom Ærmeopslagene.

Fyrværkerne og de 2 ældste Underofficersgrader havde Kjole med Ankerknapper, Underkanonererne Jakke med Skøder, de menige bar korte Trøjer. Fyrværkerne og Overkanonererne fik Pantalons, d. v. s. snævre Benklæder, der bares inden i de landskaftede Støvler; de øvrige Søartillerister havde lange Benklæder og Sko.

For alle Underofficerer og menige blev reglementeret runde Hætte med et Emblem, der bestod af 2 korslagte Kanoner, og desuden havde Fyrværkere, Overkanonerer og Kanonerer sort Kofarve paa Hatten. Kun Lærlingene bibeholdte Huer.

Som Distinktion blev indført gule Uldsnore; saaledes at Kanonerer og Underkanonerer fik to, Konstabler een Snor i Vinkel paa hvert Ærme.

For hver Mand blev desuden reglementeret en Kasket, en Klædes Trøje og et Par Sejldugs Benklæder til Arbejdsbrug. Klædes Benklæderne og Arbejds Trøjerne var af graa Farve. Drengene havde kun Sejldugs Dragt.

Arsenalkompagniets Uniform var forsynet med orangefarvet Krave og Ærmeopslag af samme Farve.

Den 11. August 1816 udkom igen et nyt Munderings Reglement, efter hvilket der blev tilstaaet Fyrværkere, Overkanonerer og Kanonerer en ny, blaa Uniform med kraprød Krave hvert andet Aar samt en Kappe af graat Klæde hvert femte Aar. De øvrige Søartilleristers Mundering skulde vare i tre Aar, men dette Personel fik tillige en Arbejdsklædning hvert andet Aar. Hver Mand fik desuden Skjorte, Sko og Strømper, hvilke sidste var af tyk, islandsk Uld, der blev farvet lyseblaa.

I 1819 blev det graa Klæde erstattet af blaat, hvilken Farve siden er bibeholdt, dog i forskellige Nuancer.

Blandt Søartilleriets Personel var Nøden vedvarende stor, og Klage paa Klage strømmede ind til det „høye Collegio“, der gerne vilde hjælpe, men ikke formaaede det paa Grund af Landets Fatigdom. Mandskabets Lønning blev stadig udbetalt i Navneværdi, men endelig resolverede Kongen den 12. Juli 1816:

„At samtlige Søe-Etatens faste Mandskab maae fra førstkomende første August betales Lønning og andre Penge Emolumenter i Rigsbankspenge, Daler for Daler, Sølvværdi, af hvad nu er bestemt, mod at Tjenestetiden for alle fastsættes til 20 Aar fra den Tid, de ere udgangne eller udgaae af Lærlinge Classen; dog at de, der nu have en længere Tjenestetid paa sig, ikke skienkes noget deraf. Alle de, som endnu ikke have tient eller ere pligtige at tiene saa lang Tid maae bekendtgøres, at naar de inden kort Frist erklære sig villige til at paatage sig Resten af forbenævnte 20 Aar, ville de ligeledes blive lønnede med Sølvværdi som de Andre; men afgive de ikke en saadan Erklæring, da skulle de aftiene den Tid, de have tilbage med Lønning i Navneværdi som hidtil.

At Pensionisterne i 3die og 4de Classe ikke skulle nyde Sølvværdi, medmindre de findes villige til, mod det fastsatte Dag Tillæg, at arbeide i Spaanehaugen, naar de kunne det, og det behøves.“

Under Krigen havde der flere Gange været lidt Friktion mellem Søartilleriet og Hæren om Benyttelsen af Krudtmagasinerne omkring København, da hver Etat mente at have for lidt Plads og

derfor søgte at faa Rum i nogle af de Magasiner, den anden Etat disponerede over. Nu blev Forholdet ordnet ved et kongeligt Reskript af 28. Maj 1816, i hvilket bestemtes, at

„Sø Etaten erholder 12 Krudt Taarne; nemlig 4 inden for Christianshavns Volde, 3 i Enveloppen uden for Christianshavns Volde, nærmest Qvintus; 3 paa Amager søndenfor Castrup og 2 paa Trekroners Batterie, af hvilke 12 Krudt Taarne kun de 3 paa Amager og de 3 i Enveloppen belægges i Fredstid med Krudt og Ammunition, ligesom et af disse anvendes til Opbevaring af Commerciens Krudt.“

Landetaten fik ligeledes 12 Krudtmagasiner, nemlig „4 inden for Kiøbenhavns og Christianshavns Hovedvold, 4 paa Amager; de 2, der i Enveloppen uden for Christianshavns Vold ligge nærmest Amagerport og 2 i Citadellet.“

Trods Landets Fattigdom og Artilleriets slette Tilstand efter Krigen fik Tøjmasteren dog den 19. Marts 1817 Ordre til at udlevere 12 Stk. 24 $\varnothing$'s Kanoner med 60 Skud pr. Kanon, hvilket skulde afsendes med Fregatten Minerva som Gave til „Barbareskerne“ paa Afrikas Nordkyst.

Et Vaaben, som man ventede sig meget af paa den Tid, var Espingolen, der den 2. Marts 1817 blev indført som Armering i Flaadens Skibe. Den blev ladet med flere „Lag“ Kugler, og mellem Lagene indsattes en langsomt brændende Sats. Paatændingen skete fra Munden, og Vaabenet vedblev at skyde, indtil det var tomt. Ladningen foregik med stor Hemmelighedsfuldhed, og de Artillerister, som havde lært den, maatte aflægge Ed paa ikke at røbe Fremgangsmaaden.

Allerede i 1817 skete der ved Ladningen af en Espingol paa Laboratoriet en Ulykke, hvorved en Underkanoner og en Konstable blev haardt saarede: „Espingolen gik af og vedblev efter sin Indretning at fyre, saa den tændte Ild omkring i Stuen, og hele Laboratoriet var truet af Undergang. Da tog Kanoner F. Grim den skydende Espingol, bar den ud i Gaarden og lod den der af-fyre sine Skud.“

Kollegiet udtalte sin Tilfredshed med den af Kanoneren udviste Konduite og lovede at have ham i Erindring. „Men,“ — staar der vemodig i Optegnelserne, — „han blev aldrig erindret; Aaret efter blev han saa haardt saaret, at han i 1821 døde af Følgerne, og hans Kone og Børn fik slet ingen Hjælp.“

Efter fattig Evne søgte man at udvikle Materiellet, og en Del Prøver og Forsøg blev afholdte. Et af disse fandt Sted den 8. August 1817 og gik ud paa at skyde med „stivere Kugle“, hvorved

Spillerummet blev formindsket til et Minimum. Forsøget faldt uheldigt ud, idet Kanonen, der var støbt i Laurvig 1789, sprængtes. Herved blev Kanoner F. Nielsen dræbt og den nylig omtalte Kanoner Grim saa haardt saaret, at han efter frygtelige Lidelser døde halvtredie Aar senere. Foruden disse blev Kanoner Høyer, Underkanoner Blichfeldt og 3 Arsenal Arbejdsmænd saarede.

I Februar 1817 døde Premierløjtnant, Tøjvarter Carlsen, og Artilleriløjtnant Bilgrav blev den 2. Marts ansat som Tøjvarter. Samtidig blev karakteriseret Artilleriløjtnant Hjorth fast ansat, men i overkomplet Nummer; og Overkanoner J. O. Hage udnævntes til Artilleriløjtnant, men døde kort Tid efter. Da Premierløjtnant A. Høyer døde samme Aar, fik Hjorth Premierløjtnants Karakter og forblev i Tjenesten til 1822.

Paa Christiansø var der ogsaa af og til Afgang af en Artilleriløjtnant, i hvis Sted en Overkanoner blev udnævnt og ansat som Løjtnant.

Hidtil havde de egentlige Søofficerer ikke lagt sig særlig efter Artillerividenskaben; kun Posten som Tøjmaster var siden 1764 besat med en Søofficer, medens saavel Undertøjmesteren som de øvrige Officerer ved Søartilleriet var Mænd, der havde tjent sig op fra Underofficer. Nu syntes det, som om Søofficererne fik Blik for Artilleriets store Betydning og vilde søge at erhverve sig Kundskaber paa dette Omraade.

Begyndelsen blev gjort af Premierløjtnant Borch, som den 1. Januar 1818 blev ansat ved Søartilleriet „næstefter Undertøjmesteren“. Han udgik af Lønning som Søofficer og fik i Stedet 238 Rdl. 84 Sk. Seddel Valuta samt en Ducør af 50 Rdl. Sølvværdi aarlig. Endvidere blev der tilstaaet ham Hus og Kost samt de øvrige Emolumenter, der var blevne ledige ved Artilleriløjtnant Hages Død.

I hine Dage blev Artillerikorpsets Personel ofte benyttet til at vaage over Ro og Orden i København. Da „Tugt- og Rasphuuset“ i 1817 blev stukket i Brand af Fangerne, maatte Søartilleristerne være behjælpelige med at overflytte Slaverne til Gammelholms Arrester og bevogte dem der, til de i Oktober Maaned flyttedes til Kastellet.

Under „Jødefejden“ i 1819 blev der af Artillerikorpset udsendt Gadepatrouiller, der havde Ordre til „at nedstikke enhver Voldsmand og Urostifter, som ikke strax forføier sig bort.“ I den Anledning skrev Kongen den 25. September til Kollegiet.

„Vi have med Tilfredshed seet den Iver, hvormed Vor Sø-Etat har udført den dem befalede Tjeneste og bevidner derfor Samme herved Vor Tak.“

I Begyndelsen af 1820 indberettede Strandlodforvalter Kaufeldt i Vedbæk, „at der omkring paa Kysten foregaar store Udsnelgelser af Heste til Sverige, til hvis sikke Iværksættelse undertiden flere svenske Baade med bevæbnet Mandskab til Kysten ankommer. Da Fiskerbefolkningen er ubevæbnet, tør den ikke gjøre Defraudanterne Modstand, hvorfor man maatte anmode om Hjælp.“

I den Anledning fik nogle Kanonerer Ordre til at rejse til Vedbæk med 40 Pistoler og 40 Huggerte for at forblive der, indøve Befolkningen i Brugen af Vaabnene og hjælpe den mod Svenskerne.“

Man kunde i de Tider finde mærkelige Ting paa Københavns Gader. Saaledes tilbød det kongelige danske Cancelli i 1819 Søartilleriet 8 store Jernkanoner, der i lang Tid havde henligget ved Bolværket i Kvæsthusgade, og hvis Ejer ikke var til at finde. Søartilleriet havde dog ikke Anvendelse for Kanonerne, da de var for store til Skibsbrug.

Trods de slette Lønninger blev der ofte stillet Fordringer til Personellets Offervillighed. I Juli 1822 rettedes der en indtrængende Anmodning til Søartilleriets Officerer om, at „subskribere paa en Skuepenge, der skulde tolke Nationens Glæde over Hs. Maj. Kongens Helbredelse efter en svær Sygdom.“ Skuemønten skulde paa Aversen bære Kongens Brystbillede og paa Reversen et Alter med en Æskulapstav samt Omskriften „Salvo Rege, Salva Patria“. Den kostede 4 Specier, hvilket var alt for meget for Artilleriofficerernes magre Pung.

Tøjmasteren, Kaptajn Hensler, havde i flere Aar været svaagelig, da han den 25. September 1822 afgik ved Døden. Til hans Eftermand blev udnævnt Kaptajn P. M. Tuxen, der havde været konstitueret i Embedet siden den 25. April 1822.

Fyrværker M. N. Poulsen, der var ansat som Lærer ved Drengekolen i Nyboder, blev afskediget ved Udgangen af 1822; og Overkanoner C. Woderup forfremmedes til Fyrværker.

En af Kaptajn Tuxens første Bestræbelser gik ud paa, at vække Interesse for Artilleriet hos Søofficererne. Han foreslog derfor, at der ved Søartilleriet skulde ansættes 2 à 3 Inspektionsofficerer, dels for at være til Assistance, og dels til Uddannelse for dem selv. Dette Forslag blev bifaldet; og Kaptajnløjtnant Thomsen samt Sekondløjtnant Michelsen blev, foruden Premierløjtnant Borch, ansatte i denne Tjeneste. Disse tre var de første af den lange Række Søofficerer, der siden hine Dage har gjort Tjeneste som Inspektionsofficerer ved Søartilleriet. De fleste af disse Officerers Forhold til Artilleriet har dog været temmelig løst; mange har kun været ansatte ganske kort Tid, medens Tjenesten for andres Ved-

kommende ofte er bleven afbrudt af Udkommandoer. De vil derfor kun, naar særlige Omstændigheder er til Stede, blive omtalte i det følgende; men bag i Bogen findes en Fortegnelse over Officerer, der har gjort Inspektionstjeneste ved Søartilleriet.

Ved kongelig Resolution af 27. Oktober 1822 blev det bestemt, at Søartilleriets Officers Personel fra den 1. November 1822 skulde bestaa af:

- a) 1 Søjtmester med aarlig Netto Gage af 1400 Rdl. rede Sølv.
- b) 1 Undertøjmester, som skulde være en Officer af Marinen og lønnes med 300 Rdl. rede Sølv aarlig i Tillæg til sin Gage som Søofficer samt frit Hus i Nyboder.
- c) 3 Inspektionsofficerer med henholdsvis 160 Rdl., 140 Rdl. og 120 Rdl. rede Sølv i Tillæg til deres Lønning.
- d) 1 Tøjvarter med aarlig Netto Gage 480 Rdl. rede Sølv samt 2 Portioner Kost, 2 Lispund Lys, 1 Kubikfavn Tørv, 4 Alen Officersklæde. Frit Hus i Nyboder eller 48 Rdl. rede Sølv i Kvarterpenge.
- e) 2 Tøjhusløjtnanter hver med en aarlig Netto Gage af 360 Rdl. rede Sølv samt $1\frac{1}{2}$ Portion Kost, $1\frac{1}{2}$ Lispund Lys, $\frac{2}{3}$ Kubikfavn Tørv, 4 Alen Officersklæde. Frit Hus i Nyboder eller 16 Rdl. rede Sølv i Kvarterpenge.

Der blev dog ingen Tøjhusløjtnant udnævnt før 1829.

Hvad der først falder i Øjnene ved denne ny Ordning er Bestemmelsen om, at Undertøjmesteren skulde være en Officer af Marinen. Hidtil havde denne Post været besat med forhenværende Underofficerer, men nu blev Adgangen til dette Embede spærret for Mænd, der var komne fra Underklasserne.

Kaptajnløjtnant S. H. Lykke fik dog Tilladelse til at forblive i Stillingen, men han blev den sidste, der fra Underofficer naaede op til Undertøjmester.

Det næste, man bemærker ved den ny Ordning, er Graden Tøjhusløjtnant, der nu blev indført som Endemaal for en Underofficers Forfremmelse. Chargen skulde dog først indføres ved nye Udnævnelser; Artilleriets underordnede Officerer fik Lov til at beholde deres Grad.

Tøjhusløjtnanternes Rang skulde være i 9. Klasse, Nr. 3, og deres Uniform som den, der hidtil var reglementeret for Artilleriløjtnanter; Epauletterne dog med en Stribe af blaat Klæde.

Det skal her bemærkes, at Søofficerernes Distinktioner fra 1. Januar 1823 blev forandrede saaledes, at Snorene paa Ærmerne bortfaldt og blev erstattet af Epauletter eller Kontra Epauletter efter Graden.

Efter det ny Løn Regulativ ophævedes den gamle Bestemmelse om, at Tøjvarteren skulde betale Løjtnanten ved Laboratoriet 50 Rdl aarlig for at affatte Regnskabet i Konzept.

Samtidig med den ny Ordning blev det bestemt, at Tøjhusløjtnanter, Fyrværkere og Underofficerer kunde tjene saa længe „til de formedelst Alderdomssvaghed forundes Afsked.“ Underofficererne skulde tjene mindst 6 Aar, og for de daværende og senere antagne Lærlinge blev Tjenestepligten som „Karl“ fastsat til 3 Gange saa lang Tid, som de havde staaet i Lærningeklassen.

Tøjmester Tuxen søgte paa forskellige Maader at udvide Søartilleristernes Kundskaber. Sekondløjtnant Michelsen fik saaledes fri Undervisning i Sprog; og det blev i 1823 tilladt Premierløjtnant Borch at gøre en Udenlandsrejse for at uddanne sig i Artillerividenskab. Han skulde i den Anledning „nyde det ved allerhøieste Resolution af 29. Maj 1807 bestemte Reisestipendium af 2400 Rdl. rede Sølv aarlig.“ Rejsen skulde først gaa til Frankrig, dernæst til England og endelig til Sverige, men allerede samme Efteraar døde han paa Vejen mellem Hamborg og Bordeaux.

Kaptajn Tuxen søgte ogsaa at skaffe Underofficerer og Konstabler bedre Undervisning. Lærerne ved Artilleriskolen havde hidtil udelukkende været Fyrværkere eller Underofficerer; men fra 1824 blev en ung, teologisk Kandidat ansat som Lærer i Dansk. Han døjede dog meget med sine raa Elever, der ikke vilde lade sig kommandere af „en Præstemath“.

For Underofficerernes Vedkommende blev det at kunne tegne smukt anset som noget nødvendigt; og der blev lagt Vægt paa at skaffe dem Øvelse heri. 1823 ansøgte Tøjmesteren om „i det høieste 20 Fripladser paa det kongelige Academie for de skønne Kunster.“ Disse Pladser var bestemte til de af Artillerikorpsets Underofficerer, der havde særlige Anlæg for Frihaandstegning. Det lykkedes dog ikke at skaffe Underofficererne denne Uddannelse før i 1833, da der blev tilstaaet Korpset 4 Fripladser paa Kunstakademiet.

Der blev ogsaa draget Omsorg for at give Underofficererne Adgang til civile Bestillinger og derved skabe bedre Avancementsforhold i Korpset. En kongelig Forordning af 20. April 1823 bestemte saaledes, at Havnefoged- og Bromandspladserne saavel i København som i Købstederne skulde besættes med duelige Artilleri- eller Matrosunderofficerer, der havde tjent tro og ærligt i 12 Aar eller derover og som ansaas duelige til disse Poster. Kun hvis ingen Underofficerer ønskede Pladserne, maatte disse besættes af vedkommende Havnekommission.

Denne Forordning er dog senere bleven ophævet.

Undervisningen i Gymnastik og Vaabenbrug blev ogsaa udvidet i denne Periode. I 1822 afgik Gymnastiklæreren fra Artillerikorpset; men der blev ved 1. Divisions 4. Kompagni ansat 3 Lærere i Gymnastik og Svømning.

Ved kongelig Resolution af 5. November 1823 blev for Fyrværkere, Overkanonerer og Kanonerer reglementeret lange, middelvide Benklæder i Stedet for Pantalons, samt blaat For i „Chennillen“.

Søartilleriets Officerer havde samme Uniform som de Søofficerer, de rangerede med. Officerernes Uniform var „mørkeblaa Kjole med Overslag, rød Krave og Opslag, hvid Vest, mørkeblaa Pantalons, sort trekantet Hat med Silke Kantebaand og Guld Kordon samt sort Kokarde.“

Distinktionerne var for

Kommandører, 2 Epauletter med Kantiller;

Kommandørkaptajner, 2 Epauletter med Franjer;

Kaptajner, paa højre Skulder 1 Epaulet med Franjer, paa venstre Skulder 1 Kontra Epaulet;

Kaptajnløjtnanter, paa hver Skulder 1 Kontra Epaulet med brede, matte Guldtrusser;

Premierløjtnanter, paa hver Skulder 1 Kontra Epaulet med 1 Sølv Roset;

Sekondløjtnanter som for Premierløjtnanter, dog uden Roset.

For alle Officerer blev senere i Stedet for Pantalons reglementeret mørkeblaa, vide Benklæder over Støvlerne, der skulde være „med Duske“.

Før 1769 havde Søartilleriet haft sit eget Bøssemagerværksted, men nævnte Aar blev det — som tidligere omtalt — henlagt under Gammelholms Klejnsmedie. Da Skolebygningen paa Christiansholm blev opført i 1772, var det Hensigten, at der i denne Bygning tillige skulde være et Bøssemagerværksted; men denne Plan kom ikke til Udførelse; og det paatænkte Værksted blev anvendt som Opbevaringsrum for Morterblokke, medens Bøssemagerværkstedet forblev i Klejnsmedien. Der blev her ikke lagt synderlig Vægt paa Artilleriets Arbejde, som derfor ofte maatte udføres af Mestere i Byen. Det synes dog, som om disse ikke har været til at stole paa; idet Tøjmasteren klagede over, „at de blot for at faa Arbejde reparerede Geværer, som var ganske kassable.“

For at opnaa bedre Tilstande foreslog Tøjmasteren Oprettelsen af et særligt Bøssemagerværksted, og dette Forslag blev bifaldet ved kongelig Resolution af 9. Juli 1826, saaledes at der, foreløbig som

Prøve i 3 Aar, skulde indrettes et Værksted i Skolebygningen paa Christiansholm. Bøsse-mager J. Ridiger blev udnævnt til Kvartermænd og ansat som Leder af dette Værksted, hvis Personel desuden bestod af 3 Svende.

Flaadens Haandskyts var paa den Tid i en meget slet Tilstand; men det viste sig snart, at Bøssemagerværkstedet kunde raade Bod derpaa. Værkstedet blev derfor ved kongelig Resolution af 4. August 1828 reglementeret som en fast Institution under Søartilleriet, men Ridinger, der i en enkelt Retning havde vist sig fra en meget uheldig Side, blev afskediget, og den dygtige Bøssemager N. Staal Jessen ansat i hans Sted den 27. September 1829. Foruden ham var der paa Værkstedet 3 Svende og 1 Lærling, der stilledes under samme Vilkaar som Marinens Billedhuggere.

Bøssemager Jessen havde aarlig:

Lønning.....	240 Rdl.	
1 $\frac{1}{2}$ Portion Kost.....	62 „	24 Sk.
4 Alen Klæde	16 „	
$\frac{2}{3}$ Kubikfavn Tørv	14 „	8 „
1 $\frac{1}{3}$ Lispund Lys.....	5 „	13 „
I alt...	337 Rdl.	45 Sk.

Desuden havde han Fribolig i Nyboder og var kun forpligtet til at arbejde paa Holmen 6 à 7 Timer daglig.

Hans Lønning steg dog efterhaanden, saaledes at han f. Eks. i 1857 som Mestersvend havde 660 Rdl. i Løn samt Kost og Hus mod Afdrag.

Pladsen bag Søkvæsthuset blev paa den Tid anvendt som Skydebane for Haandvaaben, idet saavel „det borgerlige Infanteri“ som Søartilleriet her øvedes i Geværskydning. Naar „Borgerne“ skød til Maals, var det forbundet med Fare at sejle eller ro i Kanalen ved Bodenhoffs Plads; og Tøjmesteren besværede sig flere Gange over, at hans Fartøj var blevet ramt af Kugler.

For at kunne indøve Søartilleristerne i Kanoneksercits blev der i 1827 indrettet et Stykke af et Skibsbatteri med luv og læ Sideborde i nordre Arsenalbygning; og dette blev betragtet som et stort Fremskridt, idet Øvelserne, der hidtil havde fundet Sted paa en Mark paa Christiansholm, nu kunde foretages uden Hensyn til Vejret.

Efter Admiral Kriegers Død blev Kommandør C. A. Rothe den 19. Juli 1824 ansat som Holmens Chef. Han var født den 8.

December 1768*) og blev bekendt for sin hæderlige Deltagelse i Slaget paa Reden, hvor han var Chef for Kavalleriprammen Nyborg. I 1808 var han næstkommanderende i Lineskibet Prinds Christian Frederik og blev i Kampen ved Sjællands Odde saaret i venstre Arm. Senere blev der betroet ham mange Hverv, baade i Norge og i Vestindien, og han skilte sig fra dem med stor Dygtighed. Han var af en bestemt Karakter med et noget koldt og overlegent Væsen og var i ikke ringe Grad frygtet af sine underordnede paa Grund af sin ubønbørlige Strengthed. Han afgik den 24. April 1833 og døde den 12. Juli**) 1834.

Tøjvarteren, den 75 aarige Artilleri Premierløjtnant Bilgrav, blev den 1. December 1829 afskediget i Naade og fik samtidig Kaptajnløjtnants Karakter. Han havde den Gang været syg i 5-Aar og slet ikke været til Tjeneste siden den 14. Februar 1827, paa hvilken Dag hans Søn, Kanoner Johannes Bilgrav, druknede i Kanalen ved Christiansholm, hvor han under sin Vagt morede sig med at løbe paa Skøjter. Kaptajnløjtnant Bilgrav døde i Maj 1831.

Fyrværker C. Woderup, der under Bilgravs Sygdom havde varetaget Tøjvarterens Forretninger, blev den 1. December fremmet til Søjhusløjtnant og ansat som Tøjvarter. 1839

Som tidligere omtalt havde Tøjvarteren haft baade Arsenalets og Laboratoriets Inventar i Regnskab, men den 18. Oktober 1825 var det blevet bestemt af Admiralitets og Kommisariats Kollegiet, at naar Pladsen som Tøjvarter blev ledig, skulde Laboratieløjtnanten selv have sit Gods i Regnskab; og denne Bestemmelse traadte nu ved Bilgravs Afgang i Kraft.

Premierløjtnant L. Hansen blev ansat som Laboratieløjtnant og Regnskabsfører; han skulde tillige varetage „en Krudtkommis-særs“ Forretninger; modtage, udlevere og fordele Krudtet i Taarnene. Der blev tilstaaet ham Bolig paa Laboratoriet i det gamle Vagthus, der hidtil var beboet af en Overkanoner; men „da denne Vaaning er saa indskrænket og maadelig, at det for en Mand af hans Classe maae ansees for en Unaade at erholde den,“ blev Huset forbedret og udvidet.

Nogle Aar senere skete der igen en Omordning af Søartilleriets Regnskabsforhold; idet en kongelig Resolution af 14. December 1834 fastsatte, at alt Krudt, Salpeter o. l. samt Artilleritakkelloftets Gods, der hidtil havde været i Regnskab hos Tøjhuskriveren, skulde overgaa til henholdsvis Laboratieløjtnanten og Overkano-

*) I „Dansk biografisk Leksikon“ og i „Efterretninger om den danske og norske Sømagt“ er fejlagtig anført 1767.

**) I „Dansk biografisk Leksikon“ fejlagtig anført som 12. Juni.

neren ved Takkelloftet, saaledes at Krigsraad Borres Virksomhed som Tøjhus skriver vistnok herved ophørte.

Fyrværker P. Larsen Stoel døde i April 1829, og dette Aar blev der altsaa Plads for 2 nye Fyrværkere. I disse Stillinger blev ansatte Overkanonererne A. Carlsen og A. Schmidt.

Undertøjmesteren, den gamle Kaptajnløjtnant S. H. Lykke, havde i længere Tid været svagelig og blev af den Grund afskediget den 15. December 1830. Han var bleven Overkanoner i 1789 og kunde se tilbage paa en ikke alene lang, men ogsaa i høj Grad bevæget Tjenestetid. Han blev Undertøjmester 1804, da Danmark endnu ejede en stor Flaade; og han oplevede i denne Stilling Ydmygelsens bitre Dage i 1807; der for ham maaske var tungere end for de fleste; thi han var den „Søtøjhusofficer“, der, som Medlem af Kommissionen til Udlevering af Flaaden, maatte paavise og gøre Rede for alt det Artillerimateriel, der ifølge Kapitulationen skulde overleveres til Englænderne. Han var dernæst fungerende Tøjmester fra 1809—1814 i en Periode, der hverken før eller senere har noget Sidestykke i Søartilleriets Historie; en Periode, hvor det meste af Skytset var i Fjendens Vold; men hvor det alligevel gjaldt om at finde Midler til fortsat Kamp mod Overmagten.

Efter sin Afsked vedblev han med Interesse at følge Søartilleriets Udvikling; og som en Anerkendelse blev han i 1832 indstillet til at benaades med Kaptajns Karakter. I Indstillingen stod: „... denne hæderværdige Olding, der endnu trods sin høie Alder og sit afkræftede Legeme anvender sin tilbageværende Livskraft til at arbejde i det Fag, hvori han i saa lang en Række af Aar har virket; en Mand, som kun ved egen Kraft og uden Veiledning har hævet sig til det Standpunkt i Kundskab og Dannelse, fortjener vistnok ualmindelig Hæder.“

Indstillingen blev bifaldet; og Lykke blev den 1. Januar 1833 „aldeles gratis“ tildelt Kaptajns Karakter. Han havde dog ikke længe Fornøjelse af sin Titel, idet han døde i 1834.

Ved Lykkes Afgang blev Premierløjtnant af Marinen O. W. Michelsen Undertøjmester den 1. Januar 1831.

Lederen af Laboratoriet, Søartilleri-Premierløjtnant L. Hansen blev afskediget den 1. Januar 1833; og der blev forundt ham Kaptajnløjtnants Karakter. Han var den Gang 68 Aar gammel og havde i lang Tid været brystsyg. ^{† 4/11 1833}

Fyrværker A. Carlsen blev i hans Sted ansat ved Laboratoriet og forfremmet til Tøjhusløjtnant. Der blev ikke udnævnt nogen ny Fyrværker i Stedet for Carlsen; da man mente at have nok i den ene, der fandtes.

Derimod blev Artilleriløjtnant Ibsen udnævnt til Tøjhusløjtnant, saaledes af Chargen Artilleriløjtnant ikke fandtes mere.

Ved Søartilleriet var nu foruden Tøjvarteren de 2 reglementerede Tøjhusløjtnanter; og Lønningen for disse 3 Officierer var ved kgl. Resolution af 22. Maj 1831 fastsat til henholdsvis 440 Rdl., 400 Rdl. og 360 Rdl. Sølv aarlig.

Ibsen var stadig ansat ved Artilleriskolen, men indlagde sig som Lærer ikke særlig Fortjeneste, da han efter Tøjmasterens Udsagn var „meget ligegyldig og gammeldags“. Han blev derfor fjernet fra den egentlige Undervisning og sat til at føre Opsyn med det Arbejde, der den Gang paa Skolen gik Haand i Haand med Teorien, nemlig Tilskæring og Syning af Uldtøjskarduser, som netop i disse Aar afløste Papirskarduserne. Desuden maatte Skolens Elever sy Lammeskind paa alle Viskere.

I Aarene 1831—1833 rasede Koleraen mange Steder i Europa, og der blev herhjemme truffet omfattende Foranstaltninger for at holde den frygtede Sygdom borte fra Landet. Efter Kongens Ordre blev der paa Holmene, i Krudttaarnene og i Nyboder opslaaet en Bekendtgørelse, der ganske vist ikke vedrører Artilleriet, men maa ske dog kan have Interesse og derfor skal anføres.

„Til Helbreds Vedligeholdelse anpriiser Lægerne især i denne Tid følgende Regler:

1) En ordentlig Levemaade og almindelig Renlighed.

2) At holde Legemet, men i Særdeleshed Fødderne rene, dog uden at vadske dem i alt for koldt Vand, da dette lettelig standser Uddunstningerne.

3) Ofte at skifte Linned og Strømper og derved iagttage, at det „som tages paa, er fuldkomment tørt.

4) At paasee, at Sko og Støvler er tætte.

5) Om Natten ei at ligge i Sengen uden Linned.

6) At binde det uldne Mavebælte, som nu bruges, paa det blotte Legeme og holde det saa tæt sammen og saa glat som muligt.“

Skrækken for Koleraen var stor hos mange, men paa den anden Side synes det, som om Frygt for Døden var ringe hos Nyboders Beboere, thi en Mængde Selvmord fandt netop i denne Periode Sted blandt Marinens Mandskab.

Med Sluppen „Larsens Plads“ var i 1831 udkommanderet to Søartillerister, Underkanoner J. Olsen og Konstabel Lindkloster, der begge skød sig den 4. September. Mange tvivlede dog om, at de havde begaaet Selvmord; der fortæltes, at de havde duelleret og begge var faldne i Duellen; men Sagen blev aldrig oplyst.

Efter Viceadmiral C. A. Rothe blev Kommandør H. Stephan-

sen den 24. April 1833 ansat som Holmens Chef. Han var født den 10. Januar 1773 og var som ung Officer udkommanderet med Briggen Lougen, da dette Skib havde de bekendte Kampe med engelske Skibe i Vestindien. Da Øerne maatte overgives, kom Stephansen i engelsk Fangenskab, men blev kort efter fri. Senere var han næstkommanderende i det franske Linieskib Dantzik paa Scheldefloden; og han havde her en vanskelig Opgave; thi, som før omtalt, kom det mellem Mandskabet til Optøjer og Uroligheder; Chefen blev arresteret, og Stephansen ansøgte flere Gange om at blive afløst.

Han afgik fra Stillingen som Holmens Chef 1848 og døde den 4. Maj 1851.

Undertøjmester, Premierløjtnant O. W. Michelsen blev den 1. Januar 1835 ansat som Tøjmester i Stedet for Kommandørkaptajn P. M. Tuxen, der fratraadte Stillingen. Posten som Undertøjmester blev ikke besat, da der ikke fandtes nogen Søofficer med den fornødne artillerividenskabelige Uddannelse.

Tøjmester Michelsen maatte saaledes ogsaa varetage de Forretninger, der tidligere havde paahvilet Undertøjmesteren; men dette faldt ham ikke vanskeligt, da han var en i høj Grad arbejdsom og dygtig Mand. Han var født i Tønningen den 28. August 1800 og deltog 1820 i Korvetten Najadens sørgelig bekendte Togt til Vestindien. Skibet stødte paa et Rev og var synkefærdigt, da det i yderste Øjeblik naaede St. Thomas' Havn. Under Opholdet i Vestindien blev omtrent hele Besætningen angreben af gul Feber; Halvdelen af Skibets Officerer og Underofficerer og en Femtedel af Mandskabet, hvoriblandt mange Artillerister, faldt som Ofre for Sygdommen.

Michelsen forblev i Embedet som Tøjmester, indtil han i 1854 som Kommandør blev udnævnt til Marineminister. Hans Lærebøger i Artilleri var i sin Tid højt ansete, men nye Kræfter kom til Roret, Udviklingen gik i nye Spor; Michelsen blev næsten glemt og tildrog sig først igen et Øjebliks Opmærksomhed ved sin Død i 1880.

Den 31. December 1837 blev Tøjhusløjtnant J. C. Ibsen afskediget; og Fyrværker A. Schmidt blev ansat i hans Sted; medens Overkanoner P. Rasmussen udnævntes til Fyrværker.

Til Oplysning om Forfremmelsesforholdene i Søartilleriet i Slutningen af det attende og i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede kan anføres, at Ibsen, der var født i 1773 og antagen i Tjenesten 1788, blev Underkonstabel 1792, Underkanoner 1795, Kanoner 1798 og Overkanoner 1803. Fra 1810 til 1812 var han Ar-

tilleri Maanedsløjtnant, blev 1812 karakteriseret og 1817 virkelig Artilleriløjtnant samt endelig Tøjhusløjtnant i 1833.

Tøjvarteren havde hidtil haft Rang i 7. Klasse Nr. 3, men den 1. Januar 1838 blev det ved kgl. Resolution bestemt, at han, ligesom de to andre Tøjhusløjtnanter, skulde have Rang i 9. Klasse Nr. 3.

Den Regnskabsordning, der var indført i August 1751 og bestod i, at hvert Skibs Gods laa i et aflaaet Kammer i Arsenalet under Ansvar af den paagældende Regnskabsfører, blev ophævet i Februar 1833, da alt Gods paa Arsenalet blev lagt under Tøjvartens Ansvar.

I Januar 1835 blev Sølønningen forhøjet saaledes, at

en Overkanoner.....	fik 18 Rdl.	mdl.
en Kanoner.....	” 15 ”	”
en Underkanoner.....	” 12 ”	”
en helbefaren Konstabel.....	” 8 ”	”
en halvbefaren ”	” 5 ”	64 Sk. ”

Baade paa Nyholm og paa Gammelholm fandtes den Gang mange smukke Haver, i hvilke Officererne tilbragte en stor Del Tid, men i 1834 bestemte Kollegiet, at der ikke mere maatte anlægges Haver paa Nyholm og at de, der allerede eksisterede skulde nedlægges efterhaanden. Tøjmesteren disponerede over den saakaldte „Oliemøllehave“, der laa i Sophie Hedvigs Bastion, og i hvilken der fandtes „et muret Lysthuus og mange fortrinlige Frugttræer.“ Til Sorg for Tøjmesteren maatte Søartilleriet i 1835 afstaa denne Have til Søkvæsthuset.

Da Kong Christian den Ottende havde overtaget Regeringen den 13. December 1839, ventede man, at der vilde oprinde en ny Tid med Frihed og Fremskridt. Ogsaa i Marinen næredes Forventninger om bedre Kaar og lysere Tilstande; men allerede faa Maaneder efter, — den 17. Marts 1840, — udkom et kongeligt Reskript, ved hvilket bestemtes, at en betydelig Indskrænkning i Marinens Udgifter skulde finde Sted. Denne Bestemmelse vakte stor Misfornøjelse hos Personellet baade mellem høje og lave; onde Rygter blev satte i Omløb; og der blev undertiden talt saa højt, at Stemmerne naaede Kongens Øren. Efter Kollegiets Ordre blev alt hjemmeværende Mandskab af Søetaten da sammenkaldt i Maj 1840, og følgende Bekendtgørelse blev oplæst for det:

„Da Hans Majestæt Kongen ved at tillægge Hans kongelige Høihed Kronprindsen Viceadmirals Karakter tillige har tilkiendegivet, at Allerhøistsamme derved ønskede at give Søetaten et Beviis

paa sin Høiagtelse, saa troer Collegiet at burde foranledige, at denne Yttring af Hans Majestæts Naade for Marinen bringes til Kundskab for det samtlige Personale og ønsker dette foranstaltet.

Admiralitets og Commissariats Collegiet, den 26. Maj 1840."

Kongen har maaske været uvidende om, at Collegiet havde givet Personellet denne Meddelelse; thi allerede Dagen efter kom en ny Bekendtgørelse saalydende:

"Da Hs. Maj. Kongen er kommen til Erfaring om, at ildesindede Personer søge at udsprede foruroligende Rygter blandt Hs. Majestæts Divisions Søfolk, saa forsikkrer han dem end med den samme Huld, Naade og Velvillie, som han ved sin Thronbestigelse har tilsagt dem; og for at de ikke skulle komme til at mangle Arbejde i hans Tjeneste, har han befale, at Kjølen strax skal lægges til en svær Fregat, hvorpaa med Kraft skal arbeides. Dersom nogle udbrede falske og foruroligende Rygter iblandt dem, ventes det af Kongens tro og loyale Undersaatter, at de vidnefast gribe og angive dem."

Ogsaa paa anden Maade søgte Kongen at vinde Underklasserne. Da Kongeparret blev kronet den 28. Juni 1840, var der i Forvejen af Collegiet givet Ordre til, at der den Dag skulde udbetales til hver Underofficer 1 Rdl. og til hver menig 3 Mark. Dette Beløb fandt Kongen for lille og gav Ordre til, at det skulde fordobles.

Aaret 1840 hengik med Overvejelser om, hvorledes Udgifterne til Marinen kunde nedsættes, og flere Forslag fremkom.

Da Artillerikorpset i 1816 blev omorganiseret var det Tanken, at Korpset kun skulde være en Underofficersskole, saaledes at de Konstabler, der ikke egnede sig til Underofficer, blev oversatte til Arsenalkompagniet eller paa anden Maade fjernede. Denne Bestemmelse søgte Tøjmasteren nu at faa ophævet, idet han foreslog, at Korpset skulde ophøre at være blot en Underofficersskole, men organiseres saaledes, at alt Arbejde paa Laboratoriet, Arsenalet, Artilleritakkelloftet og andre Steder blev udført af Korpsets Personel.

Til Opnaaelsen af dette Øjemed maatte det menige Mandskabs (altsaa Konstablernes) Antal forøges; men da der tillige skulde indføres Besparelser, søgtes dette opnaaet ved at reducere Antallet af Underofficerer og Arsenalarbejds mænd.

De, der ikke som Konstabler gav Haab om at kunne blive due-lige Underofficerer, skulde altsaa ikke mere fjernes, men beholdes i Korpset som en Slags Arbejdere; og da det praktiske Arbejde nu gik forud for Teorien, blev det foreslaaet at indskrænke Skole-

undervisningen til omtrent en Fjerdedel af den Tid, der tidligere var anvendt hertil; thi:

... „Det er Hovedhensigten at skaffe Marinen flinke, praktiske og vel disciplinerede Underofficerer for i Tilfælde af hurtig Udrustning at faa det indkaldte Mandskab hurtigt og vel exerceeret, og derfor maae den meste Tid anvendes til praktisk Øvelse og til Arbejde, der kan hærde Mandskabet; hvorimod Skoleundervisningen for Artillerikorpsets Personale i Almindelighed indskrænkes til Kjendskab til Krudtets og Skytsets Virkning samt om Brugen af de øvrige Vaaben samt til at lære, hvorledes et Artilleriregnskab ombord skal føres, foruden Øvelse i Skrivning og Regning, saa at kun de bedst begavede, der synes skikkede til i sin Tid at komme i Tøjhusløjtnanters eller i Overkanoners Poster oplæres i Afsætning og Frihaandstegning samt det mere af Artillerividenskaben, der ikke kan anses nødvendig for den mere underordnede Del af Underofficererne og Mandskabet; dog uden at den praktiske Uddannelse tabes af Sigte.“

Hensigten med dette Forslag var altsaa, at man allerede blandt de ganske unge Konstabler skulde udpege dem, der formentes skikkede til en Gang at blive Overkanoner og Tøjhusløjtnant. Kun de skulde nyde en ordentlig Undervisning, hvorimod det for alle andres Vedkommende var ret ligegyldigt, om de lærte noget eller ej.

At et kønt Ansigt, et indsmigrende Væsen og gode Familieforbindelser kom til at spille en afgørende Rolle, naar de unge skulde fordeles efter denne Bestemmelse, er let at forstaa.

I store Træk blev Forslaget fulgt, og ved kgl. Resolution af den 22. Juni 1842 blev Artillerikorpsets Styrke fastsat til:

3 Tøjhusløjtnanter,				
1 Sergent,				
1 Løber,				
12 Overkanonerer.....	à 144	Rdl. aarlig og Kost		
16 Kanonerer.....	120	” ” ” ”		
20 Underkanonerer	96	” ” ” ”		
15 Overkonstabler.....	72	” ” ” ”		
105 helbefarne Konstabler.....	60	” ” ” ”		
105 halvbefarne ”	48	” ” ” ”		
40 Lærlinge.				

318 Mand, som alle var indordnede i 1ste Division.

Endvidere fandtes i samme Divisions 1ste Kompagni 5 Arsenal-underofficerer og 60 Arbejdsmænd, som ogsaa henhørte under Søartilleriet.

2 af de afgaaede Overkanonerer blev ansatte som Inspektører ved Skolerne i Nyboder og indordnedes i 2det Kompagni, i hvilket ogsaa fandtes 1 Overgymnastiklærer og 2 Gymnastiklærere.

Bøssemagerværkstedets Personel skulde bestaa af 1 Kvartermænd og 3 Svende.

Posten som Undertøjmester blev ophævet, og de 2 hidtil reglementerede Fyrværkerpladser inddragne; saaledes, at den ene Fyrværker, der endnu fandtes, blev ansat som overkomplet.*) Ligeledes ophævedes den særlige Stilling som Tøjvarter, og dennes Forretninger er efter 1842 udførte af den ene Tøjhusløjtnant.

En ny Charge blev indført, nemlig Overkonstabelklassen; og disse Underofficerer skulde i Land deltage i Arbejdet sammen med det øvrige Mandskab, naar Ledelsen af Arbejdet ikke var overdraget dem som Underofficer. For at de kunde opnaa Søfart, selv om der om Bord ikke var Brug for dem som Underofficerer, blev det „allernaadigst tilladt dem at udkommanderes som Menige i saadanne Poster, hvortil der udfordres flinke og paalidelige Folk.“

For at faa Korpset kompletteret med Konstabler, blev det anbefalet Korpschefen at søge at formaa unge, dygtige Folk, der havde gjort et Togt som indrullerede, til at indtræde i Korpset mod Haandpenge og Løfte om, at de „Tid til anden“ maatte rejse hjem med Bibehold af Landlønningen.

Et nyt Betalings Reglement af den 1. Juli 1842 fastsatte Officerernes aarlige Lønning til:

		Kvarterpenge	i alt
Viceadmiral.....	3600 Rdl.	250 Rdl.	3850 Rdl.
Kontreadmiral.....	3200 "	250 "	3450 "
Divisionschef.....	2400 "	250 "	2650 "
Kommandør, uden Div.....	2000 "	200 "	2200 "
Kommandørkaptajn.....	1600 "	200 "	1800 "
Kaptajn { ældst.....	1300 "	200 "	1500 "
{ yngst.....	1050 "	200 "	1250 "
Kaptajnløjtnant ældst.....	840 "	160 "	1000 "
yngst.....	640 "	160 "	800 "
Premierløjtnant.....	360 "	120 "	480 "
Sekondløjtnant.....	250 "	120 "	370 "

Enhver Officer fra Viceadmiral til Kaptajn incl. havde desuden Godtgørelse for 1 Ordonnans.

Tøjmesteren klagede over, at han, i Modsætning til de farende Officerer, ingen Lønforbedring havde faaet og oplyste, at i 1801

*) Han blev karakteriseret Tøjhusløjtnant d. 24. Maj 1843, og hermed forsvandt Chargen „Fyrværker“.

var Tøjmasterens Lønning 1200 à 1400 Rdl., frit Hus samt 2 Jollerøere, 1842 1400 Rdl. og Hus mod at betale Kvarterpenge, ingen Ordonnans og de 2 Jollerøere inddragne.

Efter at den ny Organisation var gennemført den 1. Januar 1843, stadfæstede Kongen den 28. Juli 1843 et nyt „Munderings Reglement“, der skulde træde i Kraft den 1. Januar 1844.

Som Distinktioner havde alle Søofficerer nu paa hver Skulder en Epaulet med Kantiller samt Krone elltr Stjerner efter Graden. Tøjhusløjtnanter havde samme Uniform som Sekondløjtnanter; de bar Epauletter, men uden Kantiller og med en bred Stribe af blaat Klæde i Bladet.

Alle Uniformer var af mørkeblaat Klæde, Officerer, Overkanonerer og Kanonerer havde Kjole, Underkanonerer Jakke, Overkonstabler, Konstabler og Lærlinge Trøje.

Baade Kjoler, Jakker og Trøjer havde en 3 Tommer høj Krave med Artillerikorpsets Emblem, der bestod af „en gul Klædes Granat med en Flamme paa rødt Underlag.“ Underkanonererne og de lavere Charger havde en rød Kant paa Kraven.

Kjolerne var forsynede med Ankerknapper baade foran og paa Ærmeopslagene, Hofterne, Lommeklapperne og Skøderne.

For alle var reglementeret Vest og Benklæder samt „sort Halsklud“.

Som Hovedbedækning havde Officerer og Overkanonerer trekantet Hat, Kanonererne rund Filthat, de øvrige Søartillerister blank Voksdugshat. Kokarden havde tidligere været sort; men nu blev Nationalkokarden reglementeret for alle. Paa de runde Hatte fandtes endvidere Artillerikorpsets „Skilt“, der bestod af 2 korslagte Kanoner. Til daglig Tjeneste kunde Officerer og de to ældste Underofficersgrader bære Frakke og Hue.

Overkanonerer og Kanonerer havde Sabel „med Løvehoved“ i Livbælte, Overkanonererne tillige Felittegn af Sølv. De lavere Charger havde ingen Sabel.

Paa Kjole og Frakke havde Overkanonerer spidse Ærmeopslag med 3 Knapper, Kanonererne runde Opslag med 2 Knapper, men ellers bar disse Charger ingen Distinktioner. Derimod havde Underkanonererne paa venstre Overærme 2 „Chennons“, d. v. s. 2 gule Uldsnore i Vinkel og med een Knap over. Overkonstablerne havde 1 Snor med Knap, og de helbefarne Konstabler 1 Snor uden Knap. De halvbefarne Konstabler havde paa venstre Underærme en gul Snor skraat fra Albuen til Haanden.

Sergenten skælvede, naar han skulde til at udregne Priserne

paa disse nye Uniformer, og at denne Skræk ikke var helt ugrundet, vil formentlig fremgaa af efternævnte Prisliste:

1 Kjole	kostede	13 Rdl.	95 ⁴⁹ / ₈₄₀	Skill.
1 Frakke	"	10 "	76 ¹³ / ₁₈₀	"
1 Jakke	"	7 "	70 ⁵⁰ / ₉₀	"
1 Trøje	"	5 "	86 ¹³⁹⁹ / ₁₄₄₀	"
1 Vest	"	3 "	45 ¹²¹ / ₁₄₄	"
1 Par Benklæder	"	7 "	20 ⁴³ / ₄₈	"
1 „Pjækkert af Kalmuk“	"	9 "	26 ³¹ / ₄₈	"

Kollegiet haabede, „at Mandskabet skønnede paa den Forbedring i deres Kaar, som Indførelsen af bedre og varigere Klædningsstryk var, saaledes, at de holdt Uniformen i Ære som en Hæders- og Høitidsdragt, der altid skulde bæres udenfor Arbejdstiden, naar Mandskabet henvendte sig til sin Foresatte.“

Faa Maaneder efter at det ny Munderings Reglement var fastsat, bestemte Kongen:

„Da det er Vor Villie, at Armeens Officierer ikke skulle bære Skjægget overvættes langt, ville Vi hermed allernaadigst have bestemt, at naar der bæres Skjæg under Hagen, dette ikke maa træde frem ovenfor Halsbindet, og at Skjæg paa Hagen (Fipskjæg) ikke maa skjule Hagen ei heller gaae ud over Samme. Disse Bestemmelser skulle ogsaa være gjældende for Søetatens Officierer, forsaavidt de paa dem ere anvendelige.“

Skønt denne Resolution intet indeholdt om Underofficererne, søgtes dog ogsaa for disse Bestemmelsen gennemført; og mange stolte „Sømands Fuldskæg“ faldt for Saksen, til Sorg for Koner og Kærester, der harmedes over, at deres Mænd nu „skulde rigges ud i Ansigtet som Soldater.“ Allerede 1848 blev det dog tilladt Marinens Personel at bære Skægget, som de selv ønskede.

Fra de ældste Dage havde det i Marinen været Skik og Brug, at enhver overordnet tiltalte sine underordnede med „Du“. Dette fandt Sted ikke alene overfor menige, men selv den ældste Overkanoner blev af den yngste Løjtnant tiltalt saaledes. Den 8. Marts 1845 blev der gjort en Begyndelse til at forandre dette Forhold, idet „Admiralitets og Commissariats Collegiet“ udsendte følgende Dagsbefaling:

„Uagtet det ingensinde har i Marinen været anset som mindre hæderligt for de Underordnede, at de af deres Officierer bleve tiltalte med „Du!“, maa Collegiet dog, da det ved Landetaten er indført, at Underofficiererne tiltales af Officiererne med „De!“ ansee det rigtigst, at dette ogsaa skeer ved Søetaten, da det ellers kunde

indtræffe, at Underofficierer af omtrent lige Grad i de respective Etater under lige Omstændigheder kunde blive tiltalte af deres Foresatte paa forskjellig Maade, og Vedligeholdelsen af den gamle Skik i Marinen kunde da let give det Udseende af, at der vistes disse Folk mindre Ægard, hvilket hverken vilde være ønskeligt eller billigt.

Collegiet skulde derfor have d'Hrr. Officierer anbefalede, saavel i Tjenesten i Land som inden Skibsborde, at tiltale alle Underofficierer, der ikke ere ringere end Kanoner og Skibmand og deres Lige med „De“ istedenfor som hidtil med „Du!“

For Underkanonerer, Overkonstabler og de menige fandt foreløbig ingen Forandring Sted, de blev fremdeles tiltalte med det fortrølige „Du“, og der udkom senere ingen Befaling om at forandre dette; men Tidsaanden medførte efter en Del Aars Forløb, at alle underordnede blev tiltalte med „De“.

Som tidligere omtalt, havde Søartilleriet siden 1772 haft sit Laboratorium i Ulriks Bastion, medens der tillige i Sophie Hedevigs Bastion fandtes et Krudttørrehus, der var bygget i 1827. Laboratoriet laa imidlertid noget afsides, og der næredes derfor Ønske om, at faa det flyttet ind paa Arsenaløen. Da Landartilleriet desuden ønskede at disponere over de to Bastioner, blev der i Aaret 1844 indledet Forhandlinger mellem begge Etater. Bygningerne i Ulriks Bastion skulde helt overlades til Landartilleriet, for at dettes Laboratorium kunde indrettes her; og ligeledes ønskede Hæren at faa Krudttaarnet i Vilhelms Bastion, mod til Gengæld at overlade Marinen Krudttaarnet i Kvinti Bastion. Søartilleriet skulde saa have et nyt Laboratorium bygget paa Arsenaløen.

Da Planen blev forelagt Kongen, havde Hs. Maj. intet at indvende mod, at Søartilleriets Laboratorium flyttedes bort fra Ulriks Bastion; men da der i 1836 i samme Bastion var bygget en ny Artillerikaserne, vilde Kongen ikke tillade, at der saa nær denne igen indrettedes et Laboratorium.

Ved kongelig Resolution af 7. Juni 1845 blev det derfor bestemt, at Sophie Hedevigs Bastion helt skulde overlades Landetaten til Anlæg af et Laboratorium; medens en anden kgl. Resolution af 25. Juli 1845 fastsatte, at Søartilleriet snarest muligt skulde fraflytte Ulriks Bastion mod at der blev bygget et nyt Laboratorium paa den sydøstlige Side af Arsenaløen, altsaa hvor det nu er. Til Bygningen blev bevilget 11820 Rdl.

Arbejdet blev paabegyndt og fremmet saaledes, at det ny Laboratorium blev taget i Brug den 9. Juni 1847, efter at Bygningerne i Ulriks Bastion Dagen før var overleverede til Landetaten.

Nogen Omfordeling af Krudtmagasiner mellem de to Etater fandt dog ikke Sted; først da Søminevæsenet overgik fra Ingeniørkorpset til Søværnet, kom Krudttaarnet i Kvinti Bastion i Marinens Besiddelse.

Søartilleriets Salpetermagasin, der siden Flytningen fra gamle Tøjhus havde været i Ulriks Bastion, blev nu flyttet til Christiansholms Materialbod.

Baade i 1826 og i 1833 havde Tøjmesteren foreslaaet, at der skulde indrettes en „Vaabensal“, men først i 1838 blev Forslaget vedtaget, og øverste Etage i søndre Arsenalfløj blev taget i Brug paa den foreslaaede Maade. For at pynte op blev en Del gamle Vaaben laant fra Landetatens Tøjhus; og man gjorde sig Umage for i denne Sal at samle Ting, der havde historisk Interesse.

Fra Hr. Carl Fibiger i Fredericia modtog Søartilleriet i 1840 Kaptajn P. Gribs Kaarde, der var indrettet til at kunne føres med venstre Haand, da Grib, som bekendt, havde mistet den højre Arm i Aaret 1717. Kaarden var dog kun faa Aar paa Vaabensalen, idet den i 1843 blev udleveret til Kronprinsen.

En anden Gave modtog Vaabensalen i 1847, nemlig et Stykke Egetømmer paa 6 Fods Længde, Tømmeret var en Del af Forstævnningen til Blokskibet Prøvestenen, der er bekendt for sin ærefulde Deltagelse i Slaget paa Reden. Da noget af Vraget blev optaget, bestemte Kongen, at et Stykke skulde opbevares paa Vaabensalen, „til Minde om vor uforglemmelige Prøvesteen“. Brudstykket findes ikke mere, hverken paa Arsenalet eller Modelkammereif, og er rimeligvis gaaet tabt ved en Tøjhusløjtnants Mangel paa Ærbødighed for gamle Minder.

Vaabensalen tjente iøvrigt som Opbevaringssted for Haandvaaben, og endnu i 1846 fandtes der 200 Geværer med Stenlaas, som nævnte Aar blev forandrede til Perkussion. Paa Artilleriets nuværende Standpunkt er det underligt at tænke sig, at deite kun er godt tresindstyve Aar siden.

Iøvrigt arbejdedes der netop i den Periode stærkt paa at forbedre Geværerne. Saaledes opfandt en Prokurator Rasmussen i Rudkjøbing i 1844 et Gevær, som Tøjmester Michelsen varmt anbefalede indført i Marinen til Afløsning af Espingolerne. Geværet var indrettet til Metalpatroner, af hvilke der dog kun skulde anvendes to til hvert Gevær, da de afskudte Hylstre straks igen skulde lades. Geværet vejede $7\frac{3}{4}$ $\mathfrak{P}$ og kostede 30 Rdl. Stykket, medens Priser for een Metalpatron var 4 Rdl. Prokurator Rasmussen fik i 1845 2000 Rdl. i Forskud paa den Belønning, der skulde tilstaa ham for Opfindelsen af Geværet, og han forpligtede

sig til ikke at meddele Udlandet noget om Geværrets Konstruktion. En af Marinens Bøssebrugere var i Rudkøbing for at forfærdige dette Vaaben, af hvilke der i alt blev anskaffet 10 Stykker, som dog aldrig blev benyttede.

Den saakaldte Tvangstjeneste, der i 1816 var fastsat til 20 Aar, blev i 1847 formindsket med 8 Aar; idet Kongen den 4. Juni nævnte Aar bestemte, „at Tjenestetiden for de af Søetatens Mandskab, der ere opdragne i Søetatens Drengeskole og oplærte paa Holmen, indtil videre skal være 12 Aar fra den Tid at regne, da de Paagjældende ere udtraadte af Lærningeklasse.“

En Mand kunde dog slippe fri mod at betale det Beløb, Staten havde ofret paa hans Opdragelse, som f. Eks. Tøjhusløjtnant Schmidts Søn, der i 1848 etablerede sig som Brændevinsbrænder og som paa en Maade fik sin Afsked paa Afbetaling, idet han maatte forpligte sig til afdragsvis at betale 200 Rdl.

En anden Tvang blev ophævet ved kgl. Resolution af 1. Marts 1849, nemlig den for Underofficerer og menige tvungne Kirkegang hver anden Søndag. Marinens Mandskab havde Plads paa Pulpituret i Holmens Kirke; og i Tidens Løb har mange forargelige Opttrin fundet Sted her under Gudstjenesten.

I 1847 var Antallet af Underofficerer og menige det samme som anført for 1842, men Lønningen var bleven lidt forbedret, saaledes at

en Overkanoner...	havde	160 Rdl.	aarlig,
„ Kanoner	„	136 „	„
„ Underkanoner .	„	104 „	„
„ Overkonstabel .	„	80 „	„

og Konstablerne henholdsvis 68 Rdl. og 56 Rdl. om Aaret.

Tøjhusløjtnanterne var i 1847 lønnede med henholdsvis 508 Rdl., 436 Rdl. og 396 Rdl. aarlig.

Underofficerer og menige havde desuden Kost, Mundering og Hus i Nyboder.

Tøjmesterens Lønning var stadig 1400 Rdl.

Den første slesvigske Krig var brudt ud; men da vore Modstandere ikke raadede over nogen egentlig Flaade, kom Marinens Virksomhed nærmest til at bestaa i Blokadetjeneste o. l. Lige i Begyndelsen af Krigen faldt en af Søartilleriets Konstabler, Anton Snyderup, der var udkommanderet med Korvetten Najaden. Chefen for dette Skib, Kaptajn Dirckinck Holmfeld, var den 15. April

under Parlamentærflag gaaet i Land paa Fehmern, men blev her overfalden af de oprørske Indbyggere, der tog Kaptajnen til Fange og dræbte Snyderstrup, som vilde forsvare sin Chef.

Aaret 1849 bragte Marinen et smerteligt og ydmygende Tab, idet Linieskibet Christian den Ottende blev ødelagt og Fregatten Gefion erobret den 5. April ved Eckernförde i Kamp med Landbatterier, som var Skibene langt underlegne i Antal af Kanoner.

Da Linieskibet kom i Brand, og det kunde forudses, at det vilde springe i Luften, fik Besætningen Ordre til at gaa fra Borde, men Overkanoneren, Gotfred Andersen, der syntes ude af sig selv paa Grund af Nederlaget, vilde ikke gaa i Land og fandt saaledes Døden, da Skibet sprang i Luften. De halvbefarne Konstabler C. Olsen og Julius Lapee blev ogsaa dræbte efter at den sidstnævnte kort forinden havde faaet højre Ben amputeret. I Gefion faldt Konstabel Jens Birch, medens flere Underofficerer og Konstabler i begge Skibe blev saarede.

En Del af Gefions Kanoner blev anvendte mod Fredericia og faldt atter i de Danskes Hænder ved Udfaldet den 6. Juli. Søartil-
leriet fik herved 4 Stkr. 24 π 's Kanoner tilbage, men maatte herfor betale 400 Rdl. til „Byttegjørerne“, og saa var Kanonerne endda fornagtede.

Efter Viceadmiral Stephansen blev Kommandør A. Schifter Holmens Chef den 1. April 1848. Han var født den 23. August 1779 og viste sig allerede som ung i Besiddelse af ualmindelige Evner i teknisk Henseende. Med stor Dygtighed virkede han som Flaadens Fabrikmester fra 1814 til 1846 og fik i denne Periode den vanskelige Opgave, med ringe Midler at skaffe Danmark en ny Flaade. Han ledede Krigsudrustningerne 1848—1851 og døde efter faa Dages Sygeleje den 31. Oktober 1852.

Embedet som Holmens Chef blev nu overtaget af Viceadmiral C. Zahrtmann, der var født den 21. December 1793 og med Hæder havde deltaget i Krigen mod England. 17 Aar gammel blev han Sekondløjtnant, og allerede inden han var 20 Aar blev han Ridder af Dannebrog. Hans Navn er knyttet til mange for Søfarten gavnlige Foranstaltninger, saasom Fyrvæsen, Opmaaling o. l. Endvidere kan det nævnes, at han blev Danmarks første Marineminister, men allerede i 1850 opgav han denne høje Stilling paa Grund af Svagelighed. Hans Virksomhed som Holmens Chef blev heller ikke af lang Varighed; thi han døde den 15. April 1853.

Kommandørkaptajn J. P. Gandil varetog nu Forretningerne som Holmens Chef indtil 1856, da Viceadmiral K. E. Mourier blev ansat i denne Stilling.

Viceadmiral Mourier var født den 11. April 1795 og havde fra 1831—1838 været Guvernør i Trankebar. Han var en retsindig og pligtopfyldende Officer og tillige bekendt for sin forbløffende Koldblodighed under farefulde Forhold.

I 1848 døde Tøjhusløjtnant Wodrup og Overkanoner N. Ordrup blev ansat i hans Sted.

Den 1. Januar 1850 var Tøjhusløjtnant Carlsen bleven afskediget og Overkanoner P. Gundel udnævnt til Tøjhusløjtnant.

Da Grundloven blev given, kom Marinen under andre Vilkaar end tidligere; thi saavel for Materiellets som for Personellets Vedkommende skulde alt nu bestemmes ved Lov. Indtil en saadan kunde foreligge, blev det ved et midlertidigt Reglement fastsat, at Artillerikorpsets Styrke skulde være:

1 Sergent	med	200	Rdl. i aarlig Løn.	
1 Løber	"	120	" - " "	"
3 Tøjhusløjtnanter	{	" 600	" - " "	"
		" 520	" - " "	"
		" 470	" - " "	"
15 Overkanonerer	"	200	" - " "	"
25 Kanonerer	"	156	" - " "	"
30 Underkanonerer	"	132	" - " "	"
30 Overkonstabler	"	96	" - " "	"
80 helbefarne Konstabler.	"	84	" - " "	"
40 halvbefarne " "	"	62	" - " "	"
15 Lærlinge i 1. Kl.	"	36	" - " "	"
15 " i 2. "	"	24	" - " "	"
1 Brandmester				
60 Arsenal Arbejdsmænd.	"	48	" - " "	"

Hver Mand fik foruden Lønningen en Portion Kost og frit Hus i Nyboder samt frit Lægetilsyn og Medicin. Endvidere fik de — Tøjhusløjtnanterne dog undtagne — Uniformen leveret uden Betaling. Børnene havde Adgang til fri Undervisning i Nyboders Skoler.

I nogle Aar blev nu Artillerikorpsets Styrke og Lønning fastsat ved de aarlige Finanslove, men nogen større Afgivelse fra foran anførte Liste fandt dog ikke Sted.

Sammenlignet med Styrkelisten af 1842 ses det, at Antallet af Underofficerer skulde forhøjes ret betydeligt, medens en tilsvarende Formindskelse skulde finde Sted i Antallet af Korpsets menige. Dette skyldtes Tøjmester Michelsen, som indstillede, at den

Ordning, der havde fundet Sted før 1842, atter indførtes, saaledes at Korpset igen blev en Underofficersskole, fra hvilken alle de Personer, der ikke egnede sig til Underofficerer, snarest muligt blev fjernede, da Erfaring havde belært ham om, at den i 1842 trufne Bestemmelse om, at indskrænke Undervisningen og lade Korpset udføre alt Søartilleriets Arbejde, var meget uheldig.

Samtidig med Forøgelsen af Underofficerernes Antal blev Undervisningen paa Artilleriskolen væsentligt forbedret.

Ved Resolution af 10. Maj 1852 blev Posten som Undertøjmester ved Søartilleriet atter indført; og Kaptajnløjtnant O. W. de Fine Skibsted ansat i denne Stilling. Kaptajnløjtnanten var den Gang paa Studierejse i Udlandet og kunde derfor først tiltræde sin Post i Begyndelsen af 1853.

Allerede i 1854 blev dette Embede igen vakant, idet Skibsted den 12. December blev konstitueret som Tøjmester, da Kommandør Michelsen var bleven Marineminister. Kaptajnløjtnant Skibsted blev den 29. Maj 1855 fast ansat som Tøjmester.

I 1854 var der nedsat en Kommission for at fremkomme med Forslag om den endelige Ordning af Søetatens faste Mandskabs Stilling. Kommissionen fremsatte Tanken om at sammensmelte Artilleri- og Matroskorpset til eet Korps, der da skulde kaldes „Orlogskorpset“. Sammensmeltningen skulde dog kun omfatte de menige, medens Underofficererne ikke skulde berøres heraf, men vedblivende beholde deres hidtil hafte Charge.

Ministeriet støttede Tanken og mente, at følgende Fordele derved vilde opnaas.

„At Individerne maae stræbe efter at tilegne sig Artilleristens og Matrosens Færdigheder i lige Grad.

At Valget af Underofficererne bedre kan træffes efter den Dygtighed, de paagældende have lagt for Dagen i den ene eller den anden Gren af Tjenesten.

At Avancementsreglerne kunne bringes i Anvendelse paa ganske ensartet Maade, og at ethvert Spørgsmaal om det ene eller det andet Korps Overlegenhed eller højere Betydning vilde bortfalde.“

Ministeriet var vidende om, at de færende Officerer ønskede denne Ordning; men udbad sig dog Tøjmesterens og Takkelmesterens Mening. Tøjmesteren fraraadede bestemt Sammenslutningen; og da han kort efter blev Minister, fandt den heller ikke Sted; dog blev alle Lærlinge i Aaret 1855 indordnede i Artillerikorpset, hvorfra de efter endt Uddannelse afgik som halvbefarne til Matroskorpset eller forblev ved Artillerikorpset.

I sin Skrivelse klagede Tøjmesteren over den ringe Tilgang,

der var til Korpset af unge Mennesker; men efter den Skildring Tøjmasteren giver af Forholdene, kan man ikke fortænke Forældrene i, at de nødigt vilde have deres Sønner ind ved Søartilleriet; thi:

„ikke Halvdelen af Artilleriets Lærlinge kunne avancere til den laveste Underofficersgrad af forskellige Grunde; nogle af Mangel paa Duelighed; ikke faa døde i de varme Klimater, flere komme tilskade ved Skydning eller ved at falde ned fra Reisningen, andre svækkes paa Helbredet som Følge af Søfartens Besværigheder og af det omvexlende Klima. Saa maae de udtræde af Korpset; men ere da for gamle til at forsøge en ny Karriere og maae være tilfreds, naar deres Helbred tillader dem at ansættes som Arbeidsmænd. Af de fra 1826 til 1837 antagne Lærlinge naaede kun 41 af 100 at blive Underofficer. Derfor vil Forældre hellere have deres Dreng udannet ved Haandværkerne, der byder dem langt større Fordele.“

Den tidligere Bestemmelse om, at „Rugdrengene“ var pligtige til at indtræde i den faste Tjeneste, var nemlig bleven ophævet fra 1. Januar 1852, saaledes, at en Dreng ved Udtrædelsen af Skolen havde frit Valg mellem at indtræde i Tjenesten eller undlade det. Samtidig blev det bestemt, at alle Drengene i Nyboders Skoler ligesom hidtil skulde nyde fri Undervisning og Mundering, hvorimod Lønning, Kost og Rug bortfaldt; dog fik de 25 flinkeste en Portion Rug i Præmie.

Tøjmasterens Udtalelse om de mange, der døde i varme Klimater, var ikke greben ud af Luften, men støttet paa sørgelige Kendsgerninger. I Briggen Mercurius i Vestindien døde i 1852 de fleste af de Søartillerister, der var med Skibet.

I 1853 hærgede Koleraen, som bekendt, København; og flere af Søartilleriets Personel blev dens Ofre. For at forebygge eller bekæmpe Sygdommen anvendte Nyboders Beboere mange Midler, af hvilke nogle var meget dyre. Penge havde man ikke og tyede saa til „Sergenten“, der som sædvanlig var villig til at give Forstrækning, men lod sig godt betale. Midt under Epidemien — i August 1853 — skrev Ministeriet, at det var kommet til Kundskab om, at Sergenterne udlaante Penge til Mandskabet mod ublu Renter, samt lod sig bestikke ved Fordelingen af Boliger. Denne Uskik skulde nu udryddes med Roden, og Ministeriet forlangte, at enhver Sergent skulde afgive en Erklæring om han havde Penge tilgode hos Mandskabet eller ikke. Alle Sergenterne erklærede da, at de intet havde tilgode hos nogen; og dette blev oplæst for de sammenkaldte Underofficerer og menige, der med uforstilt Forbavselse hørte efter; men da de gik derfra, straaede mange Ansigter af Glæde.

Efter at Korpsernes Styrke og Personellets Løn gennem flere

Aar var fastsat ved de aarlige Finanslove; kom man til en endelig Ordning, der blev stadfæstet af Kongen den 16. Februar 1856.

Det faste Mandskab blev omorganiseret, Divisions- og Kompagni Inddelingen ophævedes og Artillerikorpsets Styrke og Lønning blev fastsat til:

3	Tøjhusløjtnanter.				
15	Overkanonerer	med	312	Rdl. om Aaret.	
25	Kanonerer	"	260	" " "	
30	Underkanonerer ...	"	208	" " "	
30	Overkonstabler	"	184	" " "	
72	Konstabler	"	155	" " "	
36	Underkonstabler ...	"	118	" " "	
54	Lærlinge	{	63	" " "	
		"	47	" " "	

Desuden havde hver Mand en Pengegodtgørelse for Kost af 82 Rdl. 32 Skill. aarlig.

Af Lærningeklassen skulde baade Artilleri og Matroskorpset forsynes med halvbefarne (Underkonstabler).

Som hørende til Artilleriet fandtes endvidere i Haandværkerkorpset 1 Bøsssemagermester og 6 Bøsssemagere samt i Værftskorpset 74 Arsenalarbejdsmænd, af hvilke 24 udelukkende anvendtes til Vagt ved Krudttaarnene.

Endelig fandtes 1 Overgymnastiklærer og 2 Gymnastiklærere, der, sammen med Opsyns- og Justitsbetjente, dannede en særlig Gruppe.

Den ny Ordning, der traadte i Kraft den 1. Juli 1856, medførte mange Forandringer. Marineministeriet, der var organiseret ved kongelig Resolution af 21. April 1848, havde som hidtil den øverste Ledelse af alt; men den gamle Benævnelse „Holmens Overekvipagemester“ („Holmens Chef“) blev forandret til „Chef for Orlogsværftet“. Viceadmiral Mourier var, som før omtalt, Overekvipagemester i denne Periode og blev saaledes den første „Chef for Orlogsværftet“.

Den 1. Juli 1856 fik Admiral Mourier med stor Højtidelighed overleveret Kommandoen over alt det Personel, der tidligere havde henhørt under Divisionerne. Det var almindelig Fridag; alle var klædt i deres bedste Uniform og forsamlede paa Gammelholm, da Admiralen overtog Kommandoen.

Stillingerne som Sergent, Løber og Arsenalunderofficer blev ophævede, og Sergenterne ansattes som Overbetjente, Løberne som

Betjente i Nyboder, medens der i Værftskorpset blev Plads for Arsenalunderofficererne.

Ifølge „Landkrigsartikelbrevet“ havde Sergenterne udført Tjeneste som Ligbærere for afdøde Officerer og disses Familie og modtog som Regel herfor et Honorar af 2 Rdl. Da nu Sergentposterne blev inddragne, bestemte Ministeriet den 17. Marts 1859, at Overkanonerer, Højbaadsmænd, Kanonerer og Baadsmænd fremtidig skulde kommanderes til at udføre Ligbærertjeneste. Denne Bestemmelse stod ved Magt indtil 1907, da den, efter Forslag af Chefen for Orlogsværftet, blev ophævet, hvilket vakte stor Tilfredshed hos Underofficererne.

Den 1. August 1856 blev et nyt Munderings Reglement approberet.

Alle, undtagen Lærlinge, skulde have mørkeblaa Vaabenfrakke med opstaaende Krave; Tøjhusløjtnanterne havde paa hver Side af Kraven et blindt Knaphul; Underofficerer og Konstabler bar paa Kraven Korpseblemet. Frakkerne var forsynede med Ankerknapper foran og desuden paa Baglommerne og for Hænderne. Tøjhusløjtnanterne havde trekantet Hat og som Distinktion Guld Kontra Epauletter med en Stribe blaat Klæde i Bladet, hvorpaa var en forgyldt Granat. I daglig Tjeneste bar de som Distinktion „Guld Brandenbourgs“ paa Skuldrene ligesom Sekondløjtnanter, men indvævede med blaat. Endvidere kunde de bære Hue med Guldtræsse; men maatte ikke som andre Officerer have Krone over Korkarden. Dette fik de dog Tilladelse til i 1858.

Underofficerernes Distinktioner bares paa Underærmerne og var: for Overkanonerer 3 gule Uldsparrer med 2 Uldrosetter over, for Kanonerer 3 Snore med 1 Roset, for Underkanonerer 2 Snore med 1 Roset og for Overkonstablerne 1 Snor med 1 Roset. Konstablerne havde 1 Snor uden Roset og Underkonstablerne en skraatstillet Snor fra Albuen til Haanden.

Foruden Nationalkokarden havde Underofficererne Huedistinktion, der bestod af gule Uldsnore med rød Kant i samme Antal, som de havde Snore paa Ærmet. Konstablernes Hue var dog uden Snor. Tøjhusløjtnanterne havde hvid Vest, Underofficererne blaa, og alle bar blaa Benklæder. Lærlingenes Uniform var ligeledes blaa, men de havde Trøje i Stedet for Frakke.

Posten som Undertøjmester, der havde været vakant fra Slutningen af 1854, blev igen besat den 22. Juni 1857, da Kaptajnløjtnant H. J. A. Hagen blev konstitueret i Embedet.

Den ny Undertøjmester havde som Inspektionsofficer vist stor

Interesse for Eksescits og Gymnastik, i hvilke Fag han var Lærer for Korpsets Mandskab; men Savnet af et passende Lokale følte ofte ved Øvelserne. Gymnastikundervisningen havde hidtil fundet Sted i søndre Takkelladshus, men i 1856 blev der i Arsenalets søndre Fløjbygning under Vaabensalen indrettet en Gymnastiksal.

Som et Kuriosum kan anføres, at det i nogle Aar var forbudt ved Gymnastikundervisningen at lære det unge Mandskab Balance-øvelser, da dette forledte dem til at løbe ud paa Ræerne, hvorved saa mange faldt ned fra Rejsningen og slog sig ihjel.

Rapertmagerværkstedet var i Aaret 1803 blevet flyttet fra Christiansholm til Bodenholfs Plads, som den 19. Oktober 1800 var købt og som forblev i Marinens Besiddelse til 1832. Efter dette Aar var ovennævnte Værksted en Tid etableret i søndre Takkelladshus, blev derefter flyttet til søndre Arsenalfløj, og da der her i 1856 blev indrettet en Gymnastiksal, flyttedes Rapertmagerværkstedet til nordre Fløjbygning af Arsenallet, hvor det forblev, indtil det endelig i 1866 ophævedes som selvstændigt Værksted.

I 1854 blev det bestemt, at alle Lærlinge saavidt muligt skulde uddannes i at blæse Signalthorn, og naar de udkommanderedes som Hornblæsere have 1 Rdl. om Maaneden i Ducør. Der var en gammel Bestemmelse om, at der af alle Ducører skulde afstaas en vis Del til Søkvesthuset, men da denne Bestemmelse netop blev ophævet i Marts 1857, slap Lærlingene for at miste noget af deres „Trompeterdaler“.

For at skaffe Musik til de udrustede Skibe blev det fra 1857 bestemt, at de yngre Underofficerer og Konstabler, der havde musikalske Anlæg, skulde undervises i at spille paa Blæseinstrumenter. Læreren var Portner ved Fødselsstiftelsen, fhv. Hoboist J. F. Hüttenrauch, der efter Tøjmasterens Udsagn, „udviste en overraskende Nidkærlighed for at forsyne Marinens Skibe med Musikbänder“. Undervisningen fandt Sted paa Hjørnet af Adelgade og Klærkegade i en „dobbelt Lejlighed“, der ikke i fremragende Grad udmærkede sig ved god Akustik. Trods dette synes der at være opnaaet et godt Resultat; thi i 1861 ansøgte Tøjmasteren om, „at de Søartillerister, der vare uddannede til Musiken, maatte nyde den Æresbevisning at musicere ved Kongens Taffel, hvilket hele Korpset vilde føle som en Hæder.“

En anden Æresbevisning havde Korpset nydt den 10. September 1858, da det under Tøjmasterens Kommando paraderede i Frederiksberg Have ved Afsløringen af Kong Frederik den Sjettes Statue.

Ved Lov af 15. April 1858 blev det bestemt, at Orlogsværftets hele Virksomhed skulde flyttes til Nyholm, saaledes at Gammelholm kunde sælges. Til Anlæg af Værksteder og til de med Flytningen forbundne Omkostninger bevilgedes 275000 Rdl.

Denne Lov var uden særlig Betydning for Søartilleriet, hvis Virksomhed jo næsten udelukkende laa uden for Gammelholm.

Den 16. April 1858 resolverede Marineministeriet, at Tøjimesteren fremtidig skulde benævnes Direktør for Søartilleriet, men denne Benævnelse vandt aldrig rigtig Hævd; Ordet Tøjmester var for gammelt, og Titelen Direktør forsvandt da ogsaa igen ved en senere Lov om Søværnets Ordning.

Den fungerende Undertøjmester, Kaptajnløjtnant Hagen, afgik fra denne Stilling den 28. November 1860; og Premierløjtnant Charles T. Carlsen, der i Udlandet havde uddannet sig i Artilleri, blev ansat som Undertøjmester og Underdirektør ved Søartilleriet med et aarligt Lønningstillæg af 400 Rdl. Samtidig bestemtes ved kongelig Resolution, at de som Underdirektører ved Orlogsværftet ansatte Officerer skulde have Kaptajnløjtmants Karakter og Distinktioner, hvis de ikke som Officer havde denne eller en højere Charge.

Inspektionsofficerstjenesten blev kort efter omordnet, og ved Søartilleriet ansattes 2 Officerer for 2 Aar ad Gangen med et Tillæg af 200 Rdl. aarlig.

Artilleriet befandt sig paa den Tid i stærk Udvikling; der blev i forskellige Lande gjort Forsøg med Bagladekanoner; og her hjemme ventede man sig meget af de saakaldte „Whitworthske“ Kanoner. Efter Indstilling af Direktøren for Søartilleriet, Direktøren for Maskinvæsenet og Maskininspektøren bifaldt Ministeriet i Juni 1860, at der anskaffedes Maskiner til Fabrikation af disse Kanoner. Maskininspektør Wain, der havde set Tilvirkningen af dette Skyts i England, skulde paa eget Ansvar lede Arbejdet, og der skulde foreløbig forfærdiges 2 Stkr. 18 $\varnothing$'s Kanoner.

I Foraaret 1861 afholdtes Skydeforsøg med denne Slags Kanoner; sidste Gang den 18. April, paa hvilken Dag der indtraf en Katastrofe, som foreløbig standsede videre Forsøg.

Tøjmesterens Rapport om Ulykken er saalydende:

„Søetatens Tøihuus, den 19. April 1861.

Til Chefen for Orlogsværftet.

Det er min sørgelige Pligt at melde Deres Excellence, at ved den Ulykke, som indtraf igaar Formiddag ved Skydningen med den største af de to Whitworthske Kanoner, ca. 3100 $\varnothing$'s Vægt, 4" Ka-

liber, Projektilet veiede 26 à 27 $\varnothing$, idet den sprang efter at der i det hele var skudt:

15	Skud med	$3\frac{1}{2}$	$\varnothing$	Krudt,
15	"	"	4	" " "
75	"	"	$4\frac{1}{2}$	" " og igaar
15	"	"	$4\frac{1}{2}$	" " "

fik Undertøjmesteren, Capitainlieutenant Carlsen den høire Arm aldeles knust og den venstre brudt under Albuen foruden flere, ikke ubetydelige, Contusioner af Jernstumper.

Constabel F. Hansen blev saaret i højre Bryst.

" C. Mørch fik et Slag over Benene.

" W. Larsen fik Saar af Jernstumper i høire Bryst, Laar og Arm.

" J. Klein blev dræbt paa Stedet.

Det er mig imidlertid i denne Calamitet en Trøst at kunne meddele, at Capitainlieutenant Carlsen efter Operationen synes idag at befinde sig saaledes, at der tør næres noget Haab om, at Ulykken med Guds Hjælp vil begrændse sig til Tabet af den høire Arm. I det ifjor opførte lukkede Batteri paa Amagerfælled er Gulv, Vægge, Luger m. m. beskadigede.

Kanonen er revnet langs hele Bagstykket i et næsten vertikalt Snit; den venstre Side er bortsprængt og ved Bruddet ses nogle Udrivninger af Jernet. De omvundne Baand ere sprængte paa flere Steder og Sømmensveisningen løsnet. Bagladningsmechanismen synes kun beskadiget fordi Kanonrøret er sprunget.

ærbødigst

Skibsted."

Tøjmesterens Haab gik ikke i Opfyldelse, idet Kaptajnløjtnant Carlsen den 1. Maj døde af sine Saar. Paa hans Grav satte hans Kammerater en Mindesten, hvorpaa der staar: „Han faldt som et Offer for sit Kalds Pligter.“

I Carlsens Sted blev Premierløjtnant af Landartilleriet O. E. Blom den 19. September 1861 konstitueret som Undertøjmester for et Tidsrum af 3 Aar.

Atter det følgende Aar krævede Søartilleriets Skydeforsøg Menneskeliv; idet Underkanoner Daniel Schou og Konstabel L. Stevnsborg den 13. Januar 1862 blev dræbte ved Prøveskydning med en 18 $\varnothing$'s Riffelkanon.

Efter dette Ulykkestilfælde synes det, som om Forsøgskydningerne er blevne indstillede for en Tid, men til Gengæld blev „den blinde Eksercits“ drevet med Kraft. Allerede i 1861 var Udmær-

kelsestegnet (Eksercersnoren) for Underofficerer indstiftet, hvilket Tøjmasteren fandt meget heldigt; thi „selv om end specielle Udmærkelsestegn kunne ansees som mindre nødvendige for høiere stillede Personer, der i deres Samvittighed maae antages at have en følsom Spore til deres Pligters Opfyldelse af yderste Evne, saa tør de ikke ansees for overflødige for Samfundets lavere stillede Individer, hvis Betragtning af Livsforholdene er væsentligt forskellig fra hines og som i det hele er stillet paa et mere materielt Standpunkt, som Følge af deres Udvikling og Omgivelser fra tidligste Alder. — — — — —“

Paa forskellige Omraader blev der i denne Periode indført Reformer. Allerede i 1855 var Befæstningen paa Christiansø nedlagt; og Artillerimateriellet førtes 1862 til København. Den militære Besætning, der tilsidst kun bestod af en Løjtnant, 1 Underofficer og 8 værnepligtige, blev inddragen den 31. Marts 1863.

Sidstnævnte Aar blev Artilleritakkelloftet nedlagt og Arbejdet skulde herefter udføres paa det almindelige Takkelloft.

Bevogtningen af Flaadens Krudttaarne havde hidtil krævet et stort og kostbart Vagthold. Ikke færre end 24 Værftsarbejdsmænd anvendtes til Vagt ved Krudtmagasinerne paa Amager; men denne Vagt blev ophævet i November 1861; der ansattes en Opsynsmand, og de 24 Arbejdsmænd blev afskedigede.

For yderligere at kunne indskrænke Antallet af Værftsarbejdsmænd, resolverede Ministeriet den 31. Maj 1862, at der skulde dannes et Korps af søværnepligtige, der skulde underlægges Tøjmasterens Kommando og anvendes til at remplacere Værftsarbejdsmænd ved Vagthold o. l. og som tillige maatte indøves i Eksercits og Vaabenbrug. Til Bopæl for dette Mandskab blev der i Længerne mellem Klærkegade og Rosengade indrettet en Kaserne i de almindelige Nyboders Huse. Folkene fik Navn af „værnepligtige Underkonstabler“ og flyttedes i 1867 til Kasernen i Overgaden o. V. (nu Elevskolen). Senere blev de kaldte „Orlogsværftets Vagtmandskab og indkaserneredes i Vagtskibet, men var da Søartilleriet uvedkommende. Ved Korpsets Oprettelse i 1862 havde Mandskabet samme Uniform og Distinktioner som de faste Underkonstabler.

Den 31. Oktober 1862 bestemte Ministeriet, at Artillerikorpset skulde omorganiseres saaledes, at der oprettedes 2 Afdelinger.

1ste Afdeling skulde bestaa af Søjhusløjtnanterne og alle Underofficerer med Undtagelse af 64, der ansattes i 2den Afdeling. Endvidere hørte Lærlingene til 1ste Afdeling.

2den Afdeling skulde indeholde 8 Kompagnier, og i hvert af disse blev ansat:

- 1 Overkanoner,
- 2 Underkanonerer,
- 4 Overkonstabler,
- 10 Reserveoverkonstabler,
- 6 faste Konstabler,
- 3 „ Underkonstabler,
- 150 menige (værnepligtige).

I alt 176 Mand.

De værnepligtige skulde gennemgaa Ekserserskolen og derefter benævnes værnepligtige Underkonstabler. Af disse blev Reserveoverkonstablerne udtagne.

Den 23. Juni 1863 bifaldt Kongen Ministeriets Indstilling om, at det ved kongelig Resolution af 16. Februar 1856 bestemte Antal Underofficerer forøgedes med 1 Overkanoner, 7 Kanonerer, 6 Underkanonerer og 6 Overkonstabler, medens de meniges Antal samtidig skulde formindskes med 24 Konstabler, 12 Underkonstabler og 12 Lærlinge. Forandringen skulde ske efterhaanden, saaledes at den ikke medførte nogen Udgift for Statskassen.

Endvidere blev Lønningerne forandrede, saaledes at Underofficererne fik lidt højere, Lærlingerne lidt lavere Løn end hidtil. Indstillingen skulde dog, foruden af Kongen, ogsaa tiltrædes af Rigsdagen, og dette fandt først Sted den 22. December 1863, paa hvilken Dag Forslaget blev ophøjet til Lov, saaledes at denne skulde træde i Kraft den 1. April 1864.

Herefter var Artillerikorpsets Styrke og Lønning fastsat til:

3	Tøjhusløjtnanter.			
16	Overkanonerer	med 362	Rdl. aarlig.	
32	Kanonerer	297	„	„
36	Underkanonerer	233	„	„
36	Overkonstabler	204	„	„
48	Konstabler	155	„	„
24	Underkonstabler	118	„	„
21	Lærlinge af 1. Kl.	60	„	„
21	„ „ 2. „	36	„	„

Desuden havde hver Mand Uniform og 82 Rdl. 32 Sk. om Aaret i Kostpenge.

Ved kgl. Resolution af 23. Juni 1863 blev der endvidere fastsat et nyt Munderings Reglement, der skulde træde i Kraft den 1.

April 1865, men som dog ikke i synderlig Grad afveg fra Reglementet af 1856.

Tøjhusløjmanternes Uniform blev ikke forandret. De 3 ældste Grader af Underofficererne skulde have Vaabenfrakke med opstaaende Krave, Overkonstabler og Konstabler Stortrøje med omfaldende Krave, Lærlingene Trøje; alle skulde bære Korpsemblemet paa Kraven. For de menige var endvidere reglementeret blaa Skjorte, hvis Krave og Haandlinninger var af blaat Lærred udsyet med hvide Snore.

Som Hovedbedækning fik Overkanonererne igen trekantet Hat med Sølvkordons og Nationalkokarde; alle de andre Underofficerer og menige undtagen Lærlingene havde blank Hat med et Baand, der paa Underofficerernes Hatte ikke bar noget Navn, medens der paa de meniges stod med forgyldte Bogstaver „Marineartilleri“.

Felttegn af Sølv blev reglementeret for de 2 ældste Grader, medens de øvrige Underofficerer fik Felttegn af gul Uld.

Til daglig Tjeneste havde alle Underofficerer Hue med lige Skygge og med gule Uldsnore ligesom efter Reglementet af 1856. I Stedet for gule Uldsnore fik dog Overkanonererne kort efter en smal Guldsnor om Huens Pul. Konstablerne havde rund Hue uden Skygge, medens der for Lærlinge reglementeredes Hue „med en liden Skygge“.

Distinktionerne blev bragte i Lighed med Hærens, Overkanonererne fik saaledes Sølv Brandenbourgs (Stropper) paa Skuldrene; de øvrige Underofficerer bibeholdt Ærmedistinktionerne, der for Kanonerer bestod af 3 gule Uldsparrer i Vinkel, hvorover var 1 Uldroset; Underkanonerer havde 3, Overkonstabler 2 og Konstabler 1 Snor i Vinkel, Underkonstablerne beholdt den skraa Snor fra Albu til Haand.

De værnepligtige Overkonstabler fik samme Distinktioner som de faste.

Overgymnastiklæreren fik Uniform som Overkanoner, Gymnastiklærerne som Kanonerer.

Samtidig med den ny Organisation bestemte Ministeriet, at den teoretiske Undervisning for Korpsernes Personel burde afsluttes med en Mands tyvende Leveaar, saaledes, at han ikke som tidligere blev bundet til Skolebænken i en fremrykket Alder. I Tysk, Aritmetik, Geometri og Frihaandstegning skulde ikke undervises mere, og Maalet burde være at uddanne de unge til dygtige og vellærte Underofficerer, men heller ikke mere.

Tøjmesterens Navn af Direktør for Søartilleriet gav ham en noget ubestemt Stilling i militær Henseende, naar han i Kommis-

sioner o. l. var sammen med andre Søofficerer eller med Officerer af Hæren. I den Anledning bestemte Ministeriet, at Direktør Skibsted skulde betragtes som Orlogskaptajn med Anciennitet fra 1. April 1858.

Chefen for Orlogsværftet, Viceadmiral Mourier afgik paa Grund af Sygdom den 12. Januar 1864, og Orlogskaptajn Bøcker blev en Uge senere Kontreadmiral og ansat som Chef for Orlogsværftet. Han var født den 3. Januar 1811 og var i sine yngre Aar særlig bleven anvendt til Opmaaling. Det faldt nu i hans Lod at lede Orlogsværftet under vor sidste sørgelige Krig, hvor der dog for Marinens Vedkommende var et lille Lyspunkt i Kampen ved Helgoland.

Tøjhusløjtnant Gundel døde den 20. Oktober 1862 og blev erstattet af Overkanoner J. H. Lyng.

Efter i næsten 33 Aar at have ledet Bøssesmagerværkstedet afgik N. Staal Jessen fra denne Stilling den 11. April 1862, og Formand C. G. Bjørn blev ansat i hans Sted.

Vagten paa Christiansholm blev den 1. Oktober 1863 flyttet til Værftsbroen, og Færgeflaaden ved Laboratoriet blev inddragen. Al Adgang til Værftet fandt nu Sted gennem Bommens Vagt, over Kongebroen eller ad Værftsbroen, sidstnævnte Sted bestod Vagstyrken af 1 Overkanoner, 1 Underkanoner, 1 Fører og 12 Mand.

Allerede i 1861 trak truende Skyer op paa Danmarks politiske Himmel, og det manglede ikke paa Varsler om, at Uvejret snart vilde bryde løs.

Som altid før en Krig vrimlede det med Opfindelser paa Krigskunstens Omraade.

F. Eks. indsendte en Urtekræmmer i København til Marineministeriet to Opfindelser; hvoraf den ene, som han kaldte „Gummielastigumslækplastre“, var bestemt til at stoppe Grundskud; og den anden „Ildsprøjten“ skulde bestaa i, at der i Skibets Bund blev anbragt en stor Jernbeholder fyldt med Petroleum. Herfra skulde der udgaa Rørledninger op langs Skibssiden til Rælingen, hvor Rørene endte som Straalerør. Naar nu et fjendtligt Skib kom nær nok, skulde Petroleumen ved Hjælp af Brandsprøjter drives op gennem Rørledningen og sprøjtes ud over det fjendtlige Skib. Endelig skulde der saa kastes brændende Sager derover for at antænde Petroleumen.

Disse Opfindelser blev selvfølgelig slet ikke tagne alvorligt; men med et Par andre blev der dog anstillet Forsøg. Den ene var Plader af Papirmasse, der tænktes anvendt i Stedet for Jern til

Pansring af Træskibe. Disse Plader blev bragte ud paa Amager og underkastede Beskydning, men Resultatet var utilfredsstillende.

Selve Krigen i 1864 og dens Følger er endnu i saa frisk Minde, at den ikke her behøver Omtale; kun et Par Enkeltheder skal flygtigt berøres.

Da Fregatterne Schwarzenberg og Radetzky under Kampen ved Helgoland drejede ned mod den danske Eskadre, fik man her Indtrykket af, at Fjenden vilde forsøge at bryde de Danskes Køl-vandslinie. Orlogskaptajn Suenson stod paa Niels Juels Kommandobro, og i hans Nærhed var i det Øjeblik kun Hornblæseren,*) en Lærling af Artillerikorpset. Henvendt til Drengen udbrød Suenson da:

„Kan du se, at han har studeret sin Nelson? Men blæs nu til Hurtigskydning.“

De Danskes Ild tog til i Heftighed, og ikke lang Tid efter faldt det daarlige, men heldige Skud, der tændte det fjendtlige Flagskibs Foremærssøj i Brand.

Af Artillerikorpsets Personel blev ingen dræbt i denne Kamp, men Konstabel C. Schmidt mistede sit venstre Ben; og Hornblæser, Lærling J. Ottesen, blev haardt saaret i venstre Arm.

Den ældste Artilleriunderofficer i hvert af de tre Skibe blev af deres Chef særlig fremhævet for Mod og Dygtighed. Disse Mænd var Overkanonererne N. Bjørnsen i Jylland, E. Paaske i Niels Juel og J. Henckel i Hejmdal.

Under Kampene om Dybbølstillingen blev Underkanoner F. Olsen meget haardt saaret i Panden; han var ansat i det ene af Rolf Krakes Kanontaarne.

Der kunde ogsaa fra denne Krig fortælles om mange Træk af Mod og Uforsagthed; men al Udholdenhed og Tapperhed nyttede dog intet, Freden blev sluttet, Fædrelandet sønderlemmedes, og en dyb, afmægtig Harme og Smerte greb alle.

Den nærmest paafølgende Tid blev for Søartilleriet en Stilstandsperiode med Indskrænkning paa mange Maader.

Alle de Konstabler, der var fyldt 32 Aar, blev afskedigede, og man ophørte med at antage Lærlinge. Forfremmelser maatte her-efter kun ske ved Nytaar; det kunde saaledes hænde, at et eller flere Nummere blev vakante det meste af Aaret, hvorved der spares Penge.

I Oktober 1864 døde Tøjhusløjtnant A. Schmidt, men der blev ikke udnævnt nogen i hans Sted; thi fremtidig skulde der kun være

*) Efter mundtlig Beretning af den paagældende Hornblæser, som nu er død.

2 Tøjhusløjtnanter. Schmidt havde gjort Tjeneste som Inspektør ved Korpset og ved Artilleriskolen, og denne Tjeneste er senere bleven udført af en Overkanoner.

Der fandtes dog paa en Maade alligevel 3 Tøjhusløjtnanter, idet Overgymnastiklærer Johnsen i Begyndelsen af 1864 havde faaet Karakter og Uniform, men ikke Lønning, som Tøjhusløjtnant.

I Forsommeren 1865 flyttedes Søkadetakademiet fra Norges-gade til Christiansholm; og for at gøre Plads her flyttedes Bøssemagerværkstedet til Klejnsmedien paa Nyholm og Artilleriskolen til „Ankerøskolens“ Bygning paa Dokøen.

Søkadetakademiet fik dog ikke noget langt Ophold paa Christiansholm, idet hele Øen blev solgt til Firmaet J. P. Suhr og Jørgen Jensen og overleveret til disse den 29. Juni 1866.

I Foraaret samme Aar blev Søartilleriets Kontorer, Tegnestue m. m. flyttede til den før omtalte Skolebygning paa Dokøen, hvor de endnu findes.

Den 1. Januar 1866 ophørte Hærens Personel at gøre Vagt paa Nyholm, og Vagtholdet har siden den Tid udelukkende været besørget af Marinen.

Samme Dag overgik Batterierne Trekroner og Lynetten til Landetaten, idet Marinen dog, af Hensyn til Fyr- og Vagervæsen, beholdt en Station under Kommando af en Officer. I Begyndelsen af 1868 blev ogsaa denne Station inddragen.

I 1867 blev „Søetatens Kaserne“ flyttet fra Nyboder til Søkvæsthuset og under Chefen for Orlogsværftets Overbefaling underlagt Tøjmasteren som Kasernekommandant. I 1868 blev der dog ansat en anden Officer som Kommandant.

Allerede om Efteraaret 1867 var der i Kasernen paa Christianshavn bleven optaget 8 Lærlinge, som blev de første af de mange, der siden har gennemgaaet Søværnets Elevskole. Loven om Skolens Oprettelse var ganske vist endnu ikke vedtagen; dette skete først den 24. April 1868.

Efter Lov om Søværnets Ordning af ovennævnte Dato skulde Artillerikorpsset have følgende Styrke:

1 Tøjmester, Chef. Officer af Flaaden eller Hæren.

1 Undertøjmester. " " " " "

2 Tøjhusløjtnanter.

11 Underofficerer af 1. Klasses 1. Grad.

30 " " 1. " 2. "

62 " " 1. " 3. "

samt et ubestemt Antal Underofficerer af 2den Klasse, af hvilke 30 kunde være til stadig Tjeneste i Fredstid, medens Resten var hjemsendt eller udkommanderet.

Desuden var der ved Korpset en fast „Spillemand“, der var ligestillet med Underofficerer af ældste Grad.

I 1. Klasses 1. Grad ansattes Overkanonerer.

I 1. „ 2. „ „ Kanonerer.

I 1. „ 3. „ „ Underkanonerer og
de tidligere Overkonstabler.

Konstablerne ansattes som Underofficerer af 2. Klasse, altsaa som Overkonstabler.

Da der ikke med Loven var forbundet noget nyt Uniforms Reglement, fremkom der straks et Misforhold ved ovennævnte Fordeling, idet Underofficererne af 3. Grad fik forskellige Distinktioner. De tidligere Underkanonerer havde nemlig 3 Snore, medens Overkonstablerne kun havde 2. Herpaa blev der raadet Bod ved Ministeriets Resolution af 15. Maj 1870, da de tidligere Overkonstabler, der nu var Underkanonerer paa yngst Lønning, fik 3 Snore, og Underofficererne af 2. Klasse 2 Snore med et tilsvarende Antal gule Snore om Huen.

Loven af 1868 bestemte, at ingen kunde forfremmes til Underkanoner, naar han var fyldt 32 Aar, og at enhver Underofficer skulde afskediges, naar han fyldte 60 Aar.

Ved en saadan Aldersgrænse, der ikke tidligere havde været fartsat, tilstræbte man at forbedre Avancementsforholdene for Underofficerer. Gennemsnitsalderen var den Gang for Overkanonerer 53 Aar, for Kanonerer 46 Aar, for Underkanonerer 37 Aar og for Overkonstabler 27 Aar.

Som Følge af Korpsets Formindskelse blev 5 Overkanonerer, 7 andre Underofficerer og en Del Konstabler afskedigede.

Efter denne Lov kom Artillerikorpset til kun at bestaa af Underofficerer, der var ikke mere, som tidligere, menige i Korpset; men Loven bestemte, at Overkonstablerne skulde deltage personligt i alt Arbejde.

Chefen for Hærens Artilleri skulde være Generalinspektør for Søartilleriet.

Den fremtidige Tilgang til yngste Underofficersklasse skulde ske fra „Flaadens Underofficersskole“, hvis Elever blev delte i 2 Klasser, af hvilke den ældste svarede til de tidligere Underkonstabler. Eleverne undervistes i Skolebygningen paa Dokøen; men medens Artilleriets Lærlinge hidtil havde boet hjemme hos Forældrene, blev Eleverne nu kasererede; hvilket Tøjmesteren, der var Skolens Chef, var noget betænkelig ved. Han skrev herom til Ministeriet:

„En Betragtning, der i den Anledning gjør sig gjældende er, om den Aand, Dristighed og Kjærlighed og Vedhængen ved Standen, samt Snarraadighed, der hidtil har udmærket de sømilitaire Corpser, og som væsentligst maa tilskrives Traditionen og Overleveringen af Fortidens dyrkjøbte Erfaringer gennem Opdragelsen i Nyboder, vil forsvinde ved Ophold i Kasernen og vige Pladsen for en større Blødhed i Sæderne, Fordringsfuldhed og Egenkjærlighed, der fødes og næres ved en Institution, som mere udelukkende beskæftiger sig med disse Personers Undervisning, Pleie og moralske Udvikling. Det er vel sandt, at en Del Unoder, der hænger ved Opdragelsen i Nyboder, vil kunne afskaffes under Opholdet paa Kasernen, og enkelte svage Characterer derved bevares for moralsk Fordærvelse, men den determinerede og velbegavede Elev vil under disse forandrede Vilkaar muligen ikke udvikle sig i den ejendommelige og djerpe Retning, som hidtil har udmærket Standen . . .“

Tøjmasterens Bekymring var dog ganske ugrundet; thi hverken Lokalteterne, Omgangstonen eller Forplejning var saaledes, at de kunde fremkalde Blødagtighed. En Elevs Bispisning kostede 20 Skilling om Dagen samt 5 Skill. til $1\frac{1}{2}$ π Rugbrød og 4 Skilling til Vask, Sæbe og andre Fornødenheder. Til Beklædning blev anvendt 15 Rdl. 60 Sk. aarlig, saaledes at den samlede Udgift ved en Elevs Ophold, Beklædning og Forplejning androg 125 Rdl. 85 Skill. aarlig.

20 Skilling om Dagen til Kosten var jo ikke nogen stor Sum, men dette Beløb kom endda ikke udelukkende Eleverne tilgode; thi den ved Skolen ansatte Marketender skulde med sin Familie og Tjenestepiger ogsaa delvis leve heraf. Ministeriet maa dog alligevel have fundet, at det var mange Penge; thi der kom i 1869 Ordre til, at Beløbet efterhaanden skulde søges nedsat.

Undervisningen fandt Sted under Tøjmasterens Ledelse; men den 15. September 1875 blev der ansat en anden Officer som Chef for Skolen, hvis Historie herved skilles fra Søartilleriets.

Ved Lov af 15. Maj 1868 bestemtes Lønningerne for Søartilleriets Personel saaledes:

Tøjhusløjtnanter 1000 Rdl. stigende med 100 Rdl. hvert femte Aar indtil 1200 Rdl. aarlig.

Overkanonerer, ældste Halvdel 600 Rdl., yngste 500 Rdl.

Kanonerer,	"	"	420	"	"	375	"
------------	---	---	-----	---	---	-----	---

Underkanonerer	"	"	300	"	"	275	"
----------------	---	---	-----	---	---	-----	---

Overkonstabler 200 Rdl. om Aaret.

Efter 8 Aars og 16 Aars dadelfri Tjeneste fik Underofficererne desuden et aarligt Tillæg af henholdsvis 30 Rdl. og 48 Rdl.

Til Anskaffelse af Uniform blev der tilstaaet hver Underofficer 20 Rdl. aarlig. Disse „Munderingspenge“ blev i 1893 fordoblede.

Efter Lønningsloven bortfaldt Godtgørelsen for Landkost, men hver Mand fik dog Penge til $1\frac{1}{2}$ R Brød om Dagen.

Den 8. September 1871 udkom et nyt Uniforms Reglement. Alle Munderingsstykker var mørkeblaa, og Tjenesteuniformen bestod af:

For Tøjhusløjtnanter, Overkanonerer og Kanonerer Frakke, for Underkanonerer og Overkonstabler Langtrøje med Ærmedistinktioner, Ankerknapper og omfaldende Krave med Korpseemblemet; Klædes Benklæder og Vest; Hue med lige Skygge, Overkonstablerne rund Hue uden Skygge, men med Huebaand paatrykt „Artillerikorpsen“.

Distinktionerne var for Tøjhusløjtnanter 2 Guldgalonier som for Premierløjtnanter, dog uden Øje; for Overkanonerer 3 Guldsparrer med 2 Uldrosetter, for Kanonerer og Underkanonerer 3, for Overkonstabler 2 gule Uldsparrer. Kanonererne havde en Roset over Snorene, der af alle Grader bares paa begge Underærmer. Alle, undtagen Overkonstablerne, havde Huedistinktion, der bestod af et forgyldt Anker med Krone. Tøjhusløjtnanter havde forgyldt Egeløv og Overkanonerer 2 Egegrene under Ankeret.

Galauniformen var som Tjenesteuniformen, idet der dog for Tøjhusløjtnanter var reglementeret trekantet Hat, men ikke Kjole eller Epauletter. Den trekantede Hat bortfaldt for Overkanonererne. Sabelen, som en Del Aar tidligere var anbragt i Skuldergehæng, skulde nu bæres i Livgehæng eller Livbælte. Feltegnet var for Tøjhusløjtnanter af Guld, for Overkanonerer og Kanonerer af Sølv, for de to yngste Grader af gul Uld.

Endvidere blev der reglementeret en Overfrakke for alle undtagen Overkonstabler, der fik Stortrøje med sorte Hornknapper.

Senere er der udkommet ny Uniforms Reglementer den 21. April 1882 og 18. Juli 1901; men disse Reglementer har for Søartilleriets Vedkommende kun medført faa Forandringer. I 1882 blev der for Tøjhusløjtnanter igen til Gala reglementeret Kjole og Epauletter, hvilke sidste dog skulde være under Kantiller, ligesom den ene Snor paa Frakken kun skulde være halvt saa bred som tidligere. Korpseemblemet blev samtidig flyttet fra Kraven til Underærmerne. Ved kgl. Resolution af 21. Oktober 1889 blev det bestemt, at Tøjhusløjtnanternes Epauletter skulde være med Kantiller, og deres Distinktioner paa Underærmerne blev igen 2 Guldgalonier af $\frac{1}{2}$ Tommes Bredde hver.

Overkonstablernes Distinktioner er blevne flyttede fra Underærmerne til Overærmerne, og deres Beklædningsgenstande er bragt i Lighed med de meniges.

Endelig er Huemodellen for alle Befalingsmænd bleven noget forandret.

Chefen for Orlogsværftet, Kontreadmiral Bøcker afgik den 27. September 1870 og blev erstattet af Kommandør E. F. Krieger.

Den 1. Juli 1868 var Tøjmasteren, Kommandør Skibsted afgaaet, og Kaptajn C. Kraft bleven udnævnt til Tøjmaster.

Den 3. April 1869 blev den Konstitution, der var meddelt Kaptajn O. Blom som Undertøjmaster, ophævet; og Premierløjtnant af Søofficerskorpset Th. v. Jessen ansattes i dette Embede.

Den 73aarige Tøjhusløjtnant N. Ordrup blev afskediget den 1. August 1868, og Overkanoner J. P. Olsen udnævntes d. 1. Oktober til Tøjhusløjtnant.

Den stærke Udvikling af Materiellet vedblev; Bagladekanoner indførtes i 1876 ved Søartilleriet, og talrige Forsøg blev afholdte. For, saavidt muligt, at forebygge Ulykkestilfælde ved Prøveskydninger, blev Blenderingen paa Amager bygget i 1877. Siden da er der ikke forefaldet Ulykker af alvorligere Art under Skydninger i Land. Om Bord i de udrustede Skibe er derimod nogle Gange indtruffet Uheld ved Skydning. Da Kongen i 1874 besøgte Island, skulde der fra Skonnerten Fylla afbrændes et Fyrværkeri i Land; og ved at antænde Kanonslag, mistede Skibets Kanoner, J. Meyer og Hulgasten, V. Høy, hver en Haand.

Under Øvelsesskydning fra Skonnerten Ingolf i 1880 eksploderede en 15 cm. Granat ved Ansætningen, medens Baglademekanismen var aaben. Granatens Bund gik bagud, dræbte Laderen, helbefaren Strangesen og slog den venstre Haand af Kanonkommandøren, Overkonstabel J. Wessel. Krudtladningen, der var taget ud af Koggersen, antændtes, hvorved mange Mennesker blev saarede.

Den 28. August 1908 hændte i Krydseren Hekla, der var udrustet som Øvelsesskib for Elevskolen, en Ulykke ved Skydning med en 15 cm. Kanon. Krudtladningen, der bestod af 8,5 kg. sort kubisk Krudt, antændtes ved Indførelsen i Kammeret; og ved Eksplosionen dræbtes Konstabel Carl Helbig, medens Kanoner P. Pedersen, Underkanoner Wendelboe samt Konstablerne C. Petersen, O. Christensen, P. Høgild og A. Jensen blev saarede.

Efterhaanden som Materiellet blev mere kompliceret, stillede dets Behandling stedse større Krav til Personnellets Uddannelse og

Dygtighed, ligesom det ringe Antal Underofficerer viste sig utilstrækkeligt.

Ved Lov af 28. Maj 1880 om Søværnets Ordning blev Artillerikorpsets Styrke derfor forøget og kom til at bestaa af:

1 Tøjmaster, Chef, Officer i Søofficerskorpset.

1 Undertøjmaster, Kaptajn i Søofficerskorpset.

15 Overkanonerer, 40 Kanonerer.

80 Underkanonerer samt et ubestemt Antal Overkonstabler, af hvilke 40 maatte holdes til stadig Tjeneste i Fredstid.

Et ubestemt Antal Reserveunderofficerer; der udtoges blandt de værnepligtige Artillerister.

Ved Loven blev yderligere som hørende til Søartilleriet oprettet en Tøjhusafdeling, for hvilken Tøjmasteren ligeledes var Chef, og som skulde bestaa af:

1 Undertøjmaster, Officer i Søofficerskorpset.

2 Tøjhusløjtnanter.

1 Overgymnastiklærer. ligestillet med Overkanoner.

2 Gymnastiklærere . . . " " Kanonerer.

1 Stabsmusiker " " Overkanoner.

5 Hornblæsere af 1. Kl. " " Underkanoner.

5 " " 2. " " Overkonstabler.

Ved denne Lov var Søartilleriets Personel blevet forøget med 1 Undertøjmaster ved Artillerikorpset, 4 Overkanonerer, 10 Kanonerer, 18 Underkanonerer, 10 Overkonstabler og et ubestemt Antal Reserveunderofficerer samt 3 Gymnastiklærere og 10 Hornblæsere.

Den ny Undertøjmasters Virksomhed skulde nærmest bestaa i at drage Omsorg for Personellets Uddannelse, samt under Tøjmasterens Tilsyn at udarbejde Forslag til den praktiske Anvendelse af Artillerimateriellet.

Den første Undertøjmaster ved Artillerikorpset blev Kaptajn N. U. Gad, som den 7. April 1881 afløstes af Kaptajn G. E. Fugl, der gjorde Tjeneste til 1. Marts 1884, da Kaptajn E. F. Løitved blev Undertøjmaster indtil 31. Marts 1887, da han den 1. Maj blev afløst af Kaptajn W. R. Hoffmann, der dog allerede den 1. Oktober samme Aar blev erstattet af Kaptajn C. L. With.

Allerede den 20. April 1876 var Kommandør C. Kraft afgaaet, og Kaptajn Th. v. Jessen bleven udnævnt til Tøjmaster, medens Premierløjtnant O. Schwanenflügel den 31. Oktober samme Aar blev Undertøjmaster i Stedet for Kaptajn Jessen.

Sidstnævnte Officer virkede som Tøjmaster til den 2. August 1885, da han paa Grund af naaet Aldersgrænse maatte afgaa.

Kommandør P. C. U. Jessen blev den 1. September samme Aar ansat som Tøjmaster og forblev i dette Embede til 1. April 1887, da Kaptajn O. Schwanenflügel blev udnævnt; medens Premierløjtnant H. T. Foss blev Undertøjmaster ved Tøjhusafdelingen.

Lederen af Bøssesmagerværkstedet, Kvartermand C. G. Bjørn afgik i 1876 og Formand A. D. Fleron afløste ham.

Tøjhusløjtnant Lyngø døde den 18. Juni 1881 og Overkanoner V. F. A. Drackenborg blev Tøjhusløjtnant paa Laboratoriet den 27. Juni s. Aar. Til Oplysning om Forfremmelsesforholdene i hin Tid kan anføres, at Lyngø, der var født i 1816, blev Lærling i 1832, Halvbefaren i 1835, Helbefaren i 1840, Overkonstabel i 1846, Underkanoner i 1849, Kanoner i 1853, Overkanoner i 1858 og Tøjhusløjtnant i 1862.

Kontreadmiral Krieger afgik fra Stillingen som Chef for Orlogsværftet den 5. Juli 1884, og Kommandør H. G. F. Garde ansattes som Værftschef. Efter at være forfremmet til Kontreadmiral døde han den 13. December 1885 om Bord i Fregatten Fyen, med hvilket Skib han var udkommanderet som Chef. Kommandør A. W. Schiwe fungerede nu som Chef for Orlogsværftet til den 1. Marts 1886, da Kontreadmiral L. C. Braag blev ansat i denne Stilling.

Efterhaanden som Materiellets Udvikling er skreden frem, er Personellet Undervisning bleven forbedret, saavel for de teoretiske som for de praktiske Fags Vedkommende. Navnlig er der bleven lagt Vægt paa Uddannelse i Skydning; thi Færdighed heri bør være Maalet for al artilleristisk Øvelse, saavist som en Søkamps heldige Udfald ikke alene beror paa Chefens og de ledende Officers Dygtighed; men ogsaa er betinget af, at der ved Kanonerne findes koldblodige og øvede Skytter.

Der blev i denne Periode ved forskellige Bygningsarbejder draget Omsorg for en bedre Magasinering af Søværnets Ammunitionsbeholdning.

I Frederiks Bastion blev i 1888 bygget et nyt Krudtmagasin, og i 1889 opførtes et lignende Magasin i Carls Bastion. Det gamle, i 1783 byggede, Magasin i 1. Redan uden Volds blev nedbrudt, og en ny Bygning opførtes i 1890.

Krudttaarnet i Vilhelms Bastion, der mange Gange havde været udlaant til Hæren, blev i 1895 helt afstaaet til denne, efter at Søartilleriet i 1894 til Erstatning havde faaet bygget et nyt Magasin uden Volds mellem 2den og 3die Redan.

Bevogtningen af Søværnets Krudtmagasiner er ogsaa undergaaet Forandringer i Tidens Løb og udføres nu for Krudttaarnene paa Amagers Vedkommende af en Opsynsmand, medens Militærpatrouiller fører Tilsyn med Magasinerne i dækkede Vej.

Efter Indførelsen af Maskinskytset og andre Vaaben med Enhedspatroner viste Pladsen paa Søartilleriets Laboratorium sig snart at være for lille til de nødvendige Arbejder ved Patronering o. l. I 1889 til 1890 blev derfor i Laboratoriets Gaard opført en Bygning til Opholds- og Arbejdsstuer, og da Pladsen alligevel ikke slog til, byggedes i 1893 endnu en 2 Etagers Bygning samme Sted.

Paa Marken uden for Laboratoriet blev i 1894 opført et mindre Patronmagasin, medens den tidligere Gymnastiksal i Arsenalets søndre Fløjbygning fra 1896 blev anvendt som Magasin for uladte Projektiler. I Stedet for den gamle Gymnastiksal blev der allerede i 1891 bygget et smukt og godt Eksercer- og Gymnastikhus paa Frederiksholm.

Af andre Bygningsarbejder kan nævnes, at der i 1884 paa Dokøen blev opført en Bygning til svært Skyts, det saakaldte Kanonhus, som i 1904 blev ombygget og forkortet.

Materiellet var tidligere ret ensartet og kun lidet kompliceret, men Udviklingen medførte Anvendelsen af mange, højst forskellige, mekaniske Dele saavel paa Kanoner som paa Affutager. Det gamle, ret primitive Bøssemagerværksted, der skamfuldt skjulte sig i en Krog paa Loftet i Klejnsmedien, kunde selvfølgelig langtfra præstere det forøgede Arbejde, og det blev derfor nødvendigt at opføre et nyt Værksted. Dette blev bygget i 1886 og kom til at ligge Øst for Arsenalet i Kuglegaarden, hvis Mur paa et Stykke blev nedreven for at give Plads for Bygningen. Den 5. November samme Aar bestemte Ministeriet, at Navnet Bøssemagerværksted skulde forandres til Artilleriværksted, og at „Bøssemagere“ fremtidig skulde kaldes Artilleriarbejdere.

Allerede faa Aar efter Artilleriværkstedets Opførelse medførte de stedse stigende Krav til Værkstedet, at dette maatte udvides, hvilket skete i 1892 ved, at der opførtes en 2 Etagers Tilbygning.

Lederen af „Bøssemagerværkstedet“, Formand Fleron, døde i August 1885, og i hans Sted blev M. N. Serup ansat den 1. November samme Aar. Serups Virksomhed blev dog ikke af lang Varighed, idet han under Udførelsen af sit Arbejde kom saa slemt til Skade, at han efter et langvarigt Sygeleje blev afskediget den 30. September 1887.

Maskinassistent J. H. Mentz blev saa fra d. 1. April 1888 ansat

som Bestyrer af Artilleriværkstedet, efter at han havde ledet Arbejdet under Serups Sygdom.

Da man mere og mere gik over til, at Skibene i Oplag beholdt deres Artillerigods om Bord, blev der efterhaanden god Plads i Arsenalet; men der var Libhavere nok til denne Plads. Allerede i Oktober 1866 var Underrummet i Arsenalets nordre Fløjbygning blevet afstaaet til Proviantmagasin, og i 1872 flyttede Fyr- og Lanterne-magasinet ind i Bygningens øverste Etage. Noget tidligere var der i en Del af Underrummet i Arsenalets nordre Hus blevet indrettet en Ølkælder, og i 1884 blev et Stykke af Kuglegaarden inddraget under Proviantmagasinet, der i 1887 ogsaa fik Tøjhusløjtnantens gamle Kontor i østre Gavl af nordre Fløjbygning. Til Kontor for Arsenalet blev der da i 1888 bygget et lille Hus i Kuglegaarden.

Ved en ministeriel Resolution af 18. Marts 1895 bestemtes, at nordre Arsenalbygning skulde afgives af Søartilleriet og indrettes til Magasin for Fyrvæsenet. Fraflytningen fandt Sted i Løbet af Sommeren 1896, og Godset blev henlagt i nogle Kamre, der var blevne indrettede i søndre Arsenal.

Saa vel søndre som nordre Arsenalbygning var nogle Aar tidligere blevne moderniserede, idet nogle af de mange Porte, der fandtes i Facaden, blev tilmurede og i 1886 erstattede med Vinduer.

Med Hensyn til personelle Forandringer i denne Periode kan bemærkes, at den gamle Tøjhusløjtnant Olsen blev afskediget den 1. Maj 1885 efter at have tjent i 60 Aar. Han var født i 1810 og havde som Underofficer gjort en Mængde Togter. Blandt disse kan nævnes det med Korvetten Galathea paa Jordomsejling fra 1845 til 1847; hvor Olsen afgik fra Skibet i Ostindien og blev ansat som Regnskabsfører paa Dampskibet Ganges, som havde Station i Trankebar. Her forblev han til 1848 og led meget af det usunde Klima. Han var en Mand af den gamle Skole; men forstod i en sjælden Grad at gøre sig afholdt af alle.

I Olsens Sted blev Overkanoner J. S. Arendt den 23. Maj 1885 udnævnt til Tøjhusløjtnant, og da han døde den 5. Juli 1889, blev han erstattet af Overkanoner N. V. Duckert.

Overgymnasiklærer V. M. Johnsen, der var karakteriseret Tøjhusløjtnant, døde den 10. December 1886.

Tøjhusløjtnant V. Drackenberg blev afskediget den 30. April 1899 og Overkanoner V. Erdmann ansattes som Tøjhusløjtnant ved Laboratoriet. Erdmann var sygelig og døde 30. August 1904, hvorefter Overkanoner H. C. Hansen udnævntes til Tøjhusløjtnant den 15. September.

Ved Arsenalet virkede N. Duckert som Tøjhusløjtnant, til han

den 31. Oktober 1904 blev afskediget paa Grund af Alder. Hans Eftermand blev O. S. L. Rødtjer.

Kaptajn C. L. With vedblev at være Undertøjmester ved Artillerikorpset til den 28. April 1891, da Kaptajn C. F. Scheller blev udnævnt og forblev i denne Stilling indtil han den 1. December 1892 ansattes som Adjutant hos Kongen. Kaptajnerne C. L. With og R. L. Hoffmann blev nu hver i en ganske kort Periode igen Undertøjmester, indtil Kaptajn V. C. L. Schlüter blev ansat den 25. Novbr. 1893 og virkede til den 4. Maj 1897, da Kaptajn F. Hammer afløste ham. Endelig udnævntes Kaptajn T. Messerschmidt den 6. Oktober 1899 til Undertøjmester ved Artillerikorpset og har siden, med enkelte Afbrydelser paa Grund af Udkommando, været ansat i denne Stilling.

Chefen for Orlogsværftet, Kontreadmiral L. C. Braag, afgik paa Grund af Alder den 30 April 1892, og blev erstattet af Kommandør C. A. Bruun, der i flere Aar havde været Ekvipagemester. Den 24. September 1899 opnaaede Kontreadmiral Bruun Aldersgrænsen, hvorfor han afgik og blev afløst som Værftschef af Kontreadmiral F. H. Jønke. Da denne Officer i 1901 blev Marineminister, overtog Kontreadmiral G. H. H. Zachariae Embedet som Chef for Orlogsværftet. Kontreadmiralen var som ung Officer i mange Aar Inspektionsofficer ved Søartilleriet og er den første videnskabeligt uddannede Artilleriofficer, der er naaet op i den høje Stilling som Chef for Orlogsværftet.

Efter et haardt Sygeleje døde Kaptajn Foss den 18. Januar 1901, og Kaptajn J. H. Schultz udnævntes da til Undertøjmester ved Tøjhusafdelingen og forblev i denne Stilling, til han efter eget Ønske afgik ved Udgangen af Aaret 1904 og blev afløst af Premierløjtnant P. E. Saabye.

Loven om Søværnets Ordning af 1880 blev ikke fulgt af en tidsvarende Lønningslov, den gamle Lov af 1868 om Lønninger stod stadig ved Magt; og de smaa Tillæg, der nu og da blev givne, kunde ikke raade Bod paa det økonomiske Tryk, der hvilede over Søværnets Personel paa Grund af den herskende Dyrtid. I 1873 fik Underofficererne et lille Tillæg, og i 1882 blev der tilstaaet Personer med en vis Indtægt og Alder et Dyrtidstillæg. I 1893 blev Underofficerernes Munderingspenge forhøjede fra 40 Kr. til 80 Kr. aarlig, og det bestemtes samtidig, at de ikke længere skulde være udelukkede fra den med Hæderstegnet for 25 Aars god Tjeneste forbundne Gave paa 20 Kr. aarlig; men disse Tillæg forslog, som sagt, kun lidet; og navnlig var det uheldigt, at de ikke gik ind i Lønningen som pensionsberettigende Indtægt.

Ved Lov af 15. Februar 1902 blev Underofficerernes Lønning reguleret, og selv om den Merindtægt, de herved fik, kun var meget ringe, saa bragte Loven dog den Fordel, at alle Tillæg gik ind i Lønningen og talte til Pension. Efter denne Lov deltes hver Underofficersgrad, undtagen Overkonstablerne, i 2 Klasser og lønnes saaledes:

Overkanonerer,	ældste	Halvdel med	1520	Kr. aarlig.		
—	youngste	"	"	1320	"	"
Kanonerer,	ældste	"	"	1220	"	"
—	youngste	"	"	1120	"	"
Underkanonerer,	ældste	"	"	1020	"	"
—	youngste	"	"	920	"	"

Overkonstabler lønnes med 820 Kr. aarlig.

Endvidere blev der givet i Alderstillæg: for en uafbrudt Tjenestetid som Underofficer

for 5 Aar	84	Kr. aarlig	} hver Underofficer, hvem der ikke var tildelt Hus, havde uden en Kvartergodtgørelse af 144 Kr. eller 96 Kr. om Aaret.
" 8	" 144	" "	
" 10	" 192	" "	
" 15	" 240	" "	
" 16	" 276	" "	
" 20	" 324	" "	

Ved en ny Lønningslov af 27. Maj 1908 bestemtes det, at Underofficererne fremtidig skal lønnes saaledes:

Overkanonerer	med 1980 Kr.
og efter 4 Aars Tjeneste i Graden	" 2220 "
Kanonerer	" 1620 "
og efter 4 Aars Tjeneste i Graden	" 1860 "
Underkanonerer	" 1200 "
stigende for hver 4 Aars Tjeneste med 120 Kr. til	1560 "
Overkonstabler	med 924 Kr.
stigende for hver 4 Aars Tjeneste med 96 Kr. til	1116 "

Samtidig blev Loven af 1869 om Søtillæg ændret, og der blev tilstaaet det udkommanderede Personel et Søtillæg, der for

Overkanonerer	er 27 Kr.	maanedlig
Kanonerer	" 21	" "
Underkanonerer	" 15	" "
Overkonstabler	" 9	" "
Konstabler	" 4	" 50 Ø. "

Endvidere tilkommer der hver Mand en Portion Skibskost og Underofficererne af 1. Klasse faa desuden 50 Øre daglig i Kosttillæg.

Denne Lov bragte Lønningen ret betydeligt op og blev derfor hilst med Glæde af de fleste, men mange beklagede dog, at man havde fraveget det tidligere fulgte Princip: at give Alderstillæg uden Hensyn til Graden. En Underofficers Lønforhøjelse er nu i overvejende Grad betinget af Avancement, der kan være meget forskellig i de forskellige Korps.

For Officerernes Vedkommende fik Løjtnantsklassen ved Lov af 9. Marts 1906 et midlertidigt Lønningstillæg, der for Premierløjtnanter varierer mellem 300 Kr. og 600 Kr., og for Tøjhusløjtnanter blev fastsat til 400 Kr. aarlig.

De højere Officersgrader lønnes endnu efter Loven af 1868.

I 1902 blev der for Søværnets Underofficerer indstiftet Hæderstegn for 8 Aars og 16 Aars dadelfri Tjeneste i Lighed med de Hæderstegn, der haves for Hærens Underofficerer.

Ved Lov af 15. Maj 1903 blev der foretaget nogle Ændringer i Søværnsloven af 1880. Disse berørte særlig Skolerne, der skiftede Navn saaledes, at Officersskolen og Underofficersskolen kom til at hedde henholdsvis Kadetskolen og Elevskolen. I sidstnævnte Skole skal Eleverne i de to ældste Klasser kaldes Konstabler, og herved er denne i Søartilleriet saa gamle Grad, der forsvandt ved Loven af 1868, igen bleven indført.

Medens tidligere kun Overkonstablerne var pligtige til at deltage personlig i alt Arbejde, blev det ved ovennævnte Lov af 1903 gjort alle Underofficerer, undtagen Overkanonerer, til Pligt at tage personlig Del i Arbejder, der vedrører deres Fag.

Den umiddelbare Ledelse af Søartilleriet havde hidtil, baade for Personellets og Materiellets Vedkommende, ligget i een Mands Haand, men den 15. April 1905 blev Virksomheden delt saaledes, at Tøjmasteren blev Leder af den tekniske Del, medens han ikke længere skulde være Chef for Artillerikorpset. Arsenalet, Laboratoriet, Artilleriværkstedet og Materiellet i de oplagte Skibe skal som hidtil henhøre under Tøjmasteren, hvem alle Anskaffelser og Vedligeholdelser paahviler, ligesom han er Chef for Tøjhusafdelingen.

Den praktiske Anvendelse af Materiellet, Udarbejdelsen af alle hertil fornødne Reglementer og Ledelsen af Personellets militære og artilleristiske Uddannelse samt dets Fordeling til Tjeneste blev henlagt under Chefen for Artillerikorpset.

Kommandør O. Schwanenflügel, der hidtil havde ledet den samlede Virksomhed, fratraadte Stillingen som Sætøjmaster den

15. April 1905, og Kaptajn P. E. Saabye blev udnævnt til Tøj-
mester, medens Premierløjtnant C. G. Bastrup blev Undertøj-
mester ved Tøjhusafdelingen.

Som Chef for Artillerikorpsen blev ansat Kaptajn T. Messer-
schmidt, der hidtil havde været Korpsens Undertøjmester.

Paa Grund af Kaptajn Messerschmidts Udkommando var Kom-
mandør A. Garde Chef for Artillerikorpsen fra 4. Oktober 1905 til
29. September 1906.

Saaledes er vi da fra Artilleriets første Dage naaede op i Nu-
tiden, og de fleste af de Mænd, der omtales i denne Bog, hviler
forlængst under Mulde eller har fundet deres Grav i det urolige
Hav. De selv og deres Gerning er glemt, som vi alle vil blive
glemte og slettede ud; men naar man har studeret deres Liv og Virk-
somhed, kommer man til den Overbevisning, at de trods Modgang,
Miskendelse og ringe Kaar dog efter bedste Evne har søgt at bidrage
til Fædrelandets Fremgang og Ære.

OVERSIGTSLISTER

Indhold af Oversigtslisterne.

	Pag
Chefer for Tøjhuset	165
Holmens Chefer (Overekvipagemestere) og Chefer for Orlogsværftet	166
Tøjmestere	167
Chefer for Artillerikorpset	168
Undertøjmestere ved Artillerikorpset	168
Undertøjmestere	168
Tøjvarere	169
Fyrværkere	170
Artilleriløjtnanter	171
— paa Christiansø	171
Løjtnanter ved Bombarderkorpset	172
Artilleri Maanedsløjtnanter 1807—1814	172
Inspektionsofficerer ved Søartilleriet	172
Tøjhusløjtnanter	174
Tøjhusskrivere	174
Bestyrere af Bøsemager- og Artilleriværksted	175
Rapertmagermester	175
Bygninger og Lokaler m. m.	177
Bestemmelser om Organisation og Lønning ...	184, 185
— „ Uniform	186
Forskelligt	187

I gamle Dage, da Fællesskabet mellem Flaadens og Hærens Artilleri endnu bestod, var den øverste Ledelse af Artilleriet hos Kongen, der assisteredes af Statholderen eller Righofmesteren. Fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede har der været ansat særlige Chefer for Tøjhuset.

Chefer for Tøjhuset.

Stilling og Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
Adolph v. Grabow	1618	1624	9	
„Kaptajn“ Thomas Nold	$11/8$ 1624	1634	9	
Embedet vakant.				
Oberst Chr. von Zernikow	$5/8$ 1646	1647	11, 12	
Embedet vakant.				
Christian Friis	$2/8$ 1648	$16/12$ 1657	12, 14	
Oberstløjtn. B. de la Costa	$20/12$ 1657	$9/4$ 1660	14	
Marqvard Rodsteen	$26/1$ 1660	$11/3$ 1676	14, 17	Blev Admiral i 1676.
Embedet vakant.				
Laurids Nielsen Munk	$6/8$ 1677	$2/8$ 1702	17, 20	
Embedet vakant.				
Oberst Martin Maul	$20/1$ 1703	$80/6$ 1727	21, 25	
„Chr. E. Mushardt	$80/8$ 1727	$80/8$ 1732	25	
Oberst C. von Reitzenstein	$9/4$ 1732	$80/1$ 1739	25	

Efter at Fællesskabet mellem Flaadens og Hærens Artilleri blev ophævet i 1739, har Admiralitets og Kommissariats Kollegiet og fra 21. April 1848 Marineministeriet næst efter Kongen været Søartilleriets øverste Myndighed. Den overordnede Administration udførtes af „Holmens Chef“ (Overekvipagemesteren), der fra 1. Juli 1856 fik Navn af Chef for Orlogsværftet.

**Holmens Chefer (Overekvipagemestere).
Chefer for Orlogsværftet.**

Charge ved Ansættelsen og Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
Kommandørkapt. U. F. Suhm	²⁰ / ₈ 1735	⁴ / ₂ 1743	29	fungerende.
Kaptajn H. Schumacher	⁴ / ₂ 1743	⁸ / ₁₂ 1746	—	
Admiral U. F. v. Suhm	⁸ / ₁₂ 1746	²⁴ / ₈ 1756	41	
Kommandørkapt. M. J. Herbst	²⁴ / ₈ 1756	²² / ₁₀ 1762	41	
— C. von Schindel	²⁸ / ₁₀ 1762	¹⁰ / ₉ 1766	42, 50	
— F. Reiersen . . .	¹⁰ / ₉ 1766	²³ / ₈ 1768	50	fungerende.
— W. Kaas	²³ / ₈ 1768	⁹ / ₁₀ 1770	50	
— F. Reiersen . . .	⁶ / ₁₀ 1770	²⁰ / ₆ 1771	50	
Kommandør A. N. de Fontenay	²⁸ / ₁₁ 1771	³⁷ / ₆ 1772	50	
Kommandørkapt. F. Reiersen.	²⁷ / ₅ 1772	²⁵ / ₃ 1776	50	
Kommandør W. Kaas	²⁵ / ₃ 1776	¹⁵ / ₄ 1778	50, 69	
— G. Walterstorff.	⁴ / ₅ 1778	⁸⁰ / ₄ 1781	69	
— F. C. Kaas	⁸⁰ / ₄ 1781	⁹ / ₃ 1792	69	
Kommandørkapt. O. Kierulff.	⁹ / ₃ 1792	⁶ / ₅ 1814	79, 112	
Kontreadmiral J. C. Krieger.	⁶ / ₅ 1814	⁹ / ₇ 1824	112, 122	
Kommandør C. A. Rothe . . .	¹⁹ / ₇ 1824	²⁴ / ₄ 1833	122	fungerende. 1/7 1856. Chef for Orlogsvft.
— H. Stephansen . .	²⁴ / ₄ 1833	¹ / ₄ 1848	125	
Kontreadmiral A. Schifter . .	¹ / ₄ 1848	⁸¹ / ₁₀ 1852	136	
Viceadmiral C. Zahrtmann . .	¹ / ₁₁ 1852	¹⁵ / ₄ 1853	136	
Kommandørkapt. J. P. Gandil	¹⁵ / ₄ 1853	⁵ / ₆ 1856	136	
Viceadmiral K. E. Mourier . .	⁵ / ₆ 1856	¹² / ₁ 1864	136, 148	
Kontreadmiral M. B. Bøcher.	²⁰ / ₁ 1864	²⁷ / ₉ 1870	148, 154	
Kommandør E. F. Krieger . .	²⁷ / ₉ 1870	⁵ / ₇ 1884	154, 156	
— H. G. F. Garde.	⁵ / ₇ 1884	²⁵ / ₁₀ 1885	156	
— A. W. Schiwe . . .	²⁵ / ₁₀ 1885	¹ / ₃ 1886	156	
Kontreadmiral L. C. Braag . .	¹ / ₃ 1886	⁸⁰ / ₄ 1892	156, 159	fungerende.
Kommandør C. A. Bruun . . .	⁸⁰ / ₄ 1892	²⁴ / ₉ 1899	159	
Kontreadmiral F. H. Jøhnke .	²⁴ / ₉ 1899	²⁸ / ₇ 1901	159	
— G. H. R. Zachariae	¹ / ₈ 1901	¹⁶ / ₄ 1915	159	
— J. N. Schiwe . . .	¹⁶ / ₄ 1915	¹⁶ / ₄ 1926	159	
— J. N. Schiwe . . .	¹⁶ / ₄ 1926	²¹ / ₁ 1932	159	fungerende.
— J. N. Schiwe . . .	²¹ / ₁ 1932	²¹ / ₁ 1932	159	
— J. N. Schiwe . . .	²¹ / ₁ 1932	²¹ / ₁ 1932	159	
— J. N. Schiwe . . .	²¹ / ₁ 1932	²¹ / ₁ 1932	159	
— J. N. Schiwe . . .	²¹ / ₁ 1932	²¹ / ₁ 1932	159	

Fra Artilleriets første Dage er den Embedsmand, der havde den direkte Ledelse af Artilleriet, bleven kaldt Tøjmaster. Kun i en ganske kort Periode skulde han kaldes Direktør for Søartilleriet, men denne Benævnelse vandt ikke Hævd.

Tøjmaster.

Charge ved Ansættelsen og Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
Wulff Ulenborst	c. 1534	c. 1540	7	
Heinrich v. Husum	1540	c. 1550	7	
Herman Jeger	c. 1550	1567	7	
Rudolf v. Deventer	1567	1586	7	Fik Bestalling 1/6 1569
Franz von Zelle	24/6 1587	1593	7	
Frands Davidsen	1593	1/6 1594	7	
Mathias Kirkmand	1/6 1594	19/7 1602	7	
Hans Kost	18/8 1602	20/9 1617	7	
Christoffer Schwencke d. ældre	19/1 1618	1644	9, 11	
Christoffer Schwencke d. yngre	30/9 1644	24/3 1653	11, 12	
Peter Kalthoff	1/1 1654	1672	12, 20	
Major J. Jacobsen Wilster...	1672	24/7 1693	20	
Emb. vakant. Undertøjmaster Schweder Christensen fung.				
Kaptajn Schweder Christensen	11/6 1701	7/6 1735	21, 29	
Oberstløjtnant M. Thye	21/6 1735	4/2 1743	29	Blev Søj- master 1739

Adskillelse mellem Flaadens og Hærens Artilleri d. 30/1 1739.

Søjmaster. (Se Pag. 74, 143.)

M. N. Hall*)	8/3 1743	6/3 1755	29, 40	Havde Ingen milit. Charge
Emb. vakant. Undertøjmaster O. Thønesen fungerede.				
O. Thønesen*)	1/2 1759	11/7 1764	40, 48	Havde Ingen milit. Charge
Kom.kapt. B. Grodtschilling.	25/8 1764	7/6 1769	48, 54	Var den første Sø- off., som blev Tøj- master.
Kaptajn H. M. Bille	7/6 1769	13/9 1788	54, 73	
— J. H. Lützow	26/6 1789	30/3 1794	73, 79	Fungerede fra 12/9 1788.
— G. A. Koefoed	21/3 1794	1/5 1800	79, 83	
— F. C. Fisker	1/6 1800	27/6 1803	83, 92	Konstitueret
— C. Høyer	27/6 1803	11/8 1809	92, 105	
Emb. vakant. Undertøjmaster S. H. Lykke fungerede.				
Kaptajn J. N. K. Hensler ...	7/8 1814	25/9 1822	112, 118	
— P. M. Tuxen	25/9 1822	1/1 1835	118, 126	
Premierløjtn. O. W. Michelsen	1/1 1835	12/12 1854	126, 138	
Kaptajn løjtnant O. W. Skibsted	12/12 1854 konst. 20/6 1855	1/7 1868	138, 154	Dir. for Søart. d. 16/4 1858
Kaptajn J. C. Kraft	1/7 1868	30/4 1876	154, 155	
— Th. von Jessen	20/4 1876	2/8 1885	155, 156	
Kommandør P. C. U. Jessen.	1/6 1885	1/4 1887	156	
Kaptajn O. Schwanenflugel ..	1/4 1887	15/4 1905	156, 161	
— P. E. Saabye	15/4 1905	5/5 1906	162	

*) Havde gennem Underofficersgraderne tjent sig op fra menig.

2. O. Thønesen 24/7 1830 - 1869

1859 - 1885

1885 - 1888

1888 - 1890

1890 - 1891

Franz Jørgensen

Den 15. April 1905 overgik Posten som Chef for Artillerikorpset fra Tøjmasteren til en anden Officer.

Chefer for Artillerikorpset.

Charge ved Ansættelsen og Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
Kaptajn T. Messerschmidt ..	15/4 1905	4/10 1905	162	
— A. Garde	4/10 1905	1/10 1906	162	
— T. Messerschmidt...	1/10 1906		162	

Ved Lov om Søværnets Ordning af 28. Maj 1880 blev der ansat en Undertøjmester ved Artillerikorpset.

Undertøjmestere ved Artillerikorpset.

Kaptajn N. U. Gad	10/11 1880	7/4 1881	155	
— G. E. Fugl	7/4 1881	1/3 1884	155	
— E. F. Løitved	1/3 1884	31/3 1887	155	
— R. Hoffmann	1/5 1887	1/10 1887	155	
— C. L. With	1/10 1887	28/4 1891	155	
— C. F. Scheller	28/4 1891	30/11 1892	159	
— C. L. With	30/11 1892	16/3 1893	159	
— R. Hoffmann	28/9 1893	24/11 1893	159	
— V. C. L. Schlüter...	25/11 1893	4/5 1897	159	
— F. L. H. Hammer ..	4/5 1897	9/9 1899	159	
— T. Messerschmidt...	9/10 1899		159	

Nedenstaaende Fortegnelse omfatter kun Undertøjmestrene efter 1739, da Fællesskabet mellem Søartilleriet og Landartilleriet er ophævet. De efter 1880 anførte Undertøjmestere høre til Tøjhusafdelingen.

Undertøjmestere. (Se Pag. 74, 143.)

Charge ved Ansættelsen og Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
M. N. Hall*)	80/1 1739	8/2 1743	29	Ingen mil. Charge. Blev Tøjmester.
O. Thønesen*)	8/2 1743	1/2 1759	29	Ingen mil. Charge. Blev Tøjmester.
Fyrværker J. Spanger*) ..	1/2 1759	12/4 1779	44, 69	
Kaptajnløjtn. J. H. Lützow.	12/4 1779	26/6 1789	69, 73	Var Søofficer. Blev Tøjmester.
Artilleriløjtn. C. Jørgensen*)	8/7 1789	20/1 1804	73, 92	Karakt. Kaptajnløjtnant 28/10 1791.
Kaptajnløjtn. S. H. Lykke*)	8/2 1804	15/12 1830	92, 124	
Premierltn. O.W. Michelsen	1/1 1831	1/1 1835	124	Søofficer. Blev Tøjmester.

Embedet var vakant fra 1. Januar 1835 og blev inddraget den 22. Juni 1842, men igen oprettet ved Resolution af 10. Maj 1852.

Fort. næste Side.

*) Havde gennem Underofficersgraderne tjent sig op fra menig.

Stillingen „Fyrværker“ findes i Artilleriet saa langt dettes Historie gaar tilbage. Efter Adskillelsen mellem Flaadens og Hærens Artilleri i 1739 blev der ifølge kgl. Resolution af 23. Aug. 1751 ved Søartilleriet oprettet 3 Fyrværkerpladser. Chargen ophævedes den 11. Januar 1772 ved en kgl. Resolution, der bestemte, at Fyrværkerne fremtidig skulde kaldes Artilleriløjtnanter; men den indførtes igen den 3. Oktober 1811 og bortfaldt endelig ganske ved Ordningen af 22. Juni 1842.

Fyrværkere*).

Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
J. Spanger	$10/2$ 1752	$1/2$ 1759	36	Blev Undertøjmester
T. Berrentzen . . .	$10/2$ 1752	$1/0$ 1769	36	Blev Tøjvarter
P. Børresen	$10/2$ 1752	$11/1$ 1772	36	Blev Artilleriløjtnant
P. Jensen	$1/2$ 1759	$80/11$ 1769	44	„ „
N. O. Hald	$1/0$ 1769	$11/1$ 1772	55	Var Rapertmager
C. N. Krag	$80/11$ 1769	$6/6$ 1771	59	Blev Bombarderløjtn.
G. H. Mørck	$8/2$ 1770	$6/6$ 1771	60	„ „
M. N. Poulsen . .	$1/1$ 1814	$1/1$ 1823	108	
T. Hansen	$1/1$ 1814	$28/5$ 1814	108	Blev Artilleriløjtnant
H. Levin	$1/1$ 1814	$4/8$ 1815	108	
P. L. Stoel	$1/1$ 1814	$30/4$ 1829	108	
A. Torgersen . . .	$1/10$ 1815	$18/4$ 1818	112	
C. Woderup	$1/1$ 1823	$1/12$ 1829	118	Blev Tøjvarter
A. Carlsen	$1/12$ 1829	$1/1$ 1833	124	Blev Tøjhusløjtnant
A. Schmidt	$1/12$ 1829	$1/1$ 1838	124	„ „
J. Rasmussen . . .	$1/1$ 1838	$23/5$ 1843	126	„ karakt. „

*) Alle Fyrværkere var forfremmede fra Overkanoner undtagen N. O. Hald.

Chargen „Artilleriløjtnant“ blev oprettet den 11. Januar 1772, idet en kongelig Resolution af nævnte Dato bestemte, at Benævnelsen „Fyrværker“ skulde forandres til „Artilleriløjtnant“. Ved Organisationsplanen af 27. Oktober 1822 ophævedes denne Charge.

Artilleriløjtnanter*). (Se Pag. 74.)

Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
P. Børresen . .	11/1 1772	1/11 1779	61	
N. O. Hald . .	11/1 1772	18/8 1783	71	Var Rapertmager
C. N. Krag . .	8/7 1772	28/4 1798	69	
G. H. Mørck .	8/7 1772	1773	62	Blev ans. i Frederiksværn
R. Kylling . .	8/7 1772	14/5 1783	62	Blev Tøjvarter
N. Johansen .	8/7 1772	1773	62	Blev ansat v. Indrulleringen i Jylland
J. S. Møllerup .	8/7 1772	1773	62	Blev ans. i Frederiksværn
C. Jørgensen .	8/11 1779	8/7 1789	70	Blev Undertøjmester
J. H. Lund . .	14/6 1783	24/1 1793	70	Blev Tøjvarter
N. C. Lassen .	13/13 1787	1806	74	Fung. Tøjmester i Frederiksværn
T. Diderichsen	4/11 1789	27/12 1793	73, 79	
J. N. Havn . .	25/1 1793	15/8 1808	79, 104	Blev Kaptajn løjtn. i 1804
S. H. Lykke . .	8/1 1794	8/2 1804	79	Blev Kaptajn løjtn. og Undertøjm. 1804
J. Bøchmann .	18/5 1798	15/8 1808	82, 104	
A. Høyer . . .	17/9 1803	26/7 1817	92	Blev Premierløjtn. 1808
B. Andersen .	1799	1814	—	Var ansat i Frederiksværn og forblev i Norge
P. Carlsen . .	8/2 1804	15/8 1808	92	Blev Premierløjtn. og Tøjvarter 1808
N. Bilgrav . .	15/8 1808	8/2 1817	104	Blev Premierløjtn. og Tøjvarter 1817
L. Hansen . .	15/8 1808	1/1 1833	104	Blev Premierløjtnant 1817, " Kaptajn løjtnant 1/1 1833
J. Hjorth . . .	5/12 1810	1/11 1822	105	Blev Premierløjtn. 1817
J. C. Ibsen . .	28/4 1812	1/1 1833	112	Blev Tøjhusløjtn. 1833
T. Hansen . .	28/5 1814	4/1 1815	112	
J. O. Hage . .	10/9 1817	6/12 1817	117	

Artilleriløjtnanter*) paa Christiansø.

(Paa Christiansø fandtes Chargen Artilleriløjtnant før 1772.)

P. Jensen . . .	80/11 1769	7/9 1790	59
A. J. Kirkebye	4/12 1790	12/2 1796	82
J. Nielsen . .	19/2 1796	7/4 1803	82
J. C. Bille . .	1/7 1814	25/7 1818	112
J. A. Birch . .	30/8 1818	21/10 1830	—

*) Alle Artilleriløjtnanter havde gennem Underofficersgraderne tjent sig op fra menig.

Bombarderkorpset blev oprettet den 27. Maj 1771 og ophævedes den 8. juli 1772.

Løjtnanter ved Bombarderkorpset.

Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
C. N. Krag*) . . .	8/8 1771	8/7 1772	61	Blev Artilleriløjt.(s.d.)
G. H. Mørch*) . . .	8/8 1771	8/7 1772	61	" " "
R. Kylling**) . . .	8/6 1771	8/7 1772	61	" " "
N. Johansen**) . . .	8/6 1771	8/7 1772	61	" " "
J. S. Møllerup**) . .	8/6 1771	8/7 1772	61	" " "

Artilleri-Maanedsløjtnanter**) i Krigen 1807-1814.

R. Fischer	8/7 1808	1814	105	Blev atter Overkan.
H. Christiansen . .	8/7 1808	1814	105	Forblev i Norge.
T. Hansen	1809	1/1 1814	105	Blev Fyrværker.
J. C. Ibsen	12/3 1810	23/4 1812	105	Blev Artilleriløjtnant.
J. C. Bille	12/3 1810	1/7 1814	105	Bl. Artilleriløjt.paa Christense
P. Larsen	8/12 1812	1814	105	Blev atter Overkan.

*) Forfremmet fra Fyrværker, **) fra Underofficer.

Inspektionsofficerer ved Søartilleriet.

Disse Poster blev oprettede i Aaret 1822; men mange Inspektionsofficerers Tjeneste ved Søartilleriet har dels været af kort Varighed, dels afbrudt af Udkommando, saaledes at nøjagtige Data for deres Tjeneste ikke kan anføres.

Stilling og Navn	Til Tjeneste Aar	Stilling og Navn	Til Tjeneste Aar
Kaptajnløjt. Thomsen . .	1822-1823	Sekondløjt. H. Stenbach	1832-1833
— Herløv . . .	1822-1823	Premierløjt. E. Suenson .	1833-1835
Premierløjt. Borch . . .	1822-1823	Sekondløjt. F. L. Sommer	1835-1838
Sek.løjt. O. W. Michelsen	1824-1828	— C. B. Brandt	1836
Premierløjt. S. L. Tuxen .	1824-1828	— A. C. Schultz	1836-1838
Sek.løjt. C. L. Prøselius	1824	— Schmidt . .	1839-1841
Premierløjt. C. F. Kruuse	1825-1830	— Krieger . .	1838
— Secher . . .	1828-1830	Premierløjt. Flensborg .	1839
— H. C. Krenchel	1830-1833	— Albech . .	1839-1840
Sekondløjt. C. B. Købke .	1830-1833	— Seidelin . .	1840
Premierløjt. P. E. Bracht	1831	— Paludan . .	1842

Fortsat.

Inspektionsofficerer ved Søartilleriet.

Stilling og Navn	Til Tjeneste Aar	Stilling og Navn	Til Tjeneste Aar
Sekondløjtnant M. Bruun . .	1842-1844	Premierløjtnant H. Thalbitzer	1869
Premierløjtnant E. A. Wulff .	1843-1844	— N. U. Gad . . .	1869
— G. E. Tuxen	1843-1844	— P. U. Bruun . .	1870
— K. Meinertz	1843	— F. Lund	1871
— H. L. Moe .	1845	— U. A. de F.	
— O. W. de F.		Skibsted . .	1872
— Skibsted .	1846-1851	— I. N. Sølling . .	1873-1874
— M. Bruun .	1851	— O. Schwanen-	
— C. Kraft .	{ 1846-1847 1850-1856	flügel	1875-1876
Sek. lt. C. Schönheyder {	1846-1847 1851	— G. H. R.	
— N. F. Ravn . . .	1849	Zachariae .	1876-1883
Premierløjtnant J. C. Albech	1849-1852	— H. T. Foss . . .	1884-1887
— F. E. A. Lund	1849	— A. V. Güntel-	
Sekondløjtnant W. Michelsen	1849-1851	berg	1884-1885
— I. U. A. Holm	1853-1855	— J. B. Jungersen	1888-1894
Premierlt. V. C. Jacobsen	1851-1853	— A. Kinch . . .	1891-1901
— H. J. A. Hagen	1853-1857	— J. H. Schultz .	1895-1897
Sekondløjtnant L. C. Braag .	1852	— H. L. E. Wenck	1898
— O. L. M. de Mor-		Fra d. 15. April 1905	
genstjerne .	1854	ved Tøjhusafdelingen.	
Premierløjtnant C. F. Krieger	1854-1855	— P. E. Saabye .	1898-1904
Sekondløjtnant S. A. Bille . .	1855-1857	— C. G. Bastrup .	1899-1905
Kaptajn løjtnant C. F. Gottlieb	1856-1857	— L. D. de la Cour	1900-1904
— Holbøll	1857	— H. Münster . .	1902-1903
Sekondløjtnant C. Bruun . . .	1857	— H. T. Nørregaard	1902
— V. J. Pedersen	1858	— E. M. Baron	
Løjtnant Christiansen . .	1859	Gyldenkrone	1903 o. fr.
— C. J. F. Carlsen	1860	— J. F. Bergsøe .	1906 o. fr.
— I. E. V. Hansen	1860-1861	Ved Artillerikorpsset.	
— V. E. Koefoed .	1860-1862	— C. M. With . .	1888
— V. Falbe	1862	— A. Garde	1890
— T. von Jessen .	1863-1867	— C. F. Mourier {	1905 1907
— G. A. Friis . . .	1863	— L. D. de {	1905-1906 1907 o. fr.
— A. W. Bonnesen	1865-1866	— la Cour . .	1905-1906
— E. F. Løjtved . .	1867-1868	— H. Münster . .	1905-1906
		— H. Ewald . . .	1908

Chargen „Tøjhusløjtnant“ er oprettet ved kgl. Resolution af 27. Oktober 1822; men den første Udnævnelse fandt ikke Sted før 1. December 1829.

Tøjhusløjtnanter.

Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
C. Woderup*) . . .	1/12 1829		123	(Se Tøjvartere.)
<i>hals</i> A. Carlsen *) . . .	1/1 1833	1/1 1850	124	
J. C. Ibsen **) . . .	1/1 1833	31/12 1837	125	Karakteriseret.
A. Schmidt*) . . .	1/1 1838	23/10 1864	126	
J.P.Rasmussen*) .	24/5 1843	10/9 1845	130	
N. Ordrup †) . . .	17/4 1848	1/8 1868	137	
<i>hals</i> P. Gundel †) . . .	1/1 1850	20/10 1862	137	Overgymnastiklærer. Karakteriseret.
<i>hals</i> J. H. Lyng †) . . .	0/11 1862	18/6 1881	148	
V. M. Johnsen †) .	15/2 1864	10/12 1886	150	
J. P. Olsen †) . . .	1/10 1868	1/5 1885	154, 158	
<i>hals</i> V. Drackenbergt) .	27/6 1881	30/4 1899	156	
J. S. Arendt †) . . .	23/5 1885	5/7 1889	158	
N. V. Duckert †) .	1/8 1889	31/10 1904	158	
<i>hals</i> V. Erdmann †) . . .	1/5 1899	30/8 1904	158	
<i>hals</i> H. C. Hansen †) .	15/9 1904	15 1903	158	
<i>Arten</i> O. L. S. Rødtjer †)	1/11 1904		159	

*) Forfremmet fra Fyrværker. **) Forfremmet fra Artilleriløjtnant. †) Forfremmet fra Overkanoner.

Fra Artilleriets tidligste Dage har der ved Tøjhuset været ansat en overordnet Regnskabsfører, der kaldtes „Tøjhusskriver“. I Aaret 1719 fik Søartilleriet sin egen Tøjhusskriver, der navnlig skulde føre Regnskab med Krudt, Salpeter, Svovl, Tovværk e. l.

Ved kgl. Resolution af 14. December 1834 overgik Regnskabet med disse Ting til en Tøjhusløjtnant og en Overkanoner, og Tøjhusskriverens Virksomhed ved Søartilleriet maa vel hermed betragtes som ophørt.

Søartilleriets Tøjhusskrivere.

Stilling og Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
J. Erichsen	var ans. 1720	—	—	
J. Lundgaard	” ” 1731	—	25	
J. Wettermann . . .	” ” 1739	9/5 1760	36	
J. Knudsen	12/5 1760	10/2 1765	41	
Krigsraad T. Winge	16/2 1765	23/10 1803	41	
— J. Lassen	4/11 1803	20/2 1820	98	
— F.C. Borre	26/3 1820	31/12 1834	124	

Ved hvert „Søtøjhuskompagni“ fandtes før 1739 en Bøsemager, den saakaldte „Corporal“, der reparerede det paagældende Kompagnis Haandvaaben, men nogen overordnet Leder har der ikke været før 1752.

Bestyrere af Bøsemager- eller Artilleriværkstedet.

Charge og Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
S. Olsen West	1752	²⁰ / ₆ 1768	55	

Værkstedet blev den 7. Marts 1769 henlagt under Gammelholms Klejnsmedie, hvis Mester ledede Arbejdet, indtil Værkstedet atter etableredes i Aaret 1826.

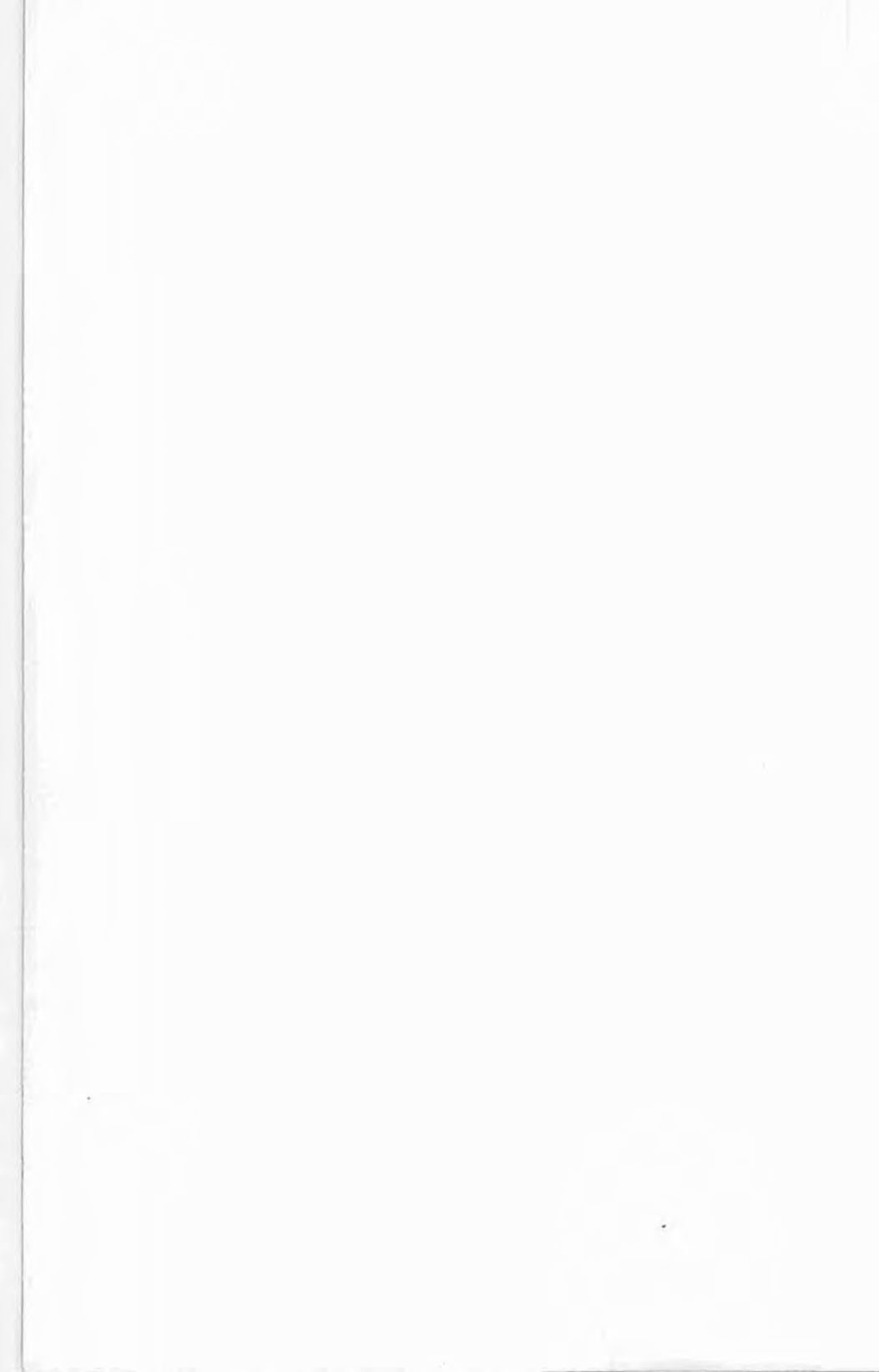
Johs. Ridiger	⁷ / ₁₁ 1826	³⁰ / ₈ 1829	122	
N. S. Jessen	²⁷ / ₉ 1829	¹¹ / ₄ 1862	122	
Kvartermd. C. Bjørn.	¹ / ₅ 1862	¹ / ₁₂ 1876	148	
Formand A. D. Fleron	¹ / ₁₂ 1876	²⁷ / ₈ 1885	156	
— M. N. Serop	¹ / ₁₁ 1885	³⁰ / ₉ 1887	157	
Underm. J. H. Mentz	¹ / ₄ 1888	³¹ / ₃ 1925	157	

Før Aaret 1739 var der ved hvert Søtøjhuskompagni ansat Tømmermænd, der forfærdigede Raperterne.

Rapertmagermester.

Navn	Ansæt	Afgaaet	Se Pag.	Anm.
N. O. Hald.	1742	¹⁰ / ₆ 1783	55	Fik 1769 Fyrværkers og 1772 Artiileriløjt.s Karakt.

Efter Halds Død i 1783 foregik Forfærdigelsen af Søartilleriets Raperter under Ledelse af „Holmens Pælebuktermester“, der ikke hørte under Søartilleriet og derfor ikke nævnes her. Til stadig Tjeneste i Rapertmagerværkstedet var ansat en Kvartermand, hvis Lønning i 1793 var 151 Rdl. 72 Sk.

BYGNINGER OG LOKALER M. M.

VEDRØRENDE

SØARTILLERIET

Bygninger, Lokaler, Pladser o. l.

Arsenalet.	Nordre Hus	
	Søndre Hus	
	Nordre Fløjbygning ..	
	Søndre —	
	Kontorbygningen i Kuglegaarden.	
Artilleritakkelloftet.	Paa Gammelholms Reberbane	
	I Nyholms nordre Takkeladshus (indrettet) ..	
	I Arsenalets nordre Fløjbygning (indrettet)...	
Artilleriværkstedet	Tilbygning	
Batteriet Neptunus..	— Christianus Sextus	
Blenderingen paa Amager.		
Bodenhoffs Plads købt		
Bøssesmagerværkstedet paa Gammelholm	Værkstedet var henlagt under Gammelholms Klejnsmedie fra $\frac{7}{8}$ 1769 til $\frac{9}{7}$ 1826.	
Bøssesmagerværkstedet paa Christiansholm (taget i Brug d. $\frac{9}{7}$ 1826)	Værkstedet var fra 1865 til 1886 etableret i Nyholms Klejnsmedie.	
Christiansholm (Motmanns Plads) købt.		
Eksercer- og Gymnastikhus paa Orlogsværftet		
Gymnastiksal i Arsenalets søndre Fløjbygning indrettet i		
Kanonhuset paa Dokøen		
Kasernen i Nyboder indrettet...		
— paa Christianshavn indrettet.		
Kontorlokaler for Søartilleriet paa Christiansholm		
— — — paa Dokøen indrettede		
Krudttaarne og Krudtmagasiner.	Vandkunstens Krudttaarn	
	Magasin i Kalvebodds Bastion	
	— i Panterens.	
	— i Enhjørnings	
Taarnet bag Christianshavns Kirke		
— Store Mølle paa Christianshavn.		
Taarnene ved Plantehøjnen paa Amagers Vestside. Arbejde blev paabegyndt Aar		

Aar opført	Søartilleriet ophørte at bruge Bygningen (Pladsen)		Se Pag.	Anmærkninger
	Dato	Paa Grund af		
742-1746	1896	Afst. til Fyrmagasin	30, 158	
742-1746			30	
770-1771	1866	{ Afstaaelse til Proviantmagasin }	53, 158	Øverste Etage blev først i 1872 af- staaet til Fyrmagasin.
770-1771			53	
1888			158	
?	²² / ₁₁ 1804	Fraflytning	96	
² / ₁₁ 1804	1806	Fraflytning	96	
1806	1863	Ophævelse	96, 145	
1886			157	
1892			157	
c. 1686	Omdannet til Sixtus		19, 31	
1744			31	
1877			154	
⁹ / ₁₀ 1800	²⁰ / ₄ 1832	Bortsalg	142	
c. 1725	⁷ / ₈ 1769	Ophævelse	59	
1772	1865	Fraflytning	53, 121	
1723	1866	Bortsalg	30, 150	
1891			157	
1856	1891	{ Opførelse af et nyt Gymnastikhus }	142	
1884			157	
1862	1867	Fraflytning	145	
1867	¹⁶ / ₆ 1868	{ Ansættelse af en særl. Kommandant }	150	
1772	1865	Fraflytning	54	
1865	¹⁹ / ₂ 1865	Bygningen nedrevet Kontorerne flyttede til Arsenalens søndre Fløjbygning.	150	Bygn. er vistnok opf. 1780.
c. 1603	²⁹ / ₁₀ 1669	Nedbrydning	8, 17	Fæll. f. Flaaden o. Hæren
1675	c. 1690	Fraflytning	17	—
1675	1755	—	17, 39	—
1675	1750	—	17, 39	—
1675	1757	—	18, 39	—
c. 1726	1755	—	18, 39	—
1765	opgiv. 1766	f. lang Afst. t. Havnen	51	

Bygninger, Lokaler, Pladser o. l.

Krudttaarne og Krudtmagasiner.

Taarnet Nr. 1 i Charlotte Amalies Bastion ..	...	...	...	...
— - 2 i Frederiks Bastion ..	...	...	...	...
Nyt Magasin i 2 ^{de} — ..	...	...	...	...
Taarnet Nr. 3 i Carls Bastion ..	...	...	...	...
Nyt Magasin i 3 ^{de} — ..	...	...	...	...
Taarnet Nr. 4 i Vilhelms Bastion ..	...	...	...	...
Magasin Nr. 1 i Enveloppen ..	...	...	...	...
— - 2 i — ..	...	...	...	...
— mellem 2den og 3die Redan 1 ..	...	...	...	...
— Nr. 3 i Enveloppen ..	...	...	...	...
— - 4 i — ..	...	...	...	...
— - 5 i — ..	...	...	...	...
Nyt Magasin Nr. 5 i Enveloppen ..	...	...	...	...
Magasin i Maglebylille Fællede ..	...	...	...	...
— i — Enge ..	...	...	...	...
— ved Galgebakken i Hollænderby Fællede ..	...	...	...	...
— - Dragør Lund i — ..	...	...	...	...
— paa Trekroner ..	...	...	...	...
Krudttaarnet i Qvinti Bastion ..	...	...	...	...
— paa Lynetten ..	...	...	...	...
Krudtmøllen i Ulriks Bastion ..	...	...	...	...
Krudttørrehus i Sophie Hedvigs Bastion ..	...	...	...	...
Laboratoriet i Overgaden neden Vandet ..	...	...	...	...
i et Træhus ved Ulriks Bastion ..	...	...	...	...
i Ulriks Bastion ..	...	...	...	...
paa Arsenaløen ..	...	...	...	...
— — nyt Arbejdshus ved ..	...	...	...	...
— — Arbejds- og Kontorbygning ved ..	...	...	...	...
Nyholms Vagt ..	...	...	...	...
Patronmagasin paa Arsenaløen ..	...	...	...	...
Projektilmagasin i Arsenalets søndre Fløjbygning indrettet ..	...	...	...	...
Rapertmagerværkstedet paa Gammelholm ..	...	...	...	...
paa Christiansholm ..	...	...	...	...
paa Bodenhoffs Plads ..	...	...	...	...
i søndre Takkeladshus indrettet ..	...	...	...	...
i Arsenalets søndre Fløjbygning indrettet ..	...	...	...	...
i Arsenalets nordre Fløjbygning indrettet ..	...	...	...	...
Skoler. Laboratorieskolen ..	...	...	...	...
Skolebygningen ved gamle Tøjhus ..	...	...	...	...

Naar opført	Søartilleriet ophørte at bruge Bygningen (Pladsen)		Se Pag.	Anmærkninger
	Dato	Paa Grund af		
1746	...	...	39	Søminekorpset raader over Under- rummet.
1745	...	...	39	
1888	...	...	156	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1690	...	...	18	
1889	...	...	156	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1688	1895	Afst. til Hæren	18, 156	
1779	^{10/10} 1816	—	67	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1779	^{2/8} 1816	—	67	
1894	...	...	156	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1780	...	...	67	
1781	...	...	67	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1783	1890	Nedbrydning	67, 156	
1890	...	...	156	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1781	^{15/7} 1816	Afst. til Hæren	67	
1782	...	...	67	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1782	...	...	67	
1782	1868	Afst. til Hæren	67	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1802	^{1/1} 1866	—	116	
1780	{ Opførte til Magasin for Krudt fra Handelsskibe. Søartilleriet har kun ført Tilsyn med, men ikke benyttet dem }		67	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1780			67	
683-1684	1772	Ombygget t. Labor.	18, 48, 49	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1827	1846	Fraflytning	133	
1676	1765	Fraflytning	18, 51	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1765	1772	Fraflytning	49	
1772	^{8/8} 1847	Afst. til Hæren	54, 133	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1847	...	...	133	
889-1890	...	...	157	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1893	...	...	157	
1744	...	...	31	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1894	...	...	157	
1896	...	...	157	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
?	1730	Fraflytning	71	
1730	1803	Fraflytning	71	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1803	1816	Fraflytning	142	
1816	1854	Fraflytning	142	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
1854	^{20/8} 1856	Fraflytning	142	
^{1/7} 1856	^{15/8} 1866	Ophævelse	142	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
c. 1696	^{20/1} 1793	Ophævelse	19, 56, 75	
c. 1680	^{15/8} 1768	Fraflytning	37	Fæll. for Flaaden og Hæren til 1719.
	...	...	...	

Bygninger, Lokaler, Pladser o. l.

Artilleriskolen paa Gammelholm indrettet	
Skolebygningen paa Christiansholm	
Underofficerssk. i Sætatens Kas. paa Christianshavn op	
Skolebygningen paa Dokøen (Ankerøskolen)	
Søartilleristernes Huse i Overg. n. Vandet (Laboratorio Vaaningern	
— — i Nyboder ombyggede	
Tøjhuset. Det ældste Tøjhus	
Kong Christian den Tredies Tøjhus	
Kong Christian den Fjerdes Tøjhus (lange Th)	
Ny nordre Længe ved lange Tøjhus	
Vaabensalen i Arsenalets søndre Fløjbygning indrettet ..	
Værftsbrovagtbygning. (Vagten etableret d. $\frac{1}{10}$ 1863)	

Det ældste Tøjhus er opført af træ og er nu brugt som magasin for kugler og projektiler. Det er opført i 1660 af Christian 4. og har været brugt som Tøjhus indtil 1863, da det blev ombygget til magasin for kugler og projektiler.

Det ældste Tøjhus er opført af træ og er nu brugt som magasin for kugler og projektiler. Det er opført i 1660 af Christian 4. og har været brugt som Tøjhus indtil 1863, da det blev ombygget til magasin for kugler og projektiler.

Naar opført	Søartilleriet ophørte at bruge Bygningen (Pladsen)		Se Pag.	Anmærkninger
	Dato	Paa Grund af		
1/7 1768	1772	Fraflytning	53, 54	
1772	1865	Fraflytning	53, 54, 75, 106	
1867	1875	{ At Tøjmesteren } { oph. at være Chef }	150	
opf.c.1780)			107	
indr. 1813)	...	...		
1681	1804	Fraflytning	19, 45, 92	
1804	...	...	92	
c. 1536	c. 1560	Fraflytning	5	
c. 1550	1614	Nedbrydning	5, 17	
1598-1604	15/6 1768	Fraflytning	7, 11, 53	
1665-1670	15/6 1768	Fraflytning	17	
1838	...	...	134	- <i>hjørnet færdig 1925</i>
1863	...	...	148	
<i>E</i>	<i>1940</i>	<i>nedbrydning</i>		

Bestemmelser om Søartilleri Personnellets Organisation.

				Se Pag.
Af	1627	...	...	11
-	1649	...	...	12
-	1662	...	...	14
-	1675	...	...	15
-	1679	...	...	15
-	1680	...	...	16
-	1701	...	...	21
-	1710	...	...	23
-	1732	...	...	26
-	1748	...	...	32
- 21. August	1751	...	...	36
-	1754	...	...	40
-	1756	...	...	41
-	1767	...	...	59
- 21. Maj	1774	...	...	66
-	1793	...	...	76
- 14. December	1798	...	...	81
- 2. Februar	1808	...	...	103
- 3. Oktober	1811	...	...	107
- 22. Januar	1816	...	...	113
- 27. Oktober	1822	...	...	119
- 22. Juni	1842	...	...	129
Ved et midlertidigt Reglement	1850			137
Af 16. Februar	1856	...	...	140
- 31. Oktober	1862	...	...	145
- 22. December	1863	...	...	146
- 24. April	1868	...	...	150
- 28. Maj	1880	...	...	155
- 15. Maj	1903	...	...	161

Bestemmelser om Søartilleri Personnellets Lønning.

				Se Pag.
Af	1675	...	...	15
-	1679	...	...	15
-	1688	...	...	20
-	1701	...	...	21
-	1732	...	...	26
-	1752	...	...	36
-	1754	...	...	40
- 21. Maj	1774	..	...	67
-	1793	...	...	76
- 8. August	1800	...	...	84
- 2. Februar	1808	...	...	103
- 22. Januar	1816	...	...	113
- 27. Oktober	1822	...	...	119
- Januar	1835	...	...	127
- 22. Juni	1842	...	...	129
- 1. Juli	1842	...	...	130
-	1847	...	...	135
Ved et midlertidigt Reglement	1850			137
Af 16. Februar	1856	...	...	140
- 22. December	1863	...	...	146
- 15. Maj	1868	...	...	152
- 15. Februar	1902	...	...	160
- 9. Marts	1906	...	...	161
- 27. Maj	1908	...	...	160

Bestemmelser om Uniform.

			Se Pag.
Af	28. December	1722	 25
-	13. November	1752	 39
-		1769	 59
-		1793	 77
-		1798	 83
-	1. November	1812	 114
-	11. August	1816	 115
-	1. Januar	1823	 119
-	5. November	1823	 121
-	28. Juli	1843	 131
-	1. August	1856	 141
-	23. Juni	1863	 146
-	15. Maj	1870	 151
-	8. September	1871	 153
-	21. April	1882	 153
-	21. Oktober	1889	 153
-	18. Juli	1901	 153

I Bogen er endvidere omtalt.

	Se Pag.
Tøjhusets Brand den 12. Februar 1647	11
Raavaddams Krudtmølle	12
Regnskabsmæssig Deling af Søartilleriets og Landartilleriets Materiel paa Tøjhuset fandt Sted 1671	16
Oprettelse af Søjhuskompagnierne 1680	16
Forbindelsen mellem Søartilleriet og Landartilleriet ophæves den 30. Januar 1739	28
Søjhuskompagnierne Indordning under Flaadens Divisioner 1739	28
Forterne Trekroners og Prøvestenens første Spor	24
Instruks for Søjmesteren af 1739	28
— - - - - 1753	38
En Forsøgsskydning i gamle Dage	32
Søartilleriets Regnskabsordning af 1751	37
Søartilleriets Ligkasse	42, 58
Om Begravelser	43, 58, 95
Værftet paa Frederiksværn i Norge	44
Donse Krudtværk	49
Om Personellets Undervisning 37, 55, 75, 93, 106, 120, 129, 147	147
Togtet til Algier 1770—1771	60
Om Bombarderkorpset	61
Christiansø befæstes 1684. Befæstningen nedlægges 1855, og den militære Besætning blev inddragen den 31. Marts 1863	19, 59
Søartilleristerne fordeles i 1754 ved alle 10 Kompagnier i hver af de 3 Divisioner	40
Søartilleristerne udgaar den 21. Maj 1774 af Divisionernes Kompagnier og formeres i eet Kompagni ved hver Division	66
Om Skubkarrestraffen	65
Søartilleriet faar ved kgl. Resolution af 26. Juni 1783 Ret til at benytte Amager Fællede til Forsøgsskydninger	73
Søartilleristerne formeres i 2 Kompagnier ved hver Division	77
Resolution af 4. Marts 1780 om Bygning af Krudtmagasiner	67
Oprettelse af Søjhuskompagniet 14. Decbr. 1798	81
— - en Musikskole	80
Om Tvangstjenesten	81, 83, 115
Slaget paa Reden	85
Søartilleriets Personel flytter i 1804 fra Christianshavn til Nyboder	93
Forhold paa Sjetatens Hospital	94
Skanser i Danmark 1807	99
De danske Besætninger i franske Orlogsskibe i Aarene 1808—1813	108
En Henrettelse i Aaret 1812	109
Artillerikorpset oprettedes d. 22. Januar 1816	113

	Se Pag.
Krudttaarnenes Fordeling mellem Flaaden og Hæren ved Reskript af 28. Maj 1816	116
Om Espingoler	116
Om Underofficerers Fortrinsret til Pladser som Havnefoged og Brofoged	120
Bortflytning fra Gammelholm ifølge Lov af 15. April 1858 . . .	143
Værnepligtige Underkonstabler (Orlogsværftets Vagtmandskab) indført den 31. Maj 1862	145
Artillerikorpssets Omordning 1862.	145
Hærens Personel ophørte at gøre Vagt paa Orlogsværftet d. 1. Januar 1866	150
Søforternes Bemanding overgik til Hæren 1866	150
Tøjmasteren som Chef for Underofficersskolen	151
Adskillelse mellem Artillerikorpsset og Tøjhusafdelingen d. 15. April 1905	161

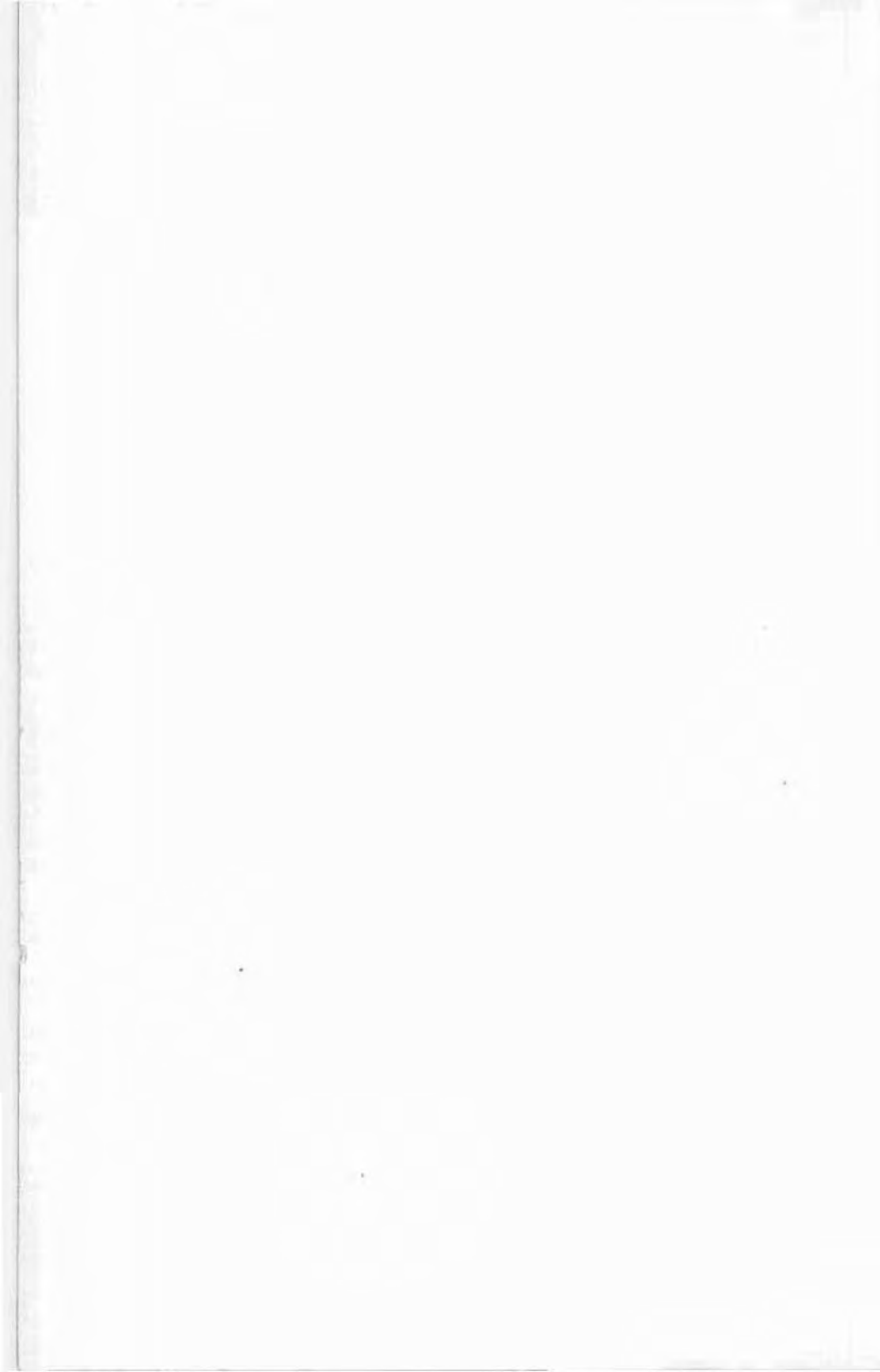
Ved Udarbejdelsen er benyttet.

Trykte Kilder.

- H. G. Garde.* Efterretninger om den danske og norske Sømagt.
Otto Blom. Christian den Fjerdes Artilleri, hans Tøjhuse og Vaabenforraad.
E. Madsen. Artilleriet i det 16de Aarhundrede.
D. Lind. Nyboder og dets Beboere.
C. F. Bricka. Dansk Biografisk Leksikon.
O. Lütken. De Danske paa Schelden.
 — Søkrigsbegivenhederne i 1864.
 Haandbøger for Søværnet.
 „Kjøbenhavns Danske Posttidende“ af 10. August 1750.
 „Nye Statstidende“. August 1750.

Utrykte Kilder.

- Søartilleriets Kopibøger. Ordreprotokoller m. m. fra 1739 til Dato.
 Søartilleriets Ligkasses Regnskabsbøger, Generalforsamlingsprotokoller m. m.
 Oberstløjtnant *J. C. V. Hirsch's* biografiske Arbejder om danske Officerer.
 Private Optegnelser om Søartilleriets Underofficerer, afsluttede 1805 og tilhørende Forfatteren.
-

Trykkejl.

Side	12.	13	L. f.	n.	Berstrand	læs	Bertrand
—	14.	5	—	o.	Sitling	—	Stilling
—	14.	10	—	n.	entreprenant	—	entreprenant
—	17.	3	—	o.	Oberkrigssecretarien	—	Oberkrigssecretairen
—	24.	18	—	o.	ledeles	—	lededes
—	29.	24	—	o.	gør	—	før
—	34.	6	—	o.	Skibe	—	Skive
—	37.	7	—	o.	Reservegodt	—	Reservegoods
—	53.	11	—	n.	Entreprenøren	—	Entreprenøren
—	53.	4	—	n.	Pag. 281	—	Pag. 381
—	54.	10	—	n.	Tillæg	—	Tillæg
—	58.	9	—	o.	kravet	—	gravet
—	58.	16	—	o.	at	—	af
—	70.	16	—	o.	har	—	bar
—	71.	5	—	o.	et	—	at
—	71.	2	—	n.	maler	—	males
—	72.	19	—	o.	somt	—	samt
—	77.	8	—	o.	*) flyttes ned til Underkanonerer		
—	87.	9	—	n.	fik	læs	gik
—	89.	17	—	o.	Indfødselsretten	—	Indfødsretten
—	89.	20	—	o.	Søkvæstthuset	—	Søkvæsthuset
—	96.	15	—	n.	Tøjimestetren	—	Tøjmesteren
—	96.	1	—	n.	maattet	—	maatte
—	97.	16	—	n.	hayde	—	have
—	104.	5	—	o.	Prins	—	Prinds
—	114.	20	—	o.	Delikventen	—	Delinkventen
—	114.	6	—	n.	landskafte	—	langskafte
—	122.	9	—	o.	Ridinger	—	Ridiger
—	131.	8	—	o.	elltr	—	eller
—	134.	3	—	n.	Priser	—	Prisen
—	140.	5	—	n.	henhørte	—	henhørt
—	142.	1	—	o.	Eksescits	—	Eksercits
—	146.	11	—	o.	Eksserserskolen	—	Eksercerskolen
—	150.	6	—	n.	Underofficerer	—	Underofficerer
—	151.	22	—	o.	fartsat	—	fastsat
—	153.	7	—	n.	under	—	uden
—	156.	10	—	n.	Ammunitionsbeholdning	—	Ammunitionsbeholdning

